

کتابچه خلاصه مقالات

صلی الله علیه وآله وسلم
دومین همایش بین المللی
رطبه نبوی

The Second International Conference On Holy Prophet
Mohammad's Tradition (Sireye Nabavi) in Medicine

شیراز / دی ماه ۱۳۹۴

Shiraz - Dec 2015

ابوالحسن

دوہین جانشینین اعلیٰ
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
در طب سیرہ نبوی

شیراز / دی ۱۳۹۴

بیانات حضرت آیت الله علامه جوادی آملی (مدّ ظلّه) در دیدار با دست اندرکاران کنگره بین المللی سیره نبوی در طب در شهر مقدس قم (۹۴/۰۹/۲۲)

اعوذ بالله من الشیطان الرجیم

بسم الله الرحمن الرحیم

بنده هم مقدم شما اساتید و بزرگواران و برادران و خواهران را گرامی می‌دارم و این گزارش جامع و نافع شما بسیار امیدبخش بود و سعی بلیغ گذشته شما - إن شاء الله - مقبول پروردگار باشد و توفیق ارائه خدمات برتر و بهتر را هم برای همه شما از ذات اقدس الهی مسئلت می‌کنیم!

طبّه از این جهت که به درمان انسان وابسته است، قداستی دارد. من یادم است یکی از همکاران شما می‌گفت، اینکه در داروخانه‌ها می‌گویند: «اسطوقدوس» این اصلش «ارسطوقدوس» است، نام آن گیاه را چون جناب ارسطو برای درمان انتخاب کرده است و قداستی داشت، می‌گفت: «ارسطوقدوس» این را همکاری از شما آقایان می‌گفت. درمان انسان به آن نیم‌تنه‌اش نیست، به بدنش نیست. انسانیت انسان هم به آن قسمت ماورای اوست؛ به روح او وابسته است.

مرحوم بوعلی رساله‌ای دارد، می‌گوید: «من عهد کردم که لب به شراب نزنم»، چون در روایات آمده است: «لَا شِفَاءَ فِي حَرَامٍ»؛^۱ چیزی که خدا حرام کرد، آن نمی‌تواند نافع باشد. اینکه ما گاهی در سخنان عرض می‌شود که آن قداست طبّه پایین آمده، در حده بیطاری رسیده، برای آن است که شما می‌بینید سالانه همایش‌های مشترک تشخیص بیماری‌های بین دام و انسان است، این همایش، علمی و خوب است، نافع هم

^۱ عوالی اللئالی، ج ۲، ص ۳۳۳.

است؛ اما تنها مشکل انسان را فتوای آزمایشگاه موش حل نمی‌کند، خیلی از بیماری‌های دیگر است که آزمایشگاه موش جواب نمی‌دهد.

در سوره مبارکه «احزاب» دارد، وقتی با نامحرم می‌خواهید صحبت کنید، زن‌ها مواظب باشند مردانه حرف بزنند، آهنگین حرف نزنند: (فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا)^۱ آن کسی که در نامحرم طمع می‌کند، مریض است. این با گیاه حل نمی‌شود، آن کسی که امین نیست از نظر حرمت چشم، او با کدام گیاه درمان می‌شود؟ این مرض را با چه چیزی می‌خواهیم، حل کنیم؟ کسی که گرفتار نفوذ بیگانه است، می‌خواهد با بیگانه ارتباط داشته باشد، آن را در سوره مبارکه «احزاب» بیان کرد این را در سوره مبارکه «مائده» فرمود: (فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُضْبِحُوا عَلَى مَا أَسْرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ)^۲ فرمود اینها تا سر و صدا شد، سعی می‌کنند نفوذی پیدا کنند، با بیگانه‌ها رابطه پیدا کنند: (فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ)؛ به سرعت به آن طرف گرایش پیدا می‌کنند: (يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةً)؛ می‌گویند شاید اوضاع برگردد، این مرضی که در سوره مبارکه «مائده» بیان شده، این با کدام گیاه حل می‌شود، نه طب صنعتی حل می‌کند، نه طب سنتی، نه شیمی حل می‌کند، نه گیاهی حل می‌کند، اگر ما طب داریم؛ اما اگر بیطاری داریم، مطلب دیگر است. مرحوم بوعلی دارد که بعضی‌ها سعی می‌کنند حیوان را به انسانیت نزدیک کنند؛ اما عده‌ای تلاش می‌کنند انسان را به حیوانیت نزدیک کنند. ایشان در آن بخش‌های پایانی *اشارات* می‌فرماید: شما اگر بدانید کمال انسانیت در چیست، انسانیت را خیلی ارزان معرفی نمی‌کنید.^۳ می‌فرماید اگر کسی ندزدید، خیانت نکرد، اختلاس نکرد او یک حیوان خوبی است او هنوز انسان نشده،

^۱ سوره احزاب، آیه ۳۲.

^۲ سوره مائده، آیه ۵۲.

^۳ شرح الاشارات و التنبیها، ج ۳، ص ۹۵۹.

انسانیت جای دیگر است. کسی از حریم خود، از مرز خود، از کشور خود دفاع کرد او یک حیوان خوبی است هنوز انسان نشده. بعد مثال می‌زند می‌گوید این مرغ خانگی هر وقت صاحبش را دید فرار می‌کند، همین که مادر شده، این احساس مسئولیت می‌کند، مگر می‌شود الآن کسی نزدیک او بشود از بچه‌هایش حمایت می‌کند، از حریمش حمایت می‌کند، اگر کسی از کشور خود حمایت نکند، از بچه‌های خود حمایت نکند، از مرز و بومش حمایت نکند: **(تِلْهُمُ أَضَلُّ)**^۱ است، پست‌تر از حیوان است، برای اینکه حیوان دارد حمایت می‌کند. بعد کلب معلّم را مثال می‌زند، می‌گوید این سگ شکاری که در سوره مبارکه «مائده» فرمود، دسترنج سگ شکاری حلال است: **(فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ)**^۲ کسی «بسم الله» گفته و تیری زده، این به پای کبک خورده و کبک افتاد، دیگر ذبح نشد یا به پای آهو خورد، آهو لنگان لنگان رفت این سگ شکاری رفت او را خفه کرد، ذبح نشد؛ اما حلال است، دسترنج سگ تربیت‌شده حلال است، فرمود: **(فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ)** دیگر نگویید ذبح نشده؛ منتها جایی که او دندان زده باید بشوید و پاک نیست، چرا؟ برای اینکه این تمام سنگلاخ را رفته خسته شده، کوفته است، گرسنه است؛ اما امین است، این کبک دری و این گوشت لذیذ را می‌گیرد، به صاحبش می‌دهد، دُم می‌چنانند که من امینانه خدمت کردم و خیانت نکردم. آن وقت صاحبش از این گوشت استفاده می‌کند، استخوان‌هایش را نزد او می‌ریزد، پس اگر کسی در مملکت ندزدید، او یک حیوان خوبی است، انسانیت کجاست؟! انسان چیز دیگر است! آن که با پروردگارش رابطه دارد و همسان فرشته‌هاست، با ملائکه تسبیح می‌کند کار فرشته انجام می‌دهد او می‌شود انسان.

بنابراین یک سلسله همایش‌های مشترکات بین انسان و فرشته هم لازم است، همان‌طوری که همایش بیماری‌های مشترک بین انسان و دام داریم که کار خوبی است از آزمایشگاه موش فتوا می‌گیریم که کار

^۱ سوره اعراف، آیه ۱۷۹؛ سوره فرقان، آیه ۴۴.

^۲ سوره مائده، آیه ۴.

خوبی است از آزمایشگاه قرآن و عترت هم باید فتوا بگیریم که انسان کیست، چرا این لازم است؟ برای اینکه ما یک موجود ابدی هستیم، ما با آسمان فرق داریم، ما با زمین فرق داریم، ما با همه حیوانات فرق داریم، ما با همه موجودات دیگر فرق داریم، چون همه اینها از بین رفتنی است، این آسمان با همه این سیاه‌چاله‌هایی که می‌گویند: (إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ) ^۱، کنار او هست (فَدَكَّنَا دَكَّةً وَاحِدَةً) ^۲ او را تهدید می‌کند؛ اما انسان را چیزی تهدید نمی‌کند، یک موجود ابدی باید یک ره‌توشه ابدی داشته باشد، آن ره‌توشه ابدی نه در طب سنتی است، نه در طب صنعتی، بلکه در جای دیگر است، در اخلاق هست، در حقوق هست: (إِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ) ^۳ است. ما باید به آن سمت حرکت کنیم، این را باید داشته باشیم، هیچ چاره‌ای هم نیست، وظیفه ماست کار علمی ماست؛ اما اینها بیطاری است نه طب، مشترکات بین ما و دام است. اما خیلی از مشترکات بین ما و فرشته‌ها هست، اصرار قرآن کریم این است که فلان صفت را برای ملائکه ذکر می‌کند بعد می‌بینیم برای انسان هم ذکر می‌کند، اگر (لَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ) ^۴ است، فرمود: (بِأَيْدِي سَفَرَةٍ * كِرَامٍ بَرَرَةٍ) ^۵؛ ملائکه کریم‌اند، انسان کریم است و خدا درس کرامت می‌دهد که فرمود: (اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ) ^۶ وقتی گفتند فلان کلاس جناب اکرم تدریس می‌کند؛ یعنی درس کرامت می‌دهد، اگر گفتند فقیه تدریس می‌کند؛ یعنی درس فقه می‌دهد، مهندس تدریس می‌کند، درس هندسه می‌دهد، فیلسوف تدریس می‌کند، درس فلسفه می‌دهد، در سوره «علق» فرمود اکرم تدریس می‌کند؛ یعنی درس کرامت می‌دهد: (اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ) می‌خواهد شما را فرشته کند، ما آنچه کم داریم این است، البته کار علمی است و آسان‌تر از طب صنعتی هم است، برای اینکه تمام بدن ما با همین گیاه ساخته شده و تمام بدن ما هم با

۱. سوره تکویر، آیه ۱.

۲. سوره حاقه، آیه ۱۴.

۳. سوره قلم، آیه ۴.

۴. سوره اسراء، آیه ۷۰.

۵. سوره عبس، آیات ۱۶ و ۱۷.

۶. سوره علق، آیه ۳.

همین گیاه دارد اداره می‌شود، فقط یک ماده شیمیایی به نام نمک ما مصرف می‌کنیم و گرنه اگر سبزی است که گیاهی است، اگر گوشت است که گیاهی است با گیاه زندگی می‌کنیم، چطور می‌شود که حیات ما به گیاه وابسته باشد و بیماری ما به گیاه وابسته نباشد؟ تمام زندگی بدن ما با گیاه است، اگر نان و برنج و اینهاست که گیاهی است، ما ماده شیمی و شیمیایی نداریم به استثنای نمک، چه مصرف شیمیایی ما در بدن داریم، کل ساختار بدن ما را گیاه تأمین می‌کند، اگر بیمار هم شدیم گیاه باید تأمین بکند، آثارش هم هست. بنابراین این کار شما کار بسیار لازمی است؛ اما در کنارش باید گوشزد بفرمایید که کم کم باور کنند که ما همایش مشترکات بین انسان و فرشته هم داریم. جناب حکیم سنایی حرف خوبی دارد که:

تو فرشته شوی از جهد کنی از پی آنک *** برگ توت است به تدریج کندش اطلس^۱

اینکه می‌بینید مولوی برای خیلی‌ها حساب باز نمی‌کند، برای سنایی حساب باز می‌کند، حرف سنایی را نقل می‌کند و شرح می‌کند، می‌گوید این درخت توت این برگ‌های توت باید برود در سطل زباله، اگر کسی به آن نرسد این برگ‌های توت این‌طور است، ولی وقتی کسی به آن برسد، سرپرستی کند، این را ببرد مدرسه نزد استاد به نام کرم ابریشم بسپارد، نتیجه‌اش پرنیان است:

تو فرشته شوی از جهد کنی از پی آنک *** برگ توتست که گشتست به تدریج اطلس

و گرنه کدام فرش و پارچه و پرده‌ای گران‌تر از پرنیانی است؟ این چون مکتب رفته این‌طور شد. مرحوم کلینی (رضوان الله علیه) در کافی از وجود مبارک پیغمبر (صلی الله علیه و آله و سلم) نقل می‌کند که به اصحابش فرمود، اگر درست تر باشید، مواظب حرف‌ها و غذای خود باشید: «لَصَافِحَتِكُمُ الْمَلَائِكَةُ»^۲. فرمود این دهن را مواظب باشید: «طَهَّرُوا أَفْوَاهَكُمْ»، مسواک حساب دیگری دارد، کار طبیبی است و ثواب

^۱. دیوان سنایی، قصیده ۹۰.

^۲. الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۲، ص ۴۲۴.

هم دارد؛ اما دندان غیر از دهن است، فرمود دهن را پاک کنید: «طَهِّرُوا أَفْوَاهَكُمْ فَإِنَّهَا طُرُقُ الْقُرْآنِ»^۱؛ نگذارید غذای حرام این دهن برود، نگذارید حرف بد از این دهن بیرون بیاید، برای اینکه قرآن می‌خواهد از این جا عبور کند. شما اگر یک ظرفی، یک کانالی، اگر یک لوله کشی آلوده باشد به هر حال آب زلال و آب زمزم هم وارد کنید آلوده می‌شود، فرمود این فضا را پاک نگه دارید: «طَهِّرُوا أَفْوَاهَكُمْ» نه «أَسْنَانَكُمْ»، «طَهِّرُوا أَفْوَاهَكُمْ فَإِنَّهَا طُرُقُ الْقُرْآنِ» آن وقت جامعه می‌شود جامعه نورانی، ما این قدر بیکار و این قدر معتاد و این قدر حوادث تلخ نخواهیم داشت.

بنابراین کار شما کار بسیار نافع و علمی و خوبی است - ان شاء الله الرحمن - و سعی کنید همراه این، آن مطالب بلند را هم مطرح کنید، چه اینکه قرآن کریم هم بخش‌های مربوط به بدن را مطرح کرده، هم بخش‌های مربوط به روح را؛ بخش‌های مربوط به بدن را مطرح کرده، همین کارهای کشاورزی و دامداری است که فرمود ما باران فرستادیم، زمین را آماده کردیم، بذرها را رویش دادیم: (مَتَاعاً لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ)^۲، (كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ)^۳ این چند آیه نشان می‌دهد که مشترکات بین انسان و دام همین‌هاست: (كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ) همین است، (مَتَاعاً لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ) همین است؛ اما وقتی در سوره مبارکه «آل عمران» سخن از علم و مسئله توحید می‌رسد، انسان را با فرشته‌ها یک جا ذکر می‌کند که (شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ)^۴ علما و موحدان را با فرشته یک جا ذکر می‌کند، مالدارها را با دام‌ها یک جا ذکر می‌کند؛ یعنی آن کار با دام مشترک است، هر دو خوب است؛ اما انسان به یک سمت برود با دست خالی دارد سفر می‌کند، هیچ چیزی در جهان نیست که انسان بگوید، من مثل آن هستم، چون همه آنها

^۱ . إرشاد القلوب إلى الصواب (للدیلمی)، ج ۱، ص ۱۸۴.

^۲ . سوره عبس، آیه ۳۲؛ سوره نازعات، آیه ۳۳.

^۳ . سوره طه، آیه ۵۴.

^۴ . سوره آل عمران، آیه ۱۸.

بساطشان (فَدُّتَا دَكَّةَ وَاحِدَةً) می‌شود، این انسان است که (يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ)^۱ همه «ابن السبیل» و در راهی هستند، چه فلک چه ملک، تنها انسان است که در راهی نیست. نیمه اول، یعنی جماد و نبات و حیوان اینها در راهی هستند، برای اینکه از خاک برمی‌خیزند تا تجرّد وهمی و خیالی، این دیگر به «لقاءالله» بار نمی‌یابد؛ جمادات مشخص است، نباتات مشخص است، حیوانات مشخص است، اینها در راه می‌مانند. فرشته‌ها هم از صفر تا صد نیستند، در نیمه دوم هستند، همه آنها در راهی‌اند تنها موجودی که از صفر تا صد است انسان است: (يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ)، «ابن السبیل» نیستی، در راهی نیستی، اگر خودت بخواهی بمانی ما نمی‌گذاریم، بمانی باید بروی، شما را می‌برند، نرفتی می‌برند؛ اما آن که همشهری شما گفت:

نه فلک راست مسلم نه ملک را حاصل *** آنچه در سرّ سویدای بنی آدم از اوست^۲

همین است. تعارف ندارد، همه در راهی هستند، هیچ کس صفر به صد نمی‌رسد مگر انسان، حیف است که آدم این را ارزان بفروشد! راه باز است و راه هست. خدا خدای همه است، تنها سعدی و حافظ و اینها فیض نبردند، در هر عصر و مصری فیض خدا هست، این طور معرفی کرده! اگر به فرشته‌ها گفت در برابر انسان سجده کنید،^۳ برای همین است. هیچ کس این راه طولانی را طی نمی‌کند فقط انسان است که طی می‌کند.

– ان شاء الله – امیدواریم که همه شما بزرگواران مشمول برجسته‌ترین آیات قرآن کریم باشید!

^۱ سوره انشقاق، آیه ۶.

^۲ دیوان حافظ، غزل ۱۳.

^۳ اشاره به سوره بقره، آیه ۳۴ و سوره اعراف، آیه ۱۱؛ (قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا).

کارهای علمی شما - إن شاء الله - مقبول ذات اقدس الهی باشد و برای جامعه ما - ان شاء الله الرحمن -

نافع و سودمند باشد!

هر کسی که مقاله‌ای نوشته یا سخنرانی کرده و می‌کند - إن شاء الله - با اخلاص باشد که ذات اقدس

الهی پاداش خوب بدهد و - إن شاء الله - از برکات علمی شما جامعه ما بیش از پیش استفاده کند، هم قسمت

طیبش، هم قسمت اخلاق و حقوقش!

«و الحمد لله رب العالمین»

^۱ دیوان حافظ، غزل ۱۳.

^۱ اشاره به سوره بقره، آیه ۳۴ و سوره اعراف، آیه ۱۱؛ (قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا).

گزیده های از بیانات مرجع عالیقدر جهان تشیع حضرت آیت الله العظمی مکارم
شیرازی در دیدار با دست اندر کاران کنگره بین المللی سیره نبوی در طب در تاریخ
۹۴/۹/۲۲ در شهر مقدس قم

بسم الله الرحمن الرحيم

پیوند دادن سیره ی نبوی با مسایل پزشکی آثار مثبت زیادی در جامعه خواهد داشت در میان علوم پزشکی در مقایسه با علوم دیگر ارتباط بیشتری با مسایل اخلاقی و معنوی وجود دارد .

در پزشکی بخشی به نام اخلاق پزشکی داریم ولی در هیچ یک از علوم دیگر بحث اخلاقی مطرح نیست. بهترین دلیل برای پیوند مسائل اخلاقی ، معنوی و مذهبی با طب همین مبحث اخلاق پزشکی می باشد که اگر ، این پیوند قوی و کاربردی شود کمک زیادی به حل مشکلات پزشکی مردم می کند و اگر بین این دو جدایی و فاصله ایجاد شود مشکلات زیادی فراهم می شود.

این کنگره خدمت بزرگی به پزشکان ، مردم و مهمتر از همه، دانشجویان می کند. دانشجویان را باید از همین الان با این مسائل آشنا کرد تا در آینده مثل حادثه اصفهان تکرار نشود که واقعاً ضربه بزرگی به اعتماد مردم زد البته پزشکان وظیفه شناس فراوان هستند، مثلاً در راهپیمایی میلیونی اربعین افتخاراً رفته بودند و در مسائل درمانی مراقب زائران امام حسین (ع) بودند. نهایتاً پزشکی چون رابطه تنگاتنگی با مسائل مادی و مردم دارد بالاخره همیشه خطر انحراف دارد و باید مراقب بود که انحرافی ایجاد نشود.

ان شاء الله که در برگزاری این همایش موفق و موید باشید.

والسلام علیکم و رحمه الله و برکاته

پیام وزیر محترم بهداشت، درمان و آموزش پزشکی کشور به مناسبت برپایی دومین همایش بین المللی سیره نبوی (ص) در طب

حمد و سپاس یگانه بی همتا، نخستین بی پیشین و آخرین بی پسین، پروردگار حی و دانا و توانا که دانایی را در ابنای بشر مایه تکامل و سرمایه کسب محبت خویش قرار داد. اندیشیدن و تفکر از عنایات ارزشمند خداوند سبحان به اشرف مخلوقاتش است که در کنار سایر الطاف و هدایت های حضرتش، معرفت و بندگی را که سرانجام هر انسان طالب سعادت و رستگاری است، به همراه دارد. اندیشه و تفکری که موجب تعلیم و تعلم و سر منشأ تولید علم بوده و علم و دانش، خود سرآغاز حرکت و تعالی است. بی تردید دانشگاه بهترین بستر برای این حرکت عظیم و مأمن اندیشه و علم و کسب معارف است.

در ایران اسلامی، دانشگاه ها علاوه بر تقویت و تعالی مبانی علمی و پژوهشی برای رسیدن به خودکفایی در عرصه های مختلف دانش بشری، تقویت اخلاق و فرهنگ در پرتو حکمت اسلامی را نیز سرلوحه اقدامات خود قرار داده اند تا تضمین کننده سلامت روحی و فکری اندیشمندان و مردم این سرزمین گردد.

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شیراز با در اختیار داشتن جمع کثیری از اعضای هیأت علمی گرانقدر و متعهد به اصول اخلاق حرفه ای، برای دومین بار میزبان همایش معنوی مزین به نام مبارک حضرت خاتم الانبیاء محمد مصطفی (ص) است. این همایش که مصادف با ایام پر برکت میلاد آن حضرت در دی ماه ۱۳۹۴ برگزار می گردد؛ یکی از گردهمایی های مهم در زمینه علم و اخلاق و مرتبط با سیره نبوی در طب است که بررسی معنویت در علوم پزشکی را در زمره اهداف خود قرار داده است. ضمن تشکر از دست اندرکاران اجرای این همایش، امیدوارم در آینده توجه و اهتمام به اخلاق و نقش آن در زندگی معنوی انسان بیش از پیش در برنامه های آموزشی و پژوهشی این مرز و بوم جای گیرد. ایران اسلامی که پشتوانه هایی گران سنگ و فخیم را در تاریخ پر بار خود دارد، می تواند الگوی پیشرفت علمی، اخلاقی و معنوی علوم پزشکی جهان باشد. امیدوارم اندیشمندان داخلی، مهمانان ارجمند خارجی و تمامی شرکت کنندگان این همایش، در پرتو توجهات حضرت رسول اعظم (صلی الله علیه و آله و سلم) زندگی ای سرشار از معنویات و سلامتی داشته و در راه خدمت به جامعه بشری گام بردارند.

دکتر سید حسن هاشمی

وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

رئیس عالی همایش: دکتر محمد هادی ایمانیه (ریاست دانشگاه علوم پزشکی شیراز و قائم مقام وزیر
محترم بهداشت و درمان در استان فارس)

رئیس همایش: حجت الاسلام و المسلمین دکتر عبد الرضا محمودی

دبیر علمی همایش: دکتر محمود نجابت

دبیر اجرایی همایش: دکتر مهدی خسروی

اعضا و همکاران کمیته اجرایی دومین همایش سیره نبوی در طب به ترتیب حروف الفبا:

خانم آزاده احتشامی، آقای میثم اسفندیاری، دکتر اسکندری، خانم زینب خاتون اسلام نژاد، دکتر امید آسمانی، خانم فاطمه اکبری، خانم زهره امرالهی، خانم اکرم اولیایی صف سری، آقای محمد امین ایزدپناه، آقای میلاد باقرزاده، آقای رضا بانیانی، آقای حبیب بلالی، دکتر مهدی پاسالار، آقای مجتبی پرنیان، آقای هادی پور عسکر، دکتر سید ضیاء الدین تابعی، آقای محمد حسین جعفری، آقای مهدی حاجی آقایی، سید علی حسینی، دکتر مجتبی حیدری، خانم فاطمه حیدری، آقای علی دارابی زاد، خانم ندا دخ، آقای محمد دمیری، آقای علیرضا رحیمی، آقای بهنام رضایی، دکتر مصطفی رضایی، آقای قاسم رهنما تبار، خانم رقیه زارع، آقای فرزاد زارع خضری، خانم فاطمه زارعی، دکتر علی رفعتی، خانم مریم روزی خواه، خانم شیوا زیستی نژاد، دکتر جمال سروری، دکتر محمد رضا سمائی، آقای رامین شریفی، دکتر مریم شمسایی، آقای مصطفی صادقی، دکتر علیرضا صالحی، خانم فرزانه صبری، خانم زینب عادل‌مند، دکتر منیژه عبدالهی، آقای علی اکبر عزیز الهی قاهری، دکتر کوروش عزیززی، خانم رؤیا عطارزاده، خانم فاطمه غزنوی، آقای میثم غلامی، آقای مهدی فیاضی پور، آقای یاشار کردی، آقای علی کوهی، آقای علیرضا مبردی، آقای محمد مرادی، دکتر عبدالعلی محقق زاده، آقای محسن مظلوم رضایی، خانم فاطمه محمودی، دکتر عبد الرضا محمودی، دکتر سید حمد الله مساوات، خانم فیروزه معصومی، آقای سید آرمان معین، آقای حسین منصوری، آقای غلام حسین مهتابی، آقای احمد علی موریس، خانم سارا سادات نبوی زاده، دکتر محمود نجابت، خانم فاطمه نعمت الهی، خانم محبوبه هاشم زاده، آقای سید محمد هاشمی، خانم نرجس یگانه

اعضا کمیته علمی دومین همایش سیره نبوی در طب به ترتیب حروف الفبا:

دکتر صدیقه ابراهیمی، دکتر امید آسمانی، دکتر سید مرتضی امامی، دکتر جعفر حسن زاده، دکتر مجتبی حیدری، دکتر مهدی خسروی، دکتر جمال سروری، دکتر کریم رستگار، دکتر ابراهیم رستمی، دکتر مصطفی رضایی، دکتر لادن زرشناس، دکتر محمد رضا سمایی، دکتر مریم شمسایی، دکتر علیرضا صالحی، دکتر ثریا قدک پور، دکتر عبدالعلی محقق زاده، حجت الاسلام دکتر عبدالرضا محمودی، دکتر سید حمد الله مساوات، دکتر سید محمد مظلومی، دکتر علیرضا مهدی زاده، دکتر بهادر مهرکی، حجت الاسلام دکتر حمید مقامی، دکتر محمود نجابت، دکتر مجید نیمروزی، دکتر محمد هاشم پور

برگزار کنندگان، حامیان و مشارکت کنندگان در برگزاری دومین همایش بین المللی سیره نبوی در طب به
ترتیب حروف الفبا:

حوزه علمیه استان فارس

دانشکده پزشکی شیراز

دانشگاه امام جعفر صادق (ع)

دانشگاه تهران

دانشگاه شیراز

دانشگاه علوم پزشکی شیراز

دانشگاه فردوسی مشهد

دانشگاه قرآن و حدیث

دفتر مطالعات تاریخ پزشکی ایران دانشگاه علوم پزشکی شیراز

سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی اسلامی (ISESCO)

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

فرهنگستان علوم پزشکی

کمیته تحقیقات دانشجویی دانشگاه علوم پزشکی شیراز

گروه اخلاق پزشکی و فلسفه سلامت دانشگاه علوم پزشکی شیراز

گروه معارف اسلامی دانشگاه علوم پزشکی شیراز

مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ طب دانشگاه علوم پزشکی شیراز

مرکز تحقیقات قرآن، حدیث و طب دانشگاه علوم پزشکی شیراز

معاونت آموزشی دانشگاه علوم پزشکی شیراز

معاونت طب سنتی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

معاونت فرهنگی دانشجویی دانشگاه علوم پزشکی شیراز

نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری دانشگاه

فرمت ارسال خلاصه مقالات دومین همایش بین المللی سیره نبوی (ص) در طب

- خلاصه مقالات فارسی با قلم B Nazanin در اندازه ۱۲ و مقالات انگلیسی با قلم Times New Roman در اندازه ۱۲.
- نویسنده مسئول با علامت * مشخص شده و زیر نام ارائه دهنده‌ی مقاله در همایش خط کشیده شود (U).
- دقت نمایید که نوع شرکت (دانشجویی و یا غیر دانشجویی) خود را در یک سطر مجزا مشخص نمایید
- خلاصه مقالات می بایست شامل «عنوان» و «نام نویسندگان به همراه آدرس و ایمیل شخص ارائه دهنده باشد
- متن خلاصه مقالات شامل موارد زیر باشد:

مقدمه و بیان مسأله: تشریح موضوع، بیان اهمیت و ضرورت انجام مطالعه یا پژوهش و هدف مطالعه.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه‌ی تاریخی: این پژوهش چه مستندات قرآنی و روایی و یا سابقه‌ی تاریخی دارد؛ این قسمت می تواند جزئی از "مقدمه و بیان مسأله" باشد.

روش پژوهش: متدولوژی انجام پژوهش مشخص گردد

نتایج: نتایج حاصل از انجام این پژوهش به صورت جامع و مانع نگاشته شود.

کاربرد و آثار: این پژوهش چه کاربردی در زندگی فردی یا اجتماعی دارد یا می تواند داشته باشد؟ آثار اجرای این پژوهش چیست؟

کلمات کلیدی: ۳ تا ۵ کلمه کلیدی که با "،" از یکدیگر مجزا شده باشند.

محورهای دومین همایش بین المللی سیره نبوی در طب
تبیین بیماری و سلامت
بیماری های جسمی، روحی و روانی از دیدگاه سیره نبوی سلامت جسمی، روحی و روانی از دیدگاه سیره نبوی زندگی سالم و سیره نبوی (سبک زندگی اسلامی) تعامل روح و جسم در سلامت از دیدگاه سیره نبوی
نحوه ارتباط تیم پزشکی
ارتباط متقابل پزشک و بیمار در سیره نبوی ارتباط متقابل پزشک و همکاران در سیره نبوی وظایف متقابل پزشک و حکومت از دیدگاه سیره نبوی
بهداشت و درمان
جایگاه طبابت از منظر سیره نبوی نقش شفابخشی دعا و توسل در سیره نبوی پرستاری از منظر سیره نبوی تغذیه از منظر سیره نبوی تعاون گروهی (تیمی) در عرصه سلامت از دیدگاه سیره نبوی سنت وقف و خیریه در گسترش بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
تربیت طبیب و تیم پزشکی
اخلاق و ادب در طب و طبابت آداب تعلیم و تعلم (استاد و دانشجو) در سیره نبوی جایگاه معرفت نفس در طب و طبابت
احادیث طبی
تحلیل احادیث طبی متن شناسی احادیث طبی سند شناسی احادیث طبی
تاریخ تمدن اسلامی در طب
نقش تمدن اسلامی در اشاعه و پیشبرد علوم پزشکی نقش دانشگاه در تمدن اسلامی دارو و داروسازی در تاریخ تمدن اسلامی

برنامه همایش بین المللی سیره نبوی در طب

افتتاحیه، روز اول (۹۴/۱۰/۰۱)

هیأت رئیسه: دکتر ایمانیه، دکتر تابعی، دکتر نجابت، دکتر محمودی، دکتر محمد باقر خسروی

ردیف	عنوان	ارائه دهنده	ساعت ارائه
۱	قرائت قرآن کریم/ سرود جمهوری اسلامی		۱۸:۰۰ - ۱۷:۵۰
۲	پخش دیدار با حضرت آیت ا... مکارم شیرازی به مناسبت برگزاری همایش سیره نبوی در طب		۱۸:۰۰ - ۱۸:۳۰
	قرائت پیام وزیر بهداشت به مناسبت برگزاری همایش سیره نبوی در طب		
۳	خوشامدگویی؛ برنامه های دانشگاه با موضوع سیره نبوی در طب	دکتر محمد هادی ایمانیه، ریاست همایش	۱۸:۴۵ - ۱۸:۳۰
۴	سیاستگذاری دومین همایش سیره نبوی در طب	حجت الاسلام و المسلمین دکتر عبدالرضا محمودی	۱۸:۴۵ - ۱۸:۵۵
۵	برنامه های علمی دومین همایش سیره نبوی در طب	دکتر محمود نجابت، دبیر علمی همایش	۱۹:۰۵ - ۱۸:۵۵
۶	بررسی واژه های صدر، قلب، فؤاد و لب در قرآن	استاد سید ضیاء الدین تابعی	۱۹:۲۵ - ۱۹:۰۵
۷	سخنرانی حضرت آیت الله ایمانی، امام جمعه محترم شیراز		۱۹:۴۰ - ۱۹:۲۵
۸	سخنرانی استاندار فارس		۱۹:۵۰ - ۱۹:۴۰
۹	آسیب شناسی روش های درمانی موسوم به طب اسلامی	دکتر خدادوست، معاونت طب سنتی ایرانی اسلامی وزارت بهداشت و درمان	۲۰:۱۰ - ۱۹:۵۰
۱۰	فضیلت در پزشکی	استاد قمر الملوک حسینی الهاشمی	۲۰:۲۵ - ۲۰:۱۰
۱۱	طب اسلامی	استاد مهدی اصفهانی	۲۰:۴۵ - ۲۰:۲۵
	اجرای گروه تواشیح		۲۱:۰۰ - ۲۰:۴۵
۱۲	رونمایی از کوریکولوم رشته کارشناسی ارشد پرستاری مراقبت معنوی		۲۱:۱۰ - ۲۱:۰۰
۱۳	صرف شام		۲۱:۱۵

برنامه کارگاه های جانبی همایش سیره نبوی در طب - ۹۴/۱۰/۰۱ (بخش اول - قسمت ۱)

مکان: دانشکده پزشکی - سالن اخلاق پزشکی

ردیف	عنوان	ارائه دهنده	زمان برگزاری
۱	تدبر در قرآن کریم/ تفسیر علمی قرآن	آقای دکتر مجید معارف	۸ الی ۱۱:۴۵
۲	جایگاه علوم طبیعت از نظر دانشمندان مسلمان	آقای دکتر علیرضا مهدی زاده	۱۳ الی ۱۷

برنامه کارگاه های جانبی همایش سیره نبوی در طب - ۹۴/۱۰/۰۱ (بخش اول - قسمت ۲)

مکان: مجتمع ولایت

۳	نشست صاحبان مجموعه های نسخ خطی پزشکی	موزه و مرکز اسناد علوم پزشکی	۸:۳۰ الی ۱۱:۳۰
۴	نمایشگاه اسناد مربوط به تاریخ دار الشفای آستان قدس رضوی		۱۷:۵۰ - ۲۱:۱۵

زمان ثبت نام: روز ۹۴/۱۰/۰۱؛ از ساعت ۱۶ الی ۱۹ و روز ۹۴/۱۰/۰۲ ساعت ۷:۳۰ الی ۸:۳۰

مکان ثبت نام: بلوار شهید چمران، بلوار نیایش، کوچه ۲، مجتمع فرهنگی ورزشی دانشگاه علوم پزشکی شیراز (مجتمع ولایت)

برنامه همایش بین المللی سیره نبوی در طب

صبح و عصر روز دوم (۹۴/۱۰/۰۲)

هیأت رئیسه: دکتر رجب نژاد، دکتر معارف، دکتر لنکرانی، دکتر رفعتی، دکتر آذر

ردیف	عنوان	ارائه دهنده	ساعت ارائه
۱	قرآنت قرآن کریم / پخش دیدار با حضرت آیت ... العظمی جوادی آملی به مناسبت برگزاری همایش سیره نبوی در طب		۸:۰۰-۸:۳۰
۲	طب اسلامی در بستره تاریخ و تمدن اسلام و ایران	استاد مهدی محقق	۸:۳۰-۹
۳	تعامل روح و جسم در سلامت از دیدگاه سیره نبوی	دکتر محمدرضا رشیدی	۹-۹:۱۵
۴	اصول و مبانی و پیش فرض های حفظ الصحه در طب نبوی	دکتر محمد رضا رجب نژاد	۹:۱۵-۹:۳۰
۵	کاستی های طب	دکتر کامران باقری لنکرانی	۹:۳۰-۹:۴۵
۶	نشر علم در حوزه مطالعات میان رشته ای علوم انسانی در پزشکی	دکتر آرمان زرگران	۹:۴۵-۱۰

پذیرایی - بازدید از پوسترها (بخش اول)

۱۰:۰۰-۱۰:۳۰

هیأت رئیسه: دکتر مهدی محقق، دکتر سپهری، دکتر مهرکی، دکتر سروری، دکتر افتخاری

۱	طب نفس و بدن	حضرت آیت الله مصطفوی	۱۰:۳۰-۱۰:۵۵
۲	مباحثی پیرامون روح	استاد کریم رستگار	۱۰:۵۵-۱۱:۲۵
۳	مرهم آسمانی بر زخمهای روح یک طبیب	دکتر علی رضا رضوانی	۱۱:۲۵-۱۱:۳۵
۴	جایگاه نفس شناسی در مطالعات میان رشته ای الهیات و پزشکی	دکتر حامد آرزایی	۱۱:۳۵-۱۱:۵۰

نماز و ناهار

۱۱:۵۰-۱۳:۳۰

هیأت رئیسه: Dr. Bashir ur Rehman، دکتر رستگار، دکتر اکبری، دکتر شکرپور، دکتر شمسایی

۱	Environmental Ethics in the Seerah of Prophet Muhammad (swas)	Dr. Jamil Hassan Kazmi	۱۴:۰۰-۱۳:۴۰
۲	آسیب شناسی علم سکولار	دکتر علیرضا مهدی زاده	۱۴:۲۰-۱۴:۰۰
۳	Elements of Psychological Health in the Tradition of Prophet Muhammad (swas)	Dr. Mohsen Reza Heydari	۱۴:۴۰-۱۴:۲۰
۵	Medical Ethics in Islamic Perspective	Dr. Bashir ur Rehman	۱۵:۰۰-۱۴:۴۰
۵	بررسی دیدگاهها درباره علم پیامبر (ص) و معصومین در طب	دکتر نور محمدی	۱۵:۲۰-۱۵:۰۰

پذیرایی - بازدید از پوسترها (بخش دوم)

۱۵:۵۰-۱۵:۲۰

هیأت رئیسه: دکتر کوروش عزیزی، دکتر آیتی، دکتر صالحی، دکتر رازقی نژاد، دکتر عبدالهی

۱	نظام جامع سلامت از منظر قرآن و سیره نبوی	حجت الاسلام و المسلمین دکتر عباس علی واشیان	۱۵:۵۵-۱۶:۱۵
۲	بررسی روایات طبی پیامبر اکرم (ص)	دکتر حسین علی سعدی	۱۶:۳۰-۱۶:۱۵
۳	بررسی ارتباط نگرش اسلامی نسبت به روابط جنسی و عملکرد جنسی سالم از نظر اسلام	خانم شهره جوادیپور	۱۶:۴۰-۱۶:۳۰
۴	اصول و روش کلی درمان از منظر پیامبر اسلام (ص)	آقای مصطفی همدانی	۱۶:۵۰-۱۶:۴۰
۵	بررسی نقش و عملکرد پزشکی و خدمات درمانی زنان در جنگ های عصر پیامبر(ص)	خانم زینب کریمی ف	۱۷:۰۰-۱۶:۵۰

۱۷:۰۰-۱۷:۱۰	آقای حسین مرادی دهنوی	آموزه های بهداشتی اسلام، پیشرو در تحقیقات جدید علوم پزشکی	۶
۱۷:۱۵-۱۸:۱۵	اقامه نماز مغرب و عشاء		۷
۲۰:۰۰-۱۸:۳۰	شرف یابی به آستان مقدس احمدی و محمدی(ع) و دیدار با حضرت آیت الله دستغیب		
	بازدید از موزه دکتر نورانی وصال		
<p>برنامه کارگاه های جانبی همایش سیره نبوی در طب- ۹۴/۱۰/۰۲ (بخش دوم- قسمت ۱)</p> <p>مکان: دانشکده پزشکی - سالن اخلاق پزشکی</p>			
زمان برگزاری	ارائه دهنده	عنوان	ردیف
۸ الی ۹:۴۵	آقای دکتر حسین علی سعدی	آشنایی با فقه پزشکی	۱
۱۰ الی ۱۲	استاد سید ضیاء الدین تابعی	سلامت معنوی	۲
۱۳ الی ۱۷	آقای دکتر رضا سپهری	مبانی فلسفی علم پزشکی	۳
<p>برنامه کارگاه های جانبی همایش سیره نبوی در طب- ۹۴/۱۰/۰۲ (بخش دوم- قسمت ۲)</p> <p>مکان: مجتمع ولایت</p>			
۱۶ الی ۱۳:۳۰	موزه و مرکز اسناد علوم پزشکی	نشست صاحبان مجموعه های نسخ خطی پزشکی	۴
۱۶ الی ۸:۳۰	استاد دکتر مهدی اصفهانی	طب اسلامی	۵
۱۷:۳۰-۸:۰۰		نمایشگاه اسناد مربوط به تاریخ دار الشفای آستان قدس رضوی	۶

برنامه همایش بین المللی سیره نبوی در طب

صبح و عصر روز سوم (۹۴/۱۰/۰۳)

هیأت رئیسه: دکتر مصدق، دکتر محمدی سامانی، دکتر سیم فروش، حجت الاسلام و المسلمین عابدی، حجت الاسلام و المسلمین بینازاده

ردیف	عنوان	ارائه دهنده	ساعت ارائه
۱	قرآنت قرآن کریم		۸:۱۰-۸:۰۰
۲	سخنرانی	حضرت آیت الله دکتر بهشتی	۸:۳۰-۸:۱۰
۳	سخنرانی	دکتر محمد جعفر محلاتی	۸:۳۰-۸:۴۵
۴	ویژگی های استاد الگو	استاد عبد العزيز خضری	۸:۴۵-۹:۰۰
۵	نقش ارتباط روح و بدن در سلامت جسم	حجت الاسلام و المسلمین عابدی	۹:۰۰-۹:۱۵
۶	قواعد مهم فهم احادیث پزشکی	حجت الاسلام و المسلمین رحمان ستایش	۹:۱۵-۹:۳۰
۷	قاعده نبوی نفی ضرر و کاربرد آن در گستره طب	دکتر محمد علی خورسندیان	۹:۴۵-۹:۳۰
۸	پذیرایی - بازدید از پوسترها (بخش سوم)		

هیأت رئیسه: حجت الاسلام و المسلمین حمید پارسانیا، دکتر حامد آرزایی، دکتر فرخنده شریف، حجت الاسلام و المسلمین رحمان ستایش، دکتر حسین علی سعدی

۱	نظریه معرفت النفس در اندیشه علامه طباطبایی و تأثیر آن بر طب	دکتر رضا سپهری	۱۰:۱۵-۱۰:۳۰
۲	ارتباط سلامت معنوی با سایر ابعاد سلامت: ارائه ی یک مدل	دکتر اکرم حیدری	۱۰:۳۰-۱۰:۴۵
۳	علم دینی	حجت الاسلام و المسلمین حمید پارسانیا	۱۰:۴۵-۱۱:۰۰
۴	ویژگی های معلم از دیدگاه ثقلین	دکتر احمد امامی	۱۱:۰۰-۱۱:۱۵
۵	بررسی سلامت معنوی در دانشجویان علوم پزشکی شیراز، سال ۱۳۹۴ و عوامل مؤثر بر آن	دکتر علیرضا صالحی	۱۱:۱۵-۱۱:۲۵
۶	ابعاد و آثار ارتباط کلامی در روابط بین فردی؛ آموزه های اسلام	دکتر محمد حسین کاوه	۱۱:۲۵-۱۱:۳۵
۷	نماز و ناهار		

هیأت رئیسه: دکتر بهشتی، دکتر اکبری، دکتر کشفی، دکتر ثقه الاسلام، دکتر امامی، دکتر غلامی

۱	نگاه به درد و درمان از دیدگاه نظام جامع طبی اسلام	دکتر سید علی مظفرپور	۱۳:۱۵-۱۳:۲۵
۲	تحوّل در مبانی طب مدرن با رویکرد توحیدی؛ نگاه کل نگر طب اسلامی به مفهوم سلامت و بیماری	خانم شکوفه عالی نژاد	۱۳:۲۵-۱۳:۳۵

۱۳:۳۵-۱۳:۴۵	دکتر احسان کردی اردکانی	مبانی انسان شناختی طب سنتی اسلامی و مقایسه آن با طب مدرن با تاکید بر آراء ابن سینا	۳
۱۳:۵۵-۱۳:۴۵	خانم آزیتا جابری	سلامت معنوی در طب اسلامی و مقایسه با طب غربی	۴
۱۳:۵۵-۱۴:۰۵	دکتر کرامت اله عباس نیا	ویژگی های استاد	۵
۱۴:۰۵-۱۴:۱۵	دکتر رضا رستگاری	تقابل طبیبان طبیعت و حقیقت در اندیشه مولوی	۶
۱۴:۱۵-۱۴:۳۰	دکتر منیژه عبد الهی	بحثی در حوزه اخلاق پزشکی	۷
۱۴:۳۰-۱۴:۴۵	حجت الاسلام و المسلمین احمد بهشتی	طب اسلامی یا طب متعالی	۸
۱۴:۴۵-۱۵:۰۰	حجت الاسلام و المسلمین دکتر آیتی	مروری بر آداب معاشرت در سبک زندگی اسلامی و تأثیر آن بر سلامتی	۹
۱۵:۱۵	پانل اختتامیه (۹۴/۱۰/۰۳) تحول در نظام آموزشی بر مبنای سیره نبوی		۱۰
اعضای پانل: دکتر ایمانیه، حجت الاسلام و المسلمین احمد بهشتی، دکتر رضا اکبری، دکتر لنکرانی، دکتر نجابت، دکتر محمودی، دکتر محقق زاده، دکتر عبد الهی، دکتر آرضایی، دکتر مصدق، حجت الاسلام و المسلمین مقامی، دکتر امامی، حجت الاسلام و المسلمین غلامی، دکتر مظفر پور			
برنامه کارگاه های جانبی همایش سیره نبوی در طب- ۹۴/۱۰/۰۳ (بخش سوم) مکان: دانشکده پزشکی - سالن اخلاق پزشکی			
زمان برگزاری	ارائه دهنده	عنوان	ردیف
۸ الی ۱۱:۴۵	آقای دکتر رضا اکبری	رابطه نفس و بدن در حکمت اسلامی	۱
۱۳ الی ۱۷	حجت الاسلام و المسلمین دکتر پارسانیا	روش شناسی طب و حیاتی	۲
برنامه کارگاه های جانبی همایش سیره نبوی در طب- ۹۴/۱۰/۰۲ (بخش دوم- قسمت ۲) مکان: مجتمع ولایت			
۸:۰۰-۱۶:۳۰		نمایشگاه اسناد مربوط به تاریخ دار الشفای آستان قدس رضوی	۳

فهرست خلاصه مقالات

ردیف	عنوان	ارائه دهنده	صفحه
عناوین سخنرانی های دومین همایش بین المللی سیره نبوی در طب			
۱	سکولارشدن علم در جهان اسلام	علیرضا مهدیزاده	۱
۲	اصول و مبانی و پیش فرض های حفظ الصحه در طب نبوی	محمد رضا رجب نژاد	۲
۳	تجلیات زیبایی روح در عرصه پزشکی	محمد رضا رشیدی	۳
۴	بررسی دیدگاه ها درباره علم پیامبر(ص) و معصومین در طب	غلامرضا نورمحمدی	۴
۵	نقش متغیرهای زمان و مکان در تعلیم و تعلم از منظر سیره نبوی	عبدالرضا محمودی	۵
۶	حکمت گمشده ی پزشکی مدرن؛ آیا نظام آموزش پزشکی امروز می تواند حکیم پرورش دهد؟	امید آسمانی	۶
۷	کاستی های طب	کامران باقری لنکرانی	۷
۸	بررسی سلامت معنوی در دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز در سال ۱۳۹۴ و عوامل موثر بر آن	علیرضا صالحی	۸
۹	ابعاد و آثار ارتباط کلامی در روابط بین فردی؛ آموزه های اسلام	محمد حسین کاوه	۹
۱۰	بررسی واژه های صدر، قلب، قواد و لب در قرآن	سید ضیاء الدین تابعی	۱۰
۱۱	ویژگی های معلم از دیدگاه ثقلین	احمد امامی	۱۳
۱۲	قاعده نبوی نفی ضرر و کاربرد آن در گستره طب	محمد علی خورسندیان	۱۴
۱۳	تحول در مبانی طب مدرن با رویکرد توحیدی؛ نگاه کل نگر طب اسلامی به مفهوم سلامت و بیماری	شکوفه عالی نژاد	۱۵
۱۴	نگاه به درد و درمان از دیدگاه نظام جامع طبی اسلام	سید علی مظفرپور	۱۶
۱۵	مبانی انسان شناختی طب سنتی اسلامی و مقایسه آن با طب مدرن با تاکید بر آراء ابن سینا	احسان کردی اردکانی	۱۷
۱۶	بررسی ارتباط نگرش اسلامی نسبت به روابط جنسی و عملکرد جنسی سالم از نظر اسلام	شهره جوادپور	۱۸
۱۷	بررسی نقش و عملکرد پزشکی و خدمات درمانی زنان در جنگ های عصر پیامبر(ص)	زینب کریمی	۱۹
۱۸	نظام جامع سلامت از منظر قرآن و سیره نبوی	عباس علی واشیان	۲۰
۱۹	ارتباط سلامت معنوی با سایر ابعاد سلامت: ارائه ی یک مدل	اکرم حیدری	۲۱

۲۰	آموزه های بهداشتی اسلام، پیشرو در تحقیقات جدید علوم پزشکی	حسین مرادی دهنوی
۲۱	مرهم آسمانی بر زخمهای روح یک طبیب	علی رضا رضوانی
۲۲	اصول و روش های کلی درمان از منظر پیامبر (صلی الله علیه و اله)	مصطفی همدانی
۲۳	سلامت معنوی در طب اسلامی و مقایسه با طب غربی	آزیتا جابری
۲۴	نشر علم در حوزه مطالعات میان رشته ای علوم انسانی در پزشکی	آرمان زرگران
۲۵	مبانی نظام بهداشت و درمان از منظر اسلام	عبدالله غلامی
عناوین پوستره های دومین همایش بین المللی سیره نبوی در طب		
۲۶	بازتاب شبیه سازی از نگاه اسلام	زهرا خاکی نهاد
۲۷	جایگاه گیاهان در تغذیه سالم، بهداشتی و درمان انسانها از منظر قرآن مجید و طب نبوی	محمد رحیمی مدیسه
۲۸	بررسی شخصیت علمی و آثار و اندیشه ها و مقام علمی "سیداسماعیل جرجانی" در سنت داروشناسی دوره اسلامی با تاکید بر بررسی مختصر کتب «یادگار، الأغراض الطبیة و المباحث العلائیه، ذخیره خوارزمشاهی	بهرام دردی گری
۲۹	مروری بر ارتباط پیشگیرنده بالقوه بین زکام و بیماری جذام از منظر احادیث طبی، طب سنتی ایران و طب جدید	سید محمد علی هاشمی
۳۰	اخلاق در طب	مهديه حاجی منفرد نژاد
۳۱	خواص مرکبات و انگور در معالجه و درمان بیماریها	افسانه شیری
۳۲	اخلاق پزشکی از منظر اسلام	مرضیه ریسی
۳۳	کاربرد نور و نجوم در طب اسلامی	سید حمدالله مساوات
۳۴	تقدم میوه بر سایر غذاها در طب اسلامی	فاطمه محسنی
۳۵	بررسی تاریخی آب مروارید در طب اسلامی	رهام برازجانی
۳۶	نگرشی بر فلسفه طب اسلامی	مریم شمسایی
۳۷	مطالعه ی تاریخچه ی طب اسلامی و بررسی تاثیر معنویت در سلامت	آیدا رستگاریان
۳۸	نقش شفابخشی دعا و توسل در سیره نبوی	نگار احمدی فر
۳۹	نقش توسل و دعا در شفابخشی بیماری	سهیلا فتحعلی زاده
۴۰	سابقه کارآزمایی بالینی در طب اسلامی	پرهام حبیب زاده
۴۱	بررسی اثر حجامت بر میزان TGF-β در بیماران مبتلا به میگرن	عبدالکریم شیخی
۴۲	نقش بیمارستان مدینه " اولین بیمارستان در اسلام" در درمان بیماران	فرانک عالم بی زر
۴۳	گیاهان دارویی مورد استفاده برای درمان زخم در طب سنتی ایرانی	مریم فلاح زاده
۴۴	سنجش و بررسی سلامت روان دانشجویان در زمان روزه داری ماه مبارک رمضان	مهناز کارگر جهرمی
۴۵	بررسی ارتباط باورهای مذهبی با کمردرد در پرستاران	مهناز کارگر جهرمی
۴۶	اثر اعتقاد به معاد در تعریف سلامتی	سید علی مظفرپور
۴۷	آیا کارآزمایی های بالینی در راستای اخلاق حرفه ای و طب نبوی می باشند؟	محمد رحیمی مدیسه

۴۸	بررسی گرایش ذهنی دستیاران پزشکی نسبت به مکاتب اخلاقی وظیفه گرایی، اصول گرایی، سودگرایی و فضیلت گرایی	رویا رحیمی
۴۹	تخصص در پزشکی و اهمیت تلاش پزشک در کسب تازه های پزشکی	امیراحسان ظهرایی
۵۰	بررسی ابعاد روحی و روانی بیماری حزن و راه های درمان آن در سیره نبوی (ص)	محمدحسین توحیدی فرد
۵۱	اخلاق پزشکی از منظر قرآن، سنت و طب	امیررضا نیک منش
۵۲	خانواده و سیره نبوی	صدیقه فروهری
۵۳	مصرف منطقی گوشت در طب اسلامی	شادی حاجی زمانی
۵۴	کرامت انسانی در نظام سلامت از منظر اسلامی	شادی حاجی زمانی
۵۵	نقش سلامت معنوی در درمان اعتیاد	مهران فرزانه
۵۶	مضرات زیاده روی در مصرف پنیر از دیدگاه طب سنتی، طب اسلامی و پزشکی نوین	سید مجتبی صانعیان
۵۷	کاربرد اصول اخلاق پزشکی از دیدگاه اسلام در آموزه های کنونی	هنگامه کسرائی
۵۸	بررسی اصول چهارگانه ی اخلاق پزشکی از منظر اسلام	محدثه صمیمی
۵۹	نقش معنویت در کاهش احساس غربت دانشجویان	مریم حسام پور
۶۰	ارتباط عبادی با خداوند و آثار شفا بخشی آن از منظر پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)	مصطفی همدانی
۶۱	جهت گیری مذهبی و سلامت روان	صدیقه فروهری
۶۲	طبقه بندی و تحلیل روایات حجامت و فصد از منظر پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)	مصطفی همدانی
۶۳	ضرورت آموزش اخلاق پزشکی و حرفه ای به دانشجویان علوم پزشکی	محمد رحیمی مدیسه
۶۴	طب اسلامی ریشه درمان های قرن بیستم - ریزش مو	فاطمه کنعانی نژاد
۶۵	لزوم متناسب سازی امور خیریه در بخش بهداشت و درمان با نیازهای واقعی این بخش	سیده سنا حسینی
۶۶	در آمدی بر فلسفه طب در آینه سیره نبوی	مریم شمسایی
۶۷	آرامش روان در انس با قرآن	سیده سنا حسینی
۶۸	بهداشت روان در سامانه باورهای معنوی و سیره نبوی	سیده سنا حسینی
۶۹	وقف برخواسته از فطرت و نقش آن در برقراری عدالت در بخش بهداشت و درمان	سیده سنا حسینی
۷۰	مسواک زدن در سیره نبوی و علوم روز	سیده سنا حسینی
۷۱	خیرالامور اوسطها، یک توصیه وسیع الطیف در حفظ الصحه	محمد رضا حائری
۷۲	مبانی مسئولیت شناسی و مسئولیت پذیری در فرهنگ دینی؛ مسئولیت در آموزش و پرورش دین محور	امید آسمانی
۷۳	وظایف بیماران در سیره نبوی	محمد مهدی پرویزی
۷۴	زندگی در شهر سالم بر اساس دانش اسلامی و سبک آن	سید عبدال... مدنی
۷۵	کاربردهای درمانی "سیاه دانه" در طب نبوی و طب جدید	فاطمه نوجوان
۷۶	دارو و داروسازی در دوران تمدن اسلامی	سیده سارا عقیلی

۷۷	بررسی فراوانی نسبی توصیه های معنایی و توصیه های غذایی - دواپی در کتاب طب النبوی	مژده پورحسینی	۸۵
۷۸	خود مراقبتی معنوی (سلامت معنوی)	مهران معتمدی	۸۶
۷۹	بررسی مقوله اعراض نفسانی در طب سنتی ایران	وحید تفضلی	۸۷
۸۰	نقش بهداشت و تغذیه در سلامت از منظر سیره نبوی	سیده مریم حسینی	۸۸
۸۱	نقش شفا بخشی دعا و توسل در سیره نبوی	محدثه بسیجی	۸۹
۸۲	جایگاه امید در معنویت اسلامی	آزیتا جابری	۹۰
۸۳	نقش شفابخشی دعا و قرآن در سیره نبوی	صدیقه معین موسوی	۹۲
۸۴	چالشهای مراقبت معنوی در پرستاری	آزیتا جابری	۹۳
۸۵	ابزارآلات پزشکی در هنرهای صناعی قرن ششم هجری	زهره اسدی	۹۵
۸۶	درمان نقص لوله تناسلی در اسلام	مریم امامی	۹۶
۸۷	نقش رایحه درمانی در سلامت روان از دیدگاه طب ایرانی اسلامی	ستاره درخشنده	۹۷
۸۸	اهمیت وضعیت خوابیدن بر سلامتی از دیدگاه طب ایرانی اسلامی	زهرا زارعی	۹۸
۸۹	آیا تجسم ذهنی سیره نبوی بر کنترل اضطراب آشکار و پنهان و شاخص های حیاتی اضطراب بیماران قبل از آندوسکوپی تاثیر دارد؟	الهام صابری نوقایی	۹۹
۹۰	نقش ذکر در روان درمانی	آفرین قائمی	۱۰۰
۹۱	آسیب شناسی احادیث پزشکی بازکاوی چالش های روایات طب نبوی	محمد شمس الدین دیانی	۱۰۱
۹۲	اخلاق اسلامی بهترین الگوی تعالی برای اخلاق زیست پزشکی	محمد رضا عرفانی	۱۰۲
۹۳	والایی مقام علما و متعلمان در منطق سنت و احادیث نبوی	فروزنده احمدزاده	۱۰۳
۹۴	بهداشت و طب در پرتو قرآن و عترت	فروزنده احمدزاده	۱۰۴
۹۵	معرفی آنتنور فی اصطلاحات الطیبیه: نخستین فرهنگ نامه اصطلاحات پزشکی	سیده زهرا موسوی	۱۰۵
۹۶	اصول تغذیه در سیره پیامبر اکرم (ص) و هم خوانی آن با علوم پزشکی	فاطمه قدرتی	۱۰۶
۹۷	آثار مثبت فرزند آوری بر زندگی از نگاه پیامبر (ص) و ائمه (علیهم السلام)	ندا جمالی مقدم	۱۰۷
۹۸	پزشکی در تاریخ تمدن اسلامی	محمد ابراهیم آستانه	۱۰۸
۹۹	پزشکی معنوی	صدیقه ابراهیمی	۱۰۹
۱۰۰	مبانی هستی شناسی طب سینوی	احسان کردی اردکانی	۱۱۱
۱۰۱	سنت وقف و خیریه مردمی در گسترش بهداشت، درمان و آموزش پزشکی	جعفر ابوالقاسمی	۱۱۲
۱۰۲	طب قرآنی و خواص غسل در قرآن و روایات	رویا عطارزاده	۱۱۳
۱۰۳	مقایسه فلسفه تعلیم و تربیت در غرب و اسلام	فاطمه ویش فر	۱۱۴
۱۰۴	نگاهی به اهمیت تغذیه در طب سنتی و از دیدگاه امام صادق (ع)	زینب محمودپور	۱۱۵
۱۰۵	علوم پزشکی در دوران تمدن اسلامی	فاطمه امینی	۱۱۶
۱۰۶	بررسی اخلاق پزشکی در برخی از متون ادبی پارسی و اسلامی	رویا عطارزاده	۱۱۷
۱۰۷	بررسی خصوصیات مدیریت پرستاری بر اساس مقیاس مدیریت اسلامی در مدیران	نرگس رسولی	۱۱۸

		پرستاری شاغل بیمارستانهای منتخب دانشگاه علوم پزشکی شهر شیراز سال ۱۳۹۴	
۱۱۹	لیلا قهرمانی	راهنمایی و مشاوره در اسلام و نقش آن در سلامت روان	۱۰۸
۱۲۰	عزیز شهرکی واحد	اهمیت اخلاق پزشکی در طبابت	۱۰۹
۱۲۱	عزیز شهرکی واحد	برخی از ویژگی‌های اخلاقی کادر پزشکی	۱۱۰
۱۲۲	محمد هادی یدالله پور	بررسی اعتبارسندی روایات طب النبی	۱۱۱
۱۲۳	علیرضا بیابان نورد	تعامل جسم و روح در سیره نبوی و نقش آن در پیشرفت علوم پزشکی در تمدن اسلامی	۱۱۲
۱۲۴	مطهره السادات حسینی	بررسی برخی نظرات پیرامون حلیت محصولات غذایی تراریخته از دیدگاه اسلام	۱۱۳
۱۲۵	عیسی صفوی	سلامت از نگاه امام علی (ع): یک تحلیل محتوا	۱۱۴
۱۲۶	افسانه قاسمی	بررسی حقوق متقابل پزشک و بیمار از دیدگاه قرآن و سیره ائمه	۱۱۵
۱۲۷	امیر محمد جلادت	مروری بر آموزش طب مکمل و طب سنتی ایران در دانشکده‌های پزشکی	۱۱۶
۱۲۸	آزیتا جابری	لزوم استفاده از فلسفه اسلامی در نظریه پردازی های طب، معنویت، و سلامت معنوی اسلامی	۱۱۷
۱۲۹	آزیتا جابری	جایگاه معنویت در سبک زندگی اسلامی	۱۱۸
۱۳۱	مهناز حسینی بن سنجان	ضرورت و اهمیت علم طب در دوران تمدن اسلامی	۱۱۹
۱۳۲	مهدی نخعی	مسئولیت مدنی و کیفی پزشکی در فقه امامیه و حقوق موضوعه	۱۲۰
۱۳۴	محمد رضا نمازی	توجه ویژه محمد ابن زکریای رازی به درمان نیازمندان و توصیه های اخلاقی وی به پزشکان	۱۲۱
۱۳۵	طاهره کلاتری	مروری بر سخاوت و انفاق از دیدگاه قرآنی، روایی و مطالعات تحقیقی	۱۲۲
۱۳۶	غلامحسین تمدن	سلولهای بنیادی و خلقت انسان در آیات قرآنی	۱۲۳
۱۳۷	سید نورالدین فرجی	تاثیر سبک زندگی اسلامی بر پروفایل متابولومیکس انسانی: روش بررسی مطالعه	۱۲۴
۱۳۸	کوروش عزیزی	Insects' Utility in Holy Quran and its Application in Islamic Medicine	۱۲۵
۱۳۹	شریعت پورعلی فرد	سلامتی و بیماری از دیدگاه نهج البلاغه	۱۲۶
۱۴۰	محمد حسن غلامپور سعدی	بررسی وضعیت بیمارستان ها در تمدن اسلامی	۱۲۷
۱۴۱	سید نورالدین فرجی	طراحی یک مرکز جامع پیشگیری و غربالگری اسلامی	۱۲۸
۱۴۲	امید آسمانی	ارتباط سلامت جسم و روح با سلامت تغذیه؛ ضرورت توجه جدی تر به دانش پایه ای تغذیه در پیشگیری از امراض با بهره گیری از آموزه های اسلامی	۱۲۹
۱۴۳	علیرضا صالحی	بررسی سلامت اجتماعی در دانشجویان پرستاری دانشگاه علوم پزشکی شیراز	۱۳۰
۱۴۴	ابراهیم رستمی	جایگاه علم، عالم، معلم و آداب تعلیم و تعلم در سیره نبوی	۱۳۱
۱۴۵	AR Mahmoudi	A New Look at the Challenging Issue of Dose Dependency in Islamic Dietary Laws	۱۳۲
۱۴۶	Hkm.Ghazala Mulla	Hijamah-The Prophetic Gift In The Light of Modern Research	۱۳۳
۱۴۷	Syed Mohd Abbas Zaidi	Need of Regulation and Development of Standardized protocol for the Prophetic treatment <i>Ilaj bil Hijamah</i> (Cupping Therapy)	۱۳۴
۱۴۸	مریم امامی	Different causes of genital tract anomaly and their surgical treatments in Avicenna canon of medicine	۱۳۵

۱۴۹	عباس ولی الله	پزشکی به مثابه علم دینی (نگاهی به مبانی دینشناختی علم طب از منظر نبوی)	۱۳۶
۱۵۰	مریم داور پناه	نزله از دیدگاه طب سنتی، نوین و اسلامی	۱۳۷
۱۵۱	صدیقه ابراهیمی	پزشکی و محبت	۱۳۸
۱۵۳	فاطمه قدرتی	اهمیت ارتباطات غیرکلامی و تماس بدنی با بیمار در آموزه های پیامبر اکرم (ص)	۱۳۹
۱۵۴	محدثه استوار	نقش بهداشت در سلامت از منظر سیره نبوی	۱۴۰
۱۵۵	پوریا زارع	منع نوشیدن مایعات در میان غذا، یکی از مهمترین آداب غذایی در اسلام	۱۴۱
۱۵۶	رضا سیفوری پور	بررسی رابطه ی اسلام و اهدای عضو در ایران	۱۴۲
۱۵۷	سعید رضا شیرزادی	خواص به از دیدگاه سیره نبوی، طب سنتی و طب کلاسیک	۱۴۳
۱۵۸	سید علیرضا گلشنی	نگاهی بر حمام در طب ایرانی-اسلامی	۱۴۴
۱۵۹	علیرضا بزرگی	احادیث طبی در کتاب مخزن الادویه	۱۴۵
۱۶۰	فاطمه فروزان جهرمی	اخلاق و ادب در طب و طبابت	۱۴۶
۱۶۱	فرزاد پور غلامی	مقایسه تأثیر آوای قرآن کریم و موسیقی بر میزان اضطراب و علائم حیاتی بیماران قبل از اعمال جراحی دیسک کمر	۱۴۷
۱۶۲	فرزاد پور غلامی	تأثیر آوای قرآن بر میزان اضطراب بیماران تحت درمان با همودیالیز	۱۴۸
۱۶۳	نسرین دخت زمانی	تدابیر حفظ سلامتی کبد از دیدگاه حکمای مسلمان ایرانی	۱۴۹

**مجموعه سخنرانی های
دومین همایش
بین المللی سیره نبوی
در طب**

سکولار شدن علم در جهان اسلام

علیرضا مهدیزاده*

استادیار گروه فیزیک پزشکی دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز mehdizade@sums.ac.ir

از عصر مغول به بعد دنیای اسلام نه تنها خود در علوم طبیعی و ریاضی فعال نیست، بلکه از جریاناتی که در جاهای دیگر می گذرد نیز بی خیراست. ظهور افرادی نظیر غیاث الدین جمشید کاشانی و شیخ بهائی کاملاً استثنایی است. دوران صفویه با شروع علم جدید در اروپا مقارن بود، ولی در ایران فقط علوم دینی و فلسفی رونق داشت و در بقیه جهان اسلام نیز تنها علوم نقلی. در دوره قاجار، علوم جدید به ایران رسید و عده ای برای تحصیل به خارج رفتند و علوم جدید را همراه با بار فلسفی شان به این دیار آوردند. تقریباً مقارن با همین دوران بود که ناپلئون وارد مصر شد و مصریان را تحت تاثیر موفقیت های علم جدید قرار داد. در این سفر در حدود ۱۲۰ نفر عالم و متخصص فنون مختلف همراه او بودند. همچنین بنا به توصیه آنان ناپلئون در نماز جمعه شرکت و پیام هایش را با (بسم الله الرحمن الرحيم) آغاز نمود. سپس خیل متخصصان فرانسوی سرازیر مصر شد و بعضی از علمای مذهبی مصر به فرانسه رفتند و موفقیت های علمی فرانسه را از نزدیک مشاهده کردند. بلافاصله ترجمه متون علمی از فرانسه به عربی رایج شد. در مصر، با علم جدید دونه نوع برخورد صورت گرفت، عده ای با آن به مخالفت برخاستند و دسته ای علم جدید را پذیرفتند و ملزومات آن را تقبل کردند.

اصول و مبانی و پیش فرض های حفظ الصحه در طب نبوی

دکتر محمدرضا رجب نژاد*

مدیر گروه تاریخ علوم پزشکی موسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل دانشگاه علوم پزشکی ایران Rajabnejad.mr@iums.ac.ir

مقدمه و بیان مسئله: علم طب، مانند بسیاری از علوم، تحت تأثیر پیش فرض ها و نوع جهان بینی نسبت به انسان و هستی است. پیش فرض ها می تواند در مفهوم بیماری و سلامت و حتی تشخیص و درمان و روش پژوهش های طبی را تحت تأثیر قرار دهد. رسول خدا به عنوان آخرین فرستاده خدای متعال، رهنمودهای بی مانند در حفظ الصحه و سلامت و درمان ارائه فرمودند که می بایست اصول و مبانی و پیش فرض های طب النبوی مورد پژوهش قرار گیرد.

روش پژوهش: این پژوهش با مراجعه به منابع اصیل اسلامی و کتاب های معتبر روایی درصدد تبیین اصول و مبانی حفظ الصحه در طب نبوی صورت گرفته است.

کاربرد و آثار: هر روز، نیازهای انسان، رو به افزایش است و بیماری ها رو به تزاید می باشد. می بایست در پیش فرض های طب، توجه نوین و همه جانبه صورت گیرد، تا به تحول و تعمیق و تولید در علم طب منجر شود. طب نبوی به جهت اتصال به وحی در ساختن تمدن نوین اسلامی و نیز تولید علم، توانمندی بی نظیری صحیح در سلامت، نیز همه آحاد جامعه در ارتقاء و گسترش سلامت کمک نماید.

نتایج: تفاوت نیازهای جوامع مختلف، به تفاوت در نظام فکری و پیش فرض ها، ذهنیت ها و جهان بینی است. پیش فرض ها در نوع تشخیص و درمان مؤثر می باشد. اصول و مبانی و پیش فرض ها در پزشکی، نقش مهمی در نوع نگاه به مفهوم بیماری و سلامتی دارد. در کتب معتبر روایی از پیامبر اکرم و اهل بیت با کرامت او، روایاتی در موضوع حفظ الصحه به معنی اعم کلمه در زوایای گوناگون و سلامت و بیماری جسم و روان و نیز روش های درمانی، وجود دارد. پژوهش در طب النبوی سبب تولید علم در طب می شود، در نتیجه ارتقای سطح سلامت آدمی به واسطه پیروی از سبک زندگی نبوی را به دنبال خواهد داشت. با پژوهش در طب النبوی می توان اصول و مبانی و پیش فرض های طب را استخراج نمود.

کلید واژه: پیش فرض، تولید، طب، تولید علم، طب النبوی

تجلیات زیبایی روح در عرصه پزشکی

دکتر محمدرضا رشیدی*

دانشگاه علوم پزشکی تبریز

شغل هر فردی از جمله مهم‌ترین عوامل تاثیرگذار در شکل‌گیری شخصیت آدمی و رشد معنوی است. از آنجائی که بخش قابل توجهی از عمر هر شخص در جریان شغل او سپری می‌گردد، توجه به چگونگی تاثیرگذاری شغل فرد در تکون وجودی وی حائز اهمیت فراوانی است، به خصوص این که انسان موجودی چند بُعدی و دارای لایه‌ها و ظرفیت‌های وجودی چندگانه‌ای است. در آموزه‌های دینی، حقیقت وجودی آدمی را روح او تشکیل می‌دهد و سیر کمالی هر فردی در گرو رشد معنوی و تعالی روحی او است. از مهم‌ترین نیازهای روحی انسان، درک و تجربه "زیبائی" است و انسان از طریق چنین دریافت‌هایی، سریع‌تر می‌تواند در امر تربیت روحی و رشد معنوی خود قدم بردارد. همین امر، یکی از دلایل نیاز و روآوری بشر به امر "هنر" است. اساس زیبایی به "وجود" برمی‌گردد و هر موجودی که از سعه وجودی وسیع‌تر و قویتری برخوردار باشد به میزان بیشتری، منبع نمایش و تجلیات زیبایی خواهد بود. از آن جایی که انسان به عنوان خلیفه‌ی الهی، جامع جمیع اسماء الهی است، بیش از هر مخلوق دیگری در دار هستی، نمایش‌گر زیبایی و جمال مطلق الهی خواهد بود.

مهم‌ترین مانع تجلیات زیبایی روح انسان عبارت است از "خودخواهی". هر عاملی که غرور و خودخواهی آدمی را تضعیف نماید موجب ظهور و نمایش بیشتر تجلیات زیبایی روح خواهد شد. از جمله این عوامل عبارت است از "بیماری". جالب توجه است که در آموزه‌های دینی، ره‌آوردهای ذکر شده در جریان بیماری، گاهی مشابه با نتایجی است که از "عبادت" حاصل می‌شود. در شرایط بیماری، به دلیل عارض شدن ضعف و مسکنت، منیت و غرور آدمی بیشتر شکسته شده و به همین دلیل، مواجه با افراد بیمار، نحیف و دل‌شکسته، به دلیل زیبایی روحی، ولو به میزان اندکی که در آن‌ها متجلی است، می‌تواند توأم با یک نوع حسّ خاص روحی و لطافت معنوی باشد. از این-رو، کادر پزشکی، خواه ناخواه به دلیل شغلی، بیش از دیگران، در معرض چنین تجلیات زیبایی روحی قرار می‌گیرند. اما هم‌چنان که درک و بهره‌مندی از زیبایی منعکس شده در یک اثر هنری، نیازمند داشتن آمادگی قلبی در فرد است، استفاده از تجلیات زیبایی روحی پیش آمده در بیماری، محتاج وجود زمینه مناسب و آمادگی لازم در کادر پزشکی است. متأسفانه، اغلب جامعه پزشکی نه تنها از این فرصت خاصی که در دسترس ایشان می‌باشد، غافل بوده و قادر به استفاده روحی و معنوی از چنین تجلیاتی زیبایی نیستند، بلکه به دلیل عدم آگاهی و آمادگی لازم، به جای تجربه احساسات معنوی و کسب لطافت روحی، چه بسا دچار "قساوت" قلبی نیز گردند و از این طریق لطمات جبران‌ناپذیری به مهم‌ترین سرمایه خود که همانا "روح" و "قلب" آدمی است، وارد سازند.

در مقاله ارائه شده، سعی گردیده برخی از ابعاد موضوع فوق، با در نظر گرفتن آموزه‌های دینی، مورد بررسی قرار گیرد.

بررسی دیدگاه‌ها درباره علم پیامبر(ص) و معصومین در طب

غلامرضا نورمحمدی^۱ و^۲*

^۱عضو هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران drnormohammadi@yahoo.com

^۲عضو هیات علمی مرکز علوم قرآن، حدیث و طب

چکیده: در نگاهی عمیق به احادیث نبوی و ائمه اطهار در می‌یابیم که دین مبین اسلام، آموزه‌های فراوانی درباره انسان و زیست جسمی و روانی وی ارائه نموده است، به گونه‌ای که محدثان و ناقلان حدیث را بر آن داشته که به تألیفاتی مستقل با عنوان «کتاب الطب» و مباحث مربوط به آن پردازند.

بسیاری از رجال حدیثی پس از آگاهی کامل از روایات معصومین دریافتی بودند که پیامبر(ص) و ائمه، امت خویش را به طوری راهنمایی نموده‌اند که ضمن پیمودن راه سلامتی جسم و روح، شیوه‌های طرد ناتوانی و بیماری از خود را نیز بیاموزند.

متأسفانه تا کنون برای آشنایی اولیه با تاریخ نگارش احادیث طبی، کتابی تدوین نشده است. به همین دلیل، اطلاعات اولیه در این زمینه بسیار اندک می‌باشد، در حالی که به نظر می‌رسد بسیاری از علمای شیعه به نگارش مستقل احادیث طبی عنایت خاص داشته‌اند و به عنوان یک روند مستمر، تدوین کتاب‌های طبی در زمینه احادیث از قرن دوم هجری تا کنون ادامه داشته است.

مرحوم سید عبدالله شبر در مقدمه خود بر کتاب «طب الائمة» به روشنی ضرورت نگارش این گونه احادیث و رد برخی شبهات پیرامون این موضوع را بیان کرده است، اما آن چه در نگاه اولیه به نظر می‌آید، آن است که هر گونه اظهار نظر پیرامون احادیث طبی و تدوین کتاب‌های مربوط، وابسته به تدوین اولیه پیشینه این روند می‌باشد.

البته در این که طب - اولاً و بالذات - مقصود پیامبر(ص) و معصومین بوده است یا نه، بین علمای اسلامی اختلاف نظر می‌باشد. اکثر آنان معتقدند که طب - اولاً و بالذات - مقصود پیامبر(ص) و معصومین نبوده است، ولی - به صورت ثانوی و بالعرض - روایات متعددی از آنان درباره طب نقل شده است که در کتاب‌های روایی اهل سنت و شیعه موجود می‌باشد. با این حال، برخی با برجسته کردن و طرح برخی دیدگاه‌ها درصدد بر آمده‌اند که علم پیامبر(ص) و معصومین نسبت به طب را خدشه‌دار نمایند. این پژوهش با واکاوی سرچشمه دیدگاه‌های موافق و مخالف درصدد بوده است نگاه اهل سنت و شیعه را در زمینه علم پیامبر(ص) و معصومین در طب را بررسی نموده و به نتیجه‌گیری مناسب دست یابد.

نقش متغیرهای زمان و مکان در تعلیم و تعلم از منظر سیره نبوی

عبدالرضا محمودی*

عضو هیئت علمی گروه معارف اسلامی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی، شیراز ایران ar.mahmoudi313@yahoo.com

زمینه: در تاسیس یا شکوفایی تمدن، عوامل متعددی موثرند که از اساسی ترین آنها میتوان به تعلیم و تعلم اشاره کرد و در این ساحت نقش شرایع آسمانی بالاخص شریعت اسلام بسیار پرفروغ می باشد. اما سوال اساسی در این پژوهش این است که: آیا تعلیم و تعلم پیامبراسلام با حضور در ظروفی از زمان خاص و مکان معین به مثابه دو متغیر تحول ساز، برای عصر حاضر از حجیت برخوردار است؟ تاثیر تطور زمان و مکان و مقتضیات آن، از جمله عرفیات جامعه در تعیین ملاکها و ویژگی های موضوعات، و یا اختلاف سطوح جوامع بسیط صدر اسلام با جوامع پیچیده بعدی بلحاظ اختلاف در فهم عمومی، و یا تغییر مصالح و مفاصد و نظایر آن، هریک به جای خود می تواند موضوع ها و شاخصه های جدیدی تولید کند که دخالتهای تعیین کننده ای در آموزهای تعلیم و تعلم نبی اسلام داشته باشد، تا بدانجا که گفته شود: فرایند تحول ساز زمان و مکان موجب تنزل تعلیم و تعلم از حقیقت شرعی به حقیقت متشرع گردد و یا حتی این چنین کاشفیتی را هم نداشته باشند، و اساسا آموزهای تعلیم و تعلمی پیامبر اسلام را از حیز انتفاع ساقط نماید. از این رو در این پژوهش تلاش بر آن است که در ضمن سوال فوق به چند پرسش پاسخ داده شود از جمله: اولاً: چه نسبت و رابطه ای بین دو متغیر زمان و مکان با تعلیم و تعلم در سیره نبوی وجود دارد؟ ثانیاً: با وجود تطورات زمان و مکان آیا تعلیم و تعلم نبوی را به عنوان حقیقت شرعی و یا حقیقت متشرع می توان ثابت کرد؟

مبانی عقلی و نقلی (قرآن و احادیث): براهین و استدلالات عقلی و آیات قرآن، بالاخص احادیث نبوی در عرصه تعلیم و تعلم.

روش پژوهش: در این پژوهش توصیفی - تحلیلی، اهتمام بر این است که با استنباط از منابع عقلی و نقلی - سیره نبوی چگونگی مداخله متغیرهای زمان و مکان در تعلیم و تعلم نبوی را مورد بحث قرار گرفته شده است.

یافته ها: گستره تعلیم و تعلم در سیره نبوی از چنان شعاع وسیعی برخوردار است که گویی ناظر بر تمامی آموزه های شریعت اسلامی است، از این رو اثبات حقیقت شرعی آموزه های نبوی و یا حداقل حقیقت متشرع بودن آنها و در نتیجه حجیت آن آموزه ها، مسیر را برای حل معادلات مجهول در شکوفاسازی تمدن اسلام هموار می کند.

کاربرد و آثار: احراز حجیت آموزه های نبوی در عرصه تعلیم و تعلم، نقش تعیین کننده ای در معرفی متدلوژی و روش شناسی علوم دینی دارد، با برگزاری کارگاههای دانش افزایی و مهارت افزایی در سطح استادان دانشگاهها و دانشجویان می توان شاهد اصالت بخشی، دینی سازی و در نتیجه افزایش سطح کیفی آموزش و پژوهش باشیم.

واژگان کلیدی: تعلیم و تعلم، سیره نبوی، زمان و مکان، حقیقت شرعی، حقیقت متشرع.

حکمت گمشده ی پزشکی مدرن؛ آیا نظام آموزش پزشکی امروز می تواند حکیم پرورش دهد؟

امید آسمانی^۱، عبدالعلی محقق زاده^۲

^۱ استادیار گروه اخلاق پزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران asemanio@sums.ac.ir

^۲ استاد گروه داروسازی سنتی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران

مقدمه: تاریخ پزشکی گواه این واقعیت است که رابطه ی طب و حکمت قوی و عمیق است. طبیبان نامی، علاوه بر دانش پزشکی در سایر علوم الهی، منطق، ریاضیات و ... نیز متبحر و متخصص بوده اند. حکمت دارای دو بعد نظری و عملی است و معمولاً در ارتباط با عباراتی چون تبحر در علم تجربی، آشنا با فلسفه ی علم، برهان آموزی، داشتن علم و دین الهی و باور به آخرت و معاد، درایت در تصمیم، درک و بصیرت وسیع و بالا توصیف می شود. مخاطب علوم پزشکی انسان با موجودیتی چند بعدی است؛ منتها پزشکی امروز بر جسم انسان متمرکز است. حکمت می طلبد که تیم درمان شناخت کافی و وافی از انسان داشته باشد و بر همین اساس نیز عمل کند. این امر از نظام آموزش پزشکی جاری بر نمی آید! این مطالعه قصد دارد تا مفهوم، اهمیت و آثار حکمت در علوم پزشکی را تشریح کرده و به مقتضیات سیستم آموزش پزشکی حکمت-محور اشاره نماید.

زمینه تاریخی و قرآنی: سوره مبارکه بقره، آیه ۲۶۹؛ حکمت را هر کجا که یافتی فراگیر، زیرا حکمت گمشده هر مؤمن است (غررالحکم، ص ۳۶۰)

روش پژوهش: این مطالعه ی توصیفی تحلیلی با استفاده از منابع اسلامی مرتبط با حکمت و انطباق آن با مقتضیات آموزش پزشکی مدرن انجام شده است.

نتایج: حکمت در پزشکی مستلزم شناخت حقیقت همه ی ابعاد وجودی انسان و بکارگیری عملی آن در ارتباط با بیمار و جامعه است. برونداد ساختار آموزش پزشکی امروز بدلیل وجود نقص در این زمینه، پزشکانی جزئی نگر و غالباً فاقد مهارت های حکمی است. حکمت در روایات اسلامی ارتباط تنگاتنگی با فراگیری آموزه های دینی پیامبر اکرم ص و ائمه اطهار دارد. آموزش حکمت در نظام پزشکی مستلزم زمینه سازی های فردی و ساختاری، دانش اندوزی و تعلیم مفاد حکمی، بهره گیری از الگوهای حکمی و ممارست پایدار است. عموماً بجز دانش تخصصی پزشکی تقریباً بقیه ی موارد فوق در آموزش پزشکی امروز خصوصاً مباحث انسان شناسی اسلامی مغفول مانده است.

آثار و کاربرد: تغییر رویکرد نظام آموزش پزشکی امروز از جزء به کل نگر، باعث تغییر مثبت در رویکرد درمانی فارغ التحصیلان نیز می شود. حکمت می تواند عمق و دامنه ی تصمیمات درمانی را ارتقا بخشیده و باعث افزایش رضایت خداوند، تیم پزشکی و جامعه گردد. حکمت نظم آفرین است و هزینه های بهداشتی-درمانی را کاهش دهد.

کلید واژگان: حکمت، پزشکی، علوم پزشکی، دین

کاستی های طب

دکتر کامران باقری لنکرانی*

استاد طب داخلی مرکز تحقیقات سیاست گذاری سلامت

طب امروزی علیرغم بهرمندی از نقاط قوت فراوان با کاستی های فراوانی نیز روبروست. بیماری هایی چون حصبه و ذات الریه که پیش از این کشنده محسوب میشدند امروز به راحتی و حتی به طور سرپایی درمان میشوند. امروزه امکان غربالگری و حتی درمان قطعی برای بیماری های صعب العالاجی چون سرطان در بسیاری از مواقع حاصل است. پیشگیری فعال از بسیاری از بیماری ها با واکسن در دسترس همگانی است. اما علیرغم همه اینها احساس سلامتی در بین مردم نسبت به گذشته کاهش یافته و فن آوری های سلامت چه دارو و چه تجهیزات پزشکی در بازگرداندن این احساس توفیق چندانی نیافته اند.

تمسک به طب سنتی برای بازآفرینی نگاه جامع به انسان و درمان او نه بیماری به عنوان راه حل توجه صاحب نظران بسیاری را جلب کرده اما غرق شدن طب سنتی در فن آوری ایی چون حجامت و عدم اصلاح رابطه پزشک و بیمار در اجرا توفیقاتی را که گمان میشد توجه به این رشته فراهم خواهد ساخت با چالش روبرو نمود.

به نظر میرسد چالش اصلی در ارتباط پزشک و بیمار باید جستجو کرد. اصلاح این ارتباط صرفا با توصیه اخلاقی مبتنی بر حفظ کرامت انسان ممکن نیست. روند فعلی طبابت نوعی گفتمان قدرت را نهادینه میکند که اطبا محوران و بیمارانش ضعیف نیازمند تعریف میشوند. حتی طبابتی که به طبابت به عنوان حرفه نمینگرند و خود را از قید و بند کار برای پول رها کرده اند، دست به گریبان این چالش هستند.

اصلاح این چالش احتیاج به تغییر نگرش در اخلاق حرفه ای، بازنگری کلی در آموزش پزشکی، نظام ارجاع و نظام پرداخت دارد. پایش و ارزیابی و بازخورد به هنگام راهبرد های کار هستند.

این همه باید به تربیت و به کارگیری طبیب دوار ی که با طب خود به سراغ نیازمندان می آید نه فروشنده ای که متاع خود را در گنجینه پنهان کرده و مردم در صف دستیابی به آن قرار میگیرند بیانجامد. همایش سیره نبوی در طب باید چنین محصولی به بار بیاورد.

بررسی سلامت معنوی در دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز در سال ۱۳۹۴ و عوامل موثر بر آن

دکتر علیرضا صالحی^{۱*}، دکتر محمود نجابت^۲، دکتر محمد هادی ایمانیه^۳، ندا هاشمی^۴

استادیار اپیدمیولوژی، مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران
دانشیار گروه چشم پزشکی، مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران
آستاد بیماری های گوارش کودکان، مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران
کارشناس ارشد مدیریت سلامت، مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران

مقدمه: توجه به معنویت، جوهره حرکت ادیان توحیدی و سیره پیامبران الهی از جمله پیامبر اکرم اسلام (ص) است. در علوم تندرستی نوین نیز موضوع سلامت معنوی و عوامل موثر بر آن مورد توجه محققین و صاحب نظران قرار گرفته است. هدف از این مطالعه بررسی و اندازه گیری سلامت اجتماعی در دانشجویان پزشکی در سال ۱۳۹۴ و عوامل موثر بر آن بوده است.

روش: در این مطالعه مقطعی کلیه دانشجویان پزشکی مقطع علوم پایه دانشگاه علوم پزشکی شیراز شامل ۵۳۲ نفر مورد بررسی قرار گرفتند. از پرسشنامه سلامت معنوی تدوین شده توسط پولوتزین و النیسون که برای مطالعات در ایران روان سنجی شده، و مشتمل بر ۲۰ سوال (۱۰ سوال سلامت مذهبی و ۱۰ سوال سلامت وجودی) است، استفاده گردید. مشخصات دموگرافیک، وضعیت اقتصادی، اجتماعی دانشجویان و... اندازه گیری شد. از آزمون های آماری تی و مجذور کای برای تحلیل دو متغیره و آزمون آماری رگرسیون خطی و لجستیک برای تحلیل چند متغیره استفاده گردید. اندازه p کمتر از ۵ درصد از نظر آماری معنادار در نظر گرفته شد.

نتایج: میانگین سنی دانشجویان ۲۱/۱۲ سال (انحراف معیار ۱/۳۹) بود که ۵۴/۵ درصد دختر و ۴۵/۵ درصد پسر بودند. ۶۷/۷ درصد دانشجویان دارای سلامت معنوی متوسط، ۳۰/۸ درصد واجد سلامت معنوی خوب و ۰/۶ درصد دارای سلامت معنوی نامناسب بودند.

سلامت معنوی و دامنه سلامت مذهبی دانشجویان دختر بیشتر از دانشجویان پسر بود. ($P=0.001$ و $P=0.007$)

در دامنه سلامت وجودی اختلاف میان دو جنس وجود نداشت. ($P=0.2$)

سلامت معنوی در دانشجویان سال های بالاتر از سال های پایین تر، کمتر ولی اختلاف از نظر آماری معنادار نبود. ($P=0.09$)

دانشجویانی که سابقه بیماری های اعصاب و روان در خانواده داشتند دارای سلامت معنوی پایین تری بودند ($P=0.01$).

دانشجویان مشروط از سلامت معنوی پایین تری برخوردار بودند. ($P=0.03$)

جمع بندی: سلامت معنوی که در آموزه های اسلامی مورد تاکید فراوان قرار گرفته و جوهره حرکت انسان ساز پیامبر اکرم (ص) را تشکیل می دهد، در علوم تندرستی نوین نیز مورد توجه خاص محققین و صاحب نظران واقع شده است. مطالعات اندکی در موضوع سلامت معنوی در ایران انجام شده است. بررسی و ارزیابی سلامت معنوی جوانان به ویژه دانشجویان و عوامل موثر بر آن به صورت منظم و دوره ای دارای اهمیت و مقدمه ضروری هر گونه برنامه ریزی های آتی خواهد بود.

کلمات کلیدی: سلامت معنوی، دانشجوی پزشکی، شیراز، ایران

ابعاد و آثار ارتباط کلامی در روابط بین فردی؛ آموزه های اسلام

محمدحسین کاوه^{۱*}، نسرین رستمی^۲

^۱گروه آموزش بهداشت و ارتقای سلامت، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، ایران. kaveh@sums.ac.ir

^۲کارشناس ارشد مهندسی بهداشت محیط، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، ایران

مقدمه: ارتباط کلامی مهمترین، و سخن گفتن، به عنوان نوع غالب شکل بسیار رایج ارتباطات بین فردی هستند. کلام، مجموعه ای از کارکردها و تأثیرات عاطفی، روانشناختی و اجتماعی را داراست. واژه هایی را که انتخاب و استفاده می کنیم، نه تنها شخصیت ما (شامل افکار، احساسات، نیت، ...) را بازتاب می دهد، بلکه می تواند بر کارکردهای زیست شناختی و روانی-اجتماعی ما اثر بگذارد. از طرف دیگر، ارتباطات کلامی از محیط اجتماعی تأثیر می پذیرد و آن را نیز متأثر می سازد. زبان و کلام انسان، در صورت استفاده ی صحیح و شایسته، این ظرفیت و قدرت را دارد که سازنده و رشد دهنده باشد؛ اما، از طرف دیگر، چنان درتده می تواند آسیب زا و تخریب کننده نیز باشد. در این مقاله، ابتدا اهمیت و کارکردهای ارتباط کلامی و به طور خاص "سخن گفتن"، بیان خواهد شد؛ سپس برخی از راهنمایی ها و دستورات عملی از قرآن و سنت (دستورات پیامبر اعظم اسلام و خاندان مطهر ایشان (علیهم السلام)) در باره ی مهارتهای ارتباط کلامی بیان خواهد شد.

روش کار: این مقاله یک مطالعه مروری است که اطلاعات، با جستجو در قرآن، کتاب ها، مدارک و مقالات در پایگاه های اطلاعاتی و سایت های معتبر گرد آوری شده است.

یافته ها: یادگیری مهارتهای ارتباط کلامی و به طور خاص سخن گفتن، در بهبود، اعتلا، و اثربخشی فرایندهای تربیتی، فرهنگی و تعاملات بین فردی در خانواده و جامعه از اهمیتی بنیادین برخوردار است. اندیشمندان حوزه های روانشناسی و ارتباطات انسانی قواعد و مهارتهایی را برای سخن گفتن همچنین روش هایی را برای آموزش / یادگیری آن معرفی نموده اند. این آموزه ها که اغلب از دامنه ی شناخت و ارزش های آنان همچنین فرهنگ اجتماعی محیط شان تأثیر پذیرفته است، ممکن است جامع، مانع و جهان شمول نباشند. حتی بعضاً با ارزش های جوامع دیگر در تعارض و تضاد باشند.

بحث و نتیجه گیری: کاوشی کوتاه در قرآن و کلام و سیره ی پیامبر اسلام و اهل بیت مطهر ایشان - علیهم السلام - راهنمایی ها و الگوهای الهام بخش و کاربردی فراوانی را برای ارتقای اثربخشی مهارت های کلامی فرا روی جویندگان معرفت و پویندگان زندگی سعادت‌مندانه قرار می دهد.

کلمات کلیدی: ارتباط کلامی، سخن، اسلام، سیره ی نبوی (ص)

بررسی واژه های صدر، قلب، قواد و لب در قرآن

دکتر سید ضیاء الدین تابعی*

مدیر گروه اخلاق پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز؛ ethics@sums.ac.ir

برای کاربردی کردن اثرات سلامت معنوی بر سلامت نفسانی و جسمانی رعایت موارد زیر ضروری می باشد:

۱- استنتاج آیاتی که این کلمات در آنها به کار رفته است.

۲- بر اساس آیه قرآن که قرآن کتابی است که تبیان کل شی می کند.

۳- بر اساس اینکه آیه های قرآن ظاهری دارند و بواطنی.

۴- بر اساس اینکه بواطن آیات همیشه با ظاهر آیات توافق دارند.

در ادامه مطالبی چند مورد بحث قرار می گیرند .

نکته اول: در مقدمه باید عرض نمود که فلاسفه و عرفای مسلمان در کتب خود هر جا که این کلمات را مورد بحث قرار می دهند اشاره می کنند که مقصود از این کلمات مخصوصاً قلب منظور این عضو صنوبری گوشتی که در قفسه سینه قرار دارد نمی باشد و لذا این عضو را مورد مطالعه قرار نداده اند.

از طرف دیگر، معمای زیست شناسی امروز پزشکان و دامپزشکان جزئیات آناتومی، فیزیولوژی -پاتولوژی این عضو را مورد مطالعه قرار داده اند و ارتباطی بین این اعضاء آناتومی و فیزیولوژی آنها با نفس و روح نیافته اند و حتی گاهی انکار کرده اند.

هدف این مقاله آن است که بر اساس شواهد قرآنی و روایی و همچنین شواهد جدید در علم روان شناسی و فیزیولوژی انسانی رابطه بین آنها را در سلامت و بیماری مشخص نماید و افقی برای تحقیقات در زمینه علوم بین رشته ای گشایش نماید.

نکته دوم: بعد از رنسانس و پیدایش مدرنیته و سلطه پوزوتویست های منطقی در علوم تجربی، پزشکی نیز با همین نظریه مورد توجه قرار گرفت و کلاً انسان را یک ماشین بیولوژیک فرض نمودند که دستگاه های آن بر اساس قوانین فیزیک نیوتونی عمل می نماید. لذا، سلامت و بیماری انسان را منحصر به بیولوژی نمودند و پیشرفت هایی نیز در این زمینه حاصل شد.

ولی به تدریج متفکرین مشاهده نمودند که انسان و همچنین حیوانات پستاندار علاوه بر فعل و انفعالات بیوشیمیایی دارای روان بوده و بدون روان یا mind, Psycho را نمی توان نادیده گرفت این بار هم مقرر شد که روان شناسی نیز بر اساس علم تجربی مورد مطالعه قرار گیرد و بسیاری از یافته های روانی تجربی بدست آمده از حیوانات به انسان تعمیم داده شود. بخصوص اثرات هیجانی و استرس ها.

لذا پزشکی وارد مرحله دوم گردید تحت عنوان BioPsychological و پدیده psychosomatic وارد پزشکی گردید. اگر چه این پدیده سالها قبل توسط ابن سینا کشف گردیده بود چنانچه در کتابهای ادبی نظیر چهار مقاله عروقی و حتی اشعار مولوی از آن نام برده شده است.

در نیمه اول قرن بیستم توجه اندیشمندان به این نکته معطوف گردید که مقایسه روان انسان با حیوانات در بسیاری از جهات درست نمی باشد، چون انسان موجودیست مختار، صاحب اراده و دارای نیاز های متعدد و به همین دلیل موجودی است اجتماعی. لذا بعد اجتماعی او و بخصوص روان شناسی اجتماعی باید مورد امعان نظر قرار گیرد. لذا بعد سوم که همان بعد روان شناسی اجتماعی او بود وارد حوزه علم

پزشکی گردید. Biopsychosocial.

بعد از جنگ جهانی دوم و مصائبی که از دو قطبی شدن جهان و تفکرات جبر گرایی داروین - فروید و مارکس دامن گیر انسان گردید و کلاً به قول نیچه که خدایش مرده بود، مردگی خویش را نیز به جهان اندیشه وارد نمود. آثار شوم این تفکر انسان را وارد سراسیمی نمود. ولی باز هم متفکرین داد سخن دادند که وجه تمایز انسان بر مبنای معنا گرایی او می باشد و لذا سازمان بهداشت جهانی در مجمع خود پذیرفت که بعد روحانی انسان در سلامت مورد توجه قرار گیرد. لذا اکنون سلامت انسان باید در چهار بعد BioPsychosocial spiritual مورد کنکاش قرار گیرد. متأسفانه از آنجایی که قرآن در جوامع انسانی مهجور شده حتی در بین مسلمانان حتی در حوزه های علمی و دانشگاهی خودمان سلامت معنوی از حد یک شعار خارج نگردیده و عملاً تحقیقات زیادی بخصوص در ام القرای اسلامی یعنی ایران انجام شده است. آیاتی که در قرآن آمده است همزمان هم به جنبه های آناتوموفیزیولوژی اشاره دارد و هم به جنبه های هیجانی و هم به جنبه روحانی.

برای مثال : صدر

شرح صدر که به معنای اتساع صدر می باشد کاملاً با وضع فیزیولوژیکی دم در ریه ها برای ورود هوای تازه به داخل آلوئلها حکایت دارد و قبض صدر به مرحله بازدم و همانطور که در شعر سعدی نیز آمده است "هر نفسی که فرو می رود ممد حیات و چون برآید مفرح ذات!"

در آیه **لَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ، وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ، الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ** به این مراحل آناتوموفیزیولوژی نیز نظر دارد.

واژه صدر در حوزه روان شناسی و هیجانی: مرکز هیجانات انسان و همچنین قلب و تنفس او در سمت قاعده مغز قرار دارد لذا انسان هایی که در عدم تعادل هیجان قرار می گیرند این عدم تعادل هیجانی و روانی اثرات خود را بر دستگاه تنفس و قلب و عروق ابقاء می کند.

واژه قلب و مشتقات آن به کرات در آیه های قرآن آمده است:

الف) همان طور که قلب صنوبری جسمانی دو قسمتی است خون سمت راست تیره و بدون اکسیژن و قلب در طرف چپ حاوی خون روشن و اکسیژن دار است و مرتباً با انقباض و انبساط خود از حالی به حال دیگر در می آید در آیه های قرآن دقیقاً به دو نوع قلب اشاره می شود :

- قلب سلیم (الا من اتی الله بقلب سلیم)

- قلب مطمئن (وَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَىٰ وَلَكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِنَّكَ تَمَّا اجْعَلُ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا وَاعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ)

- قلب آرام

- قلب منیب (مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ)

- قلب هدایت شده (ما أصاب من مصيبةٍ إلا ياذن الله ومن يؤمن بالله يهد قلبه والله بكل شيء عليم)

در مقابل:

- قلب منافق (وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهَدُ اللَّهُ عَلَىٰ مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ)

- قلب آثم (وَ إِنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَ لَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُؤْتِمِنَ أَمَانَتَهُ وَ لِيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَ لَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَ مَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ وَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ)

- قلب غلیظ (فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَ لَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ)

– قلب غافل (وَ اصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تَطْعُمْ مَنْ اَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَ اتَّبِعْ هَوَاهُ وَ كَانَ اَمْرُهُ فُرُطًا)

– قلب مریض (يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ اِنَّ اَتَّقِيْنَ فَلَآ تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا)

– قلب ختم شده. (اَمْ يَقُولُونَ افْتَرَى عَلٰى اللّٰهِ كَذِبًا اِنْ يَشِآءِ اللّٰهُ يَخْتِمْ عَلٰى قَلْبِكَ وَ يَمْحُ اللّٰهُ الْاَبَاطِلَ وَ يَحِقُّ الْحَقُّ بِكَلِمَاتِهِ اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ)

در همین جا باید اشاره کرد که شاید متفکرین مسلمان و شاگردان ائمه بدون اینکه لازم بوده باشد کالبد شکافی انجام دهند توانسته اند دستگاه گردش خون راست و چپ قلب را کشف نمایند.

ب) بر اساس آیات قرآنی و روایت معصومین قلب را در چهار سطح در نظر گرفت:

اول قلب گوشتی صنوبری، دوم قلب هیجانی که جایگاه آن در قاعده مغز می باشد و این قلب هیجانی از طریق رشته های اعصاب سمپاتیک و پاراسمپاتیک و مواد هورمونی به قلب صنوبری و کلیه امحاء و احشاء ارتباط پیدا می کند.

ج) قلبی که معادل دستگاه شناختی می باشد که می تواند از طریق تفکر و تعقل جهان هستی را مورد مطالعه قرار دهد.

د) قلبی که سعی دارد توهم را به تخیل و تخیل را به تعقل و تعقل را به تشهد و تشهد را به توحید تبدیل نماید.

بالاترین نوع قلب، قلب پیامبر اسلام است که خداوند کل مسائل جهان خلقت را از طریق وحی در آن نازل فرموده است: قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَاِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلٰى قَلْبِكَ بِاِذْنِ اللّٰهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرٰى لِّلْمُؤْمِنِيْنَ .

در این جا ذکر این نکته لازم است که اگر قلب پیامبر نبود قول ثقیل وحی آن را متلاشی می کرد و در عین حال برای نظارت کنندگان خارجی آثار وحی منجر به تغییرات عمیق در سیستم جسمانی حضرت می شده است .

فؤاد: در آیات قرآن همیشه از تثبیت فؤاد بحث گردیده و معلوم می شود درجه تثبیت فؤاد زمانی است که قلب از نوع قلب آرام و مطمئن باشد تا به به درجه تثبیت فؤاد برسد و شاید فؤاد معادل گلبول قرمز در سیستم فیزیولوژی است که زمانی که قفسه صدری و قلب کارشان را خوب انجام داده باشند اکسیژن در هموگلوبین ثبت می گردد. و این اکسیژن ثبت شده است که می تواند در دسترس مغز قرار گیرد. لذا بشریت از درجه پایین به بالا دارای صدر، قلب، فؤاد و لب (مغز) می باشد می گیرد. در حوزه شناختی و اخلاقی نیز تا کسی به شرح صدر نرسد به قلب سلیم نمی رسد تا به قلب سلیم نرسد به ثبت فؤاد نمی رسد و قطعاً صاحب اولوالالباب نمی گردد.

ویژگی های معلم از دیدگاه ثقلین

احمد امامی*

دانشکده داروسازی مشهد

پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم در واپسین روزهای عمر خویش طی خطبه ای مسلمانان را به تمسک به دو گوهر گرانبهای معصوم از خطا یعنی قرآن کریم و عترت طاهره وصیت فرموده، وعده داد که با تمسک به آندو، مسلمین هیچگاه گمراه نخواهند شد و نیز به جدایی ناپذیری بین قرآن و عترت اشاره فرمود. حدیث مذکور به نام "حدیث ثقلین" مشهور است و به صورتهای گوناگون روایت شده است که یکی از آنها بدین شرح می باشد: "انی تارک فیکم الثقلین ما ان تمسکتُم بهما لن تضلوا بعدی، احدهما اعظم من الاخر، کتاب الله حبل ممدود من السماء الی الارض و عترتی اهل بیتی، فانهما لن یفترقا حتی یردا علی الحوض، فانظروا کیف تخلفونی فیهما" حدیث مزبور را حدود یکصد و هشتاد تن از علمای اهل سنت به اسناد صحیح از سی و چهار نفر از اصحاب نقل نموده اند. برخی از جوامع حدیثی و کتب معتبر اهل سنت که در بر دارنده حدیث مذکورند شامل: صحیح مسلم، سنن ترمذی، سنن دارمی، مسند احمد، خصائص نسایی، مستدرک حاکم، کنز العمال متقی، تفاسیر فخر رازی، ثعلبی، نظام نیشابوری، خازن، ابن کثیر و نیز امهات قوامیس و کتب لغت از قبیل نهاییه ابن اثیر، لسان العرب، قاموس فیروز آبادی، تاج العروس و بسیاری از دیگر کتابهای معتبر می باشند (۲۰۱). حدیث مزبور در مجامیع حدیثی شیعه امامیه نیز آمده است (۱۰-۳). با توجه به مفاد حدیث مزبور مشخص می گردد که این دو منبع گرانبها، آبخورهای زلال و معصوم معارف اسلامی و ضامن هدایت و مانع ضلالت امت اسلامند و مراجعه به آندو در موارد گوناگون موجب سعادت و فلاح مسلمانان می گردد. با عنایت به نکته مزبور و همچنین با بذل توجه به نقش انکار ناپذیر معلم در تضمین پیشرفت و سعادت جامعه به نظر می رسد استخراج ویژگی های معلم مطلوب و کار آمد از دیدگاه ثقلین، اهمیتی تردید ناپذیر دارد. در این مقال تلاش شده است ویژگی های مذکور به شکل فهرست وار ارائه گردند بدان امید که توجه به آنها باعث تعالی نظام آموزشی کشور شود، بمنه و کرمه انه سمیع مجیب.

قاعده نبوی نفی ضرر و کاربرد آن در گستره طب

دکتر محمدعلی خورسندیان*

هیأت علمی گروه حقوق خصوصی و اسلامی دانشگاه شیراز mkhorsandian@yahoo.com

تمامی قواعد هر نظام حقوقی را می‌توان در دو مؤلفه عدالت و نظم دسته‌بندی نمود اما درجه بالندگی هر نظام با میزان رعایت توازن میان این دو مؤلفه تعیین می‌گردد. برای تامین حداکثر توازن میان عدالت و نظم تجربه بشری روی آوردن به مدل «ثابت» و «متغیر» در قانونگذاری و کارگذاری «احکام تعدیل کننده» در زمره مقررات الزامی هر نظام حقوقی است. البته نحوه استفاده از احکام تعدیل کننده به نحوی که نه تمامیت نظام را از هم بگسلد و نه استحکام و قاطعیت حکم و قانون را فروکاهد از امتیازاتی است که یک نظام حاکم بر حقوق می‌تواند از آن برخوردار باشد. یکی از مهم‌ترین احکام تعدیل کننده در حقوق اسلامی که نخستین بار توسط رسول گرامی اسلام معرفی گردیده قاعده لاضرر است. مطابق این قاعده در قلمرو تمامی احکام نخستین جایی که حکمی دو حالتی موجب زیان باشد آن حکم در حالت ضرری نفی شده و جایی نیز که نبود قانون موجب زیان باشد حکمی متناسب برای دفع ضرر وضع می‌شود. این مقاله با روش تحلیلی استناد به این قاعده نبوی را در حقوق پزشکی مورد مطالعه قرار می‌دهد. این مطالعه نشان می‌دهد قاعده لاضرر چگونه می‌تواند به عنوان یکی از ابزارهای حقوقی کارگشا در امور پزشکی و به ویژه مستحدثات که هر روز دامنه‌ای گسترده‌تر می‌یابد به کار رود. از این رو پس از اشاره مختصر به پیشینه و مستندات قاعده لاضرر، گستره کاربرد این قاعده تبیین می‌گردد و در واپسین بخش به نمونه‌هایی از مصادیق اجرای این قاعده در امور پزشکی می‌پردازد. از جمله می‌توان مساله‌عدول از احکام نخستین شریعت اسلامی را در شاخه‌هایی متنوع از امور پزشکی بدین ترتیب توجیه نمود. از این جمله‌اند: عدم معافیت پزشک نسبت به تقصیر سنگین در موارد اخذ براءت، ترک فعل در فعل پزشکی، انواعی از سقط درمانی و سقط جنین، مسایل مربوط به پیوند اعضا، عدول از احکام نخستین تکلیفی در عرصه پزشکی از جمله احکام مربوط به روابط زن و مرد، محدودیت رضایت بیمار نسبت به اعمال پزشکی غیر متعارف، وضع احکام حکومتی در امور پزشکی و مداخلات حقوق عمومی در روابط پزشک و بیمار یا تنظیمات حرفه‌ای، محدودیت آزادی‌های فردی در امور پزشکی، مراقبت‌های سلامت، اپیدمی‌ها، نظام غذا و دارو.

کلمات کلیدی: حقوق پزشکی، قاعده لاضرر، مسؤلیت پزشک، اسلام و طب، سیره نبوی، حاکمیت بالینی

تحول در مبانی طب مدرن با رویکرد توحیدی؛ نگاه کل نگر طب اسلامی به مفهوم سلامت و بیماری

شکوفه عالی نژاد^{۱*}، امید آسمانی^۲، پرمیس بدر^۳، مجتبی تقوی فرد^۴، عبدالعلی محقق زاده^۵

^۱دانشجوی داروسازی، دانشکده داروسازی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران sh_alinezhad@sums.ac.ir

^۲استادیار گروه اخلاق پزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران

^۳استادیار مرکز رشد فناوری گیاهان دارویی و طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران

^۴کارشناس ارشد آموزش زبان انگلیسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

^۵استاد گروه داروسازی سنتی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران

مقدمه: مبانی طب اسلامی ریشه در جهان بینی توحیدی اسلام دارد. رویکرد این طب کل نگر است و به همه ی ابعاد وجودی انسان اعم از جسم، نفس و روح توجه دارد. بر این اساس، ارزش و اهمیت وجودی، از روح به جسم تنزل می یابد؛ با این حال، ارتباط وجودی و تأثیرپذیری این ابعاد از هم در طب اسلامی جایگاه ویژه دارد. گرچه توجه به ابعاد روانی، اجتماعی و معنوی انسان اخیراً مورد تأکید مجامع بین المللی بهداشتی قرار گرفته است اما، رویکرد کلی طب رایج امروز بر ابعاد جسمانی انسان متمرکز است. لذا، خلأ تبیین نظری و عملی مفهوم سلامت و بیماری با رویکرد کل نگر اسلامی به شدت وجود دارد. هدف از انجام این پژوهش، تبیین نظری مؤلفه های سلامت در طب کل نگر اسلامی با تمرکز بر نفس و روح است.

سابقه قرآنی: وَإِذَا مَرَضْتُمْ فَهُوَ يُشْفِيكُمْ؛ وَالَّذِي يُمَيِّنُكُمْ ثُمَّ يُجَبِّينُكُمْ؛ وَالَّذِي أُطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ (شعرا، آیه ۸۰-۸۱).

روش کار: در این مطالعه ی کتابخانه ای و تحلیلی- توصیفی، مؤلفه های سلامت و بیماری از دو منبع اسلامی قرآن و نهج البلاغه استخراج گردید. مؤلفه ها دسته بندی و به صورت "دیاگرام زندگی" از قبل از تولد تا بعد از مرگ ترسیم شد. همچنین، با کمک پرسشنامه ای حاوی پنج سوال تشریحی-توصیفی دیدگاه شصت نفر از دانشجویان علوم پزشکی شیراز در مورد انسان سالم و عوامل مؤثر بر آن مورد پرسش قرار گرفت.

نتایج: مؤلفه های سلامت و ارتباط آن ها بر اساس چهار حیطة ی حق الله، حق النفس، حق الناس و حق طبیعت تبیین و ترسیم شد. این مؤلفه ها شامل دستورات غذایی، پزشکی، فعالیت بدنی دستورات متعدد به آراستگی به فضایل اخلاقی چون راستگویی، امانی داری و... و پرهیز از رذایل اخلاقی چون دروغ، دورویی و ... است. ویژگی کلی مؤلفه های اسلامی جهت گیری آن ها به سمت استكمال توحیدی انسان است و لذا، حد و مرز آن ها عموماً غیر قابل پایان است. ویژگی های سلامت از دید افراد مورد پژوهش عبارت بودند از: داشتن فکر و ذهن سالم، پایبندی به ارزش های اخلاق فردی و اجتماعی، داشتن احساس رضایت و توانایی در برقراری ارتباط سالم.

کاربرد و آثار: عملکرد حرفه ای یک مسلمان پزشک باید بر اساس جهان بینی توحیدی او باشد. از آنجا که مبادی و مبانی نظام پزشکی کشور عموماً دنباله رو غرب بوده است، ضرورت تبیین نظری طب کل نگر اسلامی در وهله ی اول و گنجاندن آن در برنامه های آموزش پزشکی و به کار بستن واقعی آن در وهله ی دوم وجود دارد. نتایج این پژوهش می تواند سرآغازی برای این تحول باشد.

کلمات کلیدی: طب کل گر، طب رایج امروزی، نهج البلاغه، سلامت، نفس

نگاه به درد و درمان از دیدگاه نظام جامع طبّی اسلام

هدی شیرافکن^۱، سیده فاطمه مظفرپور^۲، سید علی مظفرپور^{۳*}

^۱گروه آمار زیستی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران

^۲گروه تاریخ پزشکی، دانشکده طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران

^۳مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ علوم پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران

^۴گروه طب سنتی، دانشکده طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران seyyedali1357@gmail.com

مقدمه: در دیدگاه غربی چون لذت اصالت دارد، درد از بدترین چیزها است. لذا تا جایی که ممکن است، سعی می شود همه دردها به سرعت تسکین یابد. در مورد درمان نیز طب رایج غربی در پاسخ به این تفاوت پاسخ دهی به درمان در انسان های مختلف، فارماکودینامیک و فارماکوکینتیک داروها را بررسی می کند. ولی از دیدگاه نظام جامع طبّی اسلام همه جواب در آنها خلاصه نمی شود. **روش پژوهش:** در این مقاله با استناد به آیات و روایات، دیدگاه اسلام در این دو مقوله بیان می گردد.

نتایج: از دیدگاه اسلام درد و درمان از خداست. در این مکتب، به درد با عنوان امری تربیتی نگاه می شود. درمان نیز از تقدیر خداست و اثر بخشی دواء نیز ضمن به رسمیت شناختن علل مادی (دارو)، به خداوند نسبت داده می شود. در این دیدگاه برای همه دردها، درمان وجود دارد. در همه دردها نیز اصل بر پیشگیری و حفظ صحت است. همچنین قوانین اسلام هماهنگ با فطرت تشریح شده و حلال و حرام در این تشریح همسو با فطرت مشخص شده است.

کاربرد و آثار: با دیدگاه اسلام نسبت به درد و بیماری، این شرایط به جای یأس، می تواند به دورانی سازنده و پرخیر تبدیل شود. بیماری، می تواند سبب بیداری دل و اصلاح و تغییر رفتار انسان گردد و بسیاری از بلاهای دنیا و آخرت را از آدمی دور کند. تحمل درد و بیماری تا درمان کامل، در چنین دیدگاهی بسیار آسانتر است. طیب فرصت بیشتری جهت درمان عاقلانه بیمار دارد و مجبور نیست دست به درمانهای علامتی بزند که در دراز مدت باعث ضعف طبیعت انسان گردد. علاوه بر این، چنین روحیه ای در بیمار باعث تسریع درمان بیماران می شود. علاوه بر این، این دیدگاه که برای هر دردی، درمانی وجود دارد، باعث ایجاد انگیزه در طیب مسلمان برای یافتن درمان دردها، با تعقل و تجربه می گردد.

کلمات کلیدی: درد، درمان، طب ایرانی اسلامی

مبانی انسان شناختی طب سنتی اسلامی و مقایسه آن با طب مدرن با تأکید بر آراء ابن سینا

احسان کردی اردکانی*

استادیار دانشکده علوم تربیتی دانشگاه اردکان Kordi.ehsan@gmail.com

مقدمه و بیان مسأله: از منظر فلاسفه اسلامی بخصوص ابن سینا فلسفه عهده دار اثبات مبادی سایر علوم است. از دید او طب یکی از شاخه های فرعی حکمت طبیعی است که مبادی تصویری و تصدیقی خود را از حکمت طبیعی و در نهایت از حکمت الهی دریافت می کند. وی در کتب طبی اش به وفور از مبانی و دیدگاه های فلسفی اسلامی استفاده کرده است. یکی از مباحث فلسفی ابن سینا بحث از انسان و حقیقت اوست. در نگاه ابن سینا ۱- انسان حقیقتی است مرکب از نفس و بدن که بر یکدیگر تأثیر گذارند ۲- کلی است منسجم، که از اجزاء تشکیل شده و حقیقت کل غیر از حقیقت اجزا است ۳- انسان صرفاً ماشینی پیچیده نیست که با امور کمی قابل تحلیل باشد بلکه دارای ابعاد کیفی متعددی نیز هست ۴- او دارای ارگانسیم زنده است و اینگونه نیست که موجود زیستی صرف باشد. موارد مذکور برخی از مبانی فلسفی انسان شناختی ابن سینا است که اساس طب سنتی را در زمینه مباحث انسان شناختی تشکیل می دهد. در این مقاله ضمن برشماری این مبانی و تبیین آنها مقایسه ای نیز با مبانی انسان شناختی طب مدرن شده است.

روش تحقیق: روش تحقیق کتابخانه ای است که با مطالعه کتب طبی ایرانی اسلامی و نرم افزارها و سایت های اینترنتی مرتبط با آن صورت گرفته است.

نتایج: ۱- ترکیب انسان از دو ساحت نفس و بدن و تاثیر و تاثر آن دو بر یکدیگر در طب سنتی و بی توجهی مدل زیست-پزشکی به آن. ۲- تأکید طب سنتی بر آنکه انسان کلی است منسجم و تفسیر پذیری اجزا در پرتو کل و تأکید طب مدرن بر تجزیه انسان به اجزای مستقل. ۳- ترکیب انسان از امور کمی و کیفی و توجه به امور کیفی در طب سنتی و بی توجهی به آن در طب مدرن. ۴- تفسیر انسان در طب سنتی به عنوان موجودی زنده و در طب مدرن همچون موجود زیستی صرف.

کاربرد و آثار: هر مکتب طبی دارای مفروضات انسان شناختی است. آگاهی از این مبانی فهم عمیق تری نسبت به آن مکاتب را در پی خواهد داشت و زمینه نقد بنیادین آن ها را فراهم می کند.

کلمات کلیدی: فلسفه ابن سینا، طب سنتی اسلامی، طب مدرن، مبانی انسان شناختی، کل نگری.

بررسی ارتباط نگرش اسلامی نسبت به روابط جنسی و عملکرد جنسی سالم از نظر اسلام

راضیه پرنیان^۱، شهره جوادپور^{۲*}، فاطمه کاظمیان^۳

^۱دکترشناس ارشد پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی جهرم، جهرم، ایران sh.javadpour229@yahoo.com

^۲دانشجوی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز- پردیس بین الملل کیش، ایران

مقدمه و بیان مساله: از مهم‌ترین فلسفه‌های تشکیل زندگی مشترک، آرامش زن و شوهر است. این آرامش به عواملی وابسته است که یکی از بارزترین آنها، رابطه جنسی سالم می باشد. از این رو در تفکر دینی به ارضای این نیاز از طریق ازدواج تأکید فراوان شده است و از آنجاییکه لازمه عملکرد مناسب زوجین، نگرش صحیح می باشد. لذا این تحقیق با هدف بررسی ارتباط نگرش اسلامی و عملکرد جنسی سالم از نظر اسلام در زنان مراجعه کننده به مراکز بهداشتی درمانی شهرستان جهرم در سال ۹۲ صورت گرفته است.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه‌ی تاریخی: پرسشنامه محقق ساخته "سلامت جنسی" برگرفته از کتاب وسائل الشیعه جلد ۱۴ می باشد کهروائی آن توسط اعضای هیئت علمی متخصص دانشگاه علوم پزشکی جهرم مورد بررسی و تأیید قرار گرفت و و پایایی پرسشنامه با تکمیل پرسشنامه توسط ۲۰ نفر بصورت پایلوت تأیید گردید.

روش پژوهش: این مطالعه از نوع تحلیلی مقطعی و جامعه پژوهش شامل ۳۵۵ نفر از زنان مزدوج مراجعه کننده به مراکز بهداشتی درمانی شهرستان جهرم در سال ۹۲ بود و نمونه گیری بصورت آسان انجام گردید. ابزار گرد آوری اطلاعات، پرسشنامه محقق ساخته "روابط جنسی سالم" مشتمل بر ۲۹ سوال بود که روایی و پایایی آن سنجیده شد ($r=0/83$). این پرسشنامه شامل دو قسمت مرتبط با نگرش و عملکرد جنسی سالم بود. اطلاعات بدست آمده با کمک نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

نتایج: میانگین سنی زنان شرکت کننده در این مطالعه $31/78 \pm 7/5$ سال، حداقل سن ۱۶ و حداکثر ۶۳ سال بود. ۱۳۳ نفر (۳۷/۴٪) دارای تحصیلات دانشگاهی بودند و ۸۵٪ زنان خانه دار بودند. میانگین نمره نگرش زنان نسبت به سلامت جنسی از دیدگاه اسلام $75/4 \pm 15/1$ بود و میانگین نمره عملکرد جنسی سالم از دیدگاه اسلام نیز $73/7 \pm 11/1$ بود. بین نگرش و عملکرد جنسی ارتباط مثبت معنی داری مشاهده شد ($P < 0/001$ و $r = 0/4$).

کاربرد و آثار: از آنجاییکه در اندیشه دینی میل جنسی از نیرومندترین امیال انسانی است، ارتباط جنسی سالم میتواند منشا تحولات مهمی در ابعاد گوناگون زندگی انسان باشد و از سوی دیگر عدم توجه به این مقوله مهم تبعات مخرب خانوادگی و اجتماعی را بهمراه خواهد داشت. بنابراین ضامن حفظ حریم خانواده و نهایتاً سلامت جامعه، تعلیم آداب روابط جنسی مطابق شریعت اسلام خواهد بود.

کلمات کلیدی: ارتباط زناشویی، نگرش، روابط جنسی، اسلام

بررسی نقش و عملکرد پزشکی و خدمات درمانی زنان در جنگ‌های عصر پیامبر(ص)

حمید حاجیان پور^۱، زینب کریمی^{۲*}

^۱دانشیار بخش تاریخ - دانشگاه شیراز

^۲دانشجوی دکتری تاریخ اسلام - دانشگاه شیراز zeinabkarimi24@yahoo.com

مقدمه و بیان مسئله: زن به عنوان شخصیتی که مظهر محبت است، در ذات خویش مراقبت را به صورت فطری دارا است، در جنگ‌های عصر پیامبر(ص) زن وارد یکی از سخت‌ترین و شاید بتوان گفت مردانه‌ترین عرصه‌های اجتماع یعنی میداین نبرد شد. حضور زنان در جنگ‌های عصر پیامبر(ص) با اجازه حضرت رسول (ص) بود و بدین صورت که ایشان گروه‌های از زنان را در جنگ‌ها برای مراقبت‌های پزشکی و امدادی با خویش همراه می‌کردند. اهمیت مسئله در شناخت هر چه بیشتر نقش بانوان مسلمان در زمینه‌های مختلف اجتماع مانند میدان‌های جنگ است؛ زیرا امروزه دنیای مدرن به جهت ایجاد نهادهای مانند صلیب سرخ جهانی بر خود می‌بالد حال آنکه تاریخ اسلام این الگوهای امدادی را در چهارده قرن پیش ارائه کرده است؛ این پژوهش درصدد دست‌یابی به اهداف زیر است:

- نقش و عملکرد زنان در جنگ‌های عصر پیامبر (ص)

- تشریح فعالیت‌های زنان در میداین نبرد در صدر اسلام و معرفی زنان فعال این حوزه

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه‌ی تاریخی: این پژوهش بر اساس سه دسته داده‌های قرآنی، روایی و تاریخی انجام شده است. بدین صورت که آیاتی از قرآن در زمینه فعالیت‌های درمانی و پرستاری ذکر شده است. برای مثال در این زمینه آیاتی از سوره مائده و سوره یوسف که بیان‌کننده اهمیت مراقبت، آورده شده است. علاوه بر این احادیثی از پیامبر(ص) و ائمه(ص) در خصوص خدمات درمانی و اهمیت جایگاه آن آمده است و در نهایت برای مستندسازی، داده‌های تاریخی را از منابع دست اول مبنی بر حضور پزشکی و درمانی زنان در جنگ‌های عصر رسول خدا(ص) استخراج شده و به ذکر و تحلیل آنان پرداخته شده است.

روش پژوهش: مطالعه حاضر بر اساس روش توصیفی - تحلیلی از طریق گردآوری و تجزیه و تحلیل فیش‌های تحقیقاتی از منابع کتابخانه‌ای انجام شده است.

نتایج تحقیق: زنان در جنگ‌های صدر اسلام حضور چشم‌گیر داشته‌اند. این امر با اجازه رسول خدا(ص) بوده است. شواهد و قراین آن در تاریخ موجود است. حضور زنان به سبب کمبود نیروی مردانه برای نبرد نبوده است بلکه به جهت قابلیت‌های آنان در انجام امور پزشکی و درمانی بوده است و در این زمینه نیز عملکردی موفق داشته‌اند.

کاربرد تحقیق: نمایانند هر چه بیشتر حضور زنان و خدماتی چون اقدامات درمانی و پشتیبانی و امداد، می‌تواند بهترین الگو برای جوامع اسلامی امروزی باشد. لذا این‌گونه تحقیقات در حوزه، مطالعات اسلام، تاریخ اسلام و نهادهای اسلامی در جهت ارائه و تبیین الگوهای اسلامی می‌تواند کاربرد داشته باشد.

کلمات کلیدی: عصر پیامبر(ص)، زنان، مراقبت پزشکی، جنگ

نظام جامع سلامت از منظر قرآن و سیره نبوی

دکتر عباس علی واشیان*

PHD قرآن و علوم (بهداشت و سلامت)، جامعه المصطفی (ص) العالمیه، دانشگاه علوم پزشکی www.sadra251@gmail.com

مقدمه و بیان مسئله: سلامت و پیشگیری از اختلالات، شیوع و گسترش آن در جامعه، از جمله مباحثی است که بسیاری از متخصصین حوزه سلامت را بر آن داشته است تا در این خصوص فحوص و بررسی نمایند. علت این امر لزوم سلامت همه‌جانبه و تأثیر آن بر روی کارکردهای مختلف انسان است. در نگاه دینی خاصه دین مبین اسلام که مشروب از زلال وحی از طریق پیامبران الهی و حضرات معصومین «علیهم السلام» است، در بیان آیات و روایات به این نیاز انسان و جامعه بشری توجه شده است. در تصویر روشنی از نظام جامع سلامت ابعاد مختلف جسمی، روحی، روانی و سلامت اجتماعی می‌توان چنین تصویر روشنی را استخراج نمود. در این نظام جامع، توجه به مؤلفه‌ها، عناصر و ارکان تشکیل‌دهنده نظیر مبانی، اصول، قواعد، قلمروها، ویژگی‌ها، فواید و آثار حاصل می‌گردد.

مستندات قرآنی و روایی با سابقه تاریخی: کثرت آیات مرتبط با حوزه سلامت با سخنان گهربار نبی مکرم اسلام «صلی الله علیه و آله» در موضوعات مختلف سلامت جسمی نظیر: تغذیه سالم، توجه به سلامت روحی و روانی، ارتباط سالم با مردم، توجه به سلامت طبیعت و پرهیز از ناسلامتی‌ها از جمله مستندات موجود است که در قالبی مدون و نظام‌واره‌ای قابل تدوین، تحقیق و بررسی و کاربرد است.

روش پژوهش: در این تحقیق که به صورت کتابخانه‌ای و توصیفی انجام گرفت، سیره نبوی در طب در تعامل با آموزه‌های قرآن کریم در تدوین نظام جامع سلامت مورد استفاده قرار گرفت. به این صورت که ابتدا مصادیق آن استخراج گردید و سپس بر اساس مصادیق تحقیق و بررسی صورت گرفت.

نتایج: حصول اطمینان از اینکه هر آنچه در سرچشمه وحی خداوندی بدست انسان رسیده است، جامع‌ترین، کامل‌ترین و علمی‌ترین سامانه یا فرایند مورد نیاز بشر است، اعتقادی مبنی‌گرا و مبتنی بر مبانی اصیلی است که قرآن کریم را خدشه‌ناپذیر، جاودانی و کافی و وافی برای تمامی عصرها، مکان‌ها و زمان‌ها و تمامی ابناء بشر معرفی می‌نماید؛ همان‌که به فضل الهی و از طریق پیامبر خاتم به دست ما رسیده و در فهم و درک آن واسطه‌های فیض الهی و ادامه رسالت پیامبر خاتم، یعنی ائمه اطهار «علیهم السلام» به دست ما رسیده و با تدبیر الهی هیچگاه عالم از حجت الهی خالی نبوده، نیست و نخواهد بود، تا اینکه، رسالت نبوی به نحو احسن در اختیار بشر قرار گیرد.

کاربرد و آثار: تطبیق سیره نبوی در حوزه نظام سازی بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، با استانداردها و شاخص‌های بهداشت، درمان، توانبخشی و عوامل تأثیرگذار بر سلامت انسان از یک سو و تکمیل و تصحیح خلاءهای موجود در نظام سلامت با استفاده از قرآن و عترت از جمله کاربردها و آثار این دیدگاه است.

کلمات کلیدی: قرآن، سیره نبوی، نظام، جامع، سلامت.

ارتباط سلامت معنوی با سایر ابعاد سلامت: ارائه‌ی یک مدل

اکرم حیدری^۱، صادق یوسفی^{۱*}

^۱ دانشکده سلامت و دین، دانشگاه علوم پزشکی قم، قم، ایران yoosefee@gmail.com

مقدمه و بیان مسأله: رویکرد سنتی به مراقبت‌های بهداشتی و پزشکی (مدل بیومدیکال) سهم قابل توجهی در غلبه بر بسیاری از بیماری‌ها داشته است. اما به دلیل تمرکز بر سلامت جسمی، در درمان طیف گسترده‌ی بیماری‌های انسان، محدودیت‌های قابل توجهی دارد. از این رو George Engel در سال ۱۹۷۷ مدل زیستی-روانی-اجتماعی را مطرح کرد. او در این مدل بر رویکرد یکپارچه در برخورد با بیماری و رفتار انسان تأکید داشت. از طرفی در سال‌های اخیر، ارتباط معنویت و مداخلات بالینی با تأکید بر نگرش جامع به سلامت به طور گسترده‌ای رو به افزایش بوده است. در مجموع می‌توان گفت، علاوه بر این که لحاظ نمودن بعد معنوی در مفهوم سلامت ضروری است، لازم است به جایگاه و وزن معنویت در مقایسه با سایر اجزای سلامت، بطور ویژه نگریسته شود. هدف این پژوهش، ارائه‌ی این مهم در قالب یک مدل می‌باشد.

روش پژوهش: ابتدا مدل‌های موجود در رابطه با ابعاد سلامتی مورد بررسی قرار گرفت. سپس با در نظر گرفتن تعریف سلامت معنوی اسلامی، سعی شد ویژگی‌های آن در قالب یک مدل ارائه گردد.

نتایج: این مدل از چند جنبه قابل توجه می‌باشد:

. سه بعدی بودن: هدف از ارائه‌ی سه بعدی این مدل، بیان وسعت و اهمیت سلامت معنوی در مقایسه با سایر ابعاد سلامتی می‌باشد. بصورتی که سایر ابعاد سلامتی، صرفنظر از نحوه ارتباط آنها با یکدیگر، به منزله قاعده استوانه‌ای می‌باشند که سایر قسمت‌های استوانه توسط سلامت معنوی اشغال شده است.

. نامحدود بودن بعد معنوی: به گونه‌ای که می‌تواند تا بی‌نهایت توسعه پیدا کند. این امر بمنظور نمایش نامحدود بودن عالم ماورای ماده می‌باشد که عقل انسان از درک کامل آن عاجز است.

. مقدمه و وسیله بودن سایر ابعاد وجودی انسان برای ارتقاء بعد معنوی: این نکته با اوج گرفتن معنویت بر قاعده سایر ابعاد نشان داده شده است و منظور از آن نمایش معنویت به عنوان هدف زندگی می‌باشد.

کاربرد و آثار: این مدل برای نمایش جایگاه سلامت معنوی بر پایه دیدگاه ادیان الهی به انسان کاربرد دارد.

کلمات کلیدی: سلامت معنوی، سلامتی، مدل، زیستی-روانی-اجتماعی، ابعاد سلامتی

آموزه های بهداشتی اسلام، پیشرو در تحقیقات جدید علوم پزشکی

حسین مرادی دهنوی^{۱*}، فاطمه نوجوان^۲

^۱متخصص طب سنتی، استادیار، دانشکده طب سنتی دانشگاه علوم پزشکی قم Moradi.medicine@yahoo.com
^۲متخصص طب سنتی، استادیار، دانشکده طب سنتی دانشگاه علوم پزشکی قم

مقدمه و بیان مساله: شیوع روز افزون بیماریهای مزمن، یکی از معضلات بزرگ بهداشت و سلامتی در حال حاضر می باشد و به سلامت روحی و معنوی جامعه خسارات فراوانی وارد می نماید، علت شیوع این بیماریها تغییر سبک زندگی انسانها دانسته شده است که تا کنون برنامه های ارائه شده، نتوانسته اند تاثیر کافی در پیشگیری از این بیماریها داشته باشند، بنابر این تحقیق در باره آموزه ها و شیوه هایی علمی که بتواند به بهبود زندگی بهداشتی جامعه کمک نماید ضروری می باشد هدف از این مطالعه بیان نقش آموزه های اسلامی در بهبود زندگی بهداشتی جامعه انسانی می باشد که حتی مطالعات و دستاوردهای جدید طب روز و همچنین طب ایرانی موید تاثیر عمیق این آموزه ها در بهبود زندگی بهداشتی مردم است

مستندات قرآنی و روایی: وجود منابع متعدد در زمینه سیره عملی پیامبر اکرم(ص) و ائمه هدی(ع) و همچنین توصیه های فراوان قرآن کریم، نشاندهنده توجه و یژه دین مبین اسلام به بهداشت و سلامتی و پیشگیری از بیماریها است، کتب متعددی مثل بحار الانوار، الکافی، طب النبوی، غرر الحکم، دررالکلم و سنن النبوی تنها نمونه هایی از منابع متعدد احادیث طب و سیره معصومین(ع) در این زمینه می باشد

روش پژوهش: در این مطالعه، احادیث مربوط به بهداشت عمومی، تغذیه و شیوه های آن، ورزش، خواب، استحمام و نظافت عمومی استخراج و دسته بندی گردیدند، با استفاده از منابع طب جدید یا طب ایرانی و جستجو در پایگاههای اطلاعاتی مثل Google Scholar، Pub Med تحقیقات جدید در این حوزه جمع آوری و با احادیث، مورد مقایسه قرار گرفتند

نتایج: دستورالعملها و آموزه های متون دینی در حوزه بهداشت و سلامتی دارای ابعاد وسیع و جامعی می باشد که در باره رعایت بهداشت عمومی، تغذیه و چگونگی آن، تداخلات غذایی، آداب قبل و حین و بعد از تغذیه، عادات ناپسند غذایی، خواب مفید و مضر سلامتی و... دارای دستور العمل های ویژه و مبسوطی می باشد که هر روز ابعاد جدید علمی آنها آشکارتر می گردد.

کاربرد و آثار: ارائه الگوهایی جدید و کامل، مبتنی بر وحی و دانش بشری که در عین سادگی و قابلیت اجراء، تاثیرات عمیق و گسترده در حفظ سلامتی جسمی و روحی فرد و جامعه دارد و در پیشگیری از بیماریها و کاهش هزینه های درمان نقش اساسی دارد.

کلمات کلیدی: بهداشتی، اسلام، پیشگیری، سبک زندگی

مرهم آسمانی بر زخمهای روح یک طیب

علی رضا رضوانی*

گروه خون و سرطان بالغین، گروه داخلی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران rezvaniar@sums.ac.ir

مقدمه و بیان مساله: در بررسی سیره نبوی همواره سعی تبیین احکام و توصیه های دین مبین در مورد بیمار و یا ارتباط بیمار و پزشک بوده است ولی کمتر به این نکته پرداخته شده است که شرع منور پیرامون مسایل مبتلا به خود پزشکان نیز راهکار دارد در این نوشتار تلاش شده این مساله با تکیه به دو مورد تجربه شخصی تشریح شود.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه تاریخی: روایت پیامبر پیرامون فلسفه ابتلا به بیماری و اراده الهی در مورد سرنوشت بیمار و نیز مسولیت اخلاقی پزشک در پرسش و پاسخ از ائمه هدی علیهم السلام از منابع حدیث کافی، التوحید، الفردوس، تحفه العقول

روش تحقیق: بیان دو تجربه واقعی پیرامون تاثیر فرمایشات حضرت رسول در زندگی شغلی یک پزشک

نتایج پژوهش: تجربه عملی و واقعی تسلی روح و آرامش بخشی به پزشک و بیمار در روند درمان با استفاده از کلام نبی مکرم اسلام

کاربرد و آثار: از کلام حضرت رسول در آموزش صبر و درک فلسفه ابتلا به بیماران میتوان استفاده کرد

کلمات کلیدی: حضرت رسول، بیمار، آرامش، اضطراب

اصول و روش‌های کلی درمان از منظر پیامبر (صلی الله علیه و اله)

مصطفی همدانی*

استاد حوزه علمیه قم MA13577MA@gmail.com

مقدمه و بیان مسئله: از منظر رسول گرامی خدا (صلی الله علیه و آله و سلم)، هر بیماری دارای درمانی است و هرگز بیماری‌ای وجود ندارد که خدای متعال درمان آن را برای بشر نازل نکرده باشد. ایشان در راستای درمان امراض، راهبردها و روش‌هایی را ارائه کرده‌اند و تحقیق حاضر در راستای جستجوی این راهبردها و روش‌ها سامان یافته است.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه‌ی تاریخی: این تحقیق، به جستجوی کامل (در حد وسع نویسنده) در قرآن کریم و نیز روایات نبوی موجود در جوامع روایی شیعه و سنی پرداخته است و نظریات رسول گرامی خدا را به دست آورده است.

روش پژوهش: روش این تحقیق، اسنادی - کتابخانه‌ای با تحلیل آیات قرآن و روایات موجود در کتب روایی شیعه و اهل سنت و نیز تحلیل تماتیک (جهت کشف الگوها (تم‌ها)ی موجود در روایات در زمینه روش‌های کلی درمان) که نوعی استقرا است.

نتایج: نتایج این تحقیق در بُعد اصول کلی درمان در مکتب پیامبر خدا نشان داده است درمان از منظر ایشان دارای چهار اصل کلی است که بر هر نوع روش درمانی حاکم هستند: اولاً، نباید در پی هر دردی به درمان متوسل شد؛ زیرا بسا دردها که محصول یک فرایند درمانی در حال اجرا در بدن هستند. ثانیاً، از درمان‌های خطرناک باید پرهیز نمود و به جهت راهبرد «وجود درمان برای هر بیماری» در آموزه‌های نبوی، باید در پی کشف روش‌های آسان و بی‌خطر یا کم‌خطر بود. ثالثاً، بیماران را نباید بر خوردن و آشامیدن مجبور کرد. رابعاً، هرگونه تدبیر غیردارویی که در سلامت موثر باشد، مقدم بر تدابیر دارویی هستند. همچنین این تحقیق در بُعد دوم یعنی کشف روش‌های کلی درمانی ایشان سیزده روش درمانی را ارائه کرده‌اند که تنها یکی از آن‌ها دارودرمانی (به معنای خوردن دارو) است.

کاربرد و آثار: نتایج این تحقیق می‌تواند در مرحله اول با ارائه راهبردهای حاکم در چهار اصل در هر مکتب درمانی حتی در پزشکی معاصر مورد استفاده قرار گیرد. در مرحله دوم، این مقاله با تبیین ساحت‌های درمان را از منظر طب نبوی سعی کرده است مورد استفاده کاربردی در مداواها قرار گیرد. در این مرحله گستره وسیعی از روش‌ها مورد توجه است که تنها یک روش آن دارودرمانی (به معنای خوردن دارو) است که در طب رایج بسیار پرکاربرد است.

کلمات کلیدی: درمان، اصول کلی درمان نبوی، روش‌های کلی درمان نبوی

سلامت معنوی در طب اسلامی و مقایسه با طب غربی

آزیتا جابری*

دانشجوی مقطع دکترای پرستاری دانشکده پرستاری و مامایی حضرت فاطمه (س)، کمیته تحقیقات دانشجویی دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران

azita635@yahoo.com

مقدمه و بیان مسأله: مفهوم سلامت معنوی در اواخر قرن بیستم به صورت جدی مطرح گردیده است و مبانی مطروحه آن براساس نظرگاه های سکولاریستی تدوین شده است. بر اساس نگاه غیر دینی، سلامت معنوی، احساسات ملموسی همچون امید، آرامش و نشاط است که بر فعالیت‌هایی همچون هنر، ورزش و تکنیک‌های تمدد اعصاب تمرکز می‌یابد. در این نگاه، سلامت معنوی تنها ابزاری برای معالجه و درمان بیماری‌هاست، در حالی که در منظر دینی بدون توجه به هدف نهایی خلقت، نمی‌توان از امور فوق تفسیر منطقی ارائه داد. سلامت معنوی در نگرش دینی با سلامت معنوی در نگرش غیردینی متفاوت است، چون نگاه دینی مبتنی است بر جهان بینی توحیدی و الهی و در این دستگاه نوع نگاه به بلوک‌های سازنده سلامت معنوی متفاوت است ولی در نگاه مادی و اومانیستی مبتنی است بر جهان بینی غیرتوحیدی و بعضاً غیرالهی به همین دلیل سلامت معنوی معنا و رویکرد متفاوتی پیدا می‌کند. شهید صدر معتقد است نظریه قرآن درباره موضوعهای گوناگون اعتقادی- اجتماعی و جهانی، در پی گذشت زمان روشن میشود و از طریق مجموعه تجربه‌هایی که از علوم روز به دست آمده است، در گفتگو با قرآن، نتایج حاصل می‌شود که برآورنده نیازها و پاسخ‌گوینده به سؤال‌های بشری است و حقایق والای قرآنی را در صحنه اجتماع، به طور ملموس آشکار می‌کند.

روش پژوهش: در این مطالعه، از روش پژوهش مرور اسنادی کتابخانه‌ای بهره گرفته شده است. به این منظور محقق به بررسی متون اسلامی و عرفانی و همچنین منابع علوم مرتبط با سلامتی پرداخته است.

نتایج: اندیشمندان مسلمان گرچه درباره سلامت معنوی با این عنوان بحث نکرده‌اند، درباره سعادت و کمال انسان و نیز درباره سلامت نفس که شرط لازم برای کمال آن است، در فلسفه، اخلاق و عرفان اسلامی به تفصیل سخن گفته‌اند. بعضی از دانشمندان مسلمان کوشیده‌اند تا موضوع سلامت معنوی از جنبه دینی را مورد بررسی قرار داده و از این دیدگاه سلامت معنوی را تعریف کنند. گروهی دیگر از مؤلفین ارتباط سلامت معنوی را با حوزه عرفان مورد بررسی قرار داده و انسان کامل را از این منظر واجد سلامت معنوی می‌دانند و سلامت جسمی و روحی را مقدمه دستیابی به مقام انسان کامل می‌دانند.

سلامت معنوی در روایات به سلامت در دین یا سلامت دینی تعبیر شده است: اللهم ارحم موقفی و زد فی علمی و سلم لی دینی (امام سجاد، الکافی، ۱۳۶۵، ج ۴، ص ۴۶۷)؛ اقعوا بالقلیل من دنیاکم لسلامه دینکم (امام سجاد، غررالحکم، ۱۳۶۶، ح ۹۰۷۵) برخی پایگاه‌های اطلاعاتی مربوط به مسلمانان، سلامت معنوی را مشتمل بر شناخت خالق، دوست داشتن او و تلاش برای قرب به او معرفی کرده‌اند (امیدواری، ۱۳۸۷، ص ۱۲).

یکی از شاخص‌ترین مواردی که در این زمینه، پاسخگوی سؤالات پژوهشگر بوده است، کلام امیر عارفان حضرت علی (ع) بوده است. امیرالمومنین (ع) در خطبه ۸۸ خود اینگونه اشاره میکند: "... کسی است که عقل خود را زنده ساخت، و نفس شهوانی خود را بمیراند و

آنچنان به ریاضت بدنی و روحی خود بکوشد که فربهی را به دور افکند و جسم کثیف و چاق خود را که از شهوات شکم و افراط در خوراک از حد اعتدال خارج شده بود سبک کرده و خوی خشن و سخت و تندخوی خود را آرام ساخت و به لطافت اخلاقی گرایید، در این هنگام نفخه‌ی الهی وی را مورد عنایت خود قرار داده... راه سیر و سلوک به سوی حق را بر او هموار فرموده... تا بدانجا که در نزدیکی خدا جایگزین گردد... و پاهایش را دگر لرزشی نبود بلکه استواری و برقراری یافت و بدنش در آنجا که محل امن و امان است اطمینان پیدا کرد... و دل را صفایی داده و حق را از خود خشنود ساخته و آرامش یافته است."

بر اساس مرور متون موجود، ویژگی‌های ثابتی که برای مفهوم سلامت معنوی، به طور مکرر ظاهر شد عبارتند از: ایمان، تعالی روح یا کمال انسانی؛ اعتدال؛ غایت‌مندی و معناخواهی؛ به هم پیوستگی متوازن با خود، دیگران، طبیعت و خداوند.

نویسندگان، ایمان و باور داشتن را به عنوان ویژگی‌های معنویت ذکر کرده‌اند. یکی از شاخصه‌های اساسی انسان که او را از سایر موجودات هم‌سرخ خود متمایز می‌سازد، ایمان است. همچنین هدف نزول قرآن، تربیت و هدایت انسان به سوی کمال است. ویژگی دیگر آنکه، در مطالعات غربی، اتصال متوازن معادل با اعتدال یا عدل در متون عرفانی اسلامی، استفاده شده است. اساساً سلامت معنوی را عده‌ای، پاسخ‌گویی به سوالات مربوط به معنای زندگی میدانند. همچنین معنویت را نیاز فردی برای یافتن پاسخ سوالات مربوط به هدف‌غایی در زمینه‌ی زندگی، بیماری و مرگ تعریف کرده‌اند. در آیین اسلام نیز، هر مسلمان در زندگی فعلی (دنیوی) و زندگی بعدی (اخروی) خود در جستجوی معنا و هدف است. و بالاخره باید توجه داشت که داشتن ارتباط، تبادلات روزانه با دیگران، و تعاملات معنوی مشخص با خود، دیگران، خداوند (یا قدرت برتر) و طبیعت (یا به طور عام، جهان هستی)، در بسیاری از مطالعات به عنوان یکی از مواردی است که به صورت چشمگیری مورد عنایت قرار گرفته است.

کاربرد و آثار: شرافت و ارزش هر علم بستگی به دستاوردهای معنوی آن علم دارد و کدام علم میتواند از این جهت به اهمیت و ارزش شناخت قرآن و بررسی مفاهیم والای آن برسد که ارزش و قداست خود را از ذات اقدس احدی گرفته است. از سوی دیگر در دنیای حاضر که انسانها در ماتم معنویت ناله سر داده‌اند و زندگی آنها را یکسره، دلهره و اضطراب فرا گرفته است، تحقیق در مفاهیم قرآن و بهره‌گرفتن از آنها میتواند تا حدی این خلاء معنوی را جبران کند و موجب آرامش دل شود.

کاوش در نظریات روانشناسان غربی درباره‌ی معنویت و سلامت معنوی و ویژگی‌های آن، و تطبیق یافته‌های ایشان با تعالیم الهی و داده‌های وحیانی، به روشنی بیانگر این نکته است که یافته‌های بشری بسیار با داده‌های الهی مشابهت دارد. از این رو پیشنهاد این پژوهش آن است که انسان ابتدا به اندیشه در تحقیقات اسلامی پرداخته و سپس یافته‌های دیگر مطالعات از جمله روانشناسی و... را مورد بررسی قرار داده و با عرضه‌ی تعالیم و آموزه‌های وحیانی و دینی، این داده‌ها را غنی نموده و راهکارهای حاصل را در جامعه‌ی ایرانی اسلامی خویش به کار بندیم. امید است با رهجویی از آیات قرآن کریم که همه قطعی و یقینی است و باطل در آن راه ندارد (فصلت/۴۲)، بتوان به تکوین شخصیت معنوی راستین و حقیقی دست یافت.

کلمات کلیدی: سلامت معنوی، طب اسلامی، طب غربی

نشر علم در حوزه مطالعات میان رشته ای علوم انسانی در پزشکی

آرمان زرگران*

دفتر مطالعات تاریخ پزشکی ایران، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، ایران

نحوه ورود علمی به مباحث بین رشته ای که یک سوی آن علوم پزشکی و در سوی دیگر علوم انسانی قرار گرفته است مبحثی پیچیده و نیاز به یک مطالعه تیمی از همه گروه های علمی درگیر دارد. اما جدای از انجام این مطالعات، چاپ آن ها در مجلات تخصصی و نشر علم خود مبحثی جداگانه است. امروزه در دنیای دانش، دیدگاه های متفاوت رشته های درگیر در این سبک مطالعات برای ارائه و نشر به هم نزدیک شده و مدل های ویژه ای را ارائه داده است. وجود همایش ها، کنگره ها و مجلات تخصصی این حوزه های بین رشته ای مانند تاریخ پزشکی، مطالعات دینی در پزشکی و غیره با سابقه ای بیش از صد سال شواهدی بر این مدعا هستند. علی رغم وجود این فرصت های موجود برای نشر علم در این حوزه، متأسفانه وضعیت نشر علم در مطالعات بین رشته ای علوم انسانی و علوم پزشکی در کشور در سطح بین المللی مطلوب نیست. در این مجال به بررسی این موضوع و شرح فرصت های بین المللی در عرصه بین المللی پرداخته شده است.

کلمات کلیدی: مطالعات بین رشته ای، پژوهش، نشر علم، علوم انسانی، علوم پزشکی

مبانی نظام بهداشت و درمان از منظر اسلام

عبدالله غلامی^{۱*}، عقیفه غلامی^۲

^۱ دانشجوی مقطع دکترای دانشگاه معارف اسلامی قم و عضو هیئت علمی گروه معارف اسلامی دانشگاه علوم پزشکی شیراز gholami13296@yahoo.com
^۲ دانشجوی مقطع دکترای دانشگاه مفید قم، شیراز، بلوار مدرس، دانشگاه صنعتی شیراز.

مقدمه و بیان مسئله: موضوع سلامت همواره از دغدغه‌های اساسی انسان بوده، بنحوی که بشر روح سالم را درجسم سالم جستجو کرده است. از سویی نقش ادیان در ارائه طریق در حوزه بهداشت و درمان نیز به اقتضای میزان حضور دین و کیفیت تعامل بشر با ادیان مسئله‌ای قابل مناقشه است. لذا تبیین نقش راهبردی ادیان خصوصاً اسلام در حوزه بهداشت و درمان مسئله‌ای پراهمیت می‌باشد. هدف این پژوهش بازشناسی زیرساخت‌های نظری نظام بهداشت و درمان اسلامی است.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه تاریخی: از منظر منابع اسلامی اعم از آیات و روایات، بهداشت و درمان موضوعی فراخ دامن بوده، بنوعی که درصد قابل ملاحظه‌ای از تعالیم اسلام خصوصاً سیره عملی پیامبر(ص) و ائمه (ع) معطوف به آن می‌باشد. براین اساس شناخت و بیان ویژگی و خصوصیات نظام بهداشت و درمان اسلامی به منظور ارائه خدمات مربوطه در جامعه اسلامی ضرورتی انکارناپذیر خواهد بود.

روش پژوهش: این تحقیق در مقام گردآوری کتابخانه‌ای و در مقام داوری اسنادی تحلیلی است و برآن است تا ابتدا به بیان عمده‌ترین مبانی نظری الهیاتی و انسان‌شناختی نظام درمان اسلامی پرداخته و سپس اهداف و دیگر ویژگی‌ها را استخراج نماید تا یک نقشه راه، براساس آموزه‌های اسلامی پیشروی کارگزاران عرصه بهداشت و درمان بازگشاید.

نتایج پژوهش عبارتند از: عملیات درمانی در نظام مطلوب تکلیف‌گراست، رعایت حقوق متقابل درمانگران و بیماران و حفظ کرامت انسان مطلوب است، خدمت‌رسانی بر سودجویی همواره مقدم است، حفاظت از سلامت متوازن جسم و روح و اولویت امنیت جانی و آبروی مشتریان واصل عدالت‌محوری و امانتداری در نظام درمان مورد تاکید است و الگوی درمانی موجود در نظام جمهوری اسلامی در بسیاری از شاخص‌ها با نظام مطلوب اسلامی انطباق ندارد.

کاربرد و آثار: نتایج این تحقیق اولاً؛ در عرصه نظام‌سازی و طراحی الگوی کسب و کار در نظام درمان و سلامت موثر است. ثانیاً؛ امکان شناخت و درک چالش‌های موجود را به مسئولان می‌دهد. ثالثاً؛ فرصت نقد منصفانه و ارزیابی میزان کارآمدی و تطبیق الگوی موجود نظام درمانی را با الگوی مطلوب اسلامی فراهم می‌آورد که بطور طبیعی زمینه‌های اصلاح شرایط را در پی خواهد داشت.

کلمات کلیدی: نظام بهداشت و درمان اسلامی، خدمات‌محوری، سلامت متوازن، سرشت مشترک.

مجموعه پوستره‌های دومین همایش بین‌المللی سیره نبوی در طب

بازتاب شبیه سازی از نگاه اسلام

علی صحراگرد^۱، منصور قناعتی^۲، زهرا خاکی نهاد^{۳*}، محبوبه هاشم زاده^۴

^۱رئیس اداره بیماریهای خاص

^۲مدرس دانشگاه آزاد داریون و سردفتر اسناد رسمی

^۳کارشناس مسئول امور پژوهشی دانشکده پزشکی zkhakinahad@yahoo.com

^۴کارشناس امور پژوهشی دانشکده پزشکی

مقدمه و بیان مسئله: بشر همواره بلند پرواز بوده و سعی نموده است به آرزوهای ناممکن دست یابد. این تلاش موجب گردیده به موفقیت‌های بزرگی نایل شود. تولد انسان غیر از روش معمول آن از آرزوهایی بوده که انسان از سالیان دور در فکر تحقق آن بوده است. در سالهای اخیر انتشار خبر موفقیت‌های دانشمندان علم ژنتیک در شبیه سازی حیوانات، دنیا را به شگفتی واداشت. در مدت کوتاهی که موضوع شبیه سازی مطرح شده، تعدادی از فقهای جدید راجع به این موضوع اظهار نظر کرده‌اند. اما در حال حاضر با توجه به تبعات منفی که این امر دارد اجماع همه فقها بر حرمت این کار است. شبیه سازی تاکنون به صورت جدی در هیچ کدام از دانشگاه‌های کشور و تقریباً دنیا مطرح نشده و بعد حقوقی آن نگشوده مانده است. نظریات علمای شیعه در مسائل مختلف این علم آمده. در پایان یک نتیجه فقهی و نکته قابل تعمق ویک پیشنهاد در رابطه با اینکه دین اسلام برای همه چیز پاسخ و برنامه دارد مطرح شده است.

مواد و روش کار: مطالعه حاضر با مروری بر منابع فقهی و قوانین حقوقی، جدیدترین منابع کتابخانه ای و اینترنتی است.

بحث: یک سلول غیر جنسی را ابتدا هسته آن را خارج کرده و طبق فرایندی تمام ردیفهای ژنی را فعال می کنند سپس یک تخمک را گرفته و هسته ناقص تک ردیفی آن را خارج می کند سپس آن هسته کامل را در تخمک قرار میدهند سپس آن را در محیطی مراقبت نموده تا به مرحله چند سلولی برسد، آنگاه آن را در رحم زن قرار داده ادامه راه را دیگر در آنجا طی می کند تا به یک نوزاد کامل تبدیل گردد. نظریات علما در شبیه سازی انسان وجوابهایی به صورت موافق و مخالف ذکر می کنیم موافقین: آیت الله محمد تقی بهجت: ظاهراً اشکالی به نظر نمی رسد. آیت الله سید علی خامنه ای: این کار فی نفسه اشکالی ندارد. آیت الله سید علی سیستانی: مانعی ندارد. مخالفین: آیت الله مکارم شیرازی: این عمل از نظر شرعی خالی از اشکال نیست و مفساد زیادی بر آن مترتب می شود و در مورد انسان جایز نیست. آیت الله نوری همدانی: در غیر انسان جایز است. آیت الله مصباح یزدی: شبیه سازی حیوانات اگر مفسده شرعی بر آن مترتب نباشد، فی حد نفسه اشکالی ندارد. عمل شبیه سازی انسان، این موضوع محل اشکال است.

نتیجه گیری: در این نتیجه گیری می توان بیان کرد دین مبین اسلام بالاخص شیعه تنها دینی است که توانایی اداره اجتماع از همه جهات اعم از علمی، سیاسی، اقتصادی و... را دارد و پاسخگوی همه نیازهای بشر است، ولی امروز می بینیم که مسلمین در برخی موارد از پیشرفت علوم عقب هستند و جواب به موقع وقانع کننده ای ندارند که این به دلیل عدم جامعیت اسلام نیست بلکه به خاطر عدم وجود افرادی دین شناس و مسلح به ابزار روزاست که به موازات پیشرفت علم در همه صحنه ها پاسخهای اسلام را استخراج و منتشر کنند.

کلمات کلیدی: شبیه سازی، قواعد فقه، سلولهای جنسی

جایگاه گیاهان در تغذیه سالم، بهداشتی و درمان انسانها از منظر قرآن مجید و طب نبوی^۱

محمد رحیمی مدیسه^{۱*}، دکتر محمود رفیعیان کوپایی^۲، سمانه رحیمی مدیسه^۳، معصومه صادقی^۴

^۱ کمیته تحقیقات دانشجویی دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد m_rahimi7@yahoo.com

^۲ مرکز تحقیقات گیاهان دارویی دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد

^۳ دانشگاه هنر اصفهان

^۴ دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرکرد

مقدمه: از زمان پیدایش انسان روی کره زمین علاوه بر نیاز به تامین مواد غذایی، درد و بیماری نیز با او همراه بوده است. انسان برای تغذیه و رفع درد و رنج خود از امکانات موجود و پیرامون خود استفاده می کرده است. گیاهان یکی از مهمترین و در دسترس ترین موارد و انسانها در طول تاریخ جهت تامین بخش مهمی از نیازهای غذایی و همچنین کاهش آلام و درمان بیماریهای خود از آنها استفاده نموده اند. با ظهور دین مبین اسلام و بعثت نبی مکرم اسلام (ص) دانش بشر در سیر تکاملی خود شتاب و سرعت بیشتری گرفت که دلایل این سرعت و شتاب ترویج آیات الهی و سخنان نبی اکرم اسلام (ص) در بین مردم بود که این آیات و گفتار سرشار از معارف، علوم، دانش و اطلاعات جدیدی بود که تا آن زمان بیشتر جوامع ساکن بر روی زمین از آن برخوردار نبودند. با توجه به موارد فوق این مطالعه با هدف تعیین جایگاه گیاهان در تغذیه سالم، بهداشتی و درمان انسانها از منظر قرآن مجید و طب نبوی انجام گردید.

روش مطالعه: این مطالعه از نوع کتابخانه‌ای است که پس از مشخص نمودن عنوان، هدف و کلید واژه‌ها به جستجو در منابع معتبر کتابخانه‌ای (نسخ کاغذی و الکترونیکی) پرداخته شد و بر اساس اهداف، اطلاعات مورد نیاز استخراج و طبقه بندی گردیدند.

نتایج: در تفاسیر و ترجمه های مختلف قرآن مجید از خرما، انگور، زیتون، انار، موز، انجیر، خیار، سیر، عدس، پیاز، ترنجبین، کافور، زنجبیل و کدو نام برده شده است که هر کدام از این میوه ها و سبزیجات توسط قومی درخواست و یا مصرف آنها توصیه گردیده است. در فرمایشات نبی مکرم اسلام (ص) نیز جهت تغذیه مناسب، پیشگیری و درمان بیماریها استفاده از زیتون، سیاه دانه، لیمو، برنج، بادمجان، هندوانه، پیاز، باقلا، سیب، تمر، خیار، سیر، رطب، گردو، انار، کاهو، گندم، جو، حناء، ریحان، زنجبیل و بیش از ۱۰ مشتق گیاهی توصیه شده که از این موارد به عنوان مثال می توانیم به عسل که شهد فرآوری شده گل‌های گیاهان است، اشاره نماییم.

نتیجه گیری: اکنون با مطالعات انجام شده بر روی مواد موجود در بخشهای مختلف هر یک از گیاهان نامبرده شده در قرآن مجید و گفتار نبی مکرم اسلام (ص)، اثبات گردیده که ارزش بالای غذایی و دارویی داشته و انسانها در گروههای سنی مختلف می توانند با مصرف متعادل از این گیاهان و میوه ها ضمن حفظ سلامت و تندرستی خود از بیماریهای مختلفی پیشگیری نموده و در صورت ابتلاء به بیماری، بسیاری از آنها را با بکار گیری بخشهای مختلف گیاهان درمان نماید.

کلمات کلیدی: گیاه، تغذیه، درمان، انسان، قرآن مجید، طب نبوی

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

بررسی شخصیت علمی و آثار و اندیشه ها و مقام علمی "سیداسماعیل جرجانی" در سنت داروشناسی دوره اسلامی با تاکید بر بررسی مختصر کتب « یادگار، الأغراض الطیبه و المباحث العلائیه، ذخیره خوارزمشاهی

بهرام دردی گری*

دانشجوی دکتری تاریخ علم دوره اسلامی، bahramgray@gmail.com

مقدمه و بیان مساله: داروشناسی دوره اسلامی، عمدتاً مبتنی بر دانش یونانی بود، که از طریق ترجمه‌های سُرّیانی و عربی، به ویژه ترجمه آثار بقراط، دیوسکوریدس (دیسکوریدس)، جالینوس و... از سده سوم به بعد به دانشوران دوره اسلامی انتقال یافت. دو مسئله تعیین هویت مفردات ناآشنا و معادل‌یابی در ترجمه تألیفات حکیمان یونانی دیگر و در تألیفات پزشکی دوره اسلامی تا روزگار ابوریحان باقی بود. لذا دانشمندانی، به ویژه پس از سده چهارم، برای رفع این مشکل‌ها کوشیدند. خود حنین بن اسحاق ظاهراً نخستین کسی بود که به چنین کاری دست زد. حکیمان بسیاری در بلاد اسلامی (از نژادهای گوناگون، دارای زبان‌های مادری و مذاهب‌های مختلف، ولی عمدتاً عربی نویس) کمابیش به داروشناسی پرداختند — چه در رساله‌هایی مستقل چه در جزو تألیفات کلی‌تر.

روش پژوهش: تحقیق حاضر براساس هدف، از نوع تحقیقات کاربردی و بنیادی است و به لحاظ ماهیت و روش، از نوع تحقیقات توصیفی-تحلیلی با تاکید بر توصیفی/تاریخی است. داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز از منابع اصیل تاریخی و پژوهش‌های انجام شده در این زمینه استخراج شده و به منظر دست‌یابی به نتایج علمی مورد تجزیه تحلیل تاریخی و نسخه‌شناسی قرار گرفته‌اند.

نتایج: جرجانی بانگاشتن کتابهای ارزنده ذخیره خوارزمشاهی، الاغراض الطیبه، خفی علائی، و یادگار، فارسی‌نویسی را در طب، که حتی قبل از ابوعلی سینا نیز وجود داشت، بارور و شکوفا کرد. جرجانی علاوه بر طب، در فقه، حدیث و تصوف از برجستگان بود. جرجانی در ذخیره پس از ذکر نظریات بزرگان پیشین نتیجه‌گیری کرده، بهترین و روشن‌ترین شیوه بیان موضوع را عرضه داشته و آنجا که ضروری است خود اظهار نظر نموده که از این جنبه بی‌نظیر است. در نوشتار حاضر سعی خواهد شد با بررسی مختصر کتب « الأغراض الطیبه و المباحث العلائیه، خفی علائی، ذخیره خوارزمشاهی، یادگار» به بررسی شخصیت علمی و آثار و اندیشه‌ها و مقام علمی "سیداسماعیل جرجانی" در سنت داروشناسی دوره اسلامی پرداخته شود.

کاربرد و آثار: از تحلیل اطلاعات تاریخی و متون پزشکی سیداسماعیل جرجانی استخراج می‌شود که پس از دوره ابن سینا متون داروسازی و داروشناسی بالاخص در زمینه زبان نوشتاری و نوع کار برد متون و نیز استفاده از منابع با ظهور سید اسماعیل تغییر و تحویل پیدا کرد که موجب انتقال فرهنگ و ارزش‌های پزشکی و داروشناسی اسلامی از جرجان به تمام جهان اسلام شد که موجب شکوفایی علوم پزشکی با تاکید بر داروسازی گردید.

کلمات کلیدی: داروشناسی دوره اسلامی، سیداسماعیل جرجانی، آثار، اندیشه‌ها

مروری بر ارتباط پیشگیرنده بالقوه بین زکام و بیماری جذام از منظر احادیث طبّی، طب سنتی ایران و طب جدید

سید محمدعلی هاشمی^{۱*}، وحید تفضلی^۲، جمال سروری^۱، مجتبی حیدری^۲

۱- دانشگاه علوم پزشکی شیراز، دانشکده پزشکی، گروه باکتری شناسی و ویروس شناسی smah.j1992@yahoo.com

۲- دانشگاه علوم پزشکی شیراز، دانشکده پزشکی، گروه طب سنتی

مقدمه و بیان مسأله: در منابع حدیثی و طب سنتی به ارتباط پیشگیرنده زکام و بیماری جذام اشاره شده است. پیامبر(ص) فرموده است: "زکام، سربازی از سربازان خداوند عز وجل است که خدای عز وجل، آن را به سرکوب درد برمی انگیزد و درد را از میان می برد". همچنین امام صادق (ع) می فرمایند: پیامبر خدا، زکام را در مان نمی کرد و می فرمود: "هیچ کس نیست که رگی از جذام در او نباشد؛ و چون زکام به شخص برسد، این رگ را در هم می کوبد". در این مطالعه برآنیم تا ضمن تحلیل متون حدیثی، طب سنتی و طب جدید به بررسی احتمالات فرضی ممکن برای این ادعا و پیشنهاد روش های پژوهشی جهت ارزشیابی آن بپردازیم.

روش پژوهش: در این مطالعه، پس از بررسی سندیت روایات مطرح در این موضوع، بیماری های جذام و زکام، از نظر تعریف، اتیولوژی و پاتوفیزیولوژی با استفاده از منابع معتبر احادیث دینی، طب سنتی و طب نوین بررسی شد و ارتباط این دو بیماری از نظر منابع مذکور مورد بررسی قرار گرفت.

نتایج: طب سنتی و طب نوین مستعد بودن فرد برای ایجاد بیماری جذام را لازم دانسته اند اما تفاوت های ژنتیکی مطرح شده در طب نوین اگرچه می تواند با بیماری مرتبط باشد اما نمی تواند دلیل اصلی باشد که در احادیث ذکر شده است زیرا براساس حدیث رگ جذام در همه ی انسان ها وجود دارد و ما در طب نوین باید به دنبال گزینه ای بگردیم که در همه ی انسان ها وجود دارد و شرایط را برای فعالیت عامل جذام فراهم می کند که با سرماخوردگی این شرایط از بین می رود و اگرچه مطالعاتی در طب نوین نشان داده اند که بعضی ویروس ها در درمان یکسری از بیماری های باکتریایی موثر بوده اند اما مطالعه ای در زمینه نقش ویروس سرماخوردگی در پیشگیری از جذام انجام نشده است.

کاربرد و آثار: پیشنهاد می گردد مطالعاتی در مورد تاثیر احتمالی ویروس های سرماخوردگی بر روی باکتری عامل جذام و پاتوژن آن انجام گیرد.

کلمات کلیدی: جذام، زکام، مایکوباکتریوم لپرا، رینوویروس

اخلاق در طب

مهدیه حاجی منفرد نژاد^{۱*}، فاطمه امینی^۲، محدثه استوار^۳

^۱ دانشجوی دستیاری طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز Hajimonfared@yahoo.com

^۲ دانشجوی دستیاری طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز

^۳ دانشجوی دستیاری طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز

مقدمه: در تاریخ طب، پزشکی به عنوان حرفه ای شریف که تسکین بخش درد و رنج انسانهاست، شناخته شده است. یک پزشک وظایف قانونی و اخلاقی در قبال تولد، مرگ و امراض بیماران خود دارد. همچنین وی وظیفه بی قید و شرط خدمت در زمان فجایای طبیعی و اپیدمی ها دارد.

رابطه ی پزشک و بیمار یک فرایند در حال تغییر در طول قرون گذشته تا به امروز می باشد. تا دو دهه پیش این ارتباط بیشتر به معنی یک ارتباط دو سویه که از یک طرف بیمار به عنوان فردی که نیازمند کمک است و از سوی دیگر پزشک بعنوان فرد تصمیم گیرنده بدون آنکه نیازمند دادن توضیحات لازم به بیماران خود باشد، در نظر گرفته میشد، که در واقع توصیفی از یک تعامل نامتقارن بین پزشک و بیمار به حساب می آید.

در مدل پزشک سالار کنونی پزشک با بهره گیری از مهارت خود به انتخاب مداخلات درمانی بیمار با هدف بهبود درد و بازگشت سلامتی می پردازد، که این نحوه ارتباط در طول دهه های گذشته به چالش کشیده شده است و منتقدان آن نقش فعال تر، مستقل و بیمار محوری را برای بیماران در نظر گرفته اند. به نظر می رسد اصلاح این رویکرد رفتاری میتواند نقش موثری در بهبود و ارتقا سطح سلامت جامعه داشته باشد.

روش پژوهش: در این مطالعه مروری، پایگاه های SID، ISI، Science Direct، Pub med، Medline، ISC جهت جستجوی منابع و مقالات مرتبط مورد استفاده قرار گرفتند. سپس داده ها استخراج و نتایج به دست آمده دسته بندی شد

نتایج: نقش پزشک فقط تشخیص و درمان بیماری نیست بلکه اهداف گسترده تری با رویکرد اخلاق مداری در ارتباط پزشک و بیمار مثل حمایت از بیمار و ایجاد احساس سلامتی در وی را نیز شامل می شود. لذا چنین بنظر می رسد پزشکان و همه متخصصان مراقبت های بهداشتی نیازمند ایجاد بهبود در مهارت های ارتباطی خود هستند تا با رعایت اخلاق حرفه ای در این رشته، بیمار به طور فعال در دستیابی و حفظ سلامتی خود درگیر شود.

کاربرد و آثار: در دنیای امروز و بر اساس اصول اخلاقی تایید شده در باب وظایف پزشکان، پزشک متعهد به درمان موظف است درجه ای مناسب از مراقبت و درمان لازم را در اختیار بیماران خود قرار داده و همه تلاش خود را جهت رفاه حال بیمار انجام دهد. او باید مودب، دلسوز و دارای رفتار دوستانه و مثمر ثمر باشد تا بتواند نقش اثرگذار خود را در نظام سلامت به درستی ایفا نماید.

کلمات کلیدی: اخلاق، پزشک، بیمار

خواص مرکبات و انگور در معالجه و درمان بیماری‌ها^۱

محمد نبی رحیمیان^{۱*}، افسانه شیری^۲

^۱ کارشناسی ارشد بیهوشی عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی شیراز Mehdir153@gmail.com

^۲ دانشجوی کارشناسی بیهوشی

مقدمه: دین مقدس اسلام دین اکمل خاتم الرسل محمد بن عبدالله صلی‌الله‌علیه‌وآله‌حوائی نکات غنی و ظریف از بهداشت کامل در زندگی فردی و اجتماعی است و عمل به این توصیه‌های بهداشتی ضامن سلامت فردی و اجتماعی است. البته در اسلام حفظ تندرستی، این نعمت ارزشمند الهی بر همگان واجب است و حضرت رسول اکرم (ص) می‌فرماید: ۲ نعمت است که مردم قدر آن را نمی‌دانند یکی سلامتی و دیگری جوانی‌ام. چون تندرستی یکی از بزرگ‌ترین نعمت‌های خداوند متعال است. باید در حفظ آن بکوشیم و پیش از آن که بستر بیماری را در آغوش بگیریم، به اصول تغذیه صحیح و درست آگاه باشیم.

در رابطه با معالجه با مرکبات در علم معالجه و اصلاح بشر، لیمو و مرکبات نقش بزرگی دارند. درمان با مرکبات تنها درمان غذایی است که مدت‌ها است که در طب سنتی معمول شده است. به طور مثال در بیان خواص لیمو ترش بهترین هدیه برای بیماران لیمو ترش است و هرچه لیمو، ترش‌تر باشد بهترین حافظ ویتامین (ث) می‌باشد و از همین جهت میوه‌ای ترش ویتامین ث بیشتری دارند. آب لیمو تب را می‌برد، تنگی نفس را خاموش می‌کند. مرض قند را شفا می‌بخشد. آب لیمو ضد کم‌خونی و غلظت و رقت خون است. آب لیمو صفراور است یعنی زیادی صفرا را درمان می‌کند. در بین فواید غذایی مرکبات آنچه واجد اهمیت است و ما به آن اهمیت می‌دهیم تصفیه خون است. خون را فوق‌العاده تصفیه می‌کند و آن را نسبت به امراض مصون می‌دارد. سرخی پوست به هر نوعی که باشد، جوش‌های صورت که آن را غرور جوانی می‌نامند تماماً علامت روشنی از ناخوشی خون است و تجمع سم در کبد را نشان می‌دهد. از فواید دیگر آن زیاد شدن بزاق که خود بزاق ضد عفونی‌کننده میکروب‌های دهان است. زیاد شدن ادرار و به این وسیله دردهای کلیه و مثانه را درمان می‌کند. آب لیمو تمام سم‌های خون را می‌سوزاند. لیمو باد مفاصل را درمان می‌کند و مداومت در خوردن آن تصلب شرایین را معالجه می‌سازد. مقدار خوراک لیمو روزانه یکی دو دانه بیش نیست ولی برای مبتلایان به تصلب شرایین تا ۵۰ عدد در روز تجویز شده است (طب الکبیر ص ۱۵۲، محمد سرورالدین). در این باب هم‌چنین در کتاب طب الرضا بیان شده است: طب امروز آنده زیاد را نتیجه کمبود بعضی ویتامین‌ها به خصوص ویتامین ث می‌دانند. کمبود این ویتامین موجب غلظت خون و چسبندگی آن و تصلب شرایین و ورم جدار ورید، تنگ شدن عروق و سیاه شدن شریان و غیره است که هر کدام علاوه بر تولید بیماری‌های زیاد مانند فشار خون و سکته و آنژین مولد غم و غصه فراوان است. در میان میوه‌ها لیمو ترش کمبود این ویتامین را به بهترین وجه جبران می‌کند. خوردن لیمو ترش عمل طحال را تقویت می‌کند. در نتیجه مواد بیگانه که در خون رسوب کرده و موجب غلظت آن شده از بین می‌برد. اگر سردرد ناشی از زیادی خون باشد علامت آن سرخی چشم و صورت و شیرینی دهان است و درمان آن شربت آب لیمو که با قند شیرین شده باشد با کمی گلاب است (علاج امراض، ص ۲۵، جعفری شهری). در بیان خواص انگور نیز می‌توان به نکاتی پرداخت.

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

حضرت نوح از خداوند پرسیده است چه کنم تا غم و اندوه من برطرف شود. از طرف خداوند وحی رسیده انگور بخورید زیرا غم را زائل می کند (طب الرضا، ص ۹۱، امام رضا (ع)) (طب الکبیر، ص ۱۴۵، محمد سرورالدین).

برای برطرف کردن لکه‌ها امروزه بهترین معالجه را به وسیله خوردن اقسام میوه‌ها به خصوص انگور شناخته‌اند (طب الرضا، ص ۹۱، امام رضا (ع)). در کتاب طب الکبیر نیز آمده است که در اثر خوردن انگور یک تخلیه کامل معده، یک عمل زیاد شدن ادرار به وسیله کلیه‌ها و هم‌چنین کم شدن اوره و یک ذخیره مواد قندی و زیاد شدن ترشحات صفرا و یک عمل اکسیداسیون به وجود می‌آید. اثر درمانی انگور روی رماتیسم، امراض شریانی و وریدی، نقرس و فشار خون، زیاد شدن اوره خون مسلم است (طب الکبیر، ص ۷۶، محمد سرورالدین) هنگام لاغری کلیه (ضعف کلیه) که از ۳ سبب ناقد می‌شود (۱ غلبه خون یا صفرا یا بلغم ۲) افراط ۳) کثرت استفراغ و صرف مسهلات و اسهال و خوردن غذاهایی مانند کباب یا گوشت راسته، گوشت فیله، کباب جوجه و همراه با آنها خوردن مویز نیز پیشنهاد شده و مویز نیز از انگور تهیه می‌شود (علاج امراض، ص ۲۴۰، جعفری شهری).

روش پژوهش: با جستجو در سایت‌های [parseek](http://parseek.google.com)، [google scholar](http://google.com) و استفاده از واژه‌های کلیدی طب سنتی، طب اسلام مقالات بی‌شماری در این مورد یافت شد و هم‌چنین با استفاده از مطالعه کتاب‌های علاج امراض، طب الکبیر، طب الرضا و حلیه المتقین مطالب زیادی مرتبط با اهمیت طب سنتی و مستندات تاریخی در رابطه با اهمیت غذا و دارو مطرح شده است.

نتیجه: بعد از موفق شدن در عبادت و اطاعت خداوند تبارک و تعالی منوط به داشتن بدن سالم و تن درست می‌باشد. انسان با جسم سالم می‌تواند با حوصله و خضوع و خشوع کامل مشغول عبادت خالق خود باشد. پس مراعات حفظ الصحه بر هر مسلمانی واجب و سبب توفیق در عبادت محسوب می‌شود. فیه تبیان کل شیء - هدی و رحمه للعالمین.

در قرآن هر چیزی بیان شده و برای جهانیان هدایت و رحمت است. گنج‌های دانش در او نهفته است. قرآن به همین منظور بهداشت بدن را نیز ضمانت کرده و تمام مبانی و اصول طب و بهداشت را در نیمی از آیات بیان کرده است.

اهمیت و کاربرد: نیاز انسان به غذا مهم‌ترین و حیاتی‌ترین نیاز روزمره اوست که از تولد تا مرگ وی را همراهی می‌کند و حتی انبیاء و اولیاء الهی نیز این قاعده مستثنی نیستند. رشد، طول عمر، تندرستی و آرامش و اعصاب و روان و ... همه به نوعی و امدار تغذیه سالم هستند. از این رو نزدیک به ۲۵۰ آیه قرآنی و دهها روایت معصومین (ع) در مورد غذا و تغذیه وارد شده است. هم‌چنین نامگذاری پنجمین سوره قرآنی به مائده (سفره غذایی) از صفات خداوند رزاق است. هم‌چنین خداوند به ۲ چیز منت می‌نهد «غذا» و «امنیت» «الذی اطعمهم من جوع و آمنهم من خوف» همان کسی که آنها را از گرسنگی نجات داد و از ترس و ناامنی ایمن ساخت. امام رضا (ع) فرمود: «فان صلاح البدن و قوامه یكون بالطعام و الشراب و فسادة یكون بهما» سلامتی و پایداری بدن و هم‌چنین بیماری آن به غذا و نوشیدنی است. ما می‌توانیم به توصیه اسلام غذاهای لذیذ و خوش‌بو و خوش‌طعم را جانشین دواهای نامطبوع و تلخ و شور می‌نماییم و می‌آموزیم چگونه باید غذا بخوریم تا هیچ‌گاه بیمار نشویم.

کلمات کلیدی: طب سنتی، طب اسلام

اخلاق پزشکی از منظر اسلام

مرضیه ریسی^۱، شهرام اعتمادی فر^۲، زیبا ریسی دهکردی^{۳*}

^۱ کارشناس ارشد مامایی، مربی و عضو هیئت علمی دانشکده پرستاری مامایی، دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد، شهرکرد، ایران

^۲ استادیار و عضو هیئت علمی دانشکده پرستاری مامایی، دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد، شهرکرد، ایران

^۳ کارشناس ارشد مامایی، مربی و عضو هیئت علمی دانشکده پرستاری مامایی، دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد، شهرکرد، ایران ziba758@gmail.com

مقدمه و بیان مسئله: یکی از شاخه های اخلاق حرفه ای، اخلاق پزشکی است. اخلاق پزشکی، دانشی است که به ارائه معیارها و ملاک های مشخص برای رفتارهای اخلاقی و تصمیم گیری های گوناگون در حوزه پزشکی می پردازد. ظهور اسلام تأثیر شگرفی بر تکمیل مکارم اخلاق در طبقه پزشکان داشته است. در آیات قرآن کریم خُلقِ حسنه پیامبر اکرم (ص) محور اخلاق در تشکیل جامعه اسلامی معرفی می شود. لذا بر آن شدیم تا مطالعه ای با هدف بررسی اخلاق پزشکی از منظر اسلام انجام دهیم تا از نگاه دین و قرآن به این مساله آگاه شویم.

روش پژوهش: این مطالعه یک بررسی مروری می باشد که با استفاده از آیات قرآن کریم، مطالب منتشر شده در کتب و سایت های معتبر اینترنتی تهیه شد. ۵۰ مقاله کامل پژوهشی و ۱۰ چکیده در سایتهای مختلف در این زمینه در ۱۰ سال گذشته به دست آمد که یافته های آنها در راستای اهداف این مطالعه بودند.

نتایج: در آیات قرآن کریم، روایات معتبر منسوب به پیامبر اکرم (ص) و جانشینان والامقام وی و همچنین در منابع معتبر و اصیل پزشکی و علوم انسانی ایران باستان، اصول و قواعد بسیار زیادی برای اخلاق و اخلاق پزشکی وجود دارد. خداوند در قرآن کریم می فرماید: «و من احیایا فکانما احیا الناس جمیعاً» (هر کس انسانی را از مرگ رهایی بخشد، چنان است که گویی به همه انسا نها حیات بخشیده است) که بیانگر اهمیت پزشکی است و اینکه در اسلام حرفه پزشکی، حرفه ای مقدس است.

کاربرد و آثار: علیرغم سابقه تاریخی طولانی مباحث اخلاقی در کشورمان و تأکید پزشکان بسیاری مشهور مسلمان ایرانی بر آموزش و عمل به اخلاق پزشکی سنتی اما کشور ما حضوری بسیار کم رنگ تر از توان بالقوه خود در صحنه بحث های نظری و علمی داشته است. بنابراین می بایست با رویکردی جدید و با بهره گیری از آخرین دستاوردهای علمی در حوزه اخلاق پزشکی، با تکیه بر اصول اخلاق اسلامی، زمینه تحول اساسی در این حوزه را فراهم آوریم. البته این امر، وظیفه فلاسفه و اخلاقیون شیعه و فقهای مذهبی به همراه دانشمندان علوم پزشکی است که مباحث و موضوعات مختلف طرح شده را مورد بررسی قرار داده و چارچوبی جامع، قابل قبول و مشترک در جوامع اسلامی طرح ریزی نمایند.

کلمات کلیدی: اخلاق پزشکی، اسلام، قرآن کریم، پیامبر اکرم (ص)

کاربرد نور و نجوم در طب اسلامی

سید حمدالله مساوات*^۱، مجتبی حیدری^۲، محمد هاشم هاشم پور^۳

^۱مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ پزشکی علوم پزشکی شیراز hamdi_88114@yahoo.com

^۲گروه طب سنتی دانشگاه علوم پزشکی شیراز

^۳گروه طب سنتی دانشگاه علوم پزشکی فسا

مقدمه: از دیدگاه تاریخ پزشکی، طب اسلامی طبی است که در دوران تمدن اسلامی تکامل و به اوج رسیده است. دانشمندان مسلمان در پرتو تعالیم اسلام، دانش پزشکی که از پیشینیان دریافت کرده بودند را جمع آوری کرده، نقادانه بررسی کرده و نظریات و تجربیات خویش را به این دانش اضافه کردند.

در کنار پیشرفت های چشمگیر در طب رایج، دانش پزشکی کهن می تواند به عنوان یک منبع غنی از ایده های مورد تحقیق قرار نگرفته برای محققان امروز باشد. از همین رو ما برآنیم در این مطالعه مثال هایی از کاربرد نور و نجوم در طب اسلامی را بیان کنیم. **روش پژوهش:** جهت بررسی کاربرد نور و نجوم در طب اسلامی، منابع معتبر طب سنتی و طب اسلامی و احادیث طبی مورد مطالعه قرار گرفت و یافته ها با شواهد علمی امروز مورد تطبیق قرار گرفت.

نتایج: اثرات نور ماه بر گردش خون در بدن انسان، ارتباط بین نور ماه و شدت گرفتن برخی بیماری ها، تاثیر نور ماه و خورشید بر فرایند خواب، ملاحظات نجومی در زمان انعقاد نطفه و تاثیر آن بر ظهور برخی بیماری ها مواردی است که در طب اسلامی اشاره شده است. بعضی از این نظرات در طب امروزی هم مورد توجه قرار گرفته است اما هم سویی کاملی بین نظریات گذشتگان و طب امروز وجود ندارد.

کاربرد و آثار: اگرچه هم سویی کاملی بین نظریات گذشتگان و طب امروز وجود ندارد و دانش کهن باید به تایید عقلایی و علمی امروز برسد با این وجود این دانش می تواند منبع عظیمی جهت ایده گیری محققان امروزی باشد اما نخستین گام در این راستا آشنایی با منطقی تئوری های گذشتگان است.

کلمات کلیدی: نور، نجوم، طب سنتی، طب اسلامی

تقدم میوه بر سایر غذاها در طب اسلامی

فاطمه محسنی*

مدرس، دانشکده علوم پزشکی گراش، گراش، ایران mohseni_f@sums.ac.ir

مقدمه: سلامت جسم و روان برای ایجاد جامعه ایده ال ضروری است و داشتن تغذیه سالم بر هر مسلمانی لازم است. خداوند در قرآن هر بار از میوه و گوشت به عنوان مواد خوراکی نام می برد، ابتدا از میوه سخن گفته و بعد به گوشت اشاره می کند. در روایات ائمه اطهار نیز به این موضوع اشاره شده است.

روش پژوهش: این پژوهش به روش بررسی کتابخانه ای و مرور اسناد موجود در رابطه با تقدم میوه بر سایر غذاها در طب اسلامی با استفاده از کلید واژه های تغذیه، میوه، گوشت و طب سنتی به ویژه بررسی آیات و روایات ائمه اطهار پیرامون موضوع یاد شده انجام شده است.

نتایج: بنا بر توصیه دین اسلام بهتر است میوه را قبل از غذا تناول کرد و علم پزشکی نیز امروزه این موضوع را تأیید می کند. پیامبر اسلام بر افطار روزه با خرما تأکید نموده اند. قرآن کریم در آیات ۲۰ و ۲۱ سوره واقعه می فرماید: "و میوه خوش برگزینند و از گوشت مرغان که مایل هستند." در آیه ۲۲ سوره طور و در آیات ۱۳ و ۱۴ سوره نحل نیز به همین صورت خداوند میوه را بر گوشت مقدم داشته است.

کاربرد و آثار: خوردن میوه با معده خالی و قبل از غذا سبب هضم راحتتر و جذب بهتر و سریعتر ویتامین ها و قندهای ساده می شود. با توجه به نتایج بدست آمده در این پژوهش، با مصرف بیشتر میوه و سبزیجات و رعایت موارد توصیه شده در اسلام در مورد مواد غذایی می توان سلامت جسم را تأمین نمود.

کلمات کلیدی: تغذیه، میوه، گوشت، طب سنتی

بررسی تاریخی آب مروارید در طب اسلامی

محمد حسین خرمی نژاد شیرازی^۱، رهام برازجانی^{۲*}

^۱آکمیته تحقیقات دانشجویی- دانشگاه علوم پزشکی شیراز rohambor@gmail.com

مقدمه و بیان مسئله: چشم پزشکی شاخه ای از پزشکی است که ساختار، عملکرد و آسیب های وارد بر چشم را بررسی میکند. در بین بیماریهای مربوط به چشم آب مروارید از دیرباز شیوع فراوانی داشته است. به همین دلیل دانشمندان همواره به دنبال بهترین روش برای درمان این بیماری بوده اند، درمانی که بهترین اثر و همچنین کمترین اثرات جانبی بر فرد داشته باشد. در این پژوهش راهکارهایی که دانشمندان طب اسلامی برای درمان آب مروارید ارائه کردند از نظر تاریخی بررسی شده است.

روش پژوهش: با جست جو در ژورنالهای داخلی و خارجی و بهره گیری از کتب معتبر تاریخ طب اسلامی مطالب مرتبط با این موضوع استخراج شد.

نتایج: در طب اسلامی به آب مروارید نزول الماء اطلاق شده و طب اسلامی علاوه بر جراحی، درمان های دارویی را هم پیشنهاد میکند. برای مثال: علی بن ربن طبری (قرن ۹ میلادی) استفاده از سرمه ایی که از مخلوط زهره، آب رازیانه، عسل، سکینج، حلتیت، کندس، روغن بلسان و اشق درست شده بود، توصیه میکند. رازی (۹۲۵-۸۵۰ میلادی) سرمه ایی خاص به نام شیاف مرارت را توصیه کرده بود. ابن سینا (۱۰۳۷-۹۸۱ میلادی) نیز برای درمان آب مروارید، درمان ترکیبی ارائه میدهد. او میگوید اگر بیماری در مراحل اولیه باشد، باید از داروهایی مانند مخلوط آب رازیانه با عسل و روغن زیتون استفاده کرد. با این حال رازی و ابن سینا یادآوری کرده اند تنها درمان موثر در صورت پیشرفت بیماری جراحی است و زمانی باید عمل جراحی انجام داد که آب چشم رسیده باشد. علاوه بر روش های درمانی، دانشمندان مسلمان ابداعاتی هم داشتند. پزشکی به نام عمار بن علی بن الموصلی، قرن ۱۰ هجری، توانست با استفاده از سرنگی مخصوص، محتویات کدر شده ی عدسی را با مکش خارج کند.

کاربرد: قانون ابن سینا و منصوری فی الطب رازی، جزو پایه های پزشکی غرب از قرن ۱۲ میلادی بودند که تاثیر آنها تا قرن ۱۸ ادامه داشته است و نشان دهنده ی تاثیر شگرفشان در پیشرفت علوم پزشکی است.

کلمات کلیدی: علوم پزشکی در دوران تمدن اسلامی، آب مروارید، طب اسلامی

نگرشی بر فلسفه طب اسلامی^۱

مریم شمسایی*

عضو هیئت علمی گروه معارف اسلامی دانشگاه علوم پزشکی شیراز shamsaie2008@yahoo.com

در اسلام، طب رابطه تنگاتنگی با فلسفه داشته است از این رو افراد حکیم را هم طبیب می نامیدند به همین جهت در لابه لای تألیفات فیلسوفان نامی جهان اسلامی، بخشی به موضوعات مختلف طب اختصاص یافته است. از جمله الکندی، فارابی، ابن سینا، ابن رشد که این افراد تنها نمونه های شناخته شده می باشند. لذا وظیفه فلاسفه طبقه بندی علوم می باشد. بطور مثال فارابی علوم را به سه گروه تقسیم بندی می نمود که شامل علوم الهی، طبیعی و ریاضی بود. که علم طب را در چارچوب علوم طبیعی قرار می داد که به بررسی چگونگی ایجاد بیماری ها و درمان آن می پردازد. طب اسلامی مجموعه ای است از وحی الهی که شامل آیاتی در قرآن کریم و دستورات و رهنمودهای انبیا و اولیا الهی می باشد. در دوران ترجمه، متون پزشکی از پهلوی، یونانی، سانسکریت به عربی ترجمه شدند بدین معنا که از طب سنتی دیگر تمدنها و کشورهای مطرح در آن زمان نیز وارد طب اسلامی گردید. اساس این مقاله مطالعه ای تطبیقی بر روی ارکان فلسفه های پزشکی سنتی که طب اسلامی از آن نشأت گرفته می باشد. بررسی فلسفه طب اسلامی نیازمند تبیین بنیان های فلسفی طب سنتی در حوزه هایی است که با دانش پزشکی و با طبابت مرتبط باشند. اگرچه تالیف های بسیاری در جهان در مورد طب سنتی به چاپ رسیده اند ولی تعداد خیلی کم از آنها مختص به مطالعه ای تطبیقی بر روی فلسفه هایشان هستند و باین وجود تعداد بسیار کمتری هم سعی در بررسی عمیق موضوع وحدت متافیزیکی و جهان شناسانه بسیاری از سازمان های اجتماعی و ساختارهای نظری کرده اند بخصوص در ارتباط با سنت های طبی برجسته و یا چیزی که آن را طب های "سنتی کبیر" می نامیم. ما بر این اعتقادیم که هرچند تفاوت های متعددی بین این طب های سنتی در جنبه های مشهودتر آنها همانند تکنیک های درمانی و دارویی شان و حتی در نظریه های فلسفی شان وجود دارد ولی آنها ویژگی های اساسی و مشترک کافی دارند تا بتوان فراخواندن آنها به عنوان "طب سنتی" را توجیه کرد. هدف اصلی ما توجه به برخی از این ویژگی های اساسی، به خصوص با ارجاع به اساس و شالوده فلسفی ساختارهای نظری آنها است لذا این مقاله با رویکردی منطقی و فلسفی (و نه رویکردی تاریخی) به بررسی فلسفه طب های سنتی کبیر می پردازد که نتایج آن در حوزه ی فلسفه ی پزشکی (به عنوان یکی از فلسفه های مضاف) جای دارد. این پژوهش تاثیرات بسیاری بر نگاه پزشکان در شناخت و ماهیت منطقی تشخیص دارد و نگاه پزشکان را از دیدگاه کلان به انسان که به نفس و جسم انسان یکپارچه می نگرند نه انسان به مثابه ارگان. روش پژوهش در این مقاله کتابخانه ای براساس تحلیل محتوا می باشد.

کلمات کلیدی: طب اسلامی، طب های سنتی کبیر، هستی شناسی، ماهیت کل نگر طب سنتی، معرفت شناسی

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

مطالعه ی تاریخچه ی طب اسلامی و بررسی تاثیر معنویت در سلامت

آیدا رستگاریان*

دانشجوی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز aidarastegarian1995@gmail.com

مقدمه و بیان مسئله: هدف از نوشتن این مقاله مروری بر تاریخچه علم پزشکی در تمدن اسلامی و بررسی نقش دانشمندان مسلمان در پیشبرد علم طب و همچنین مطالعه تاثیر معنویت در سلامت و بیماری می باشد. ارتباط عاطفی پزشک با بیمار در درمان بسیاری از بیماریها تاثیرگذار است سلامتی روح و روان مریض تنها از راه دارو میسر نخواهد بود بلکه اهمیت بهره گیری معنوی از پزشک و کادر درمان تاثیر مشابه یا بیش از آن خواهد داشت. شناخت تاثیر معنویت در سلامت و بیماری می تواند تاثیر بسزایی در سلامت روحی روانی و اجتماعی افراد جامعه داشته باشد. بنابراین آگاهی از سیره و شیوه زندگی پیامبران امری ضروری است.

مستندات قرآنی و روایات تاریخی: حدیثی از امیرالمومنین: من تطب فلیتق الله والینصح والیجتهد؛ کسی که طبابت می کند باید تقوای الهی پیشه کند و خیرخواه (نسبت به مردم) و تلاشگر باشد.

در روایتی آمده است: : إن الله حیّی ستیر یحبّ الحیاء و السّتر خداوند با حیا و بسیار پوشیده است و حیا و پوشیدگی را دوست دارد. {که این روایت مرتبط با حیطة ی اخلاق در پزشکی است} **روش پژوهش:** این مقاله به روش کتابخانه ای و تلخیص از منابع گردآوری شده است

نتایج: قدمت طب اسلامی به تایید تمامی حکمای این طب به درازای عمرانسان است وحتی به تعبیر بهتر، به درازای عمر زمین. برخی از نام آورترین دانشمندان و محققان بزرگ در این علم براین باورند که علم طب، مبدا الهی دارد. در گذر تاریخ، هر تمدنی ذخایر علم طب را که با وحی آغاز شده بود غنی می ساخت و یا براساس آزمون، خطا و تجربه از این علم آگاه می شد.

اخلاق پزشکی: اولین بحث در زمینه ی طب اخلاق پزشکی است، که ضرورت آن از دانش پزشکی کمتر نیست؛ چرا که در سایه ی رفتار اعتدال آمیز و خُلق و خوی پسندیده، پزشک خواهد توانست به وظیفه ی حرفه ای خویش عمل کند.

نقش معنویت در سلامت: بررسی های مربوط به روانشناسی مذهب، که از قرن ۱۹ آغاز شده است رابطه مثبت میان مذهب و سلامت جسمانی و روانی را نشان می دهد. برخی از این بررسی ها به ارتباط بین مذهب و اختلالات شخصیت پرداخته و برخی دیگر اعمال مذهبی و اثرات آن را بر روی روان و جسم مد نظر قرار داده اند.

کاربرد و آثار: نتایج این تحقیق میتواند در نحوه ی تعاملات پزشک و بیمار و پزشک با مجموعه ی همکاران موثر باشد. همچنین توجه پزشکان را به این نکته معطوف می کند که تنها راه درمان بیماریها دارو نیست بلکه بهره گیری معنوی از پزشک تاثیر مشابه یا بیش از آن خواهد داشت.

کلمات کلیدی: طب اسلامی، اخلاق، معنویت

نقش شفابخشی دعا و توسل در سیره نبوی

نگار احمدی فر*

negarestan_5@yahoo.com

مقدمه بیان مسأله: آدمی همواره معترف به ناتوانی خود در رفع نیازهایش بوده و می داند تکیه گاه مورد وثوقش قادر مهربان است. لذا برای رفع حاجاتش دست دعا برآستانش دارد. گاه حاجتش را مسقیم، زمانی هم با توسل به اولیای او طلب می کند. سلامتی نعمتی است که انسان تاغرق آن است متوجهش نیست و زمان بیماری قدرش را درک می کند. یقیناً اولین اقدام مؤمن در بیماری روی کردن برآستان خالق تواناست. اگرخواستش عافیت بخشی باشد دعا موجب تسریع، و اگر مشیتش بیماری باشد، دعا موجبات تغییر سرنوشت را در پی دارد، چراکه بعضی امور معلق به دعا و طلب می باشد. حال نقش شفابخشی دعا و توسل در سیره نبوی چیست؟ باشد تا پاسخش چراغی فراراه جامعه امروز بشری که دوری از معنویات اصلی ترین بلیه آنست فراهم نماید.

مستندات قرآنی، روایی، سابقه تاریخی: آیه درشفابخشی خدا: «وَ إِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِين» (شعراء ۸۰). آیه دال بر استجاب دعا: «وَ إِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ» (بقره ۱۸۶). آیه دال بر توسل: «... وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ». روایت نشانگر شفابخشی دعا: امام صادق (ع): «بر تو باد به دعا زیرا دعا دوی هر درد است.» (کلینی ج ۲؛ ص ۴۷۰) و روایت مبین نقش توسل در شفایابی: نابینایی به پیامبر (ص) گفت: از خدا بخواه مرا عافیت دهد. پیامبر (ص) دستور دادند و وضو بگیرد، دور کعت نماز بخواند و دعا کند: «... اللهم انی اسئلك واتوجه الیک بنبیک محمد نبی الرحمة یا محمد انی توجهت بک الی ربی فی حاجتی هذه، فتقضى لی اللهم شفعه فی». (مسند احمد، ج ۴، ص ۱۳۸)

علامه مجلسی در بخشی از کتاب «حلیة المتقین» روایات منسوب به معصومین (ع)، شامل ادعیه و دستور العمل های درمانی شفابخش را گرد آورده اند.

روش پژوهش: این تحقیق، کاربردی است و باشیوه کتابخانه ای تنظیم شده است. نحوه تجزیه و تحلیل، تحلیل محتوا می باشد.

نتایج: در سیره نبوی بردعا و توسل جهت شفابخشی سفارش و تأکید فراوان شده است. این ادعیه گاه مخاطبان عام داشته و در دسترس استفاده همگان است و گاه مختص افراد خاصی بوده که با تجویز متخصص قابل استفاده است. البته نتیجه بخش بودن دعاها و توسلات منوط به اخلاص و یقین داعی و مصلحت خداوند می باشد.

کاربرد و آثار: اجرای پژوهش حاضر به بالارفتن سطح معنویت در اجتماع و افزایش میزان ارتباط با خداوند و اولیای او می انجامد. همچنین به افراد و خانواده ها کمک می کند تا در مواقع بروز بیماری ها هر چند سخت و لاعلاج بجای ترس و ناامیدی توکلشان به پروردگار عالم باشد و از او شفای بیمارانشان را طلب کنند. با یقین و اخلاص بسیاری از بیماران شفایافته، از درد و محنت رهایی می یابند.

کلمات کلیدی: نقش، دعا، توسل، شفابخشی، سیره نبوی

نقش توسل و دعا در شفا بخشی بیماری

سهیلا فتحعلی زاده^{۱*}، سمانه فتحعلی زاده^۲

^۱دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران fathalizadehs1@mums.ac.ir

^۲آموزش و پرورش منطقه تبادکان، مشهد، خراسان رضوی

مقدمه و بیان مسأله: در بحرانهای زندگی مذهب از پناهگاههای انسان بشمار می آید و پایگاه محکمی درمقابل مشکلات و محرومیت‌های زندگی ایجاد میکند. دراین مقاله سعی برآن است که اهمیت توسل و دعا در شفابخشی بیماریها روشن گردد. مستندات قرآنی وروایی یاسابقه تاریخی: پیامبران الهی خود بیش از دیگران با دعا و نیایش پیوند ناگسستنی داشته اند و پیروان خود را نیز به دعا و توجه به خدا ترغیب و ارشاد میکردند. آنان همواره از خدا درخواست کمک و یاری داشته اند و در هنگام بیماری خود و دیگران، از خدا تقاضای شفا میکردند که ذیلاً به چند نمونه از آنها اشاره میشود:

قرآن کریم در رابطه با بیماری حضرت «ایوب» و دعای او چنین میفرماید: و ایوب را(به یاد آور) هنگامی که پرودگارش راخواند(وعرضه داشت) بدحالی ومشکلات به من روی آورده، و تو مهربانترین مهربانانی؛ ما دعای او را مستجاب کردیم». چنانچه ملاحظه میشود حضرت ایوب با دعادرمانی، بیماری خود را معالجه کرد و مشکلاتش را برطرف نمود.

نمونه دیگر دعا درمانی مربوط به حضرت زکریاست که بادعا، نازایی همسرش رامعالجه کرده و سر پیری صاحب فرزند شد که داستان آن به تفصیل در اوایل سوره مریم و انبیاءآمده است.

عیسی مسیح(ع) معروفترین پیامبری است که برای درمان برخی از بیماریها از دعادرمانی استفاده کرده است. او برای درمان بیماریهای صعب العلاج ازخدا طلب شفا میکرد «وکورمادرزاد و مبتلا به مرض برص را شفا میدهم و با فرمان خدا مرده را زنده میکنم». روش پژوهش:پژوهش موردنظر بصورت مروری با استفاده از اینترنت، مقالات و کتب تهیه شده است.

نتایج: خداوندیکی از راههای درمان و شفا را در دعا قرار داده است. دعاکه اوج عبودیت وایمان انسان به خداست، مهمترین ابزاری است که در اختیار انسان برای شفابخشی است. در این میان دعاهایی که از زبان پیامبران(ع) وارده شده به سبب جنبه نوری وقرآنی آن بهترین دعاهایی است که میتواند مومن از آن بهره گیرد تا در بیماریها و گرفتاریهای گوناگون از آن بهره گیرد.

کاربرد و آثار: بسیاری از روانشناسان و روان پزشکان دریافته اند که دعا و داشتن ایمانی محکم به دین وقرآن، باعث رفع نگرانیها و تشویش میشود. برخی ازمفسران برای دعا معانی مختلفی مانند عبادت، قول، سوال، ندا و استعانت عنوان کرده اند. در سالهای اخیر پژوهشگران علوم سلامت در سراسرجهان تاثیر دعا را در درمان بیماریها بطور جدی مورد توجه قرار داده اند بطورکلی افزایش علاقه وتوجه دانشمندان علوم پزشکی به تاثیردعادرمان بیماریها از طرقی میتواند حاکی از درمان ناپذیر بودن برخی بیماریها در چارچوب طب مدرن باشد. و از طرف دیگر نشان دهنده اعتراف پژوهشگران علوم پزشکی به اهمیت استفاده از روشهای طب سنتی و مکمل از جمله دعا درمانی برای درمان بیماریها باشد. حتی مجامع علمی غربی که میزان اعتقادات مذهبی در آنها به نسبت کمتر است به تازگی مقالاتی را منتشر کرده اند که نشان میدهد نمیتوان درخصوص باورهای مذهبی بیماران بی تفاوت بود. زندگی همراه با دعا و نیایش به شکل سبکی برای زندگی و آن هم از نوع دینی و اسلامی مطرح است.

بنابر پژوهش‌های انجام شده، میان منابع مذهبی و معنوی، بیشترین منبعی که مورد استفاده قرار می‌گیرد، دعا است در این راستا مطالعه حاضر با در نظر گرفتن اهمیت باورهای مذهبی و تاثیر آموزه های دینی همچنین مطرح بودن دعا در نقش یکی از متداول ترین رویکردهای مکمل در ارتقای سلامت طراحی و اجرا شده است.

کلمات کلیدی: شفا بخشی، دعا، توسل

سابقه کارآزمایی بالینی در طب اسلامی

پرهام حبیب زاده^{۱*}، دکتر سید ضیاء الدین تابعی^۲

^۱ کمیته تحقیقات دانشجویی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران parham.habibzadeh@yahoo.com

^۲ استاد گروه اخلاق پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران

مقدمه و بیان مسأله: بر خلاف علومى مانند فیزیک و شیمی که در آنها می‌توان شرایط آزمایش (دما، فشار، غلظت مواد و ...) را به دقت کنترل کرد، کنترل متغیرها در پژوهش‌های پزشکی به سادگی امکان‌پذیر نیست. در تحقیقات پزشکی، برای مقایسه تأثیر یک روش درمانی (مثلاً یک دارو)، در ابتدا بیماران تحت مطالعه را به طور تصادفی به دو گروه تقسیم می‌کنیم. یک گروه را با روش مورد مطالعه درمان می‌کنیم. گروه دیگر را بدون درمان یا با دارونما، برای مقایسه نتایج مورد بررسی قرار می‌دهیم. این نوع مطالعه در روش‌شناسی پژوهش‌های پزشکی، به "کارآزمایی بالینی" مشهور است.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه‌ی تاریخی: در کتب غربی، اولین کارآزمایی بالینی را به جیمز لیند، جراح نیروی دریایی انگلستان، منتسب می‌کنند. او در حدود ۲۷۰ سال پیش جهت بررسی تأثیر سه روش درمانی بیماری اسکوربوت، که در آن زمان در بین ملوانان نیروی دریایی به علت عدم مصرف میوه تازه و کمبود ویتامین ث بسیار شایع بود و سبب علائمی مانند خونریزی از لثه می‌شد، دوازده ملوان را به چند گروه تقسیم کرد و به هر یک درمانی داد و نتایج را با هم مقایسه کرد. با توجه به پیشرفت عظیم پزشکی در دوران تمدن اسلامی، آیا قبل از این زمان کارآزمایی بالینی انجام نشده است؟

روش پژوهش: جهت یافتن پاسخ به این سؤال، منابع علم قدیم و جدید دوباره واکاوی شد. با جستجوی گسترده در اینترنت و پایگاه‌های اطلاعاتی از جمله مدلاین (معتبرترین سیستم فهرست‌نگاری مقالات علوم پزشکی در دنیا)، منابع مرتبط بررسی شد.

نتایج: بر اساس مدارک یافت شده، در حدود ۱۱ قرن پیش، محمدابن زکریای رازی، برای بررسی تأثیر حجامت بر درمان ورم پرده‌های مغز (مننژیت)، بیماران مبتلا را به دو گروه تقسیم کرد. عده‌ای را حجامت کرده و عده‌ای را بدون انجام حجامت پی‌گیری کرد. سپس نتایج دو گروه را با هم مقایسه کرد. در حدود صد سال بعد از او، بوعلی سینا، در کتاب خود، قانون، برای بررسی تأثیر یک دارو، هفت شرط را ذکر کرد. این شروط بسیار شبیه به استانداردهای کنونی برای انجام کارآزمایی بالینی برای آزمایش یک داروست.

کاربرد و آثار: بیش از هشت صد سال قبل از زمانی که تصور می‌شد کارآزمایی بالینی در پزشکی استفاده شده است، دو دانشمند ایرانی که از متبحرترین چهره‌های طب اسلامی بودند، در بررسی‌های علمی خود از این روش استفاده می‌کرده‌اند. از طرف دیگر توجه محققین علوم پزشکی در سال‌های گذشته به نقش روح و اراده انسان، که در متون طب اسلامی به آن اشاره شده است، می‌تواند زمینه‌ساز معرفی معیارهای جدیدی در طراحی مطالعات کارآزمایی بالینی شود.

کلمات کلیدی: کارآزمایی بالینی، پژوهش در پزشکی، تاریخ تمدن اسلامی در طب، طب اسلامی، علوم پزشکی در دوران تمدن اسلامی

بررسی اثر حجامت بر میزان TGF- β در بیماران مبتلا به میگرن

دکتر عبدالکریم شیخی^{۱*}، دکتر سید مسعود قطب^۱ و دکتر حمید کریمی^۲

آزمایشگاه تحقیقاتی ایمنولوژی سلولی و مولکولی، دپارتمان ایمنولوژی و میکروبیولوژی، دانشگاه علوم پزشکی دزفول، دزفول، ایران sheikh@queensu.ca
بخش داخلی، بیمارستان بزرگ دزفول، دانشگاه علوم پزشکی دزفول، دزفول، ایران

مقدمه و بیان مسئله: فصد و بادکش یا حجامت در طول تاریخ برای درمان ناهنجاریهای التهابی مورد استفاده قرار گرفته است. مطالعات اخیر نشان دهنده اثرات مفید آن بر میگرن می باشد. بعضی از تحقیقات نشان میدهند که TGF- β در تنظیم پاسخ ایمنی در بیماریهای التهابی دخالت دارد. هدف از این مطالعه این بود که نشان دهیم که آیا حجامت بر میزان TGF- β در سرم بیماران مبتلا به میگرن اثری دارد.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه‌ی تاریخی: پیامبر اکرم (ص) حجامت را برای درمان بیماریها به انسان توصیه کرده است. علامه طباطبایی در تفسیر المیزان جلد ۲۵ صفحه ۲۳ از پیامبر اکرم نقل کرده است که شب معراج در آسمان هفتم هیچ فرشته‌ای از کنار ایشان نگذشت مگر اینکه گفت ای محمد حجامت کن و امتت را امر به حجامت نما.

روش پژوهش: برای اندازه گیری غلظت سرمی TGF- β سرم ۲۵ بیمار و ۲۰ فرد سالم بعنوان کنترل قبل و یک هفته بعد از بار سوم حجامت گرفته و فریز شد.

نتایج: کاهش معنی داری در غلظت سرمی TGF- β بعد از حجامت مشاهده گردید (قبل از حجامت 36.5 ± 6.2 و بعد از حجامت 17.85 ± 4.4 ، $p < 0.001$) در مقایسه با گروه کنترل (قبل از حجامت 12.5 ± 6.2 و بعد از حجامت 11.23 ± 5.4 ، $p < 0.4$).

کاربرد و آثار: این مطالعه ادامه دار نشان میدهد که حجامت دارای اثر تنظیم کننده ای روی سیستم ایمنی بیماران مبتلا به میگرن است.

کلمات کلیدی: حجامت، TGF- β ، فصد مرطوب

نقش بیمارستان مدینه " اولین بیمارستان در اسلام " در درمان بیماران

فرانک عالم بی زر^{۱*}، مهتاب ابراهیمی نژاد^۳، ثریا محمدی^۴

^۱مرکز تحقیقات اخلاق و تاریخ پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران Alembizarfaranak@gmail.com

^۲دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ علوم پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران

^۳دانشجوی دکترای حرفه‌ای دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران

^۴دانشجوی کارشناسی ارشد آمار زیستی دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران

مقدمه و بیان مسأله: اولین بیمارستان در اسلام، بدست پیامبر گرامی مسلمانان حضرت محمد "ص"، در سال پنج هجری قمری، در شهر مدینه ساخته شد و از نخستین مراکز درمانی و محل اختصاصی برای آسیب دیدگان جنگ به شمار می‌رفت که به صورت خیمه‌ای کوچک در کنار مسجد مدینه ساخته شد و می‌توان آن را به نوعی بیمارستان سیار به حساب آورد. این بیمارستان، با دستور و انتخاب پیامبر(ص)، توسط زنی بنام "رفیده انصاری" که در پانسمان و جراحی‌های کوچک تبخّر داشت اداره می‌گردید و خود پیامبر نیز بر کارهای بیمارستان نظارت داشتند. هنگام جنگ جراحات ناشی از ابزار آلات جنگی بیشمار است و بیمارستان نامبرده، همزمان با غزوه خندق ساخته شد، به‌همین جهت رفیده به همراه جراحان دیگر به درمان مجروحان می‌پرداختند. در این میان نحوه درمان آسیب‌دیدگان بسیار مورد توجه است.

روش پژوهش: مطالعه حاضر کتابخانه ای می‌باشد. پس از بررسی کتب مرتبط با تاریخ، تاریخ پزشکی و طب نبوی، مطالب مرتبط با موضوع، فیش نویسی و دسته بندی شد. در آخر نتایج آن ارائه گردید.

نتایج: با توجه به مطالب بررسی شده، نکته قابل توجه این است که در این بیمارستان مداوای بیماران بصورت رایگان انجام می‌گرفت و هدف، بهبودی بیمار و کسب ثواب، در راه خدا بود. همچنین به کارگیری جراحان مجرب در این بیمارستان، نشان دهنده اهمیت امر آموزش در آن زمان بود.

کاربرد و آثار: توجه به رضای خدا و کسب ثواب مهم ترین اصل در درمان بیماران است. نحوه درمان بیماران می‌تواند سرلوحه درمان در طب اسلامی قرار گیرد.

کلمات کلیدی: بیمارستان، بیمارستان مدینه، پیامبر(ص)، درمان

گیاهان دارویی مورد استفاده برای درمان زخم در طب سنتی ایرانی^۱

مریم فلاح زاده^{۱*}، الهه رئوفی^۱، آیدا حسین خانی^{۱،۲}، محمد مهدی زرشناس^{۱،۳}

^۱گروه فیتوفارماسیوتیکال (داروسازی سنتی)، دانشکده داروسازی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران mahta.m_2020@yahoo.com

^۲مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران

^۳مرکز تحقیقات فراوری گیاهان دارویی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران

مقدمه: پژوهش در عوامل بهبود زخم یک حوزه در حال توسعه در علوم پزشکی است. زخم های پوستی بر کیفیت زندگی بیماران به طور قابل توجهی اثر می گذارند (۱) و به عنوان یکی از علل عمده ناتوانی جسمی در نظر گرفته می شوند (۲). طب سنتی اطلاعات ارزشمندی از داروهای گیاهی برای درمان زخم را فراهم می کند. این سیستم طبی نقش مهمی را در کشف گروه دارویی جدید ایفا کرده است. طب سنتی ایران دارای یک پیش زمینه ی تجربی غنی از زمان ایران باستان تا به امروز می باشد (۳). عصر طلایی دانش (قرن ۹-۱۲ میلادی) به عنوان دوران طلایی تمدن پزشکی اسلامی ذکر شده است. در این دوره، شکوفایی دانش پزشکی در ایران تحت تاثیر دانشمندان اسلامی قرار گرفته بود. اجزاء مورد استفاده در این سیستم پزشکی می تواند به عنوان راه حل درمان زخم موضوعات جالبی جهت تحقیقات بیشتر باشد.

روش مطالعه و نتایج: پنج مورد اصلی از نسخه های دارویی فارسی (قرن ۹-۱۸ میلادی) جهت یافتن گیاهان مورد استفاده در درمان زخم مورد مطالعه قرار گرفت. گیاهان یافته شده با توجه به خانواده های آنها شناسایی و طبقه بندی شدند. مکانیسم های اصولی و یا فعالیت های دارویی در گیاهان دارویی گزارش شده، با جستجو از طریق پایگاه داده ها (در PubMed و ScienceDirect) مرور شد. روی هم رفته، ۷۰ گیاه مربوط به ۴۴ خانواده استنتاج و تصدیق شد. بیشتر گیاهان ذکر شده از خانواده بقولات بود. درمان عمدتاً به طریق موضعی انجام شده بود.

بحث و نتیجه گیری: علاوه بر تصریح تاریخی، این مطالعه انجام شده یک طرح مبتنی بر شواهد را جهت درمان زخم و بریدگی ها در قرون وسطی جمع آوری کرد. طبق تحقیقات اخیر، بسیاری از گیاهان گزارش شده از خود فعالیت ضد میکروبی نشان داده اند و از طرف دیگر، خواص ضد التهابی، آنتی اکسیدانت و ترمیم کنندگی زخم که می توانند در بهبود زخم موثر باشند در بیش از ۵۰ درصد گیاهان گزارش شده است. با مطالعات تجربی و حیوانی تایید شده، گیاهان دارویی متعددی همچون پرسیاوشان، انار، بارهنگ، بابونه گاوی، و مقل از این مطالعه واجد هر چهار اثر ذکر شده بودند که می توان آنها را جهت درمان زخم با هدف تهیه فرمولاسیون جدید معرفی نمود.

کلمات کلیدی: آنتی اکسیدان، طب سنتی ایران، زخم، ضد میکروب، ضد التهاب

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

سنجش و بررسی سلامت روان دانشجویان در زمان روزه داری ماه مبارک رمضان^۱

مهناز کارگر جهرمی^{۱*}، فرزاد پورغلامی^۲، مرضیه کارگر جهرمی^۳

^۱ دانشجوی مامایی، دانشکده پرستاری و مامایی شیراز، شیراز، ایران sh.gavahian@gmail.com

^۲ مربی، عضو هیئت علمی، دانشکده پرستاری و پیراپزشکی جهرم، جهرم، ایران

مقدمه: روزه، کلاس کسب تقوا است. کدامین نتیجه و ثمره بهتر از این که انسان با روزه داری، سعادت دنیا و آخرتش را تضمین کند. در یک حدیث قدسی، پیامبر(ص) از درگاه خداوند سؤال می کند: اولین عبادت کدام است؟ خداوند پاسخ می دهد: روزه. آن گاه رسول اکرم(ص) می پرسد: پروردگارا، نتیجه و ثمره روزه گرفتن چیست؟ خداوند در پاسخ می فرماید: نتیجه روزه، رسیدن به آگاهی قلبی و حکمت است و نتیجه حکمت، شناخت خداوند است و نتیجه معرفت و شناخت پروردگار، رسیدن به یقین کامل است، پس هرگاه بنده خدا به یقین رسید، همه وجود و زندگی اش به خدا وابسته می شود و زندگی اش اگر به سختی و یا به آسانی بگذرد، در او تغییری ایجاد نمی شود. پیامبر(ص) فرمودند: صوموا تصحوا، روزه بگیرید تا سلامت شما تضمین شود.

روش پژوهش: این پژوهش یک مطالعه از نوع تجربه طبیعی بود که به منظور تعیین تاثیر روزه داری بر بهداشت روانی ۴۵ دانشجوی دانشکده پرستاری شیراز، انجام شد. اطلاعات توسط پرسش نامه سنجش بهداشت روانی یک هفته قبل، و یک هفته بعد از ماه مبارک رمضان توسط دانشجویان، تکمیل گردید. داده های نمرات بهداشت روانی با استفاده از آزمون های آماری t مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند

یافته ها: نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که میانگین نمره بهداشت روان دانشجویان شرکت کننده در پژوهش، در مقایسه با قبل از ماه مبارک رمضان، ارتقاء یافته است ($p < 0/001$) هم چنین، میانگین نمره بهداشت روان دانشجویان پسر، قبل ($p < 0/001$) و بعد از ماه ($p < 0/001$) رمضان، بیش از دانشجویان دختر بود.

نتیجه گیری: با توجه به یافته ها، روزه داری در ماه مبارک رمضان، در ارتقاء سلامت روان دانشجویان، موثر می باشد. در اثر روزه اطمینان و آسایش برای انسان به وجود می آید، زیرا انسان درک می کند که با روزه داری با خدای جهان و آفریننده خود رابطه پیدا کرده است.

کلمات کلیدی: روزه رمضان، بهداشت روانی، دانشجویان پرستار.

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

بررسی ارتباط باورهای مذهبی با کمردرد در پرستاران^۱

مهناز کارگر جهرمی*^۱، مرضیه کارگر جهرمی^۲، فرزاد پورغلامی^۳

^۱دانشکده پرستاری و مامایی شیراز، شیراز، ایران sh.gavahian@gmail.com

^۲مربی، عضو هیئت علمی، دانشکده پرستاری و پیراپزشکی جهرم، جهرم، ایران

مقدمه: کمردرد یکی از شایع ترین و پرهزینه ترین صدمات شغلی محسوب می شود و پرستاری از جمله مشاغل است که به علت ماهیت کاری با شیوع بالای کمردرد همراه است. در مطالعات متعدد انجام شده نقش عوامل روحی معنوی کمتر مورد بررسی قرار گرفته است. هدف از انجام این مطالعه تعیین نقش باورهای دینی، دعا و فریضه نماز در رخداد کمردرد در پرستاران بوده است.

روش پژوهش: در این مطالعه توصیفی مقطعی پرستاران شاغل در بیمارستان های آموزشی جهرم در سال ۱۳۹۲ مورد مطالعه قرار گرفتند. متغیرهای مورد بررسی شامل اطلاعات دموگرافیک، سابقه کار، کمردرد مزمن (ابتلا به کمردرد بیش از سه ماه)، شدت درد و نگرش و رفتار مذهبی بود. ابزار جمع آوری اطلاعات عبارت بود از شرح حال و معاینه پزشکی، پرسشنامه سنجش باورهای مذهبی اسلامی، ذکر دعا و اقامه نماز واجب و شاخص طیف رنگی (Visual Analogue Scale (VAS) برای شدت کمردرد دارای طیف عددی ۱ تا ۱۰. تجزیه و تحلیل داده ها با استفاده از آزمون های آماری کای دو، و آزمونهای رگرسیونی انجام گردید.

یافته ها: تعداد ۵۰ نفر پرستار با میانگین سنی ۵/۱۹ ± ۳۴/۲۸ سال مورد ارزیابی قرار گرفتند که ۲۸ نفر از ایشان مبتلا به کمردرد مزمن بودند. میانگین شدت درد افراد مبتلا به کمردرد معادل ۱/۲۱ ± ۵/۳۲ به دست آمد.

شیوع کمردرد در افرادی که بیشتر اوقات و همیشه دعا میکردند و نمازهای واجب خود را به جا می آوردند کمتر از دیگران بود و شدت کمردرد نیز در افرادی که نماز را همواره اقامه می کردند از نظر آماری کمتر بود ($p < 0.01$).

نتیجه گیری: یافته های این تحقیق تاییدی بر این مطلب است که پرستاران در معرض خطر بیشتری برای آسیب های کمری هستند. از آنجا که رابطه دعا و نماز با کمردرد معنی دار بوده است، پیشنهاد می گردد ضمن کوشش جهت تصحیح یا تعدیل این عوامل خطر با توجه به ارتقای سبک زندگی سالم بین نیروی کار پرستاری و ارزیابی مشکلات شغلی ایشان، به تعالی معنوی و دینی پرستاران توجه ویژه ای صورت گیرد.

واژگان کلیدی: باور مذهبی - کمردرد

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

اثر اعتقاد به معاد در تعریف سلامتی

سید علی مظفرپور^{۱*}، هدی شیرافکن^۳، سیده فاطمه مظفرپور^۴

^۱مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ علوم پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران

^۲گروه طب سنتی، دانشکده طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران seyyedali1357@gmail.com

^۳گروه آمار زیستی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران

^۴گروه تاریخ پزشکی، دانشکده طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران

مقدمه و بیان مسئله: جهان بینی غربی انسان را محدود بین لقاح تا مرگ می داند. لذا غایت و هدف او در همین دنیا تعریف می شود. در حالی که نگاه به آخرت، جزء مهمی از زندگی یک انسان دینی می باشد.

روش پژوهش: در این مطالعه، دیدگاه های هر کدام از دو مکتب اعتقادی مقدمه طب رایج غربی و طب سنتی ایران اسلامی در مورد هدف از زندگی و نگاه به مرگ بیان شده و سپس تعریف سلامتی از نظر این دو دیدگاه، بیان می شود.

نتایج: از دیدگاه فلسفه رایج غربی، انسان، خود آغازگر و خود هدف است. از این رو، تمامی قید و بندهای شریعت های آسمانی که مانع بهره وری هر چه بیشتر انسان ها از طبیعت شده و از لذتهای جسمانی می کاهد، باید کنار گذاشته شود. اما در دیدگاه دینی، هدف از زندگی و حقیقت خوشبختی، احساس رضایت است. رضایتی که دوطرفه بوده و بین خلق و خالق است. علاوه بر این برخلاف فلسفه غربی که مرگ در آن مذموم است، مواجهه با مرگ برای طبیب مسلمان، یک امر عادی و روزمره نیست و به آن عادت نمی کند. بلکه تذکری است که دائما او را به معاد تذکر می دهد. این نگاه می تواند باعث رشد معنوی و فلاح او شود. به همین نسبت نگاه غفلت آلود به مرگ، می تواند مانع ترقی روحی انسان گردد. نوع نگاه به زندگی، امتداد حیات انسان به جهان پس از مرگ و محدود نبودن انسان به زمان لقاح تا مرگ، در تعریف سلامتی موثر است. تعریفی که از سلامت در فلسفه غربی ارائه می گردد، محدود به زندگی دنیوی و تعریفی زیستی، روانی، اجتماعی است که تفاوتی با سایر حیوانات ندارد. در تعریف سلامت از دیدگاه اسلام، سلامت از نعمت های بزرگ الهی است. اگرچه درد و بیماری بالذات مطلوب نیست، اما می تواند برای مؤمنان موجب ترقی و پاکی باشد. از این دیدگاه علاوه بر اینکه معایب اخلاقی و روحی، بیماری تلقی شده، همان ها می توانند باعث بیماری جسمی نیز شوند. در این دیدگاه، سلامت اولویت داشته و حتی عوامل ایجاد و حفظ آن، جنبه وجوب پیدا می کنند.

کاربرد و آثار: نوع نگاه به معاد و اعتقاد به امتداد اثر وجودی انسان به زندگی پس از مرگ، تعریف متفاوتی از سلامتی ارائه می دهد که مختص به جسم مادی او نمی شود.

کلمات کلیدی: معاد، سلامتی، طب ایرانی اسلامی

آیا کارآزمایی های بالینی در راستای اخلاق حرفه ای و طب نبوی می باشند؟

دکتر محمود رفیعیان کوپایی^۱، محمد رحیمی مدیسه^{۲*}، راضیه نظری وانانی^۳، ریحانه اسکندریان^۴

^۱مرکز تحقیقات گیاهان دارویی دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد

^۲کمیته تحقیقات دانشجویی دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد m_rahimi7@yahoo.com

^۳دانشگاه علوم پزشکی شیراز

^۴دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرکرد

مقدمه: انجام کار آزماییش بالینی برای توسعه و پیشرفت علوم پزشکی، از اهمیت بسزایی برخوردارو یکی از معتبرترین روشهای جمع آوری مستندات برای ارائه روشهای جدید درمانی است. در این روش پژوهشی برخلاف سایر مطالعات، به صورت عمدتاً اخلاقی روی آزمودنیها انجام میگردد. این روش پژوهشی با عنایت به اصول اخلاق حرفه ای در چند موضوع و حیطة مهم از جمله؛ ارزیابی سودو زیان، رضایت آگاهانه، استفاده از دارونما و در صورت ایجاد عارضه، پرداخت غرامت به واحدهای مورد پژوهش از سایر روشهای تحقیقاتی، بیشتر ملاحظات و دغدغه های اخلاقی دارد که به همین دلیل محققان بالینی را همیشه با این سئوالات متعددی مواجه می نماید که آیا این قبیل تحقیقات از اصول و قوانین و مقررات مرتبط با اخلاق حرفه ای مطابقت داشته و یا خیر؟ همچنین با عنایت به دیدگاهها و نگرشهای دینی بسیاری از محققان بالینی مسلمان در ایران و جهان آیا این قبیل تحقیقات با دستورات الهی و گفتار نبی مکرم اسلام (ص) همسو می باشند یا خیر؟ جهت پاسخگویی به این سئوالات این مطالعه با هدف تعیین و مشخص نمودن گفتار پشتیبان و حمایت کننده نبی مکرم اسلام (ص)، از قوانین و مقرراتی که امروزه تحت عنوان دستورالعملها و کدهای اخلاقی می باشند، انجام گردید.

روش مطالعه: این مطالعه از نوع کتابخانه ای است که پس از مشخص نمودن عنوان، هدف و کلید واژه ها به جستجو در منابع معتبر کتابخانه ای (نسخ کاغذی و الکترونیکی) پرداخته شد و بر اساس اهداف، اطلاعات مورد نیاز استخراج و طبقه بندی گردیدند.

نتایج: برای وضع کلیه قوانین و مقررات از جمله دستورات و الزامات اخلاقی، منابع خاصی مورد نیاز بوده و باید بین نظام اخلاقی و منابع اخلاقی رابطه منطقی و تناسبی عقلانی برقرار باشد. این منابع متعدد و متنوعی که جهت تدوین دستورالعمل های اخلاقی از آنها استفاده شده عبارتند از: دستورات مستقیم الهی در قرآن مجید، سنت پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) که امروزه بصورت احادیث در اختیار بوده و همچنین استفاده از عقل و اجماع و تجاربی است که اقوام مختلف بشر، در طول تاریخ آن را به نسلهای آینده انتقال داده اند. با اهمیت ترین منابعی که از قوانین و مقررات و کدهای اخلاق در پژوهش به عنوان منابع پشتیبانی کننده محسوب می گردند می توان به قرآن مجید، سنت پیامبر اکرم و ائمه معصومین، عقل و سایر منابع اشاره نمود.

نتیجه گیری: با بررسی توصیه های اخلاقی اعم از بایدها یعنی فضائل اخلاقی و نبایدها یعنی رذائل اخلاقی متوجه می گردیم این توصیهها ریشه در دستورات الهی و سنت معصومین (ع) دارند. همچنین کدهای اخلاق در پژوهش توسط تعدادی کارشناس دلسوز و با مشورت تدوین شده اند. با احترام ویژه ای که نبی مکرم اسلام در زمان حیات پربرکت خویش برای دانشمندان و عالمان داشتند می توان نتیجه گیری نمود که این دستورالعملها و کدهای اخلاقی در راستای توصیه های اخلاقی نبی مکرم اسلام (ص) می باشند.

کلمات کلیدی: اخلاق، طب، کارآزمایی بالینی، پژوهش، طب نبوی،

بررسی گرایش ذهنی دستیاران پزشکی نسبت به مکاتب اخلاقی و وظیفه گرایی، اصول گرایی، سودگرایی و فضیلت گرایی

رویا رحیمی^{۱*}، سید ضیالالدین تابعی، صدیقه ابراهیمی

گروه اخلاق پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز rahimi.roya86@yahoo.com

مقدمه و بیان مسأله: همه‌ی انسانها دارای یک خط مشی ذهنی غالب هستند که افکار و تصمیمات آنها را شکل میدهد. اندیشمندان علم اخلاق تئوریهایی اخلاقی متعددی از جمله هنجارگرایی، عقل گرایی، احساس گرایی، اصولگرایی، فضیلت گرایی، سودگرایی، وظیفه گرایی، وجدان گرایی، لذت گرایی، جامعه گرایی، قدرت گرایی و... ارائه نموده اند. یکی از دغدغه های امروز اخلاق پزشکی شناخت نخله های فکری حاکم بر فضای تصمیم سازی بالینی میباشد که بازتابی از طرز تفکر و شخصیت افراد، میزان نهادینه شدن آموزش اخلاق حرفه ای و کیفیت کاربرد عملی اصول اخلاق حرفه ای است. تحقیق حاضر تلاشی است در جهت فهم گرایش ذهنی دستیاران دانشگاه علوم پزشکی شیراز در حیطه چهار مکتب اصلی: وظیفه گرایی، اصولگرایی، سودگرایی و فضیلت گرایی که تصویری کلی از تفکر غالب آنها به دست می دهد و بر این اساس میتوان کیفیت آموزش اخلاق حرفه ای، عوامل موثر بر شکل گیری و تغییر شیوه تفکر در طول سالهای تحصیل دستیاران را بررسی و به چالش کشید.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه تاریخی: تئوری های اخلاقی متعددی در طول ادوار مختلف ارائه شده است، مطالعه حاضر به بررسی میزان گرایش دستیاران به چهار مکتب عمده اخلاقی و وظیفه گرایی، اصول گرایی، سودگرایی و فضیلت گرایی می پردازد. روش کار: این مطالعه به روش توصیفی- تحلیلی و به صورت مقطعی در بین دستیاران ورودی سال ۹۰ تا ۹۳ دانشگاه علوم پزشکی شیراز انجام شد. شرکت کنندگان در دو گروه جراحی و غیر جراحی مورد آزمون قرار گرفتند. داده ها به روش خوشه‌های آسان و با استفاده از پرسشنامه ای محقق ساخته شامل اطلاعات دم و گرافیک و پنج سناریو بالینی جمع آوری شد. داده ها در نرم افزار SPSS نسخه ی ۱۸ تحلیل شد.

نتایج: بر طبق نتایج این مطالعه ارتباط معناداری بین جنسیت، رشته تخصصی، سال تحصیل و چهار مکتب اخلاقی اشاره شده وجود ندارد اما بین نوع سناریوها و گرایش به نوع خاصی از تصمیم گیری یا تئوری های اخلاقی رابطه ی معناداری وجود دارد. به طور کلی دستیاران به ترتیب به مکاتب فضیلت گرایی، اصول گرایی، وظیفه گرایی و سودگرایی گرایش بیشتری داشتند و با توجه به این مطلب و پاسخ های مورد نظر در سناریوهای مطرح شده به نظر می رسد زمینه مذهبی اسلامی افراد که خود به نوعی تلفیقی از فضیلت گرایی، اصول گرایی، وظیفه گرایی است بر تصمیم گیری دستیاران تاثیر گزار است.

کاربرد و آثار: این مطالعه با توجه به نوع طراحی پرسشنامه این امکان را فراهم می کند که دیدگاه ذهنی ناخودآگاه دستیاران که عامل مسلط بر تصمیم گیری ها و رفتار آنها در حیطه کاری و اخلاق حرفه ای است ارزیابی شود و می تواند دستاوردهای دیگری چون: ارتقاء کیفی سطح آموزش اصول اخلاق پزشکی و اخلاق حرفه ای در دانشجویان پزشکی و تعیین رویکردی کاربردی در جهت بهبود الگوی روابط شغلی پزشکان با بیماران به همراه داشته باشد.

کلمات کلیدی: وظیفه گرایی، سودگرایی، اصول گرایی، فضیلت گرایی، دستیاران

تخصص در پزشکی و اهمیت تلاش پزشک در کسب تازه های پزشکی^۱

زهرة ماکولاتی^۱، مجید نقدی^۱، فاطمه پیغمبری، امیراحسان ظهراپی^۲

^۱دانشگاه علوم پزشکی فسا، گروه علوم تشریح

^۲دانشگاه علوم پزشکی علی ابن ابی طالب واحد یزد، گروه علوم تشریح amirehsan_z@yahoo.com

مقدمه و بیان مسأله: خداوند در آیه ۸۰ سوره مبارکه شعرا می فرماید شفای بیمار به دست اوست. در تفاسیر می خوانیم که "ممکن است پس از تلاوت این آیه این سوال مطرح شود که اگر شفای بیمار به دست خداست، پس مراجعه به پزشک و مصرف دارو چه ضرورتی دارد. در پاسخ باید گفت که این عالم، عالم اسباب و وسایط است: یعنی کارها به واسطه اسباب مادی یا معنوی انجام می شود چنان که از امام صادق (ع) نقل شده است "خدا نمی خواهد که کارها را بدون اسباب و وسایطی اجرا کند" در حقیقت، اسباب و وسایطی مثل دارو و پزشک که در شفای بیماریها موثرند، لوازم شفای الهی هستند: چرا که خداوند تاثیر شفابخشی را در آنها قرار داده است. بنابراین یکی از وظایف پزشک این است که نهایت تلاش خود را در معالجه بیمار به کار گیرد. جهت نیل به این منظور، تخصص در پزشکیو تلاش پزشک در کسب تازه های پزشکی به عنوان یکی از ویژگی های اساسی درمانگر و از نمود موارد اخلاق پزشکی است. در حدیثی از پیامبر اکرم (ص) نقل است: هر جامعه به سه گروه محتاج است: فقیه دانشمند پرهیزکار؛ پادشاهی نیکوکار؛ پزشکی متخصص و مورد اعتماد. حضرت علی علیه السلام نیز در مورد اهمیت تخصص می فرماید: «ارزش هر کس، به مقدار دانایی و تخصص اوست» و در حدیثی دیگر نیز فرموده است "هر که پزشکی پیشه کند باید برای افزودن بر دانش خود بکوشد." بنابراین، شرط اصلی طبابت، داشتن تخصص است و عدم تخصص پزشک گاهی موجب به خطر افتادن سلامتی و جان بیمار شده و ضررهای مادی برای بیمار به همراه خواهد داشت. به علاوه، با توجه به اهمیت حرفه پزشکی و مسئولیت بسیار سنگین پزشکان، فراگیری تازه های دانش پزشکی برای آنان، امری لازم و ضروری است.

کلمات کلیدی: تخصص، تلاش، قرآن، اخلاق پزشکی

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

بررسی ابعاد روحی و روانی بیماری حزن و راه‌های درمان آن در سیره نبوی (ص)^۱

محمدحسین توحیدی فرد^{۱*}، ابراهیم نوری^۲

دانشجوی کارشناسی ارشد ادیان و عرفان دانشگاه سیستان و بلوچستان aseman_2030@yahoo.com
استادیار الهیات و معارف اسلامی دانشگاه سیستان و بلوچستان

غم و اندوه از حالات روحی و روانی انسان است که به‌طور معمول افراد با آن دست‌به‌گریبان می‌شوند و عبارت است از واکنش فرد در مقابل یک موقعیت تهدیدآمیز و هنگامی بر انسان عارض می‌شود که مطلوبی را از دست بدهد یا نتواند آن را به دست آورد. حزن و اندوه مذموم که در علم روانشناسی از آن به افسردگی یاد می‌کنند، منشأ بسیاری از ناهنجاری‌های فردی و اجتماعی است. آیات و روایات فراوانی در خصوص راه‌های درمان این بیماری وجود دارد که گویای اهمیت قرآن و سیره معصومین (ع) به سرنوشت انسان‌ها و اهمیت کلیدی این موضوع در زندگی بشر است. سیره نبوی نیز به‌عنوان یک ایدئولوژی توحیدی و مکتبی معتدل و ایده آل راه‌کارهایی را برای درمان این بیماری عنوان نموده است. این پژوهش به روش کتابخانه‌ای و در سه بخش اصلی شامل: ۱- مفهوم شناسی واژه حزن، ۲- عوامل ایجاد بیماری حزن همچون: عدم دستیابی به آرزوها، منفی‌گرایی افراطی و ... ۳- راه‌های درمان بیماری حزن شامل: معنویت، بهداشت و تغذیه، تنظیم و موردبررسی قرار گرفته است. در این مقاله با مطالعه سیره و سخنان این شخصیت الهی درمی‌یابیم که ایشان ریشه‌ی این بیماری را روان فرد دانسته و در درمان آن نیز به روان‌درمانی، اصلاح نفس از رذایل اخلاقی، دقت در بهداشت و تغذیه‌ی سالم معتقد بودند و این امر جز در سایه خودشناسی، آگاهی به ارزش‌های انسانی و جایگاه معنوی انسان فراهم نمی‌آید.

کلمات کلیدی: حزن، عوامل حزن، درمان حزن، پیامبر اکرم (ص)

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

اخلاق پزشکی از منظر قرآن، سنت و طب

زهرة ماکولاتی^۱، محبوبه بهار^۲، امیررضا نیک منش^{۳*}

^۱دانشگاه علوم پزشکی فسا، گروه علوم تشریح

^۲دانشگاه پیام نور مرکز جهرم، گروه علوم تربیتی

^۳کمیته تحقیقات دانشجویی دانشگاه علوم پزشکی فسا، فسا، ایران marshallniky@yahoo.com

مقدمه و بیان مسأله: دانش اخلاق پزشکی، دانشی است که معیارهای مشخصی را برای رفتارهای اخلاقی در حوزه پزشکی ارائه می دهد. اخلاق پزشکی از منظر قرآن، سنت و طب شامل اخلاق در پژوهش، اخلاق و حقوق در آموزش پزشکی، ویژگیهای رفتاری درمانگران، رفتار با بیمار، حقوق بیمار و حتی رفتار با جانداران و گیاهان می شود. یکی از محورهای مهم مورد بحث در این زمینه، ویژگیهای رفتاری درمانگران می باشد. از مهم ترین این ویژگی ها تعهد به رازداری بیمار می باشد. در اخلاق پزشکی مدرن، راز یک "امانت" است. بیماری که اسرار بیماری خود را حتی به نزدیک ترین بستگان خود نمی گوید و با طیب خاطر آن را با پزشک معالج خود در میان می گذارد در مقابل از پزشک خود انتظار خواهد داشت که اسرارش را فاش نکند و گرنه آن را هرگز برای پزشک بازگو نمی کند. خداوند نیز در قرآن کریم در سوره مبارکه نسا آیه ۵۸ مومنان را به حفظ امانت توصیه نموده است. مطابق با تفسیر آیت ... مکارم "امانت معنای وسیعی دارد و هرگونه سرمایه مادی و معنوی را شامل می شود و هر مسلمانی طبق صریح این آیه وظیفه دارد که در هیچ امانتی به هیچ کس خیانت نکند: خواه صاحب امانت مسلمان باشد یا غیر مسلمان. در منابع اسلامی به قدری درباره این موضوع تاکید شده که در مورد سایر احکام کمتر دیده می شود. برای نمونه، از امام صادق (ع) نقل شده است: (تنها) به رکوع و سجود طولانی افراد نگاه نکنید زیرا ممکن است عادتی برای آن ها باشد که از ترک آن ناراحت شوند، بلکه به راستگویی در سخن و ادای امانت آنها نگاه کنید. " همچنین در آیه ۲۷ سوره انفال از مومنان خواسته شده است که در امانت های خود خیانت نکنند. در تفسیر این آیه، خیانت در امانت از منفورترین اعمال شمرده شده است و کسی که در امانت خیانت می کند در حدیثی از قول پیامبر (ص) منافق شمرده شده است.

روش پژوهش: مطالعه و بررسی آیات قرآن کریم، تفسیر آیات، احادیث پیامبر (ص) و تطبیق با یافته های علمی.

نتیجه: اصل رازداری پزشکی و حفظ حریم خصوصی بیماران به عنوان یک امانت، یکی از مهم ترین وظایف اخلاقی در حیطه ی اخلاق پزشکی است که دارای سابقه ای دیرینه در دنیای پزشکی می باشد.

کاربرد و آثار: روشن شدن ضرورت استفاده از رهنمودهای قرآن کریم در زمینه علم اخلاق پزشکی و آثار فردی و اجتماعی آن.

کلمات کلیدی: اخلاق پزشکی، رازداری، قرآن

خانواده و سیره نبوی

صدیقه فروهری^{۱*}، بهیه نام آور جهرمی^۱، سارا سپاسی^۲، آرزو شایان^۳، طاهره روزی طلب^۴

^۱مرکز تحقیقات ناباوروی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، ایران. foruharis@sums.ac.ir

^۲کمیته تحقیقات دانشجویی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، ایران.

^۳گروه مامایی دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی همدان، ایران

^۴دانشکده مهندسی برق و کامپیوتر، دانشگاه شیراز، ایران

مقدمه و بیان مساله: شریعت مبین اسلام به عنوان آخرین و کامل ترین شریعت الهی بهترین دستورالعمل زندگی را برای بشریت به ارمان آورده است .

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه‌ی تاریخی: بررسی های متعدد پیرامون شخصیت رسول اکرم(ص) و ائمه اطهار(ع) نشان می دهد که خاندان عصمت و طهارت بعنوان نمونه کامل انسانیت در تمامی مسائل پیش قدم بوده اند و جوامع با روی آوردن به سیره ایشان ، می توانند بر بسیاری از مشکلات درحوزه ی خانواده درعصر مدرن چیره شوند .تعالیم و برنامه های اسلام و سیره نبوی برای رفع نیازهای جسمی و مادی و سلامت روانی و تربیت انسانی در نهاد مقدس خانواده دستورالعمل های مناسب و کارآمدی ارائه نموده اند .

روش پژوهش: ۵۰ منبع برگرفته از آیات، کتب روایی و مقالات مرتبط در خصوص ابعاد گوناگون نهاد خانواده مورد بررسی قرار گرفت .

نتایج: یافته‌ها بیانگر آنست نهادی که بیش از همه در پیشگاه خداوند محبوب است، نهاد خانواده می باشد. از همین رو بر اساس روایت رسول خدا(ص)، چیزی در نزد خداوند عزوجل محبوب تر از خانه ای نیست که در اسلام به وسیله ازدواج آباد گردد. خانواده در سیر تکاملی هر فرد و اجتماعی، از اهمیت و جایگاه ویژه ای برخوردار است به گونه ای که غفلت از آن ، جامعه انسانی را دچار انحراف نموده و موجب عدم استفاده بهینه از ظرفیت هایی می شود که خداوند به انسان عطا نموده است؛ از همین رو مکتب انسان ساز اسلام به این مهم توجه ویژه ای داشته و معارف زیادی را در مسیر استحکام بنیان خانواده به ذهن های تشنه بشریت عطا فرموده است .

کاربرد و آثار: از همین رو ضرورت بکارگیری راهکارهای علمی و عملی معارف قرآن و اهل بیت (ع) درباره ابعاد گوناگون نهاد خانواده از ارزش ویژه ای برخوردار است . اهمیت والای تشکیل خانواده ، ضرورت تبیین قواعد زندگی مشترک ، توصیه های لازم و مراقبت های دوران بارداری ، زایمان ، شیردهی ، مراقبت از نوزاد و تربیت فرزندان، توصیه های علمی ، عبادی ، پزشکی ، بهداشتی و تغذیه ای در خصوص این دوره ها از دیدگاه قرآن و اهل بیت (ع)، اهمیت ویژه و قابل توجهی دارد.

کلمات کلیدی : خانواده، سیره نبوی، اسلام

مصرف منطقی گوشت در طب اسلامی^۱

شادی حاجی زمانی*

دانشجوی کارشناسی مدیریت خدمات بهداشتی درمانی، کمیته تحقیقات دانشجویی علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران shadi.haji@ymail.com

مقدمه: چگونگی مصرف مواد غذایی در سیره معصومین برای مسلمانان از اهمیت زیادی برخوردار است. امروزه پژوهشهایی از لحاظ علمی بسیاری از احادیث را تصدیق کرده اند. در این مقاله به تعادل در مصرف گوشت می پردازیم.

روش: مطالعه حاضر یک مطالعه مروری و جمع آوری اطلاعات از سایت های اینترنتی و منابع معتبر علمی است.

یافته ها: در سیره معصومین به تعادل در مصرف گوشت تاکید شده است. از جمله اینکه " هر کس چهل روز پیوسته گوشت بخورد سنگدل میشود و هر کس چهل روز آن را اصلا نخورد بدخوی میشود".

امروزه شواهد حاکی از آن است که مصرف زیاد گوشت باعث سرطان روده و همچنین امکان ابتلا به بیماری قلبی را افزایش میدهد. از طرفی کمبود ویتامین ب که در گوشت هم وجود دارد باعث افسردگی و استرس میشود.

نتیجه گیری: هدف طب قرآنی پیشگیری از بیماری جسمی و روحی است. امروزه تلاش می شود از طب اسلامی و سنتی جهت بهبود کیفیت زندگی استفاده می گردد.

کلمات کلیدی: گوشت، آیات، طب اسلامی

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

کرامت انسانی در نظام سلامت از منظر اسلامی^۱

شادی حاجی زمانی*

دانشجوی کارشناسی مدیریت خدمات بهداشتی درمانی، کمیته تحقیقات دانشجویی علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران shadi.haji@ymail.com

مقدمه: تکریم مراجعان و رضایت مشتری از موازین اصیل اسلامی است. و به طور فطری انسان دوستدار حفظ کرامت و حرمت می باشد و همچنین در بسیاری از آموزه های قرآنی به اصل تکریم انسانها توجه شده است از طرفی اهمیت هر سازمان در ارائه خدمتی که به مراجعان میدهد به میزان اعتمادی است که افراد به آن سازمان دارند که در پی رضایت مشتری حاصل میشود.

روش: این مقاله از نوع مروری و جمع آوری اطلاعات از منابعی چون اصول حاکمیت بالینی و احادیث و آیات قرآنی بوده است.

یافته ها: طبق آیات قرآنی از جمله آیه ۷ سوره اسرا (ولقد کرما بنی آدم) واحادیث مختلفی چون سفارش حضرت علی به مالک اشتر "محبوبترین کارها نزد تو کارهایی باشد که میانه روی سازگارتر، باعدالت دمسازتر و خشنودی رعیت در آن باشد". به اهمیت تکریم انسانی پی میبریم. از طرفی با اجرای برنامه حاکمیت بالینی در بیمارستانها و دستور العمل های چون مشارکت بیمار و همراهان در تصمیم گیری درمان مراقبت های محترمانه و توأم با همدردی در دوره پایان زندگی. حفظ حریم خصوصی بیمار و صیانت از آن. اخذ رضایت آگاهانه در مورد اقدامات درمانی پرخطر از بیمار یا ولی قانونی وی گامهایی در جهت تکریم بیماران برداشته شده است.

نتیجه گیری: بیماران در محیط های درمانی به دلیل کمبود آگاهی از انواع بیماری ها و روشهای درمانی نمیتوانند قضاوت صحیحی از ارائه خدمات درمانی داشته باشند با تکریم بیماران و اهمیت به شاخص های پاسخگویی و دخیل کردن بیماران در تصمیم گیری درمانی اعتماد آنها به نظام سلامت افزایش می یابد که همین اعتماد بر بهبودی بیماران تاثیر بسزایی دارد.

کلید واژه: تکریم بیماران. نظام سلامت. آیات قرآنی

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

نقش سلامت معنوی در درمان اعتیاد^۱

مهران فرزانه^{۱*}، علی عباسی جهرمی^۲

^۱ کارشناس هوشبری و دبیر کمیته تحقیقات دانشگاه علوم پزشکی جهرم، جهرم، ایران MehranFarzaneh711@gmail.com

^۲ عضو هیئت علمی و مدیر گروه هوشبری دانشکده پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی جهرم، جهرم، ایران

مقدمه: نقش سلامت معنوی در حل معضلات اجتماعی و فردی، به نحوی چشمگیر قابل ملاحظه است. افرادی که پایبند به مذهب و اعتقاداتی هستند که هر گونه اعمال منافی عفت و خلاف را نپسند، کمتر به اعمال ناروا و معضلات اجتماعی چون اعتیاد روی می آورند. تاکنون پژوهش های متعددی درباره اعتیاد و پیامدها و راه های پیشگیری از آن صورت گرفته است، اما پژوهش حاضر برای رسیدن به این هدف است که آیا ایمان، مذهب و سلامت روانی می تواند در پیشگیری از اعتیاد مؤثر باشد یا خیر؟.

روش کار: تیم پژوهشی با استفاده از مرورگرهای: Google Scholar، شیعه طب، راسخون و ازبین ژورنال هایی چون Medlib، SID, Up TO Date, IranMedex, Science Direct و تعدادی از آیات قرآن کریم تعداد ۶۰ مقاله از سال ۱۹۹۰-۲۰۱۳ انتخاب و یافته های پژوهش از بین آنها استخراج گردیده است

یافته ها: بررسی ها ثابت کرده اند افرادی که نسبت به مواد مخدر نگرش ها و باورهای مثبت دارند، احتمال مصرف مواد و اعتیادشان بیش از کسانی است که نگرش های خنثی یا منفی دارند و این نگرش های مثبت در طول زمان و در طی زندگی فرد شکل می گیرند. در این زمینه سازمان بهداشت جهانی بیان می کند که مبارزه با مواد مخدر که هم اکنون انجام می گیرد، اقدام موفقی نیست چرا که ارزشهای فردی نادیده گرفته می شود و اعتیاد را یک مشکل پزشکی می دانند که با درمان دارویی حل می شود. بررسی های انجام شده نشان می دهد که هیچ کشوری با این شیوه قادر به کنترل اعتیاد نبوده و اکثر محققان نظرشان بر این است که بهترین شیوه مبارزه با اعتیاد " کاهش تقاضای مصرف آن در جوامع" می باشد که سلامت روانی و مذهب در این زمینه نقش بسزایی دارد.

نتیجه گیری: از آنجایی که اعتیاد، اغلب قربانیان خود را از میان نسل جوان برمیگزیند و استعدادها و قابلیت های آنها را به انحطاط می کشاند و موجب از بین رفتن ارزشهای معنوی و اخلاقی در یک جامعه می گردد لذا مردم باید در بالا بردن و ارتقای سطح سلامت معنوی خود بکوشند تا بدین صورت از گرفتار آمدن در دام بلایا و معضلات اجتماعی در امان باشند.

کلمات کلیدی: سلامت معنوی، اعتیاد

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

مضرات زیاده روی در مصرف پنیر از دیدگاه طب سنتی، طب اسلامی و پزشکی نوین

سید مجتبی صانعیان^{۱*}، آرمان عشایری زاده^۲

^۱دانشجوی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز Saneian.mojtaba@yahoo.com

مقدمه و بیان مسئله: لبنیات یکی از اجزای مهم هرم غذایی روزانه است که می بایست روزانه ۳ تا ۲ واحد از آن مصرف شود که معادل ۶۰ تا ۴۵ گرم پنیر است. پنیر دارای چربی، پروتئین ها و نیز کلسیم، فسفر و ویتامین D است. این نعمت الهی علیرغم فواید کثیر غذایی محدودیت هایی نیز در مصرف دارد. بزرگان دینی، دانشمندان طب سنتی و علم پزشکی خوردن پنیر به تنهایی در یک وعده ی غذایی را خالی از اشکال نمی دانند. تا جایی که سفارش شده است پنیر را به همراه گردو و سایر مواد غذایی دارای مواد معدنی مانند کاتیون های مس مصرف گردد. هدف از این پژوهش بررسی مضرات زیاده روی در مصرف پنیر و موارد منع مصرف آن است که از دیدگاه بزرگان دینی، طب سنتی و علم پزشکی مورد تجزیه و تحلیل قرار خواهد گرفت.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه‌ی تاریخی: احادیث زیادی در موضوع مضرات و فواید مصرف پنیر وجود دارد. برای نمونه در کتاب کافی به نقل از یکی از یاران امام صادق(ع) آمده است که حضرت فرمود: "پنیر در روز زیان آور است اما در شب نافع است و قوای جنسی را تقویت می کند". ابن سینا مصرف گردو را با پنیر توصیه می کند.

روش پژوهش: این پژوهش به روش بررسی کتابخانه ای و اسناد و مقالات موجود انجام شده است.

نتایج: امروزه در تحقیقات مولکولی، سطح بالای هیستامین و تیرامین در پنیر مشاهده شده است. سطح بالای هیستامین می تواند مسمومیت هیستامینی ایجاد کند و تیرامین موجود در پنیر در صورت عدم تجزیه و تجمع در مغز میتواند موجب کندگی ذهن گردد. بر اساس این یافته ها و اسناد سنتی و دینی زیاده روی در مصرف پنیر مضر است و باید طبق یک برنامه ی غذایی در مقادیر مجاز مصرف شود.

کاربرد و آثار: می توان با تنظیم مقدار مصرف و استفاده از غذاهای مکمل از اثرات مضر پنیر جلوگیری کرد. پیروی از یک برنامه ی غذایی مشخص بر اساس طبع و مزاج و ویژگی های فردی نقش موثری در سلامت و بهرمندی از فواید و عناصر کاربردی موجود در انواع غذاها دارد.

کلمات کلیدی: پنیر، طب سنتی، طب اسلامی، پزشکی نوین

کاربرد اصول اخلاق پزشکی از دیدگاه اسلام در آموزه‌های کنونی

هنگامه کسرائی^{۱*}، ابراهیم رستمی^۲

^۱دانشکده پزشکی، پردیس خودگردان، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، ایران kasraeeh@yahoo.com
^۲استادیار گروه معارف اسلامی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، ایران

مقدمه و بیان مسأله: پزشکی یکی از تخصص‌های مهم در جامعه محسوب می‌شود و به تناسب اهمیت، پزشکان وظایف سنگینی بر عهده دارند. از جمله وظایفی که در تمامی حرف مورد توجه ویژه قرار دارد رعایت اصول اخلاقی حاکم بر آن حرفه است. پزشک باید به زینت فضایل اخلاقی آراسته و از حقوقی که در برخورد با بیمار برگردن دارد آگاه باشد. از حضرت علی (ع) نقل شده است که فرمودند: "هر کس که طبابت می‌کند باید تقوای الهی داشته باشد و خیرخواهی نموده و کوشا باشد." در دین مبین اسلام با ریزی‌های خاصی در رابطه با چگونگی رفتار با فرد بیمار آموزه‌هایی وجود دارد، همان‌طور که در مورد چگونگی عیادت از بیمار، در نظر گرفتن حقی برایش در عیادت کردن از او، آداب عیادت در روایات نکات قابل توجهی بیان شده است، چگونگی تعامل کارکنان درمانی با بیمار نیز مورد توجه بوده است. پزشک در ارتباط با بیمار به عنوان فردی که در برهه‌ای از زمان نیازمند توجه ویژه است و از لحاظ روحی آسیب‌پذیری بیشتری دارد، باید نهایت دقت را به کار بندد و بر اصول حرفه‌ای خود سیطره کافی داشته باشد.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه تاریخی: در بسیاری از آیات قرآن به تکریم اصول اخلاقی پرداخته شده است. در روایات معتبر به نقل از پیامبر گرامی اسلام (ص) و امامان بزرگوار علیهما السلام به تفصیل از حقوق بیمار صحبت شده و بر کوچک‌ترین مسائل که شاید چندان مهم به نظر نرسند نیز تأکید شده است.

روش پژوهش: مرور منظم منابع

نتایج: ارتقای آگاهی‌های دینی در کادر بهداشتی در مواجهه با بیماران به تربیت نیروهایی می‌انجامد که علم را به زیور اخلاق می‌آریند و آنگاه به خدمت‌رسانی می‌پردازند. این روند در بالا بردن میزان رضایتمندی مراجعین مؤثر خواهد بود.

کاربرد و آثار: طبابت که تلفیقی از علم و هنر به شمار می‌رود از گذشته در خدمت‌رسانی به آحاد جامعه چندان تأثیرگذار بوده که در مورد اهمیت آن از کلام بزرگان دین سخنان بسیاری برجای مانده است. مسلمانان که به گنجینه‌ای ارزشمند از این احادیث دسترسی دارند شایسته است با به کارگیری توصیه‌های بزرگان و تلفیق آن‌ها با اصول اخلاق پزشکی موجود در علم کنونی جهان پزشکان متعهدی تربیت نمایند که نه تنها اخلاق را جزئی از وظایف انسانی که وظیفه‌ای شرعی به شمار آورند.

کلمات کلیدی: اخلاق پزشکی، احکام اسلام، وظایف پزشک

بررسی اصول چهارگانه ی اخلاق پزشکی از منظر اسلام^۱

فاطمه مهدوی نژاد^{۱*}، محدثه صمیمی^۲، نفیسه نظری^۳، دکتر محمدحسن حاج رحیمیان^۴

^۱دانشگاه علوم پزشکی قم، دانشکده پیراپزشکی، قم، ایران ufinsahim199@yahoo.com

^۴مرکز تحقیقات سلامت و دین، دانشگاه علوم پزشکی قم، قم، ایران

مقدمه: اخلاق یکی از ضروریات زندگی بشر و لازمه ی تداوم حیات اجتماعی افراد است. شخصیت انسان به صفات اخلاقی و ادب او بستگی دارد و دین از سه رکن اعتقادات، احکام (بایدها و نبایدها) و اخلاق شکل گرفته که اخلاق یکی از مولفه های بسیار مهم آن می باشد.

برای رسیدن به جامعه ایده آل اسلامی و تمدن مطلوب جهانی باید دستور العمل های بسیار مهم اخلاقی در آیات و روایات را در تمامی مراحل زندگی به کار بست و پزشکی یکی از علوم است که در کنار اخلاق به هدف و غایت خود می تواند دست یابد. پیشرفت های روزافزون علوم پزشکی و روش های نوین و جدید در این عرصه و همچنین اقبال عمومی جوامع علمی و فرهنگی دنیا از مقولاتی همچون آزادی و حقوق بشر، عدالت و ...، چالش های جدیدی را در زمینه اخلاق پزشکی ایجاد کرده است.

از مطالعه در مبانی اسلامی می توان اصول و قوانین اخلاق زیستی پزشکی که عبارتند از: اهتمام به خود مختاری و استقلال فرد، سود رسانی، عدم ضرر رسانی و عدالت، را نام برد.

اخلاق پزشکی نوین در واقع یکی از شاخه های اخلاق حرفه ای است که سعی دارد اخلاقیات را به صورت کاربردی در حیطه ی عملی پزشکان و کادر پزشکی و نیز در حوزه ی تصمیم گیری های اخلاقی در طب وارد نماید و قصد این مقاله این است که نشان دهد اخلاق پزشکی از دیر هنگام در آیین اسلام جایگاهی ویژه داشته است.

مستندات قرآنی و روایی: در این مقاله، مطالب مربوط به اخلاق و ادب در طب و طبابت از کتبی مانند: قرآن کریم، کتب اربعه، وسائل الشیعه و ... استخراج و دسته بندی شده است.

روش کار: در این پژوهش از روش کتابخانه ای استفاده شده است که در آن با بررسی منابع و مستندات و جمع آوری شواهد و روایات به صورت تحلیلی، نتیجه ی موضوع اثبات می شود.

نتایج: با بررسی کتب اسلامی به این نتیجه رسیدیم که در اسلام و سیره ی پیامبر (ص) به اصول چهارگانه ی اخلاق پزشکی تاکید فراوان شده است.

کلمات کلیدی: اخلاق، پزشکی، اسلام

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

نقش معنویت در کاهش احساس غربت دانشجویان

دکتر مهین نظری، دکتر محمد حسین کاوه، دکتر لیلا قهرمانی، مریم حسام پور*

گروه آموزش بهداشت و ارتقاء سلامت، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی شیراز

ورود به دانشگاه یک تجربه بسیار جدید هیجان انگیز با تنیدگی های خلقی برای بسیاری از دانشجویان می باشد. یکی از این تنیدگی ها احساس غربت است که می تواند خیلی سخت یا حتی غیر قابل تحمل برای آنان باشد. پدیده احساس غربت عبارت است از وضعیت پیچیده شناختی، انگیزشی و هیجانی خاص که با اشتغالات ذهنی فراوان در مورد محیط قبلی و تمایل به بازگشت به سمت آن همراه است و معمولاً با خلق افسرده و علائم مختلف روانی- تنی تجربه می شود.

از پیامدهای احساس غربت می توان به رضایت و شادمانی اندک، عزت نفس پایین، از خود بیگانگی، احساس خجالت، احساس خلأ، خودداری از ارتباطات اجتماعی، دوستان اندک، بدبینی، ناتوانی در ابراز خود، درون گرایی، افسردگی، اضطراب، حواس پرتی اشاره کرد.

آشنا نبودن به محیط دانشگاه، دوری و جدایی از والدین، عدم علاقه به رشته تحصیلی، ناسازگاری با دیگران در محیط زندگی، کفایت نبودن امکانات رفاهی، اقتصادی و مشکلاتی نظیر این، از جمله شرایطی هستند که به آسیب پذیری بیشتر دانشجو کمک می کند.

از آنجا که نخستین علت اساسی بروز انواع بیماری ها، افسردگی، احساس تنهایی، احساس غربت و ..... جدا شدن انسان از قدرت الهی است. اگر انسان برای مقابله با این آفات به خداوند عالم، قادر و خیرخواه پناه ببرد و در هر زمان و مکان، در جمع یا خلوت، از درون با معبود خود راز و نیاز کند، از احساس غربت و آثار آن نجات می یابد. البته این کار کرد، تنها در سایه اعتقاد به خدا و دینداری تحقق می یابد.

یکی از موضوعات زیر بنایی برای مقابله با احساس غربت در دانشجویان، بحث فرهنگ سازی برای رشد و شکوفایی اعتقادات مذهبی است. از این رو، برای پیشگیری و درمان احساس غربت با استفاده از کارکردهای مذهبی دین، پیشنهاد می شود با برگزاری جلسات، همایش ها، گردهمایی ها، پخش کتاب و بروشورهای مذهبی در سطح دانشگاه، مسائل مذهبی و رابطه ی آنها با ابعاد مختلف سلامت روانی به خصوص احساس غربت، برای دانشجویان تبیین شود.^۱

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

ارتباط عبادی با خداوند و آثار شفابخشی آن از منظر پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله)

مصطفی همدانی*

استاد حوزه علمیه قم MA13577MA@gmail.com

مقدمه و بیان مسئله: از منظر رسول گرامی خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)، عبادت و ارتباط عبادی با خدای متعال، دارای آثار خاصی در سلامت جسم است و این مقاله به مطالعه روایات ایشان به بیماری می‌پردازد تا ساحت‌های ارتباط عبادی که موثر در سلامت و شفایابی هستند و نیز نوع آثار آنها را تبیین کند.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه‌ی تاریخی: این تحقیق، به جستجوی کامل (در حد وسع نویسنده) در قرآن کریم و نیز روایات نبوی موجود در جوامع روایی شیعه و سنی پرداخته است و نظریات رسول گرامی خدا را به دست آورده است.

روش پژوهش: روش این تحقیق، اسنادی - کتابخانه‌ای با تحلیل آیات قرآن و روایات موجود در کتب روایی شیعه و اهل سنت است.

نتایج: نتایج این تحقیق نشان داده است پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) ده محور ارتباطی با خدای متعال در درمان بیماری‌ها توصیه فرموده است. این محورها از دعادرمانی تا نمازدرمانی، روزه‌درمانی و .... شامل است و در این میان دعادرمانی دارای جایگاهی مهم و نیز مستند به قرآن کریم هم هست.

کاربرد و آثار: نتایج این تحقیق می‌تواند اولاً بیمار را در فرایندی معنوی از بهبودی قرار دهد و او را از عنایات الهی در شفایابی کامیاب سازد. این تحقیق می‌تواند علاوه بر کمک به بهبودی بیمار، در تسکین دردهای او و امید دادن به وی نیز سهم باشد و این امید دادن دارای نقش هم‌افزایانه در فرایند بهبودی نیز ایفا خواهد نمود؛ زیرا امید به بهبودی و امداد الهی خود نقش بارزی در فرایند بهبودی دارد.

کلمات کلیدی: عبادت، ارتباط عبادی با خدا، شفایابی حاصل از ارتباط با خدا

جهت گیری مذهبی و سلامت روان

صدیقه فروهری^{۱*}، سید ضیاءالدین تابعی^۲، حسن احرامپوش^۳

^۱ عضو هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی شیراز، مرکز تحقیقات ناباروری، شیراز، ایران. Foruharis@sums.ac.ir

^۲ عضو هیأت علمی و ریاست گروه اخلاق پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز، ایران.

^۳ عضو هیأت علمی و ریاست دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد، ایران.

مقدمه و بیان مسأله: بشر از همان آغاز زندگی خود به حامی مقتدر و تکیه گاهی نیرومند احساس نیاز می کرده است. موضوع دین، مورد بحث محققان زیادی بوده است و مطالعات نسبتاً قابل توجهی وجود دارد که چگونگی تأثیر دین داری و مذهب را بر سلامت روانی مد نظر قرار می دهند.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه‌ی تاریخی: محققان متعددی تأثیر انواع مذهب و جهت گیری مذهبی را بررسی کرده و مذهب درونی را از مذهب بیرونی تفکیک نموده اند. مذهب درونی، دارای اصول سازمان یافته و درونی شده است. این مذهب خانه ای برای حقایق علمی و حقایق عاطفی بوده و مشتاق تعهد به یک وحدت یافتگی و یکپارچگی ایده آل در زندگی شخصی است. مذهب بیرونی، امری خارجی و ابزاری است و از نظر انگیزشی بر انگیزاننده نیست. و از دین به عنوان وسیله برای رسیدن به حاجات افراد استفاده می شود.

روش پژوهش: جهت درک روابط جهت گیری دینی با سلامت روان بیش از ۵۰ مقاله از سایت های SID, ScienceDirect, google, magiran مورد بررسی قرار گرفت.

نتایج: یافته ها بیانگر آنست که افراد با جهت گیری مذهب درونی، شخصیتشان با مذهبشان یکی می شود، از نظر شناختی منطقی تر بوده و از سلامت روانی بیشتری برخوردارند و میزان رضایتمندی آن ها از زندگی بیشتر است اما مذهب با ملاک بیرونی، امری خارجی و ابزاری است و کمتر از مذهب درونی جنبه ی درمانگرانه و پیشگیرانه دارد. دین در ذات افرادی که مذهب درونی دارند ریشه دارد، طبیعی می نماید که این افراد در مقایسه با افرادی که دین بیرونی دارند؛ یعنی دین را وسیله ای برای دستیابی به حاجات مادی خود می دانند، مسئول هیجانات و عواطف خود باشند لذا آنها مذهب با جهت گیری درونی می تواند سلامت روانی را تضمین نماید.

کاربرد و آثار: یکی از مهم ترین مسائل اساسی کشورهای جهان، تأمین سلامت روانی در تمامی ابعاد آن است. بنابراین، برداشتن هر گامی در جهت ارتقای این امر از اهمیت ویژه ای برخوردار است. داشتن اعتقادات دینی، خصوصاً به صورت جهت گیری دینی درونی، رابطه مثبتی با کاهش علائم و اختلالات روان پزشکی و افزایش سلامت روان افراد دارد، از این رو، به نظر می رسد که این مسئله باید در برنامه های پیشگیری و درمان مد نظر قرار گرفته و براساس آن برنامه ریزی شود.

کلمات کلیدی: مذهب درونی، مذهب بیرونی، سلامت روانی

طبقه‌بندی و تحلیل روایات حجامت و فصد از منظر پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله)

مصطفی همدانی*

استاد حوزه علمیه قم MA13577MA@gmail.com

مقدمه و بیان مسئله: از منظر رسول گرامی خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)، هر بیماری دارای درمانی است و هرگز بیماری‌ای وجود ندارد که خدای متعال درمان آن را برای بشر نازل نکرده باشد. ایشان در راستای درمان امراض، راهبردها و روش‌هایی را ارائه کرده‌اند و در این میان تاکید خاصی بر حجامت داشته‌اند. تحقیق حاضر در راستای استقصا و تحلیل و طبقه‌بندی روایات حجامت سامان یافته است.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه‌ی تاریخی: این تحقیق، به جستجو در روایات نبوی موجود در جوامع روایی شیعه و سنی پرداخته است و نظریات رسول گرامی خدا را از میان این منابع به دست آورده است.

روش پژوهش: روش این تحقیق، اسنادی - کتابخانه‌ای است.

نتایج: نتایج این تحقیق عبارت است از گسترش دادن مباحث طبی حجامت با استقصای روایات در جوامع شیعه و سنی و طبقه‌بندی آن‌ها در آثار و انواع و نیز سه نوع تقویم زمانی حجامت (هفتگی، ماهانه، سالانه) و همچنین تبیین مباحث فقهی مربوط به حجامت بر اساس فقه شیعه و سنی. برخی روایات بیان انواع حجامت توسط رسول گرامی خدا (ص) دارای اضطراب دلالتی هستند که سعی در تصحیح آنها شده است. همچنین این تحقیق در تقویم زمانی حجامت به حل تعارض روایات موجود پرداخته است. آیا فصد نیز مصداق حجامت است یا خیر؟ این سوال نیز در پایان تحقیق بررسی شده است.

کاربرد و آثار: نتایج این تحقیق می‌تواند با نگاهی از زاویه فقه‌الحديث بررسی شود و بر اهمیت این مباحث در تحلیل روایات طبی پافشارد و می‌تواند به عنوان نتایج کاربردی در استفاده بهینه از دستورات نبوی درباره حجامت مورد بهره‌برداری قرار گیرد.

کلمات کلیدی: حجامت، فصد، طب روایی، فقه‌الحديث طب

ضرورت آموزش اخلاق پزشکی و حرفه ای به دانشجویان علوم پزشکی

دکتر محمود رفیعیان کوپایی^۱، محمد رحیمی مدیسه^{۲*}، سارا شهبازی^۳، زهرا ایازی^۴، ریحانه اسکندریان^۵

^۱مرکز تحقیقات گیاهان دارویی دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد

^۲کمیته تحقیقات دانشجویی دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد m_rahimi7@yahoo.com

^۳دانشکده پرستاری و مامایی علوم پزشکی شهرکرد

^۴مرکز مطالعات دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد

^۵دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرکرد

مقدمه: امروزه در بین مردمی که به علت رنج بیماری در هر سطحی از دریافت خدمات به تیم پزشکی مراجعه نموده اند، گلایه مندیها و شکایتهای متعددی را شاهد هستیم که بر حسب نوع بیماری و سطح دریافت خدمات در مورد بسیاری از شاغلین مختلف در گروههای مختلف پزشکی دارند. هنگامی که مساله، مشکل و یا شکایت مورد بررسی دقیقتر قرار می گیرد، مشخص می گردد که بایدها و نبایدهایی که در علوم پزشکی تحت عنوان اخلاق حرفه ای و یا اخلاق پزشکی مطرح هستند، توسط بسیاری از ایشان بطور سهوی و یا عمدی، مورد غفلت و بی توجهی قرار گرفته و در نهایت موجب از بین رفتن اعتماد بین مددجو(بیمار)، خانواده ایشان و اعضای تیم درمان شده است. راههای مختلفی برای مقابله و کاهش این مشکلات وجود دارد که یکی از راهها، آموزش اخلاق حرفه ای به دانشجویان شاغل به تحصیل در علوم پزشکی است. با توجه به افزایش رو به تزاید این مشکلات و جهت ارائه راه حل به دست اندرکاران آموزشی این مطالعه با هدف بررسی و تبیین ضرورتا" آموزش اخلاق پزشکی و حرفه ای به دانشجویان علوم پزشکی انجام گردید.

روش مطالعه: این مطالعه از نوع کتابخانه ای است که پس از مشخص نمودن عنوان، هدف و کلید واژه ها به جستجو در منابع معتبر کتابخانه ای (نسخ کاغذی و الکترونیکی) پرداخته شد و بر اساس اهداف، اطلاعات مورد نیاز استخراج و جمع بندی گردیدند.

نتایج: در راستای آموزش و ترویج اخلاق حرفه ای در برنامه ریزی های آموزشی برای دانشجویان و شاغلین حرفه های مختلف علوم پزشکی، در هر گام و هر لحظه باید به این ضرورت اندیشید که برای رسیدن به مراتب کمال اخلاقی باید مراحل را هر انسان طی کند. بدون شک برای طی این مراحل الگو قرار دادن نبی مکرم اسلام (ص) و ائمه معصومین (ع) می تواند بسیار مهم، تاثیر گذار و راهگشا باشد. توجه به الگوهای برتر، در افراد مستعد موجب تحریک استعدادهای ذاتی شده و در صورتیکه این الگوها به نحو مطلوب و مناسب و با برنامه به دانشجویان معرفی گردند، با عنایت به علاقمندی ایشان به نبی مکرم اسلام و خانواده نبوت می تواند روشنگر راه ایشان جهت ارائه خدمات مطلوب در طول عمر کاریشان باشد.

نتیجه گیری: آموزش اخلاق حرفه ای در علوم پزشکی امروزه یک ضرورت جدی و بایدچندجانبه باشد. آموزش می تواند با تئوری های اخلاقی شروع با فعالیت های عملی تداوم و در فعالیت های عملی بالینی تجربه شود. مطالعات نشان میدهند که مهارتهای استدلال اخلاقی، قابل آموزش و اندازه گیری بوده و بحث در گروه های کوچک به طور قابل ملاحظه ای مهارت های استدلال اخلاقی را افزایش می دهد. با آموزش اخلاق حرفه ای می توان انتظار داشت که خدمات بهتری به مددجویان ارائه گردد.

کلمات کلیدی: آموزش، اخلاق پزشکی، اخلاق حرفه ای، دانشجو، علوم پزشکی.

طب اسلامی ریشه درمان های قرن بیستم - ریزش مو

فاطمه کنعانی نژاد*

دانشجوی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان ftm.kanaani@yahoo.com

مقدمه و بیان مسأله: در این چند برگ تلاش شده تا با موضوع قراردادن یک مشکل سلامت انسان از قدیم الایام تا کنون، به دنبال روش های درمانی در قرآن کریم و کتب طب سنتی ایران و اسلام و همچنین روایات معتبر معصومین باشیم و مقایسه ای با روش های نوین داشته باشیم.

روش پژوهش: در ابتدا دلایل ایجاد و درمان ریزش مو را در کتب طب سنتی اسلام و ایران جست و جو میکنیم سپس خواص گیاهان استفاده شده در کتب گیاه شناسی نوین می یابیم و سپس به سراغ جدید ترین متدهای درمان در سالهای اخیر می رویم و دست به مقایسه می زنیم.

نتایج: در پایان روش های درمانی طب سنتی ایران و اسلام را منطبق بر جدیدترین تحقیقات دنیا می یابیم.

کاربرد و آثار: علاوه بر تایید علمی روش های طب سنتی و اسلامی در درمان ریزش مو برای مسلمانان مستدل میشود که با پیروی از دستورات اسلامی در طب میتوانند خود راهنمای علوم در غرب باشند.

کلمات کلیدی: طب سنتی، طب اسلامی، ریشه یابی طب نوین

لزوم متناسب سازی امور خیریه در بخش بهداشت و درمان با نیازهای واقعی این بخش

سیده سنا حسینی^{۱*}، سیده سارا حسینی^۲

^۱دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مدیریت خدمات بهداشتی و درمانی دانشگاه آزاد واحد تهران شمال hosseinssh@yahoo.com
^۲کارشناس ارشد دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه، دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه

مقدمه و بیان مسأله: بهداشت و درمان نقش مهمی را در ایجاد جامعه سالم داشته و همواره به عنوان یکی از مهمترین شاخص های اندازه گیری میزان توسعه یافتگی در هر کشور مورد توجه قرار دارد. از طرفی ارائه این نوع خدمت اغلب در زمره اساسی ترین و پرهزینه ترین انواع خدمت مورد تقاضا قلمداد می گردد. همچنین در اسلام سلامتی یک نیاز اساسی و ضامن بقای نسل آدمی است برای تأمین و ارتقاء آن ضمن توجه مکتب اسلام به گسترش عدالت اجتماعی راهکارهای زیادی پیش روی بشر قرار داده شده است بر اساس این بینش باید سرمایه گذاری در بخش بهداشت و درمان در حوزه وقف علاوه بر ارزش معنوی آن، به عنوان یک ابزار مهم برای حفظ و ارتقاء سلامت مورد توجه خیرین قرار دارد.

روش پژوهش: این مقاله مطالعه مروری است که با بررسی منابع علمی و مرتبط با موضوع، جمع بندی مطالب انجام شده است.

نتایج: موضوع بهداشت و درمان نیز مانند سایر خدمات قابل ارائه در جوامع انسانی تحت تأثیر شرایط و تغییرات اجتماعی و اقتصادی معاصر خود قرار دارند و تأثیر عوامل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و حتی مذهبی بر سلامت قرن هاست که شناخته شده است. بخش بهداشت و درمان از جمله بخش های اجتماعی است که در طول اعصار گذشته شاهد حضور خیرین است و فعالیت های مردمی با محور مذهبی و کمک به بیماران نیازمند از قرن ها پیش در میان اقوام و ملل متداول بوده است. به طوری که در زمینه سلامت امور خیریه عمدتاً به شکل تأسیس درمانگاه یا بیمارستان و یا ارائه خدمات رایگان برای افراد بی بضاعت بوده است.

کاربرد و آثار: با توجه به اهداف خیرخواهانه مؤسسات خیریه و نقش مؤثر این مؤسسات در نگهداشت و ارتقای سطح سلامت، بخش بهداشت و درمان می تواند با هدایت مناسب و متناسب با نیاز واقعی این بخش، از خدمات خیرخواهانه در راستای اهداف بهداشتی و درمانی به نحو بهتری بهره مند شود. چراکه نگرش جامع در این خصوص و همگام شدن این سنت حسنه با تحولات دنیای مدرن می تواند کارکردهای آن را در بخش بهداشتی و درمانی با توجه به پیشرفت های علمی و تکنولوژی بیش از پیش نماید.

کلمات کلیدی: امور خیریه، وقف، بهداشت، درمان

در آمدی بر فلسفه طب در آینه سیره نبوی

دکتر مریم شمسایی^{۱*}، حجت الاسلام دکتر عبدالرضا محمودی^۲

^۱ عضو هیئت علمی گروه معارف اسلامی دانشگاه علوم پزشکی شیراز shamsaie2008@yahoo.com

^۲ مدیر گروه معارف اسلامی دانشگاه علوم پزشکی شیراز

مقدمه و بیان مساله: اگرچه از تاریخ تدوین مباحث فلسفه طب philosophy of medicine گذشته ای دور نمی گذرد، اما شکاف بوجود آمده بین تکنولوژی و ارزشهای اخلاقی در عصر حاضر، نیاز به اهتمام ویژه به فلسفه طب را در جامعه پزشکی دو چندان می نماید. زیرا فلسفه طب در پی تبیین و نیز ضرورت رابطه پزشک با عناصر: مبدا هستی بخش، عموم مردم، جامعه پزشکی و حاکمان جامعه با رویکردهایی همچون Anthology, Epistemology, Axiology, Methodology می باشد. این پژوهش در صدد است که با حضور در ساحت سیره نبوی (صلی الله علیه و آله) رابطه پزشک با عناصر چهارگانه فوق- که ارکان فلسفه طب را تشکیل می دهند- رای نبوی را از آن منبع خطا ناپذیر اصطیاد و استخراج کرده و در نتیجه به سوال عمده و اساسی ذیل پاسخ دهد که آیا سیره نبوی (صلی الله علیه و آله) پیرامون رابطه پزشک و مبدا عالم هستی، عموم مردم، جامعه پزشکی و حاکمان جامعه ساکت است؟ پاسخی جامع دهد. از اهداف کلی این مقاله بررسی فلسفه طب از دیدگاه اسلام و سیره نبوی می باشد.

علی رغم اهمیت مبحث فوق بالاخص برای مراکز آموزشی - درمانی سرزمین های اسلامی، ولی براساس کاوش پژوهشگر تا به حال در این عرصه چنین پژوهشی مسبوق به سابقه نبوده؛ امید است با ارائه آموزه های نبوی در زمینه ارکان چهارگانه فلسفه طب گام موثری در این عرصه برداشته شود. روش پژوهش در این مقاله کتابخانه ای براساس تحلیل محتوا می باشد.

کلمات کلیدی: “Anthology”, “Epistemology”, “Axiology”, “Methodology”^۱

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

آرامش روان در انس با قرآن

سیده سنا حسینی^{۱*}، سیده سارا حسینی^۲

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مدیریت خدمات بهداشتی و درمانی دانشگاه آزاد واحد تهران شمال hosseinissh@yahoo.com
^۲ کارشناس ارشد دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه، دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه

مقدمه و بیان مسئله: وجود همبستگی بین معنویت و هدف زندگی، رضایت از زندگی و سلامت سبب شده است که در دهه های اخیر به نقش بعد معنوی در سلامت روان انسان توجه زیادی شده است. یکی از شیوه های مؤثر برای افزایش ظرفیت انسان برای مقابله با ناملایمات زندگی، عنصر دین و مذهب است و یکی از مهمترین ابزار جهت حفظ و تقویت سلامت روانی، انس با قرآن و بهره گیری از تعالیم والای آن است. پروردگار حکیم، طبیعت را مسخر انسان نموده و عوامل آرامش را برایش تعبیه کرده است و قرآن، شور انگیزترین نعمه ای است که جان های مشتاقان را به خویش می خواند و سرور و وجد و ابتهاج را در دل ها می سراید و مایه آرامش و شفا است. امام صادق (ع) در مورد انس با قرآن می فرمایند: به دنبال مونس بودم که در پناه آن، آرامش پیدا کنم آن را در قرائت قرآن یافتم. همچنین امام علی (ع) می فرمایند: هر کس با قرآن انس گیرد، از جدایی دوستان، وحشتی نخواهد داشت.

روش پژوهش: روش تحقیق در پژوهش حاضر، به روش تحلیلی- توصیفی است که با بهره گیری از منابع معتبر دینی حوزه های علمیه و مجلات پژوهشی و مراکز تحقیقاتی و نیز نرم افزارهای معتبر مراکز تحقیقاتی و نیز سایت های اینترنتی معتبر نگارش یافته هاست.

نتایج: نتایج تحقیقات نشان می دهد که مذهب و باور های مذهبی برای افراد جامعه سلامت و امنیت را به ارمغان می آورد و باور های مذهبی نقش مهمی را در زندگی افراد در رابطه با سلامتی و رضایت از زندگی ایفا می کند. یکی از با شکوه ترین جلوه های دین اسلام، کتاب آسمانی آن، قرآن کریم می باشد. قرآن کریم در برگزیده هدایت و سعادت انسان در دنیا و آخرت بوده و در تمام مراحل زندگی رهبر و راهنمای انسان به سوی کمال است. قرآن مجید مایه خرمی دلها، دریای بی کران معرفت و یگانه عامل توانگری است. از این رو انس با قرآن عاملی مهم و اثرگذار است که حتی اگر انسان در معرض ترنم آیات الهی قرار گیرد و به آیات آن گوش بسپارد و قصد التذاذ معنوی از آن را نداشته باشد، به ایمانش افزوده شده و احساس آرامش می کند؛ "انما المؤمنون اذا ذکر الله وجلت قلوبهم اذا تلیت علیهم آیاته زادتهم ایماناً"

کاربرد و آثار: مشکلات زندگی امروز گاهی موجب فرسوده شدن و کم شدن احساس قدرت و مهارت و تسلط بر زندگی می شود اما با به کار بردن برخی از روش ها امکان کاستن از اثرات مخرب آن وجود دارد که یکی از مکانیسم های مؤثر مقابله ای، مذهب و باور های مذهبی است که در این میان با توجه به آیه شریف "یاد خدا مایه آرامش دلهاست" در واقع قرآن کریم که سراسر یاد پروردگار و عظمت و کبریایی آفریننده بی همتاست موجبات کسب آرامش درونی را برای انسان به گونه ای اثربخش فراهم می شود.

کلمات کلیدی: آرامش روان، قرآن، دین و مذهب

بهداشت روان در سامانه باورهای معنوی و سیره نبوی

سیده سنا حسینی^{۱*}، سیده سارا حسینی^۲

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مدیریت خدمات بهداشتی و درمانی دانشگاه آزاد واحد تهران شمال hosseinissh@yahoo.com

^۲ کارشناس ارشد دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه

مقدمه و بیان مسئله: امروزه، اختلال های روانی در جوامع انسانی بسیار مشهود بوده و بسیاری از افراد در زندگی، امکان ابتلا به این ناراحتی ها را دارند و به عبارت دیگر، کمتر کسی وجود دارد که در برابر بیماری های روانی مصونیت داشته باشد. در همین راستا بهداشت و سلامت روان یکی از نیازهای اجتماعی است. چرا که عملکرد مطلوب یک جامعه مستلزم برخورداری از افرادی است که از نظر سلامت و بهداشت روان در وضعیت مطلوبی قرار دارند. با توجه به این مطالب سامانه باور های معنوی و دینی به برخی افراد امکان می دهد که به ناملایمات، فشارهای روانی و فقدان های گریز ناپذیر که در روند چرخه زندگی رخ می دهد معنا دهند و به زندگی بعدی اخروی که در آن این گونه دشواری ها وجود ندارد، امیدوار و خوش بین باشند.

روش پژوهش: روش تحقیق در پژوهش حاضر، به روش تحلیلی- توصیفی است که با بهره گیری از منابع معتبر دینی حوزه های علمیه و مجلات پژوهشی و مراکز تحقیقاتی و نیز نرم افزارهای معتبر مراکز تحقیقاتی و نیز سایت های اینترنتی معتبر نگارش یافته هاست.

نتایج: زندگی امروزی بیش از هر زمان دیگری تجارب استرس زایی را دارد که بهداشت روان افراد را به مخاطره انداخته و باعث بروز ناراحتی های روان در انسان می شوند. اخیراً رویکرد مثبت به بهداشت روان، گسترش یافته و بر مفهوم بهزیستی روانشناختی با مؤلفه های مثبتی مانند عزت نفس، روابط اجتماعی مناسب و رضایتمندی تأکید شده است تا هر فرد بتواند در شرایط آسیب زا به خود کمک نموده و مانع از آسیب دیدگی واضمحلال خود زیر فشار سنگین مسائل و مشکلات گردد. تبیین این یافته چنین است که مذهب با حس معنا و هدف داشتن، رشد و کمال و همچنین قدرت و چیرگی انسان مرتبط است. در واقع مذهب به زندگی انسان معنا و مفهوم داده و فرد را از پوچی دور می کند. همچنین مذهب فراهم کننده زمینه رشد و کمال انسان است به گونه ای که فرد را از خودمحوری و هوا و هوس دور کرده و وی را به نیازهای اصلی وجودی خود از جمله خودشکوفایی نزدیک می کند. در چنین فضایی است که امکان رشد شخصی افراد فراهم شده و انسان به سوی کمال و پروردگار هستی گام برداشته و قدرتی می یابد که بر محیط و جهان هستی خود تسلط یابد.

کاربرد و آثار: پژوهش های تجربی بسیاری از این نظریه حمایت کرده اند که عقاید و تمرینات مذهبی خاص به طور مثبتی با سلامت جسمانی و روانی همراه می شود. اهمیت معنویت و رشد معنوی در انسان، در چند دهه گذشته به صورتی روزافزون توجه روانشناسان و متخصصان بهداشت روانی را به خود جلب کرده است. پیشرفت علم روانشناسی از یک سو و ماهیت پویا و پیچیده ی جوامع نوین از سوی دیگر باعث شده است که نیازهای معنوی بشر در برابر نیازهای مادی قد علم کنند و اهمیت بیشتری یابند. شاید این موضوع به این دلیل باشد که احساس اشخاص از پدیده های ماوراء طبیعی می تواند حمایت روانشناختی فراهم کند و ممکن است یک حمایت معنوی نیز به همراه داشته باشد که نمی تواند به لحاظ پدیدار شناختی اندازه گیری شود.

کلمات کلیدی: بهداشت روان، مذهب، سیره نبوی

وقف برخواسته از فطرت و نقش آن در برقراری عدالت در بخش بهداشت و درمان

سیده سنا حسینی^{۱*}، سیده سارا حسینی^۲

^۱دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مدیریت خدمات بهداشتی و درمانی دانشگاه آزاد واحد تهران شمال hosseinissh@yahoo.com
^۲کارشناس ارشد دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه

مقدمه و بیان مسأله: پروردگار عالم، تمایل به خیر و پاکی و دوری از ناپاکی را در فطرت آدمی به ودیعه نهاده و در دین اسلام نیز همه کارها با توجه به فلسفه و هدف آفرینش انسان طراحی شده است. به طوری که در این نظام، بهره مندی انسان از نعمت‌های الهی برای رسیدن به تکامل و خشنودی آفریدگار ضروری و پیشگیری از آسیب‌ها و آلودگی‌ها از مسائل مهم و مورد تأکید محسوب می‌شود. از اینرو برای رسیدن به این ضرورت در ابعاد جسمانی و معنوی نظامی مدون و اصول و قواعدی برای حفظ سلامتی انسان و رستگاری در ابعاد مختلف فردی و اجتماعی تنظیم و به جامعه بشری ارائه شده است. در قرآن کریم و توصیه‌های پیامبر(ص) و ائمه اطهار (ع) نیز در قالب آیات و احادیث و سیره، بر ضرورت و اهمیت موضوع سلامتی، بهداشت اشاره فراوانی شده است و امورخیریه در این زمینه در هر سطحی پسندیده و با ارزش معنوی بالایی مورد توجه قرار دارند.

روش پژوهش: این مقاله مطالعه کتابخانه‌ای است که با بهره‌مندی از منابع علمی و مرتبط با موضوع، انجام شده است.

نتایج: رشد و شکوفایی در عرصه‌های مختلف یک جامعه مستلزم وجود عاملی قوی برای انسجام و انگیزش است و در این میان وقف نقش مؤثری را در جامعه دینی دارد. به طوری که سنت حسنه وقف یکی از افتخارات مکتب اسلام و از اهرم‌های مؤثر اعتقادی و فرهنگی برای جبران نیازهای مادی و معنوی جامعه است و توجه به طب و درمان به عنوان یکی از نیازهای همیشگی در هر جامعه در حوزه وقف می‌تواند نقش مهمی را در عرصه خدمت به بیماران به لحاظ جایگاه مقدس و ارزشمندی که این نوع خدمت رسانی دارد، ایفا نماید. چراکه سلامتی یکی از حقوق اساسی بشر و سلامت راهی است که مردم توانمند جامعه‌ای توانمند، انتخاب و طی می‌کنند تا به توسعه پایدار و یک زندگی با کیفیت برسند.

کاربرد و آثار: تمایل به انجام کارهای خیر و سعی در پاسخگویی به نیازهای هموعان، یک تمایل فطری است و ریشه در آفرینش انسان دارد و وقف یکی از برترین و پردوامترین مظاهر احسان و نیکوکاری به مردم و خدمت به هموعان و کمک به مصالح جامعه و تنظیم امور فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی است. بر این اساس در مبانی بهداشت اسلامی، رعایت و حفظ سلامتی از مصالح عمومی نظام اجتماعی و بخشی از مسئولیت همگانی شمرده می‌شود که وقف و امور خیریه می‌تواند در برقراری عدالت در این بخش با شناسایی نیازهای واقعی و تلاش در برطرف نمودن آنها نقش بسزایی را داشته باشد.

کلمات کلیدی: وقف، فطرت، عدالت، بهداشت، درمان

مسواک زدن در سیره نبوی و علوم روز^۱

سیده سنا حسینی^{۱*}، سیده سارا حسینی^۲

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مدیریت خدمات بهداشتی و درمانی دانشگاه آزاد واحد تهران شمال hosseinissh@yahoo.com

^۲ کارشناس ارشد دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه

مقدمه و بیان مسئله: اهمیت رعایت بهداشت دهان و دندان و نقش آن در سلامت فردی مسأله ای انکارناپذیر است، دندان علاوه بر آماده نمودن غذا جهت هضم، در زیبایی ظاهری، تکلم حروف و تنظیم اصوات نیز نقش مهم و مؤثری دارد و بیماری های مختلف دهان و دندان سبب مختل شدن نظم طبیعی بدن و باعث ایجاد ناراحتی و بیماری در دیگر اعضا نیز می شود. از مباحث پر رنگ و مورد تأکید پیامبر اسلام (ص) پیرامون بهداشت و سلامت فردی، سلامت و بهداشت دهان و دندان با آدابی چون سفارش به مسواک کردن دندان ها در آن زمان بوده است. از جمله: "پاکیزگی روح و جسم مقدمه اطاعت خوب و در نهایت معرفت و خشنودی خداوند متعال نیز خواهد بود. "همچنین فرموده اند: "پاکیزگی بخشی از ایمان است و به درستی که خداوند عبادت کننده پاکیزه را دوست دارد" و یا "مسواک زدن موجب خشنودی خدای عزوجل می شود. " در جایی دیگر نیز می فرمایند: "مازال جبرئیل یوصینی بالسواک حتی ظننت انه سیجعله فریضه لو اشق علی؛ آنقدر جبرئیل به من در مورد مسواک زدن سفارش کرد که گمان کردم آن را واجب خواهد کرد." و یا "امتی لامرتهم باسواک مع کل صلاة لولا ان اشق علی؛ اگر بر امت من دشوار نبود هر آینه به آنها فرمان می دادم که با هر نماز مسواک بزنید."

روش پژوهش: روش تحقیق در پژوهش حاضر، به روش تحلیلی- توصیفی است که با بهره گیری از منابع معتبر دینی حوزه های علمیه و مجلات پژوهشی و مراکز تحقیقاتی و نیز سایت های اینترنتی معتبر با بهره مندی از گزیده ای از روایات نگارش یافته هاست.

نتایج: در سال های اخیر مطالعات پزشکی انجام گرفته ارتباط بیماری های سایر ارگان های بدن را با بیماری های دهان و دندان به اثبات رسانده است. در علم امروز دندانپزشکی روش ها و متدهای مختلفی برای پیشگیری در نظر گرفته شده است و یکی از آن روش ها، روش پیشگیری مکانیکی با وسائلی مثل مسواک، خلال، نخ دندان و... می باشد. در موازین دینی نیز رعایت بهداشت دهان و دندان و پیشگیری از بیماری ها از اهمیت بسیار بالایی برخوردار بوده که این نشانگر همسوئی و هم کلامی دین و علم است که با گذشت زمان و بدست آمدن یافته ها و کشفیات جدید روز به روز، حکمت و دلایل دستورات دینی مشخص می گردد. جالب آنکه در اعمال حج انسان محرم محدودیت هایی را رعایت می کند اما در مورد نظافت دهان و دندان، نه تنها محدودیتی ندارد بلکه حتی در رعایت بهداشت دهان و دندان در صورت خونریزی دهان اشکالی متوجه وی نبوده و این موضوع نشانگر اهمیت بهداشت دهان و دندان در دین اسلام است.

کاربرد و آثار: پیشگیری و از بین بردن علل بیماری به جای درمان عوارض آن در دهان و دندان از طریق رعایت بهداشت از اهداف علم دندانپزشکی امروز می باشد و با توجه به ریشه و جایگاه پیشگیری و سلامت در تعالیم و دستورات و گفتار پیشوایان دین اگر از این منظر توضیح برای مردم جامعه ارائه شود، مطمئناً در نگرش جامعه نسبت به رعایت موازین بهداشت دهان و دندان تغییراتی حاصل

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

شده و در ارتقاء دانش و تفکر افراد در این امر مؤثر خواهد بود و در نتیجه تغییر الگوهای رفتاری در اجتماع (جهت بهبود سلامت دهان و دندان) سلامت فردی و اجتماعی حاصل می شود. امروزه ضرورت اقدامات پیشگیرانه بهداشتی نظیر مسواک کردن و استفاده از نخ دندان و ... جهت جلوگیری از پوسیدگی های دندانی و از دست دادن زود هنگام دندان ها از یک طرف و پیشگیری از بیماری های قلبی-عروقی و ریوی و.... از دیگر سو کاملاً به اثبات رسیده و این امر به روشنی و صراحت در ادبیات روایی دینی مورد تأکید است.

کلمات کلیدی: مسواک، علم روز، دهان و دندان ، سیره نبوی، بهداشت.

خیرالامور اوسطها، یک توصیه وسیع الطیف در حفظ الصحه

دکتر محمد رضا حائری*

استادیار دانشگاه علوم پزشکی قم، haeri.mr@gmail.com

مقدمه و بیان مساله: هدف دین ساختن یک روح سالم و نفس مطمئن است تا بدین وسیله بهروزی انسان تضمین گردد لذا پر واضح است که اکثر بایدها و نبایدها در این حیطه باشد، اما در عین حال در سیره امامان معصوم توصیه هائی که مربوط به زندگی مادی و بخصوص توصیه های بهداشتی، درمانی و طبی می شود می توان دید که در قالب طب الرضا و... بدست ما رسیده است.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه‌ی تاریخی: همان طور که اشاره شد در سیره امامان معصوم توصیه هائی که مربوط به زندگی مادی و بخصوص توصیه های بهداشتی، درمانی و طبی می شود می توان دید که در قالب طب الرضا و... بدست ما رسیده است. اینکه آیا تمامی این دستورات از امام معصوم رسیده باشد و حتی اینکه این توصیه ها از منبع غیب نشأت گرفته باشد موضوع پرچالشی است که در ظرف این مقاله نمی گنجد. اما یک دستور کلی دینی وجود دارد که بسیار موثر و دامنه اثر و خطاب آن گسترده است و آن این است که " خیرالامور اوسطها".

روش پژوهش: در پزشکی امروزه اثبات شده است که مصرف ویتامین اسید فولیک به رشد عصبی، خون سازی کمک میکند و علاوه بر آن قادر است که چربی خون را کاهش دهد.

نتایج: بر پایه این تحقیقات بود که تصمیم گرفته شد تا نان هائی که با اسیدفولیک غنی شده بودند در اختیار مردم آمریکا قرار گیرد تا همراه با مصرف نان اسید فولیک نیز به بدن آن ها برسد. همه چیز به نظر صحیح می رسید اما پس از مدتی مشخص شد که دریافت زیاد اسید فولیک مخصوصا از یک حد سنی به بالا منجر به تشدید ایجاد سرطان می گردد.

کاربرد و آثار: افرادی که دارای تخصص در این زمینه نیستند و اگر هم باشند نمی توانند خودشان تمامی موارد را تحقیق نمایند پس چگونه می توانند خود را از صدمات کمبود و در عین حال از صدمات مربوط به زیادی مصرف این ویتامین حفظ نمایند؟ این جا است که اهمیت جمله خیرالامور اوسطها معلوم می گردد. اعتدال در هر چیزی منجر به دور ماندن از صدمات احتمالی آن خواهد شد، صدماتی که ممکن است بعدها مشخص گردند.

کلمات کلیدی: طب الرضا ، خیرالامور اوسطها، اسید فولیک، سرطان

مبانی مسئولیت‌شناسی و مسئولیت‌پذیری در فرهنگ دینی؛ مسئولیت در آموزش و پرورش دین محور

امید آسمانی، سید ضیاء الدین تابعی *

گروه اخلاق پزشکی و فلسفه سلامت، دانشکده پزشکی شیراز، دانشگاه علوم پزشکی شیراز asemanio@sums.ac.ir

مقدمه و بیان مسأله: مسئولیت، زاده‌ی ارتباط و ارتباط‌ایجادکننده‌ی حق و تکلیف است. گرچه حوزه‌ی روابط اجتماعی عینی‌ترین مصداق تحقق مسئولیت‌پذیری انسان است، اما این فراگیری شامل ارتباط با خدا، خود، سایر جانداران، غیر جانداران و محیط زندگی ... نیز می‌شود. در این مطالعه قصد داریم تا مبانی مسئولیت‌شناسی و مسئولیت‌پذیری را در یک فرهنگ دینی توصیف کرده و به اهمیت نقش اساتید در ارتقای مسئولیت‌پذیری دانشجویان اشاره کنیم.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه‌ی تاریخی: آیه ۷۲ سوره احزاب؛ آیه ۲۴ سوره صافات؛ کلکم مسؤول عن رعیتہ

روش پژوهش: در این پژوهش توصیفی-تحلیلی تلاش شده است تا با بهره‌گیری از منابع اسلامی-قرآن کریم و نهج البلاغه- به موضوع شناسی مسئولیت در فرهنگ دینی پرداخته شود و با یک رویکرد انطباقی چگونگی تقویت آن در نظام آموزش و پرورش عالی مورد بحث قرار گیرد.

یافته‌ها: در فرهنگ اسلامی مسئولیت‌پذیری ریشه در مسئولیت‌شناسی صحیح و توحیدی دارد. در نگاه توحیدی، مسئولیت‌شناسی و مسئولیت‌پذیری یکی از ویژگی‌های ذاتی نظام تکوین است. در فرهنگ اسلامی، مسئولیت‌شناسی و متعاقب آن مسئولیت‌پذیری در تمام شئون زندگی اعم از فردی، خانوادگی، اجتماعی و فرا-اجتماعی ساری و جاریست. نهاد‌های آموزش و پرورش جامعه از ارکان انتقال ارزش‌های دینی به نسل‌های آتی هستند. استاد، مهمترین رکن انتقال ارزش‌ها به نسل جوان است. رفتار، کردار و عملکرد مسئولانه اساتید در نهادینه کردن این شاخص دینی و حرفه‌ای نقش کلیدی دارد.

کاربرد و آثار: تعیین شاخص‌های مسئولیت‌پذیری، اجرای نیازسنجی‌های دانشی، مهارتی و ساختاری جهت تعیین وضعیت موجود، برگزاری مداوم کارگاه‌های دانش و مهارت‌افزایی، نظارت و ارزشیابی مداوم عملکرد آموزشی و حرفه‌ای اساتید و پایش مداوم عملکرد حرفه‌ای فارغ‌التحصیلان جهت ارتقا و جهت‌دهی توحیدی به مسئولیت‌پذیری در نظام عالی از وظایف مسئولین آموزش عالی است. در این راستا، ایجاد زیرساخت‌های لازم چون پرورش و تقویت اساتید کارآمد و زمینه‌سازی‌های ساختاری و مدیریتی اولویت دارد.

کلمات کلیدی: مسئولیت‌پذیری، آموزش و پرورش، مسئولیت‌شناسی، تربیت دینی

وظایف بیماران در سیره نبوی

محمد مهدی پرویزی*^{۱۳۰۳و۱۳۰۴}، نسرين دخت زماني^{۱۳۰۳و۱۳۰۴}، دکتر مهدیه حاجی منفرد نژاد^{۱۳۰۳و۱۳۰۴}، دکتر فاطمه امینی^{۱۳۰۳و۱۳۰۴}، زهرا پرویزی^{۱۳۰۴}

دانشگاه علوم پزشکی شیراز، مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ طب، شیراز، ایران
انجمن علمی طب سنتی ایران، شعبه شیراز، شیراز، ایران
شرکت دانش بنیان گوهر خرد پارسیان، شیراز، ایران
دانشگاه علوم پزشکی شیراز، کمیته تحقیقات دانشجویی، شیراز، ایران
دانشگاه علوم پزشکی شیراز، مرکز تحقیقات سیاستگذاری سلامت، شیراز، ایران mmparvizi@gmail.com

مقدمه و بیان مسأله: در روایات اسلامی از بیماری به عنوان زندان بدن و سخت ترین بلاها یاد شده است. اغلب مردم در طول حیات طعم تلخ این بلای سخت را چشیده و با آن مبارزه می کنند. حضرت محمد (ص) بیماری را تازیانه خدا در زمین و وسیله تأدیب بندگان دانسته است. در این پژوهش برآنیم تا به بررسی وظایف بیماران در سیره نبوی بپردازیم.

روش پژوهش: این پژوهش یک تحقیق مروری است که در آن با استفاده از منابع اسلامی از قبیل نهج الفصاحه، الصحیح من سیره النبی الاعظم، سیرت جاودانه، سیره پیامبر اعظم، المعجم الاوسط، احادیث پزشکی، نهج البلاغه و اصول کافی برای استخراج وظایف بیماران در سیره نبوی پرداخته ایم.

مستندات قرآنی و روایی: احادیث، روایات و حکایات متعددی در زمینه وظایف بیماران وجود دارد که برخی از آن ها در کتاب احادیث پزشکی حجت الاسلام ری شهری گردآوری شده است.

نتایج: در سیره نبوی یکی از مهمترین وظایف بیمار را در زمان بیماری، پنهان داشتن بیماری از عموم مردم دانسته شده است و این امر را مانع از دوری اطرافیان از بیمار می داند، اما نهفته داشتن بیماری را از پزشک، خیانت بر بدن خود ذکر کرده است. همچنین شکیبایی، سپاس و ستایش خدا در زمان بیماری، صدقه دادن و دعا کردن در زمان بیماری را به عنوان وظایف اصلی بیمار در سیره نبوی آورده شده است.

کاربرد و آثار: فلسفه احکام و قوانین اسلامی، تکامل مادی و معنوی جامعه اسلامی است. اسلام بیماری را خطرناک ترین بلا و سلامت را بزرگترین نعمت دانسته است. انسان می تواند با پیوند با خدا و عمل به برنامه هایی که برای زندگی بشر ارائه کرده است به راه های تأمین سلامت رهنمون گردد.

کلمات کلیدی: سیره نبوی، وظایف بیمار، بیماری

زندگی در شهر سالم بر اساس دانش اسلامی و سبک آن^۱

دکتر سید عبد... مدنی^{*۱،۲}

^۱ رئیس مرکز تحقیقات طب سنتی و مکمل مرکز مطالعات اخلاق و تاریخ پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مازندران
^۲ مدیر گروه گوش و حلق و بینی و جراحی سر و گردن دانشگاه علوم پزشکی مازندران tcmrc.mazums@gmail.com

با توجه به عنوان مقاله، موضوع مورد بحث توجه به سلامت انسان است. در شهری که یکی از خصوصیات برجسته اش، بینش کل نگرانه نسبت به انسان است، رأس مدیریتی آن با نبی اکرم (ص) و عهده دار دروازه این شهر، مولا علی (ع) است. در روایت های مکرر از شیعه و اهل سنت آمده است: (أنا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَ عَلِيُّ بَابُهَا فَمَنْ أَرَادَ الْعِلْمَ فَلْيَاتِ بَابَهَا)

از طرفی طبق فرموده رسول گرامی اسلام (ص) و امام صادق (ع): (بِحَارِ الْأَنْوَارِ ج. ۷۵/۲۳ حدیث ۵۹) «لَا يَشْتَعْنِي أَهْلُ بَلَدٍ عَنِ ثَلَاثَةِ: يَفْرَغُ إِلَيْهِ أَمْرٌ ذُنْبَاهُمْ وَ آخِرَتُهُمْ فَإِنْ عَدَمُوا ذَلِكَ كَانُوا هَمَجًا».

در شهر اسلامی سه ستون اصلی وجود دارد که سلامت شهر را تأمین می کنند ۱. فقیه عالم و رع (فقیه پرهیزگار) ۲. امیر مطاع (مدیر با کفایت که مورد تأیید مردم باشد) ۳. طبیب حاذق ثقه (طبیب حاذق و مورد اطمینان و اخلاق محور).

از طرف دیگر، آئین اسلام به ذات خود، رنگ هیچ ملیت خاصی نداشته، بلکه دین انسانی و منطبق با خواسته های فطری و عقلانی انسان هاست و اساس و پایداری آن بر چهار محور استوار است تا سلامت دنیا و آخرت انسان ها تأمین گردد:

۱. قرآن ۲. سنت نبی گرامی اسلام (ص) ۳. اجماع علما و دانشمندان دین ۴. عقل

الگوی زندگی در شهر اسلامی در درجه اول، حالت هدایتی و معرفتی (ارادی) دارد و تعامل بین جسم و روان آدمی بر قرار می کند و برای این کار با دو سطح از مبانی دین شناختی (و حیانی) ارتباط دارد که در لایه زیرین*، مبانی و زیر ساخت های نظری قرار دارند و توجیه گر الگوی اساس دین مبین اسلام هست. و در لایه زبرین آن، مبانی تمدن ساز و الگو دهنده اسلام واکاوی می شود (تربیتی و اخلاقی).

با توجه به اینکه انسان اشرف مخلوقات است، بطور کل نگرانه شش هویت جمادی، نباتی، عاطفی، ادراکی، عقل نظری و عقل عملی در او جمع می باشد و بطور خلاصه به صورت ذیل طبقه بندی می شود:

۱- هویت بیولوژیکی (جمادی- نباتی- حیوانی) معادل بدن (Body) و تراب (خاک)

۲- هویت عاطفی ادراکی اولیه (حیوانی انسانی اولیه) معادل روان و نفس (Mind)

۳- هویت معرفتی ارادی (انسان عالی) معادل روح و امر الهی (Spirit)

لازم به ذکر است که دو هویت اول توسط علم تجربی قابل مطالعه بوده و بر همین اساس پیشرفت هایی در شناخت این دو حاصل شده است. اگر چه هنوز اول راه هستیم اما ارتباط این دو هویت نیز تا اندازه ای مشخص گردیده است، به نحوی که بطور یقین می توان گفت ارتباط دو طرفه بین آنها وجود دارد.

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

در هویت بیولوژیکی، عدم تعادلات بیولوژیکی (Homeostasis in Imbalance) منجر به عدم تعادل روانی و رفتاری بیولوژیکی شده و بالعکس استرس‌های روانی (Psychological Stress) منجر به اختلالات بدنی می‌گردد.

در هویت عاطفی ادراکی اولیه = همچنین موضوع بیماری‌های روان-تنی (psychosomatic) مد نظر طب قدیم و طب جدید بوده و تحقیقات نسبتاً وسیعی در این زمینه در جریان است که اساس پاتوفیزیولوژی آن مجال دیگری را طلب می‌کند و در هویت معرفتی ارادی که اساس دیدگاه ادیان الهی بخصوص ادیان ابراهیمی بالاخص اسلام ناب محمدی (ص) است، مربوط به «روح» می‌باشد. (اصل آن در متن مقاله بصورت کامل خواهد آمد)

بر اساس مطالب ذکر شده می‌توان گفت برای رسیدن به سلامت کامل جسمی و روحی باید وارد شهری شد که علم آن در وجود مبارک حضرت محمد(ص) تجلی می‌یابد و علی (ع) کنترل‌کننده شهر و دروازه آن می‌باشد و حتماً طبیب و فقیه باید همراه هم باشند تا این سلامتی تأمین گردد. همچنین دو کتاب «من لا یحضره الطیب و من لا یحضره الفقیه»، بطور اختصار، بیان‌کننده زمانی است که انسان وقت اندکی دارد که بخواهد سلامت را دریافت کند و حالت اورژانسی مشکل سلامت را برطرف می‌نماید.

کلمات کلیدی: زندگی و مفاهیم آن، شهر سالم دانش اسلامی، سیره نبوی، بیماری و سلامت، سبک زندگی سالم، تعامل روح و جسم

در سلامت

کاربردهای درمانی "سیاه دانه" در طب نبوی و طب جدید

فاطمه نوجوان^{۱*}، حسین مرادی^۲، مجید اصغری^۳

^۱متخصص طب سنتی، استادیار، دانشکده طب سنتی دانشگاه علوم پزشکی قم mapfn2001@yahoo.com

مقدمه و بیان مسأله: گسترش روز افزون بیماریهای مزمن و ناکافی بودن درمانهای رایج در درمان این بیماریها و عوارض مختلف دارویی، موجب شده است که جامعه پزشکی در جستجوی درمانهای موثر و کم عارضه برآید. یکی از برجسته ترین روشهای درمانی، نسخ شفا بخش برخاسته از منبع وحی می باشد که مورد توجه و توصیه معصومین(ع) می باشد که از جمله این توصیه های درمانی توجه به تاثیرات درمانی دانه پر برکت "سیاه دانه" می باشد که در تحقیقات متعدد جدید علمی نیز به اثبات رسیده است.

مستندات روایی و سابقه تاریخی: "سیاه دانه" که به آن "شونیز" نیز می گویند بر اساس فرمایش نبی مکرم اسلام(ص) و امام جعفر صادق(ع) دوی کل دردها به غیر از مرگ است. در طب روایی "سیاه دانه" رافع انواع دردها از جمله سردرد، شکم درد، چشم درد، درد رحم ذکر شده است. برای از بین بردن انواع تب مفید است. کاربرد این گیاه در امراض اعضای مختلف بدن بیان شده است. در دستگاه تنفس جهت درمان زکام سرد و تنگی نفس کاربرد دارد. دردستگاه گوارش از بین برنده نفخ و انواع کرم روده و رافع رطوبت معده است. "سیاه دانه" رافع انسداد مجاری کبد و درمان یرقان نیز می کند. "سیاه دانه" به عنوان ادرار آور در دستگاه کلیوی و مجاری ادرار کاربرد دارد. رافع اختلالات ایجاد شده در روند خروج ادرار و ذوب کننده سنگ کلیه و مثانه است. در امراض پوست و مو نیز کاربرد داشته در درمان ریزش مو و زخمهای ساق پا مفید است.

روش پژوهش: جستجو در منابع معتبر روایی جهت استخراج کاربردهای درمانی ذکر شده برای سیاه دانه انجام گرفت و مقالات و نتایج تحقیقات آزمایشگاهی و بالینی سالهای اخیر بر روی "سیاه دانه" از پایگاههای اطلاعاتی استخراج و بررسی شد.

نتایج: پژوهشهای جدید نیز با مطالعه بر روی مواد مؤثره موجود در "سیاه دانه" اغلب کاربردهای درمانی آن را به دلیل «تیمو کینون» موجود در آن می داند. در مطالعات متعدد آزمایشگاهی اثرات محافظتی کبدی، کلیوی، گوارشی، سیستم عصبی و قلب و عروق و نیز اثرات ضد التهابی، ضد سرطانی، ضد میکروبی و انگلی، از "سیاه دانه" گزارش شده است. اثرات کاهنده آن در فشارخون، چربی و قند بالای خون در مطالعات نشان داده شده است.

کاربرد و آثار: شگفتی های درمانی "سیاه دانه" در پیامهای وحیانی اهل بیت (ع) ذکر شده است. مطالعات و تحقیقات دانشمندان اگرچه پتانسیل درمانی "سیاه دانه" را در امراض متعدد نشان داده اند اما هنوز در ابتدای راه بوده و به کنه چگونگی عملکرد همه جانبه "سیاه دانه" پی نبرده اند. علاوه بر انجام هر چه بیشتر مطالعات علمی عمیق و گسترده برای اثبات اثرات شفابخش "سیاه دانه" و ارائه آن به بشر امروز به عنوان یک راه حل درمانی مطمئن، استفاده از "سیاه دانه" با استناد به اعتبار وحی می تواند در درمان انواع آلام و امراض به کار رود.

کلمات کلیدی: سیاه دانه، شونیز، تیمو کینون، طب روایی

دارو و داروسازی در دوران تمدن اسلامی

سیده سارا عقیلی^۱، فاطمه اسکندری^۲

saraaghili95@gmail.com^۱

دانشجوی رشته دندانپزشکی، واحد بین الملل دانشگاه علوم پزشکی شیراز

مقدمه و بیان مسئله: دانش داروسازی قدمت عظیمی در تاریخ بشر دارد، به طوری که استفاده از دارو به قبل از تاریخ مکتوب می رسد. از زمان جمع آوری مواد دارویی برای تسکین دردها، از طریق قرار دادن عضو در آب سرد و یا استفاده از برگ تازه ی درختان، دانش دارو سازی آغاز شد.

دانشمندان مسلمان با آزمایش های مداوم در کشف ترکیبات جدید دارویی، توفیقات مهمی بدست آوردند. آثار درخشان آنها (کشف الکل، کتب الشفاء، ذخیره خوارزمشاهی، الابنیه و ...) دلایل روشنی بر این ادعاست. در اثر بروز بیماری های مختلف و غریزه بقاء در طول اعصار متمدنی اهمیت این رشته آشکار گردید. این امر منجر به تاسیس مدارس و دانشکده داروسازی و استخدام اساتید حاذق در این رشته شد، که نهایتاً به شکل گیری داروخانه ها انجامید.

مستندات قرآنی و روایی و یا سابقه تاریخی: قرآن کریم و احادیث خود یکی از سرچشمه های اصلی و مهم دانش داروسازی است، که با توصیه و تاکید بر مصرف برخی خوردنی ها و پرهیز از برخی دیگر، مسلمانان را به فراگرفتن این علم رهنمون ساخته. قرآن کریم گاه توصیه های مستقیمی در مورد کاربرد درمانی بعضی غذاها دارد، مثلاً در مورد عسل می فرماید: **فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ (نحل / ۶۹)**.

روش پژوهش: مقاله مروری می باشد و با مطالعه ی مقالات متعدد، گردآوری شده.

نتایج: رخدادهای اتفاقات ناگواری از جمله مرگ و میر مردم به دلیل شیوع بیماری های همه گیر، به خصوص در عصر قاجار، دولتمردان را بر آن داشت تا طب نوین غربی را در ایران گسترش دهند. با کشف داروهای جدید و تاسیس داروخانه ها و بیمارستان ها، سطح سلامت مردم و جامعه ارتقا یافت و تا حدودی جلوی ترویج امراض گرفته شد.

کاربرد و آثار: از کشفیات دانشمندان، امروزه در صنایع مختلف، استفاده های گوناگونی می شود. از الکل در ساخت داروهای مسکن و شربت های خواب آور و به عنوان ماده ای زدااینده، و ضدعفونی کننده، در بیمارستان ها و مراکزهای بهداشتی، استفاده می شود. همچنین در تهیه عطرها، مواد آرایشی، رنگ ها و حتی به تازگی به عنوان سوخت ماشین از الکل استفاده می شود. از جوهر گوگرد (سولفوریک اسید)، در صنایع مس و فولاد، ساخت رنگ ها، پلاستیک، باتری ماشین، انواع کود ها، فراورده های نفتی و ... استفاده می شود.

از جوهر شوره (نیتریک اسید)، که یک مایع بسیار خورنده است، در ساخت مواد منفجره ی مشهوری نظیر نیترو گلیسرین و T.N.T استفاده می شود.

کلمات کلیدی: داروسازی، پزشکی، تمدن اسلامی، اطبا

بررسی فراوانی نسبی توصیه های معنایی و توصیه های غذایی - دواپی در کتاب طب النبوی^۱

دکتر مزده پورحسینی*

دانشجوی دوره PHD طب سنتی - دانشگاه علوم پزشکی قم Poormojde4@gmail.com

کتاب طب النبوی یکی از نابع مهم و متقدم برای دسترسی به اصول فکری و اندیشه طبیبی رسول مکرم اسلام (ص) است که تا کنون به کرات گردآوری شده و آنچه در این تحقیق مورد نظر نویسنده می باشد کتاب طب النبوی نوشته ابوالعباس مستعفری است که در سال ۴۳۲ هجری قمری تالیف شده است.

هدف اصلی این تحقیق بررسی نحوه اندیشه پیامبر اکرم (ص) در موضوع طب است که نمایانگر اندیشه اصلی اسلام ناب در این محدوده است و این مطلب زیربنایی ترین امری است که پیش از هرگونه ورود به مباحث عملکردی و روشی طب اسلامی بایستی مشخص و معرفی گردد.

به نظر نویسنده چنانچه بدون رمزگشایی از نحوه تفکر اسلامی در مورد هر علم، فقط بصورت جزئی و صرفاً کاربردی در آن موضوع بحث شود از مسیر اصلی تفکر اسلامی فاصله گرفته و به خطا خواهیم رفت. از این رو به عنوان یک تحقیق موجز به بررسی آماری فراوانی نوع نگاه رسول خدا (ص) به موضوع سلامت و درمان پرداختیم تا به این واسطه راهی به سوی مکتب طبیبی اسلامی بگشاییم. در این تحقیق پس از آمارگیری از تعداد احادیث طبیبی کتاب طب النبوی به بررسی دقیق محتوایی هر روایت پرداخته و با دقت در سه گروه توصیه های معنایی (روحانی یا معنوی) و توصیه های غذایی یا دواپی یا رفتارزستی و توصیه هایی که ترکیبی از هر دو بودند تقسیم بندی شد و سپس درصد فراوانی هر یک محاسبه و نتیجه گیری نهایی انجام شد. نتیجه آنکه ۴۳ درصد از توصیه های سلامتی بخش طب النبوی، معنایی و دارای بار معنوی و محتوای روحانی است و ۳۴/۵ درصد توصیه هایی است که صرفاً با روش های طبیبی شرح داده شده اند و ۲۱/۵ درصد از فرمایشات رسول اکرم (ص) در کتاب طب النبوی هم دارای بار معنایی و هم غذایی دواپی اند. و در این میان بالاترین آمار متعلق به توصیه های معنایی است که می تواند نشان دهنده اولویت تفکر معناگرا در طب اسلامی باشد که در نوع نگرش ما به طب اسلامی تاثیر قابل توجهی خواهد گذاشت. لازم به توضیح نیست که با یافتن اصول بنیادینی که بر نحوه تفکر دینی در موضوع طب حکومت می نمایند گره از پیچیدگی ها و بدفهمی های کنونی طب اسلامی گشوده خواهد شد.

کلمات کلیدی: مکتب طبیبی اسلام، نگرش اسلامی به طب، طب النبوی، طب نبوی

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

خود مراقبتی معنوی (سلامت معنوی)

مهران معتمدی*

عضو کمیته تحقیقات دانشگاه علوم پزشکی جهرم Mehranmoetamedi@gmail.com

مقدمه و بیان مسئله: سلامت داری ابعاد ی است که شامل سلامت جسمی ، روانی ، اجتماعی و یکی از انواع چهارگانه سلامت سلامت معنوی است که علاوه بر پژوهش های بسیار در این زمینه به علت ابهام در تعریف سلامت معنوی به نتیجه کلی منجر نشده. سلامت معنوی علاوه بر عینی نبودن اما یکی از اثر گذارترین ارکان سلامتی بر سه بعد دیگر سلامتی است به گونه ای که تحقیقات انجام شده حاکی از آن است که بدون سلامت معنوی دیگر ابعاد سلامتی زیستی ، اجتماعی ، روانشناختی نمی توانند به حداکثر ظرفیت خود برسند که نتیجه آن عدم دست یابی به حداکثر سطح کیفیت زندگی است . با توجه به گسترده بودن معنوی سلامت معنوی ما در این مقاله بر آن شدیم که به برخی از جنبه های این بعد از سلامتی بر سلامتی فردی و چیستی آن اشاره کنیم.

روش پژوهش: در این پژوهش مروری با استفاده از مرورگر و سایت های گوناگون شامل : گوگل ، گوگل اسکولار ، پایگاه اطلاعات علمی (SID) و مرور سایت های تبیان ، راسخون انجام شده که در مجموع با مطالعه ۱۵ مقاله و سایت مرتبط با موضوع ، یافته های پژوهش خارج گردید.

نتایج: هرگاه سخن از سلامتی معنوی به میان می آید ناخودآگاه معنوی دین و مذهب در ذهن مجسم می شود اما عموماً معنویت را فرا تر از تعلق به مذهب می دانند و برای احترام و خیزش داری معنی و هدف پیدا می کند که در این صورت حتی در افراد لائیک ، معنویت می تواند وجود داشته باشد. طبق نظر راسل سلامت معنوی می توانند از راه های دیگر حاصل شود از جمله : تعاملات روزانه با دیگران ، اعتماد ، صداقت و درستکاری ، تجربیاتی در مورد طبیعت که احساس اتحاد با دنیای طبیعی را ایجاد می کند.

کاربرد و آثار: با بررسی های انجام شده می توان به این نتیجه رسید که سلامت معنوی که به دنبال آن سلامت کلی فرد خواهد بود در چهار چوب فرهنگ و ارزش هر کشور جای می گیرد و سنجیده می شود. سلامت معنوی مفهومی است کلی که میزان آگاهی و برداشت جامعه از معنویت بر آن تاثیر گذار است . سلامت معنوی هر کس به نوع نگرش و درک او از عالم هستی و ادیان حاکم بر جهان بستگی دارد.

که با شرایط فرهنگی و اعتقادی کشور ما خود مراقبتی معنوی کمک کننده در شناخت معنای زندگی و آشنایی با خالق هستی می باشد . پرورش روح یک ضرورت است همانند تغذیه برای بدن زیرا که در سایه خود مراقبتی معنوی می توانیم استعداد های خود را شکوفا کنیم و در سایه لطف و رحمت ایزد منان در برابر تمام فراز و نشیب های زندگی پایداری کنیم.

کلمات کلیدی: سلامت و معنویت ، مذهبی بودن، کیفیت زندگی

بررسی مقوله اعراض نفسانی در طب سنتی ایران^۱

بابک دانش فرد^{۱*}، وحید تفضلی^۲

^۱مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ طب، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران
^۲شرکت گوهر خرد پارسیان، مرکز رشد طب سنتی و گیاهان دارویی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران babakdaneshfard@gmail.com
^۳گروه آموزشی طب سنتی ایران، دانشکده طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران

مقدمه و بیان مساله: درطب سنتی ایران عواملی که بدون آنها حیات انسان ناممکن است، اسباب یا سته ضروریه نامیده می شوند. این شش اصل ضروری شامل هوا، آب و غذا، خواب و بیداری، حرکت و سکون، احتباس و استفراغ و اعراض نفسانی می باشند. در این میان، حالات روحی و روانی که عموماً اعراض نفسانی نامیده می شود، مهم ترین نقش را در حفظ سلامتی و درمان بیماری ها بر عهده دارد؛ زیرا به سرعت قوا و افعال (عملکرد اندام ها) را تحت تاثیر قرار می دهد.

روش کار: در این مطالعه مروری جستجو در منابع فارسی و عربی طب سنتی ایران با استفاده از کلید واژه های: اعراض نفسانی، اعراض نفسانیه، الاعراض النفسانیه، الاحداث النفسانیه، عوارض نفسانی، احداث نفسیه، حرکات نفسانی و عوارض روحی انجام گرفت. سپس نتایج جستجو با دقت بررسی شده، موارد منطبق استخراج و دسته بندی گردید.

نتایج: از دیدگاه حکمای طب سنتی ایران، اعراض نفسانی جایگاه بسیار مهمی در سلامت انسان دارد. به همین علت هم پس از شناساندن ویژگی ها و آثار هر یک از این اعراض، تدابیری را در حیطه بهداشت روانی عرضه می-کنند که تأمل برانگیز و در عین حال قابل استفاده برای انسان امروز می باشند.

نتیجه گیری: به منظور حفظ سلامتی و بهبودی از بیماری ها، توجه به اعراض نفسانی بسیار مهم است؛ به گونه ای که حکمای طب سنتی ایران به این امر در کتب خود اهتمام ویژه ای داشته اند. آنان در این خصوص به شش مورد از مهم ترین موارد اعراض نفسانی پرداخته و به طور دقیق اثرات آنها را بر بدن انسان بررسی و در ادامه توصیه های جالب توجهی را جهت حفظ تندرستی و حتی درمان برخی بیماری ها ارائه داده اند. توصیه هایی کاربردی که امروزه هم می توانند مورد استفاده و پژوهش قرار گیرند.

کلمات کلیدی: اعراض نفسانی، طب سنتی ایران، بهداشت روانی

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

نقش بهداشت و تغذیه در سلامت از منظر سیره نبوی

سیده مریم حسینی^{۱*}، یاسمن کوه شوری نیا^۲

^۱ دانشجوی کارشناسی بهداشت عمومی، دانشکده بهداشت اوز لارستان yasaman_alale@yahoo.com

مقدمه و بیان مساله: بهداشت و تغذیه از مهمترین موضوعات بشری در همه زمان ها بوده و تأمین کننده سلامت، حافظ و ارتقاء دهنده آن است. پیامبر اعظم (ص) زندگی بدون سلامتی و تندرستی را، حیات بدون خیر و برکت دانسته و می فرماید: "لاخیر فی الحیاه الا مع الصحه". آنچه که امروزه سازمان های بهداشتی با عنوان "انسان سالم، محور توسعه پایدار" بیان می کنند، دقیقاً مضمون همین گفته پیامبر (ص) است که با اقتدا به ایشان می توان از یک زندگی سعادت مند توأم با سلامت جسم و روان برخوردار شد.

روش پژوهش: پژوهش حاضر نوعی مطالعه ی مروری می باشد که از روش جستجوی اینترنتی، مطالعات کتابخانه ای، بهره گیری از آیات قرآن و با مراجعه به احادیث و روایات معتبر اسلامی انجام شده است.

نتایج: با بررسی احادیث و روایات متعدد از پیامبر اسلام (ص) می توان به نقش بهداشت و تغذیه در ارتباط با سلامتی پی برد. پیامبر اسلام (ص) اهتمام ویژه ای برای بهداشت و تغذیه قائل شده و درباره ی موضوعات مربوط به بهداشت و تغذیه و تاثیرات آن بر سلامتی دستورات ویژه ای را به عموم ارائه نموده است.

کاربرد و آثار: از منظر پیامبر گرامی اسلام (ص) بهداشت و تغذیه اثرات مستقیم و مهمی بر سلامتی افراد دارد که با عمل به دستورات ایشان می توان به سطح بالایی از بهداشت و تغذیه رسید و از بروز بیماری های متعدد جسمی و روانی جلوگیری کرد و بدین ترتیب سلامت جامعه ی اسلامی تا حد زیادی تضمین گردد.

کلمات کلیدی: سلامتی، بهداشت، تغذیه، سیره نبوی

نقش شفا بخشی دعا و توسل در سیره نبوی^۱

لیلا زارع^{۱*}، معصومه باقری^۲، محدثه بسیجی^۳

^۱دانشکده پیراپزشکی شیراز farhangi4@sums.ac.ir

مقدمه و بیان مساله: در ایران مطالعاتی در مورد بررسی تأثیر دعا در درمان بیماران انجام شده است. به طور کلی، افزایش علاقه و توجه دانشمندان علوم پزشکی به تأثیر دعا در درمان بیماری‌ها از طرفی می‌تواند حاکی از درمان‌ناپذیر بودن برخی بیماری‌ها در چارچوب طب مدرن باشد و از طرف دیگر نشان‌دهندهٔ اعتراف پژوهش‌گران علوم پزشکی به اهمیت استفاده از روش‌های طب سنتی و مکمل، از جمله دعادرمانی، برای درمان بیماری‌ها باشد. از این رو هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی نقش شفا بخشی دعا و توسل در سیره نبوی می‌باشد.

روش: برای این مطالعه، مقالات موجود در SID، noormages و سایر منابع معتبر داخلی و خارجی با کلید واژه های دعا، توسل و شفا بخشی مورد بررسی قرار گرفت همچنین متون اسلامی همچون قرآن کریم، صحیفه سجادیه و مفاتیح الجنان جستجو شد و مورد بررسی قرار گرفت.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان می‌دهد که در تمامی پژوهش‌های بررسی شده تأثیر معنا دار دعا و توسل در بهبود و شفا بخشی بیماران مورد تایید قرار گرفته بود این در حالی است که آیات شریفه قرآن کریم و سخنان و توصیه‌های معنوی رسول مکرم اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) و معصومین ما غنی‌ترین ذخایر در این زمینه هستند. این نکات نشان می‌دهد که در ادعیه رسیده به ما برای انسان معتقد به آنها، نوعی ابزار حمایتی برای برخورد و تحمل با بیمار فراهم می‌آورد.

کلمات کلیدی: دعا، توسل، شفا بخشی

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

جایگاه امید در معنویت اسلامی^۱

آزیتا جابری*

دانشجوی مقطع دکترای پرستاری دانشکده پرستاری و مامایی حضرت فاطمه (س)، کمیته تحقیقات دانشجویی دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران
azita635@yahoo.com

مقدمه و بیان مساله: شرافت و ارزش هر علم بستگی به دستاوردهای معنوی آن علم دارد و کدام علم میتواند از این جهت به اهمیت و ارزش شناخت قرآن و بررسی مفاهیم والای آن برسد که ارزش و قداست خود را از ذات اقدس احدی گرفته است. از سوی دیگر در دنیای حاضر که انسانها در ماتم معنویت ناله سر داده اند و زندگی آنها را یکسره، دلهره و اضطراب فرا گرفته است، تحقیق در مفاهیم قرآن و بهره گرفتن از آنها میتواند تا حدی این خلاء معنوی را جبران کند و موجب آرامش دل شود.

در دنیای متمدن امروزی، آدمی به ظاهر مرفه به نظر میرسد؛ اما بیش از گذشته، افسرده، ناامید و تنهاست. روان شناسان مثبت نگر معتقدند امید می تواند از افراد در برابر رویدادهای استرس زای زندگی حمایت کند. در میان اندیشمندان مسلمان نیز شهید صدر معتقد است نظریه قرآن درباره موضوعهای گوناگون اعتقادی- اجتماعی و جهانی، در پی گذشت زمان روشن میشود. آیات این کتاب شفا بخش الهی (قرآن، یونس: ۷) بارها انسانها را به امیدواری تشویق کرده اند؛ به گونه ای که با توجه به آیات امید آفرین قرآن، این کتاب مقدس را- با توجه به نام های مبارکی که بر آن نهاده اند- کتاب امید نیز می توان نامید. تفکر در قصه های قرآن، ما را به این حقیقت رهنمون می شود که یکی از هدف ها از بیان این قصه ها، تحکیم روح امید در دل اهل ایمان بوده است؛ چنان که در قرآن می خوانیم ما از هر یک از سرگذشت های انبیا برای تو بازگو کردیم تا به وسیله آن، قلبت را آرامش بخشیم و اراده ات قوی شود (قرآن، هود: ۱۱۹).

روش پژوهش: در این مطالعه، از روش پژوهش مرور اسنادی کتابخانه ای بهره گرفته شده است. به این منظور محقق به بررسی متون اسلامی و عرفانی و همچنین منابع علوم مرتبط با سلامتی پرداخته است.

نتایج: خداوند متعال از طریق بیان زندگی این انسانهای نمونه که مظهر کامل اسمای نیکوی الهی (منتهی الرجا یا) هستند، روحیه امید را در دیگر افراد بشر پرورده و تقویت کرده است؛ چنانکه حضرت یوسف (ع)، بنده صالح خدا و گم گشته عزیز یعقوب، سر انجام، به آغوش پدر بازگشت (قرآن، یوسف: ۱۹۹)؛ آتشی که نمرودیان برافروخته بودند، به گلستانی از لطف و رحمت حق تبدیل شد (قرآن، انبیا: ۶۳)؛ ایوب پس از تحمل کردن همه رنج ها سلامت و ثروت به دست آورد و دیگر نعمت های از کف رفته را یک باره باز یافت. البته امید بخشی قرآن کریم تنها به زندگی دنیایی محدود نمی شود؛ بلکه آخرت آدمی را نیز فرامی گیرد؛ چنان که بشارت دادن به بهشت، امیدی است که قرآن کریم برای زندگی جاودان آخرت مطرح کرده و با بیان جزئیاتش، شوق مؤمنان را برای رسیدن به آنجا بیشتر کرده است (توبه ۱۱). اگر در جایی از این کتاب آسمانی، از دوزخ سخنی گفته شده، هدف، آن است که انسان ها برای رسیدن به بهشت تلاش کنند و توشه لازم را برای سفر آخرت فراهم آورند. خداوند متعال برای آنکه تیرگی ناشی از ناامیدی را از دل مؤمنان بزدايد، از زبان پیامبری بزرگ همچون یعقوب فرموده است: «و لَّا تَأْسُواْ مِنْ رُّوحِ اللّٰهِ إِنَّهُ لَأَیَّسٌ مِّنْ رُّوحِ اللّٰهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْکَافِرُونَ» : (یوسف ۸۷). در قرآن کریم، زیر بنای امید در ارتباط با خداوند متعال است؛ زیرا هیچ مفهوم عمده ای جدا از خدا، در قرآن وجود ندارد؛

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

به دیگر سخن، از آنجا که امید در راستای تکامل انسان است و تکامل انسان در قرآن، به سوی مقام خلیفه الهی است: «وَ إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰئِكَةِ اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَهٗ» (بقره ۹۹) و انسان، تجلیگاه اسمای الهی به شمار می رود، امید نیز در راستای تجلی صفات الهی نهادینه شده در وجود بشر است.

کاربرد و آثار: بررسی آیات مشتمل بر واژگان امید در قرآن کریم، بیانگر آن است که امید، ماهیتی مثبت و پسندیده دارد؛ ولی عوامل پدید آورنده (متعلقات) آن و نیز موانع بر هم زنده اش ممکن است ماهیتی حقیقی یا کاذب داشته باشند از منظر قرآن کریم، امید از چنان جایگاهی برخوردار است که نقطه مقابل آن، یعنی ناامیدی، از گناهان کبیره به شمار می رود؛ زیرا یأس از رحمت خداوند، در واقع، محدود کردن قدرت و پنهان کردن احاطه و وسعت رحمت اوست. قرآن کریم به عنوان تنها منبع و حیانی مورد اعتماد، با نگاهی جامع به انسان و نیاز های او و ظرفیت وجودی اش، عواملی همچون احساس گناه، کم ظرفیتی، نداشتن شرح صدر، و... را از جمله عوامل مهم برای کاهش روح امید در انسان میداند.

کلمات کلیدی: امید، معنویت، اسلام

نقش شفابخشی دعا و قرآن در سیره نبوی

صدیقه معین موسوی^{۱*}، طاهره معین موسوی، هوشنگ علیجانی رزانی^۲، ضیاء السادات معین موسوی^۳

^۱دانشجوی هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز sed_moa@yahoo.com

مقدمه: مشکلات روانی و جسمی از مسائل مهم جوامع امروزی است. بسیاری از علل آنها از کنترل بشر خارج گردیده و دائماً جسم و روح فرد را تحت تأثیر قرار می دهد. در این میان سهم مشکلات روحی بیشتر است. به طوری که اکثریت مشکلات جسمی (گوارشی، فشارخون، سکت قلبی و مغزی و میگرن...) منشاء روحی دارد. اتصال به یک نیروی ماورائی می تواند در این برهه از زمان به کمک انسان بیاید. قرآن کریم توجه فراوان به ابعاد مختلف انسان (ابعاد مادی - معنوی) دارد و این توجه را می توان در آیات مختلف (سوره زمر - انفال - شعراء) به وضوح و مکرر دید و آثار آنها با انجام فرامین و دستورات حس کرد. در کنار دعوت عمومی، آیات قرآنی انسان را به کسب دانش و تعمق و تفکر در شاخه های علوم پزشکی و بهداشت روان هدایت می کند. پیامبر اکرم (ص) می فرماید: دعا باعث آرامش دلها می شود. که خود نمادی از تاثیر تباط معنوی با خدا و ائمه در پیشگیری و یا برخورد با مشکلات روحی و روانی است. این مقاله نیاز انسان به دعا و نیایش از منظر قرآن و ائمه معصومین (ع) در کاهش آلام جسمی روحی می پردازد. بررسی ها و تحقیقات انجام شده، تأثیر دعا بر درد (شدت درد)، ارتباط معنا داری را نشان می دهد.

روش کار: این تحقیق یک مطالعه مروری بر یافته های موجود و تحلیل آنها با محوریت قرآن و دعا (برخی آیات قرآنی، احادیث روایات) و دستورات مفسران (پیامبران و اهل بیت و...) می باشد.

نتیجه گیری نهایی: با تأمل و تدبیر در آیات قرآنی و بررسی روایات پیامبران و ائمه اطهار درمی یابیم که ارتباط تنگاتنگی بین قرآن و تعالیم الهی با سلامتی انسان وجود دارد و بکارگیری آنها انسان را به سوی سلامتی جسمی و روحی سوق می دهد.

کلمات کلیدی: بیماریهای جسمی - روحی روانی، قرآن، ائمه معصومین (ع)

چالش‌های مراقبت معنوی در پرستاری^۱

آزیتا جابری*

دانشجوی مقطع دکترای پرستاری دانشکده پرستاری و مامایی حضرت فاطمه (س)، کمیته تحقیقات دانشجویی دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران
azita635@yahoo.com

مقدمه و بیان مساله: انسان به عنوان شگفت آورترین آفریده خداوند دارای ابعاد گوناگون شناختی، عاطفی، اجتماعی و معنوی می‌باشد. عدم توجه به هر یک از این ابعاد سبب حذف بخش مهمی از وجود انسان می‌شود. تحقیقات بسیاری ارتباط جسم، روان و روح و تاثیر اعتقادات و خواسته های فردی را بر سلامت جسمی نشان داده اند. معنویت مهمترین بعد وجودی در بیش از یک سوم مردم جهان است و به عنوان نیروی قوی در مرکز زندگی آنها قرار گرفته است و به سلامتی، احساس خوب داشتن و بهبودی پیوند خورده است.

ارتباط پرستاری با معنویت در امر مراقبت از بیماران، در مفهوم مراقبت و پرستاری همه جانبه نگر نهفته است. از این دیدگاه، پرستاران باید انسان را یک واحد زیستی، روانی و اجتماعی با مرکزیت بعد معنوی در نظر بگیرند و توجه نمایند که هر کدام از این ابعاد به هم وابسته و متاثر از یکدیگرند. دغدغه های پرستاری در این حوزه را میتوان در در بیان استانداردهای عملکرد بالینی انجمن پرستاری آمریکا، نظریات بیشتر نظریه پردازان پرستاری و تشخیصهای پرستاری مانند پریشانی معنوی و مداخله معنوی افزایش بالقوه سلامت معنوی مشاهده کرد.

روش پژوهش: در این مطالعه، از روش پژوهش مرور اسنادی کتابخانه ای بهره گرفته شده است. به این منظور محقق به بررسی متون اسلامی و عرفانی و همچنین منابع علوم مرتبط با سلامتی پرداخته است.

نتایج: با وجود اینکه توجه به نیازهای معنوی بیماران و انجام مداخلات مناسب از وظایف یک پرستار متخصص و حرفه ای است، اغلب در پرستاری به بعد معنوی وجود انسان توجه نمیشود چرا که به اندازه کافی در این زمینه مطالب علمی وجود ندارد. تحقیقات انجام شده نشان میدهند که مراقبت معنوی به سه دلیل مبهم بودن نقش معنویت در پرستاری، عدم برقراری ارتباط مناسب میان پرستار و بیمار، و عوامل محیطی تاکنون به طور مناسب مورد توجه قرار نگرفته است. همچنین پرستاران اغلب در بیان مشکلات معنوی بیماران دچار سردرگمی و ناتوانی هستند. نکته دیگر آنکه بسیاری از پرستاران در مقابل معنویت احساس خوبی نداشته و تمایلی به ارائه مراقبت معنوی ندارند.

بسیاری از نویسندگان پرستاری معتقدند که توانایی ارائه مراقبت معنوی با افزایش آگاهی پرستار از معنویت و سلامت معنوی خود بیشتر میشود. یکی دیگر از مباحث عمده در مراقبت معنوی، بحث در مورد دیدگاه معنوی است که اغلب با مذهب، یکسان فرض میشود. در بررسیهای صورت گرفته نشان داده شده که میان دیدگاه پرستاران در مورد عقاید و باورهای مذهبی خود با نگرش آنها نسبت به ارائه مراقبت معنی ارتباط مثبت وجود دارد. توصیه شده است که برای درک معنویت بیماران و رویارویی با نیازهای معنوی، بایستی آگاهی

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

پرستاران فارغ التحصیل و دانشجویان پرستاری در مورد معنویت، تعیین و گسترش داده شود. دانشجویان نیز باید ارزشها و باورهای خود زمینه اعتقادات شخصی در مورد معنویت را برای خود شفاف و روشن کنند و در طول تحصیل آموزش لازم را در این زمینه بگذرانند.

کاربرد و آثار: با توجه به اهمیت بعد معنوی و لزوم آموزش آن به دانشجویان پرستاری جهت آماده کردن آنها برای ارائه مراقبت معنوی، پیشنهاد میگردد که محتوای درسی در مورد معنویت و مراقبت معنوی در برنامه آموزش پرستاری گنجانده شود. به این جهت، بسترسازی فرهنگی قبل از تهیه محتوای درسی امری ضروری به نظر میرسد. این محتوا بایستی شامل توصیف و تعریف مفاهیم معنوی، نیازهای معنوی، تاثیر بعد معنوی بر سلامتی و اهمیت مراقبت معنوی در پرستاری باشد. آموزش این محتوا نیز به شیوه های گزارش موردی و با بیان آزاد احساسات و اندیشه های دانشجویان همراه باشد. مربیان محیطهای بالینی نیز میتوانند با قرار دادن مراقبتهای معنوی در طرح مراقبتی بیماران، به دانشجویان این فرصت را بدهند که بینش و بصیرت و تواناییهای لازم در زمینه مراقبت معنی را کسب نمایند. همچنین پیشنهاد میشود مدیران پرستاری طی برنامه های آموزش مستمر، یا به صورت کنفرانسهایی در زمینه اهمیت بعد معنوی و مراقبت معنوی، زمینه ی ارتقاء دانش و مهارت لازم در این خصوص را در پرستاران فراهم کرده و آنان را به این موضوع ترغیب نمایند.

کلمات کلیدی: مراقبت معنوی، پرستاری، چالش

ابزارآلات پزشکی در هنرهای صناعی قرن ششم هجری

زهرة اسدی^{۱*}، مریم کامیار^۲، سید جواد ظفرمند^۳

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشکده هنر و معماری دانشگاه sol.soh@hotmail.com

^۲ استادیار، بنیاد دانشنامه نگاری ایران.

^۳ استادیار، عضو هیئت علمی دانشکده هنر و معماری دانشگاه شیراز

مقدمه و بیان مسئله: کتاب کاربرد «الجامع بین العلم و العمل فی صناعه الحیل» سندی مهم در تاریخ فناوری محسوب می شود. اختراع دستگاه های خون گیری و تشت های محاسب خون گیری، توسط «الجزری» در قرن ششم هجری برای اولین بار به وقوع پیوسته است.

هدف از این تحقیق معرفی و نشان دادن سابقه علم پزشکی و استفاده از وسایل پزشکی در تمدن اسلامی است.

ضرورت و اهمیت چنین تحقیقاتی از این روست که جهان اسلام دارای منابعی بسیار غنی از علوم و فنون مختلف است که بررسی و بازساخت این علوم در متون فرهنگی سرزمین های اسلامی، موجب غنای بیشتر و استمرار هویت علمی فرهنگی این تمدن می شود.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه ی تاریخی: در برخی از احادیث به عمل خون گیری و اهمیت آن اشاره شده است. بنابراین با توجه به معرفی و سابقه ی تاریخی تشت های اندازه گیری خون در این پژوهش، چند مورد نمونه ای از احادیث در این رابطه آورده شده است.

روش پژوهش: این پژوهش با توجه به کتب فارسی، عربی و لاتین به روش کتابخانه ای انجام شده و یک تحقیق توصیفی تحلیل محتوا می باشد.

نتیجه: با وجود تأکیدی که بر خون گیری به عنوان یک روش درمانی شده است، اما تا قرن ششم هجری، از ثبت وجود تشت های محاسب برای اندازه گیری خون ریخته شده، اطلاعاتی موجود نیست. مدرج بودن تشت ها، که واحد خون گرفته شده را نشان می دهد، در آن زمان خلاقانه و ضرورت بهداشت فردی را نمایان می کند. با دقت در تصاویر کشیده شده و شرح جزری، متوجه اهمیت زیباسازی دستگاه ها و هم خوان کردن آنها نسبت به کاربردها می شویم.

کاربرد و آثار: مسلمانان علاوه بر استفاده از متون قدیم، خود نیز اقدام به تجربه ی روش ها و ابزارآلات جدید پزشکی کردند که بسیاری از آنان ثبت شده و مورد استفاده قرار گرفته است. آشنایی با چنین متون و اختراعاتی، می تواند شرح و مقدمه ای بر دستاوردهای امروز علم پزشکی باشد.

کلمات کلیدی: تمدن اسلامی، هنر صناعی پزشکی و ابزارآلات پزشکی، الجزری، رگ زنی

درمان نقص لوله تناسلی در اسلام

مریم امامی^{۱*}، مجتبی حیدری^۲، مهران معتمدی^۳

^۱دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی بوشهر emammaryam@gmail.com

^۲دستیار پروفیسور، مرکز تحقیقات و علوم طب سنتی مرکز شیراز

^۳دانشگاه علوم پزشکی جهرم

مقدمه و بیان مساله: ابن سینا، شناخته شده ترین نابغه علم پزشکی سنتی ایرانیان بسیاری از بیماری های مختلف از جمله نشانه های غیر عادی اعضای تناسلی را با دقت بالا بیش از هزار سال پیش تشریح کرده است.

شیوه تحقیق: در این مقاله هدف ما مروری بر دانشنامه بزرگ و کم نظیر ابن سینا، قانون در بخش بیماری های زنانه تحت عنوان اثرات و نشانه های انسداد مجرای تناسلی زن می باشد.

نتایج: ابن سینا با انواع مختلف آژنزی های مولری و تنگی های سرویکال به عنوان نشانه هایی غیر متعارف از بیماری های زنانه آشنا بود.

او نشانه ها، دوره های طبیعی، رفتارها و پیامدهای این بیماری ها را تشریح می کند. همچنین اواز عمل جراحی به عنوان تنها راه درمان هایمن مسدود، آژنزی های دیستال و پروکسیمال واژن یاد می کند. او لوازم و ابزار جراحی، مراقبت های قبل از عمل، شیوه های عمل، عوارض عمل، پس از عمل و مراقبت های بعد از آن را بطور قابل توجهی شرح داده است.

همچنین او پروبینگ رابه عنوان درمان مجراهای حلقوی معرفی می کند.

کاربرد و آثار: آمروری بر مراجع سنتی پزشکی ایرانیان به ما برای دانستن میزان آگاهی آنان از شاخه های مختلف در پزشکی کمک فراوانی می کند. همچنین اهمیت نقش پزشکی سنتی ایرانی را در پیشرفت پزشکی امروز را به ما یادآوری می کند.

کلمات کلیدی: ناباروری، علل عدم باروری

نقش رایحه درمانی در سلامت روان از دیدگاه طب ایرانی اسلامی

ستاره درخشنده^{۱*}، زهرا زارعی^۱

^۱مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز: shynistar.sums@gmail.com

مقدمه و بیان مسئله: آروماتراپی یا رایحه درمانی یکی از شاخه های طب مکمل است که در آن با استفاده از روغن عصاره گیاهان می توان به حمایت و تعادل ذهن، روح و جسم کمک کرد. در این مطالعه سعی داریم با بررسی احادیث، منابع مکتوب دانشمندان مسلمان و شواهد علمی موجود در زمینه رایحه درمانی به اثر آن بر سلامت روانی افراد بپردازیم.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه ی تاریخی: این پژوهش با تکیه بر احادیث رسول اکرم (ص) مبنی بر: «بوی خوش، دل را قوت می بخشد.» و همچنین امام علی (ع): «استعمال بوی خوش، شست و شو کردن، نگاه به سبزه و سوارکاری مایه شادابی و شکوفایی اند.» انجام شده است.

روش پژوهش: این تحقیق، یک مطالعه مروری و کتابخانه ای می باشد. در این مطالعه احادیث مربوط به اثرات بوی خوش بر سلامت روان را استخراج کردیم. در ادامه نظریات دانشمندان مسلمان را در کتب کامل الصناعه الطیبیه، قانون، ذخیره خوارزمشاهی و ... بررسی نمودیم. در مرحله بعد با استفاده از key word های traditional medicine, aromatherapy و anxiety در database های pubmed و google scholar شواهد علمی موجود در این زمینه را استخراج نمودیم.

نتایج: طبق احادیث مطالعه شده، بوی خوش تاثیر شگرفی در تقویت روح و روان دارد. دانشمندان برجسته مسلمان در دوران تمدن اسلامی، اعتقاد داشته اند که روغن های معطر در تسکین درد و کاهش اضطراب موثر بوده و نقش خواب آوری دارند. همچنین بوی خوش به انسان اعتماد به نفس بخشیده، بر خلق و خو اثر بسزایی دارد و فشارهای ذهنی را کاهش میدهد. مقالات امروزی نیز یافته های قبلی را تایید کرده و برایشان دلایل علمی ذکر کرده اند. از جمله اینکه این روغن ها از ترکیبات شیمیایی زیادی از جمله آلدئیدها، تریپن ها و کتون ها تشکیل شده اند که به ترتیب اثر آرام بخش، شبه کورتیزول و موکولیتیک دارند.

کاربرد و آثار: با توجه به مستندات موجود در زمینه اثرات مثبت بوی خوش بر بدن انسان در احادیث طبی و تجربیات پیشین دانشمندان مسلمان و همچنین تایید شواهد علمی امروز، رایحه درمانی به عنوان یک روش مناسب در جهت ارتقای سلامت روانی انسان پیشنهاد می شود.

کلمات کلیدی: رایحه درمانی، احادیث، طب ایرانی اسلامی، سلامت روان، کاهش اضطراب

اهمیت وضعیت خوابیدن بر سلامتی از دیدگاه طب ایرانی اسلامی

زهرا زارعی^{۱*}، ستاره درخشنده^۱

^۱مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز Zahra1374zareei@gmail.com

مقدمه و بیان مساله: مبانی طب سنتی ایران بر اصول سته ضروریه، یعنی شش محور آب و هوا، خواب و بیداری، خوردن و آشامیدن، حرکت و سکون، احتباس و استفراغ و اعراض نفسانی استوار است. در این مطالعه، با تکیه بر احادیث موثق، منابع مکتوب دانشمندان مسلمان ایران و شواهد علمی امروزی، نقش وضعیت (position) خوابیدن بر سلامتی را بررسی کردیم. **مستندات قرآنی و روایی یا سابقه ی تاریخی:** این پژوهش با تکیه بر حدیث امام رضا (ع): « قدرت و سلطنت خواب در مغز است و آن مایه ی پایداری و نیرومندی جسم است. پس هرگاه خواستی بخوابی، ابتدا بر سمت راست، سپس بر سمت چپ بخواب و همچنین هنگام برخاستن از سمت راست برخیز » انجام گرفت.

روش پژوهش: این تحقیق، یک مطالعه مروری و کتابخانه ای می باشد. در ابتدای کار، احادیثی در زمینه ی بهترین وضعیت خواب بررسی نمودیم. سپس رو به سوی طب سنتی آورده و از کتابهای الحاوی، کامل الصناعه الطیبه، شرحی بر خلاصه الحکمه، مروری بر کلیات طب سنتی ایران و... مطالبی را استخراج کردیم. پس از آن با جستجوی کلمات heart failure، GER disease، sleeping position و traditional medicine در بانکهای اطلاعاتی pubmed و google scholar، تعدادی مقاله در این زمینه بررسی نمودیم.

نتایج: طبق احادیث بررسی شده، بهترین وضعیت خواب این گونه پیشنهاد شده است: در ابتدا بر سمت راست، سپس مدتی طولانی بر نیمه چپ و نهایتاً، پیش از برخاستن، بر سمت راست بخوابیم. دانشمندان مسلمان در دوران تمدن اسلامی نیز این مسئله را تایید کرده و بیان می کنند که خوابیدن بر این طریق، موجب هضم بهتر غذا و کارکرد احسن قلب می گردد. همچنین، اطبا قدیم خوابیدن بر پشت را بسیار مذمت کرده اند و آن را مایه ی بسیاری از ناخوشی ها بیان کرده اند. مقالات امروزی نه تنها مطالب فوق را تصدیق نموده، بلکه برایشان دلایل علمی می آورند. از جمله اینکه، خوابیدن به راست، سپس به چپ و بار دیگر به راست، به دلیل حرکت راحت غذا به انتهای معده، باعث پیشرفت gastric emptying و کاهش GER disease می گردد. علاوه بر این، به دلیل موقعیت خاص قلب، فشار کمتری به آن وارد گشته و امکان heart failure کاهش می یابد. در این مقالات نیز خوابیدن به پشت، زیاد توصیه نمی شود. یکی از موارد منع به پشت خوابیدن، ماه های آخر بارداری است، زیرا به دلیل فشار به رحم، احتمال سقط جنین بالا می رود. **کاربرد و آثار:** با توجه به مستندات حدیثی موجود و وجود تجربیات فراوان دانشمندان مسلمان در طب سنتی و همچنین تاثیر شواهد علمی موجود مبنی بر نقش موثر sleeping position بر سلامتی افراد، پیشنهاد می گردد که پژوهش های بیشتری در این حوزه انجام پذیرد.

کلمات کلیدی: وضعیت خوابیدن، احادیث، طب سنتی، بیماری گوارشی، بیماری قلبی

آیا تجسم ذهنی سیره نبوی بر کنترل اضطراب آشکار و پنهان و شاخص های حیاتی اضطراب بیماران قبل از آندوسکوپی تاثیر دارد؟

الهام صابری نوقابی^{۱*}، بتول خاوری^۲، جواد جمال رضا^۳، فاطمه محمد زاده^۳

^۱ هیئت علمی گروه پرستاری بهداشت جامعه، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی گناباد، گناباد، ایران saberi.e@gmu.ac.ir
^۲ کمیته تحقیقات دانشجویی، دانشجوی کارشناسی پرستاری، دانشکده پرستاری مامایی، دانشگاه علوم پزشکی گناباد، گناباد، ایران
^۳ کارشناس ارشد آمار زیستی انشگاه علوم پزشکی گناباد، گناباد، ایران

مقدمه و بیان مسئله: بیماریهای دستگاه گوارشی یکی از اختلالات شایع بوده و آندوسکوپی از مهمترین روشهای تشخیصی برای این اختلالات میباشد که به علت تهاجمی بودن میتوانند باعث ترس و اضطراب بیماران گردند. مطالعه حاضر با هدف تعیین تاثیر مصداق های سیره نبوی (صوت قران، حج، تجسم حرم پیغمبر و عترت) بر میزان اضطراب و فشارخون بیماران کاندید آندوسکوپی انجام شده است.

روش پژوهش: این مطالعه کارآزمایی بالینی تصادفی سازی شده بر روی ۶۰ بیمار کاندید آندوسکوپی و کولونوسکوپی مراجعه کننده به بیمارستان ۲۲ بهمن گناباد در مهر ماه سال ۱۳۹۳ انجام شد. نمونه ها با روش نمونه گیری در دسترس انتخاب و به صورت تصادفی در دو گروه مساوی کنترل و مداخله تقسیم شدند. فایل صوتی تجسم ذهنی سیره نبوی برای گروه مداخله یک ساعت قبل از آندوسکوپی پخش گردید. میزان اضطراب، فشارخون و نبض قبل از مداخله و بلافاصله قبل از آندوسکوپی در دو گروه اندازه گیری شد. ابزار اندازه گیری اضطراب، پرسشنامه اضطراب آشکار اسپیل برگ بود.

نتایج: قبل از مداخله تفاوت معنی داری بین دو گروه کنترل و مداخله از نظر متغیرهای جمعیت شناختی و میزان اضطراب و فشارخون و نبض وجود نداشت. بعد از اجرای مداخله، میانگین و انحراف معیار میزان اضطراب، و نبض بیماران در گروه مداخله (۳۰ نفر) نسبت به گروه کنترل (۳۰ نفر)، کاهش معنی داری نشان داد ولی در میزان فشار خون تفاوت معناداری ایجاد نشد.

کاربرد و آثار: تجسم ذهنی سیره نبوی (قران و عترت) در بیماران کاندید آندوسکوپی میتواند باعث کاهش اضطراب ضربان قلب بیماران قبل از انجام این روشها شود. لذا استفاده از این تکنیک برای کاهش اضطراب و ضربان قلب بیماران، قبل از انجام روشهای تشخیصی تهاجمی به عنوان یک روش ساده ارزان و موثر توصیه می شود.

کلمات کلیدی: تجسم ذهنی، اضطراب، فشار خون، آندوسکوپی

نقش ذکر در روان درمانی^۱

آفرین قائمی*

دکتری مدرسی معارف (گرایش اخلاق اسلامی)؛ دانشگاه باقرالعلوم (ع) قم؛ سطح ۴ اسلام شناسی از جامعه الزهرا (س)

ذکر به معنای یادآوری در این مقاله مشیر به یکسری اسما و اورادی است. ه انسان را به یاد خدا و صفات وی انداخته، سبب آرامش نفوس میشود: (الابد ذکر الله تطمئن القلوب). ذکر دارای مصادیف مختلف زبانی، قلبیو عملی استکه هر یک از اذکارمأثوره متناسب با احساسلت و حالات مختلف انسان استو هر یک باید متناسب با وضع و احوال ذاکر برگزیده شوند. برای مصیبت زدگان بلاپای طبیعی یا گرفتاراندر فراز و نشیب زندگی، معضلات، حالات و احساسات متمایزی پیش می آید که ضروری است ذکر متناسب با هر یک از آنها را شناسایی نموده، از هر یک در موضع مناسب خود بهره گیرد تا اثرش مضاعف گردد. تلقین ذکر و تکرار آن علاوه بر آثار تهذیب نفس و تقویت معارف و تسکین نفوس، سبب مشغولیت ذهن و دور شدن از افکار و تخیلات ویرانگر منفی و ناامید کننده میگردد. توکل و توسل دو بالی است که انسان را تا اوج ملکوت سیر داده، انسان را به نهایت هدف خلقت میرسانند. انسان گرفتار یا مصیبت زده به جهت دلسوخته بودن و رقت قلب و شدت نیاز به استمداد و اغاثة از خداوند متعال و اولیاو الله - اگر به خوبی هدایت و جهت گیری گردد- فرصتی بی بدیل برای بهره گیری هر چه بیشتر از این دو بال را دارد. هشدار و تذکر دادن به چنین افرادی برای بهره وری از این عرصه، وظیفه و مسوولیتی است که بر دوش اطرافیان و سایر هم میهنان به خصوص وعاظ و خطبا و مداحان و... سنگینی مینماید. پس توسط خود مصیبت دیده و اطرافیان و مبلغان، بتوان بلیه و گرفتاری را به فرصت تعالی و تکامل روح تبدیل کرد و از آن به احسن وجه در پیشرفت در انسانیت سود جست.

کلید واژه ها: روان درمانی، ذکر، آرامش و سکونت (طمأ نینه)، امید، تحرک

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

آسیب شناسی احادیث پزشکی بازکاوی چالش‌های روایات طب نبوی^۱

محمد شمس‌الدین دیانی^{۱*}، محمد امامی^۲

^۱حوزوی. مری گروه معارف اسلامی. دانشکده پزشکی- دانشگاه علوم پزشکی مشهد، DayaniMSH@mums.ac.ir
^۲استاد یار، عضو هیأت علمی دانشگاه علوم اسلامی رضوی.

مقدمه و بیان مسأله: مبحث روایات طب اسلامی از دیرباز تا به امروزه از مباحث جدی و پرچالش بوده است. امروزه با گسترش گرایش دانشمندان حوزه‌های مختلف علوم پزشکی به طب سنتی و اسلامی، شاهد افراط و تفریط‌هایی در زمینه هم‌نوایی علوم تجربی، به ویژه طب با روایات هستیم. گاهی این باور به وجود می‌آید؛ همانطور که باید به روایات فقهی و احکامی تبعیاً مراجعه شود، باید با ایمان به روایات و احادیث طبی نیز عمل کرد؛ زیرا این سخنان از زبان یک معصوم (علیهم السلام)، صادر شده است. معصوم یعنی کسی که از آبخشور وحی، مستقیماً سیراب شده و به عمق حقیقت راه یافته است و خطا، لغزش در گفتار و کردار او راه ندارد. اما با نگاهی عمیق و ژرف‌تر، چالش‌هایی در روایات پزشکی مشاهده می‌شود که دقت در آن، ما را از خطا در اندیشه بازمی‌دارد. در این مقاله برخی از چالش‌های روایات طبی و افق‌های آینده در زمینه حل این چالش‌ها بررسی می‌گردد.

روش پژوهش: این پژوهش کیفی و مبتنی بر تحلیل محتوی می‌باشد و با مراجعه به اسناد اصیل تخصصی دینی در حوزه مراجعه به احادیث، و منابع مرتبط با موضوع انتخاب و بررسی شده و در پی شناخت و بیان چالش‌های موجود در مراجعه به روایات پزشکی بوده است. چالش‌هایی که سند روایات، دلالت روایات، مخاطب روایات و معنای واژه‌های به کار رفته در آن را مورد نقد و بررسی قرار می‌دهد.

یافته‌ها و آثار: نتایج و یافته‌های پژوهش ما را به این مسیر رهنمون می‌سازد که مراجعه به احادیث پزشکی، همچون دیگر احادیث، یک کار تخصصی بوده و درین زمینه ضمن پرهیز از هر نوع پیش داوری و اجتناب از تفسیر به رأی، نیازمند دانستن نزدیک به ۱۵ دانش از علوم پایه حوزی است. تا بتوان به روایتی استناد نمود. اما استناد به آن، به عنوان تنها یک شاهد ایرادی ندارد.

نتیجه‌گیری: دین اسلام و روایات معصومین (علیهم السلام)، با نگاه واقع‌گرایانه به انسان، به مفاهیم گسترده سلامتی، بیماری و درمان او توجه کامل داشته است؛ و با تلاش صاحب‌نظران علوم پزشکی و علوم حوزوی و کنکاش در روایات پزشکی و تطبیق آن با علوم روز، می‌توان امید داشت که مراجعه به روایات ائمه در زمینه پزشکی، راه‌کاری الهام بخش، گره‌گشا برای بسیاری از نیازهای پزشکی امروز باشد و به روند رو به تکامل پزشکی نیز بیفزاید.

کلمات کلیدی: احادیث پزشکی، سنت، سند احادیث، خطاب احادیث، مفهوم واژه‌ها.

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

اخلاق اسلامی بهترین الگوی تعالی برای اخلاق زیست پزشکی

محمد رضا عرفانی^{۱*}، نیلوفر مهکویی^۲، آسیه گرامشاهی^۳، سمیرا رعیت نژاد^۴

^۱دانشجوی دکتری مدیریت خدمات بهداشتی درمانی دانشگاه آزاد اسلامی شیراز، رییس دانشکده بهداشت اوز erfanimr93@gmail.com
^۲دانشجویان کارشناسی بهداشت عمومی دانشکده بهداشت اوز (دانشکده علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی لارستان)

مقدمه و بیان مساله: امروزه اخلاق حرفه ای به شکل فراگیر گسترش یافته است و از این رهگذر اخلاق زیست پزشکی به عنوان یک ضرورت در عرصه سلامت مورد توجه ارایه کنندگان خدمات بهداشتی درمانی، خدمت گیرندگان، دولتمردان و صاحبان اندیشه قرار گرفته، اهمیت موضوع (ارزش جان و روان انسان و کرامت انسانی) ما را به سوی تعلیمات دین مبین اسلام می کشاند. اخلاق را باید یکی از ارکان سه گانه اسلام (عقاید، احکام، اخلاق اسلام) برشمرد، پیامبر مکرم اسلام (ص) یکی از اهداف بعثت خود را کامل ساختن مکارم اخلاق معرفی نمود. در اسلام آیات و احادیث متعددی یافت می شود که به مطالب اخلاقی تخصیص یافته اند و این خود شاهدی بر ارج و منزلت این علم در دین مبین اسلام می باشد.

روش پژوهش: روش تحقیق و تدوین مقاله مبتنی بر جستجو در قرآن کریم، احادیث، مقالات و منابع کتابخانه ای و اینترنتی بوده است.

نتایج: در این پژوهش، که در آن ارزشهای اخلاقی مشتمل بر نیت قرب، نیکوکاری، عدالت، کار بدون خطا، استقلال، رازداری، صداقت، مسئولیت پذیری، نوآوری و خلاقیت، در دین مبین اسلام کنکاش، در جهت بهره برداری علمی- عملی و ارتقای اخلاق زیست پزشکی ارایه شده است.

کاربرد و آثار: الگوی اخلاق اسلام، انسانی را ترسیم می کند که ضمن پایبندی به رهنمودهای الهی، زندگی خویش را در جهت میل به کمال نهایی انسان طی می کند. این الگوی بهترین معیار جهت شناسایی و بکارگیری فضایل و سجایای اخلاقی به اعضای تیم پزشکی و کارکنان بهداشتی و درمانی است که می تواند منشاء خیر و برکت جهت مراکز بهداشتی درمانی، پزشکان و کادر درمانی، تکریم ارباب رجوع و در نهایت رضایت خداوند سبحان باشد.

کلمات کلیدی: اخلاق اسلامی، اخلاق زیست پزشکی، الگوی تعالی، کرامت انسانی

والایی مقام علما و متعلمان در منطق سنت و احادیث نبوی

فروزنده احمدزاده^{۱*}، بهروز به نژاد^۲، فریبا فرهنگند^۳

^۱دانشگاه علوم پزشکی شیراز، دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی پزشکی ahmadzadeh@sums.ac.ir

مقدمه و بیان مساله: کمال و تمامیت شخصیت انسان بر اساس دانش و بینش او استوار است. عالم و دانشمندان تنها مراتب والایی را در آخرت احراز می کنند، در دنیای از سپاس و ستایش خدا و مردم برخوردار است. خامه ای که دانشمند در طریق ارشاد جامعه بر روی نوشت افزار به جریان می اندازد از خون شهدا و جانبازان راه حق، گرانقدرتر و ارجمندتر است (مدادالعلما افضل من دمالشهدا. سفینه البحار ۲۲۰/۲). دانشمندی که [شبانگاه در بستر خواب و راحتی قرار می گیرد و] بر فراش خویش تکیه می زند [تابدینوسیه برای نشر علم و ارشاد مردم تجدید قوا کند] استراحت او بر عبادت و نیایش هفتاد ساله [عاری از بینش] عابدان و پارسایان برتری دارد (ساعه من عالم یتکی علی فراشه ینظر فی عمله خیر من عبادۃ العابد سبعین عاما". بحار الانوار ۲۳/۲). وظایف و خصوصیات دو رکن اساسی دانشگاه، استاد و دانشجو را در سه بخش، وظایف و ویژگیهای مشترک استاد و دانشجو، وظایف و ویژگیهای اختصاصی استاد و وظایف و ویژگیهای اختصاصی دانشجو میتوان دسته بندی نمود. در این مقاله تلاش شده است تا ضمن معرفی ویژگیهای استاد و دانشجو، آداب تربیت از منظر قرآن، منطق سنت و احادیث نبوی مورد بررسی قرار گیرد.

روش پژوهش: در این پژوهش از روش مروری و کتابخانه ای استفاده شده است. که با استفاده از مطالعه قرآن کریم، کتب احادیث، کتب مرجع، مقالات و مراجعه به سایتهای مرتبط، اطلاعات مربوط به پژوهش جمع آوری شده است.

نتایج و کاربرد پژوهش: از آنجا که استاد و دانشجو از ارکان اساسی نظام آموزشی یک کشور محسوب می شوند، می توان با تبیین وظایف و ویژگیهای این دو گروه، در یک کشور اسلامی گامی موثر در نیل به این هدف مقدس، یعنی اسلامی کردن دانشگاه ها برداشت.

کلمات کلیدی: عالم، متعلم، آداب تعلیم و تربیت، احادیث نبوی، سنت

بهداشت و طب در پرتو قرآن و عترت

فروزنده احمدزاده^{۱*}، بهروز به نژاد^۲، فریبا فرهنگند^۳

^۱دانشگاه علوم پزشکی شیراز، دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی پزشکی ahmadzadeh@sums.ac.ir

مقدمه و بیان مساله: دین آسمانی از آن جهت که پیام هدایتگر خداوند مهربان به آدمیان و برگرفته از دریای بی کران علوم خداوندی است، همواره به عنوان منبع اصیل، جامع و مطمئن در پاسخگویی به نیازهای معرفتی و معیشتی انسانها، مورد توجه اندیشمندان جهان قرار داشته است. اسلام علاوه بر توجه به سلامت روح و روان به جسم و سلامتی آن نیز توجه کرده و در آیات زیادی به این موضوع پرداخته است. ارزش علم طب در حفظ سلامتی و ضرورت درمان بیماریها در آموزه های اسلامی بسیار مورد تاکید می باشد. حضرت رسول (ص) در حدیثی علم طب را بعد از علم ادیان از شریفترین علوم معرفی می کند: **«الْعِلْمُ عِلْمَانِ عِلْمُ الْأَدْيَانِ وَ عِلْمُ الْأَبْدَانِ»** (بحارالانوار، جلد ۱، ص ۲۲۰). امام محمد باقر (ع) به جابر جعفی فرمودند **«وَ اعْلَمَ أَنَّهُ لَا عِلْمَ كَطَلْبِ السَّلَامَةِ وَ لَا سَلَامَةَ كَسَلَامَةِ الْقَلْبِ»** "بدان هیچ دانشی چون طلب سلامتی و هیچ سلامتی چون سلامت دل نیست" (بحارالانوار، جلد ۱، ص ۷۴ و ۷۵). حضرت علی (ع) در باب اهمیت سلامتی جسم و روح انسان فرموده است: **«إِنَّ مِنَ الْبَلَاءِ الْفَاقَةَ وَ أَشَدُّ مِنْ ذَلِكَ مَرَضُ الْبَدَنِ وَ أَشَدُّ مِنْ ذَلِكَ مَرَضُ الْقَلْبِ وَ إِنَّ مِنَ النَّعْمِ سَعَةَ الْمَالِ وَ أَفْضَلُ مِنْ ذَلِكَ سَعَةُ الْبَدَنِ وَ أَفْضَلُ مِنْ ذَلِكَ تَقْوَى الْقُلُوبِ»**. "یکی از گرفتاریها تنگدستی و سخت تر از آن بیماری جسم و سخت تر از بیماری جسم، بیماری قلب است و یکی از نعمت ها وسعت مال است و برتر از آن سلامتی جسم و برتر از آن تقوی قلب است." (بحارالانوار، جلد ۶۷، ص ۵۱)

روش پژوهش: در این پژوهش از روش مروری و کتابخانه ای استفاده شده است. که با استفاده از مطالعه قرآن کریم، کتب احادیث، کتب مرجع، مقالات و مراجعه به سایتهای مرتبط، اطلاعات مربوط به پژوهش جمع آوری شده است.

نتایج و کاربرد پژوهش: خداوند مهربان برنامه حفظ بقاء و سلامتی انسان را در کتاب آسمانی قرآن و در سخنان پیامبر (ص) و ائمه اطهار (ع) بیان کرده است. باید توجه داشت که بهداشت و طب اسلامی در زمینه پیشگیری و درمان بیماریهای جسمی و روحی بی نظیر است، زیرا منشا الهی دارد و پایبندی به آنها ضامن سلامتی شخص است. طب اسلامی و کاربرد ویژه آن توجه به جنبه های معنوی و روح و روان انسان مربوط می شود از جمله پیشگیری به وسیله دعا، قرآن (رقیه شرعی)، صدقات، نماز و تقویت روحی و روانی انسان که نقش به سزایی در پیشگیری از بیماریهای جسمی نیز دارد. در واقع منشا بسیاری از بیماریهای جسمی، بیماریهای روانی است و معمولاً فرد ابتدا از نظر روانی ضعیف شده و بعد دچار بیماریهای جسمی می شود.

کلمات کلیدی: بهداشت، طب، طب اسلامی، قرآن، عترت، طب نبوی

معرفی آلتنویر فی اصطلاحات الطیبیه: نخستین فرهنگ نامه اصطلاحات پزشکی

محمدجعفر اشکواری^۱، سیده زهرا موسوی^{۲*}

۱ استادیار گروه تاریخ و تمدن ملل اسلامی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران. ashkevari@znu.ac.ir

۲ دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ و تمدن ملل اسلامی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

مقدمه و بیان مساله: طب علمی است که با سلامت انسان سر و کار دارد و قدمت آن به اندازه تاریخ بشر است. دستاوردهای تمدن اسلامی در زمینه علم طب گوناگون و متنوع است. یکی از این موارد ادبیات پزشکی است که دانشمندان و پزشکان اسلامی به نگارش آثار مختلف در زمینه مسائل پزشکی پرداخته‌اند. با گسترش و شکوفایی علم پزشکی، اصطلاحات و لغات تخصصی فراوانی در این علم به وجود آمد که فهم آن برای بسیاری دشوار بود. بنابراین برخی درصدد برآمدند تا در فرهنگ‌نامه‌های پزشکی به تعریف و توضیح این اصطلاحات بپردازند. ابومنصور حسن بن نوح القمیری (د.ح. ۳۹۰ ق) نویسنده کتاب *التنویر فی اصطلاحات الطیبیه* از پزشکان دربار سامانی را می‌توان در زمره نخستین افرادی دانست که به این موضوع پرداخته است. این کتاب ترجمه و تفسیر اصطلاحات پزشکی است و از آنجا که در زمان اوج و شکوفایی طب در تمدن اسلامی و در فاصله زمانی میان دو شخصیت بزرگ دانش پزشکی یعنی ابن سینا و رازی نوشته شده است، اهمیت فراوانی دارد. این پژوهش به معرفی و بررسی کتاب *التنویر فی اصطلاحات الطیبیه* می‌پردازد.

روش تحقیق: روش تحقیق در این پژوهش تاریخی است که با شیوه توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای انجام شده است.

نتایج: این کتاب در ده باب و به منظور تسهیل کار پزشکان و محققان برای اطلاع از اصطلاحات پزشکی به رشته تحریر در آمده است. تقسیم‌بندی قمری از انواع بیماری‌ها و توضیح مختصر هر یک از آنها به همراه شیوه‌های درمان بیماری‌ها این اثر را در زمره فرهنگ‌نامه‌های پزشکی مشهور و متقدم در تمدن اسلامی قرار داده است.

کلمات کلیدی: طب، *التنویر فی اصطلاحات الطیبیه*، حسن بن نوح القمیری، فرهنگ‌نامه‌های پزشکی.

اصول تغذیه در سیره پیامبر اکرم (ص) و هم‌خوانی آن با علوم پزشکی

دکتر فاطمه قدرتی*

دانش آموخته رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی از دانشگاه تهران و استادیار گروه هیأت دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه یاسوج
Fatima.arta@yahoo.com

مقدمه و بیان مسأله: آموزه‌های نبوی سرشار از توصیه‌های تغذیه‌ای است. از طرفی در کتب علوم پزشکی از کتب طب داخلی و قلب گرفته تا کتب بهداشت و تغذیه، بر رعایت اصول تغذیه‌ای، تأکید شده است که روش و اصول آن نیز مبتنی بر تحقیقات علمی و پژوهشی است. با توجه تأثیر باورهای دینی بر نوع و روش تغذیه، بررسی توصیه‌های اسلام در مورد شیوه و اصول تغذیه سالم و سنجش میزان هم‌خوانی این آموزه‌ها که قرن‌ها پیش به جهانیان ارائه شده با اصول علمی روزآمد در علوم پزشکی، می‌تواند به شناخت بهتر سیره نبوی و نگرش پویای دین اسلام در نسل جوان بینجامد.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه‌ی تاریخی: از جمله روایات در اصول تغذیه کلامی از پیامبر (ص) که می‌فرمایند: «غذا نخورید تا گرسنگی حاصل شود و معده پاک گردد» یا «هر کس خوراکش اندک باشد، تنش سلامت و دلش صفا یافته و هر کس خوراکش فراوان باشد، تنش بیمار و دلش سخت می‌گردد». همچنین تأکید در رابطه با برخی خوراکی‌ها یا مصرف برخی غذاها در کنار هم نمونه‌های دیگری است که انطباق هر کدام با اصول تغذیه در علم پزشکی قابل بررسی است.

روش پژوهش: این پژوهش مروری بوده که پژوهش‌گران با جستجو در منابع کتابخانه‌ای و نیز مراجعه به بانک‌های اطلاعاتی داخلی و خارجی از طریق اینترنت، سعی نموده‌اند روایات نبوی را در موضوع توصیه‌های تغذیه‌ای جمع‌آوری کنند و انطباق آن را با یافته‌های علم طب نوین بررسی نمایند.

نتایج: یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که توصیه‌های تغذیه‌ای در آموزه‌های دینی نه تنها از روی آگاهی بوده بلکه بر پایه اصول و منطق علمی بیان شده‌اند و همگی در جهت بقای سلامتی و طول عمر انسان و استفاده بهینه از مواد غذایی موجود در طبیعت است. **کاربرد و آثار:** با توجه تأثیر باورهای دینی بر نوع و روش تغذیه و انطباق آنها با یافته‌های علمی، می‌توان سیره نبوی را در این حوزه به عنوان یک الگو و سبک اسلامی در تغذیه سالم به جامعه جهانی معرفی نمود.

کلمات کلیدی: اصول تغذیه، سیره پیامبر اکرم (ص)، علوم پزشکی.

آثار مثبت فرزند آوری بر زندگی از نگاه پیامبر(ص) و ائمه(علیهم السلام)

ندا جمالی مقدم^{۱*}، نوال حیدری^۲

^۱ دانشجوی دکتری پرستاری، دانشکده پرستاری-مامایی حضرت فاطمه (س)؛ کمیته تحقیقات دانشجویی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران
nedajamali21@yahoo.com

^۲ کارشناس ارشد پرستاری، دانشکده پرستاری - مامایی حضرت فاطمه (س)؛ کمیته تحقیقات دانشجویی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران

مقدمه و بیان مساله: فرزندآوری که یکی از اهداف شکل گیری خانواده است در سبک زندگی اسلامی بسیار مورد توجه قرار دارد و به عنوان یکی از فرآیندهای زیربنایی در تحکیم و رضایتمندی خانواده بوده و موجب آرامش و کارآمدی بیشتر خانواده می گردد. پدر یا مادر بودن، پر احساس ترین تجربه انسان است. بی فرزندی در خانواده یک فضای خالی را به وجود می آورد که باعث تضاد می گردد. از این رو این مطالعه با هدف بررسی آثار فرزندآوری از نگاه پیامبر(ص) و ائمه(علیهم السلام) انجام شده است.

روش پژوهش: مطالعه حاضر مروری بر مقالات الکترونیک در سایت هایی از جمله Magiran, SID, Google Scholar و ... در زمینه فرزندآوری در اسلام می باشد.

نتایج: بررسی آیات و روایات نشان می دهد که به طور عموم نظر دین مبین اسلام نسبت به فرزندآوری مثبت است و بر آن فواید و آثار زیادی مترتب است، از جمله: کمک به والدین، ادامه دهنده راه والدین، فرزند به عنوان اعمال متأخر، نعمت الهی و سبب امتحان والدین، افزایش روزی، طلب آموزش برای والدین و سپر آتش بودن فرزندان. در صحیفه سجادیه دعاهای زیادی درباره فرزند وجود دارد و یاد می دهد نگاهمان به فرزند چگونه باشد. امام سجاد(ع) می فرماید: «خداوند این بچه ها را یاور من قراربده و کاری کن که اینها دور من بگردند و زینتم باشند و تنهایم نگذارند. امام باقر(ع) سعادت مرد را آن می داند که فرزندان داشته باشد و از آنها برای احتیاجات روزمره اش کمک بگیرد. پیامبر(ص) نیز با تشبیه فرزند به میوه درخت، فرزند را میوه دل می نامد و فرزند صالح را گلی از گلهای بهشت می داند. با توجه به آیات و روایات می توان گفت که از نظر اسلام، فرزند به عنوان یک نعمت الهی و مایه برکت است و نباید از داشتن آن خودداری کرد. از نظر اسلام، داشتن فرزند بیشتر، زندگی بهتری را برای خانواده و جامعه رقم خواهد زد.

کاربرد و آثار: از آنجا که متأسفانه داشتن فرزند کم در جامعه ما تبدیل به فرهنگ شده است؛ به نظر می رسد در آینده ای نه چندان دور، ایران اسلامی در زمینه کمی جمعیت با مشکلات زیادی روبرو شود. از این رو لازم است که افراد در راه پیدا کردن دستورات اسلامی در زندگی خود تلاش کنند و دیگران را نیز با استدلال، در زمینه به کار گیری فرهنگ اسلامی در جنبه های مختلف زندگی به ویژه ازدیاد نسل تشویق کنند.

کلمات کلیدی: فرزند، فرزندآوری، اسلام

پزشکی در تاریخ تمدن اسلامی

دکتر محمد ابراهیم آستانه^{۱*}، آذر قایدی علیایی^۲

^۱ دانشگاه علوم پزشکی فسا - گروه آناتومی - meastaneh@yahoo.com

^۲ آموزش و پرورش ناحیه یک شیراز

مقدمه و بیان مسئله: از نظر دین مبین اسلام دانش پزشکی به واسطه شرافت موضوع یعنی انسان، علم شریفی است و علمای قدیم اسلام، آن را "اشرف العلوم" می دانستند. علی بن عباس مجوسی اهوازی درفضیلت موضوع علم پزشکی می گوید که انسان افضل و اشرف موجودات است و این به جهت عقلی است که خداوند به او اعطا کرده است.

بعد از ظهور و گسترش اسلام، طب قرآنی در تمدن اسلامی پیشرفت فوق العاده ای داشته است. مسلمانان کسانی بودند که نوشته های پراکنده و اکثراً از نظر محتوا نامفهوم دانشمندان قدیم یونانی را روشنی و نظم بخشیدند.

بیمارستانهای کشورهای اسلامی، برای هر پزشک امکان آن وجود داشت که داروی جدیدی را که به دست او می رسید، مورد آزمایش قرار دهد و او می بایست نتایج آزمایشات را در دفتری مخصوص شرح داده و نظر بدهد تا بعداً به عنوان " داروی آزمایش شده" منتشر شود و به جهان پزشکی راه یابد که تمام این داروها و خواص آنان توسط مسلمانان جمع آوری می شده است. در کتاب قانون بوعلی سینا آنچه مورد احتیاج طبیب بود، آمده و مهمترین مرجع طب در قرون وسطی بوده است که در مدارس شرق و غرب تدریس می شد. هدف مطالعه از این پژوهش آشنایی با چگونگی پیشرفت علم پزشکی در تمدن اسلامی و و راهیابی آن در اروپا و تمدن مدرن امروزی است.

روش پژوهش: این تحقیق از نوع مطالعه مروری بوده و براساس منابع کتابخانه ای الکترونیکی و غیرالکترونیکی و متون موجود در تفاسیر قرآن کریم جمع آوری شده است.

نتایج: در دوران تمدن اسلامی، پزشکی به اوج شکوفایی خود رسید و پزشکان نامی و مشهوری پا به صحنه طبابت گذاشتند و پزشکی را از حداقل به جایی رساندند که کتب پزشکانی مثل بوعلی سینا تا اواسط قرن ۱۷ میلادی مورد اعتماد اغلب دانشگاه های اروپا بود و پایه گذاری پزشکی نوین را همان آثار و دستاوردهای پزشکان مسلمان می دانند.

کاربرد و آثار: این پژوهش می رساند که بنیان گذاران علم پزشکی عمدتاً از دانشمندان عصر تمدن اسلامی بوده اند که باز می توان در عصر کنونی با تلاش پیگیر و خستگی ناپذیر به اوج شکوفایی قله های رفیع علم پزشکی دست یافت.

کلمات کلیدی: پزشکی، تمدن اسلامی، طب قرآنی

پزشکی معنوی^۱

صدیقه ابراهیمی*

دانشیار، گروه اخلاق پزشکی و فلسفه سلامت، دانشگاه علوم پزشکی شیراز sedighehebrah@yahoo.com

مقدمه: همواره از دیرباز "علم پزشکی" به خاطر دیدگاه های خاص و منحصر به فرد آن نسبت به مسائل انسانی، با دین و معنویت به هم آمیخته بوده است. نگرش مادی به انسان و بی توجهی به نظام الهی و غفلت از ارزش ها و سایر ابعاد وجودی انسان باعث شده است که بیماری به جای بیمار در کانون توجه پزشکان قرار گیرد که موجب بی توجهی به زمینه اجتماعی، فرهنگی و انسانی فرد بیمار شده است. در سال های اخیر توجه به ارتباط معنویت و علوم پزشکی در جهت ارائه خدمات سلامت محور رشد فزاینده ای یافته است.

روش مطالعه: این تحقیق با روش توصیفی و نظری اجرا گردیده و ابزار جمع آوری اطلاعات محقق، روش کتابخانه ای بوده است. در این مطالعه جستجو با استفاده از کلیدواژه های سلامت معنوی، آموزش پزشکی، معنویت در پایگاه های اطلاعاتی اسکوپوس، گوگل اسکولار، پایمد، ای اس ای انجام شد.

نتایج: مفروضات هستی شناختی که در خدمت توجیه درک انسان را از وجود خود است؛ با پیشرفت اثبات گرایی، به طور فزاینده ای از قلمرو معنویت جدا گردید. از دوره ی رنسانس در جهان غرب، جریان تجربه گرایی (Empiricism) که منشاء فلسفه معاصر علم مداری (scientism) و تطبیق تفکر تجربه گرایانه در حوزه دانش های تجربی است؛ نضج گرفت و این اعتقاد رواج پیدا کرد که علم تجربی تنها راهنمای قابل اعتماد بشر به سوی حقیقت و تنهاره نجات او می باشد. تا زمانهای اخیر، هر گونه امکان برای توجه معنوی بر جهان سیاه و سفید واقع گرایی علمی رد می گردید. از دیدگاه فلسفه علم هر چه قابل تجربه با حواس نیست، فاقد معنی است و مابعدالطبیعه جایی در علم تجربی ندارد.

در قرون 18 تا 20 میلادی، به تدریج جدایی بین پدیده های حسی و حالات روحی اعتقادی بیشتر شد. به این ترتیب در اوایل قرن بیستم فقط چهل درصد دانشمندان به دین اعتقاد داشتند. اما تمامی پیشرفت های علمی و فلسفی و عقل گرایی و تجربه گرایی دنیای جدید نتوانسته به طور رضایت بخشی پرسش هایی از سنخ تبیین رابطه روح و بدن و معنویت پاسخ دهد. نگرش مادی به انسان، خدا و هستی و غفلت از سایر ابعاد وجودی انسان و جهان، بحرانهای عظیمی را در جهان معاصر به وجود آورده است. سرگشتگی و تحیر معرفتی انسان متجدد منجر به رخ دادن تحولات فلسفی عمیقی در فرهنگ آکادمیک در غرب و تأمل در محدودیت های شناخت بشری گردید. همچنین ویرانی پس از جنگ های اول و دوم جهانی و استفاده از علم برای از بین بردن انسان ها به جای نجات آن ها حاوی هشدارهایی برای بسیاری از دانشمندان از تکیه ی خود در مورد جدایی مطلق علم و دین بود. در اواخر قرن بیستم دانشمندان انگلیسی و آمریکایی با توجه به آثار و پیامدهای منفی علم مدرن، در مورد آثار مثبت دین و معنویت بر انسان و جامعه تحقیق کردند و مقاله نوشتند. با این وجود توجه آکادمیک به مفهوم معنویت محصول اواخر قرن نوزده و گسترش مبانی آن نیز متعلق به قرن بیستم است. از حدود سال ۱۹۶۰، تحقیقات اپیدمیولوژیک در مورد اثر دین و معنویت بر سلامت شروع شد و به دنبال آن شاخص های دیگر در تعریف سلامت وارد و به تدریج در نوشته های علمی آورده شد. علم پزشکی امروزه به ارتباط تنگاتنگی میان سلامتی جسمی و روحی اذعان دارد. نتایج

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

تحقیقاتی از جهان غرب و یا کشورهای پیشرفته آسیایی ارائه شد که ارتباط عوامل دینی و معنوی را با شاخص‌ها و پیامدهای جسمی مانند مرگ نشان داد.

تحقیقات بسیاری توسط دانشمندان برجسته در پزشکی انجام شد که نشان دهنده‌ی این موضوع بود که دین و معنویت بر سلامت افراد از جمله در درمان بیماری‌هایی مثل سرطان و بیماری‌های قلبی تأثیر مستقیم دارد. همچنین تحقیقات نشان داد که بیمارانی که عضو کلیسا بودند به دلیل برخورداری از پیش‌تیبانی گروهی سریعتر بهبود پیدا می‌کردند. بیمارانی نیز که در کنار درمان از مشاوره‌ی روحی و معنوی بهره‌مند می‌شدند، زودتر بیمارستان را ترک می‌کنند. بر اساس تحقیقات، معنویت و اعتقادات مذهبی می‌تواند با کاهش اضطراب، افسردگی، حس‌تنهایی، دردهای مزمن، بی‌خوابی، فشارخون و افزایش لذت‌زندگی و احساسات مثبت مثل امید، رضایت از زندگی، و حس ارزش درونی، منجر به پیشرفت سلامتی و ارتقاء کیفیت مراقبتی بیمار شوند. همچنین بسیاری از مطالعات نشان می‌دهند که اکثر بیماران به نقش مهم معنویت در زندگی و ارتباط مثبت میان اعتقادات مذهبی و معنوی با روند بهبودیشان اعتقاد دارند. بیماران خواهان رسیدگی و برآورده شدن نیاز معنوی خود هستند. آنها مایلند پزشکان و تیم درمان، موضوع معنویت را به عنوان بخشی از مراقبت پزشکی ایشان، مورد توجه قرار دهند. این در حالی است که نقصان معنویت امروزه بیش از همیشه در ساختار مدیریت سلامت نمایان شده است و تنها 10 تا 20 درصد پزشکان به معنویت در مراقبت از بیمارانشان توجه دارند. بنابراین لازم است درک درستی از این مفاهیم در جامعه پزشکی ایجاد شود.

در سال‌های اخیر سیاست‌گذاران و تدوین‌کنندگان راهبرد سلامت در سازمان بهداشت جهانی (WHO)، مسایل مذهبی و اعتقادات دینی، به ویژه اعتقادات اسلامی و دعا را مورد توجه قرار داده‌اند. در بسیاری از کشورهای دنیا بحث معنویت وارد برنامه‌های آموزشی دانشگاه‌های علوم پزشکی شده است. توجه به مراقبت بیمار و تمام ابعاد وجود او اعم از جسم و روان به عنوان یک "فرد"، حائز اهمیت بسیاری است. نیازهای معنوی به عنوان یکی از عمیق‌ترین نیازهای بشر از نیازهایی است که شناسایی و تأمین آن در ارتقای سلامت جایگاه ویژه‌ای دارد.

با توجه به اینکه جامعه ما جامعه‌ای دینی است و نقطه‌نظرات دینی و مابعدالطبیعی مختلف نقش مؤثری در پاسخ‌گویی به نیازهای متنوع زندگی انسان معاصر دارند؛ مسؤلیت سنگین همه علمای و روحانیان و اندیشمندان دینی، کاوش محققانه در منابع دینی به منظور تعمیق و گسترش معرفت دینی و تلاش برای عرضه آموزه‌های حیات بخش دینی، آیات قرآنی و احادیث معصوم (ع) در قالب‌های نوین، بصورت علمی و کاربردی و با حفظ اصالت، است. با استفاده از این آموزه‌ها، می‌توان یک انقلاب اجتماعی در برنامه آموزشی دوره پزشکی به سمت معنویت اسلامی و شناخت مولفه‌های سلامت معنوی برای درمان بیمارها را رقم زد. با تبیین جایگاه بیمار و بیماری در چرخه کائنات، دریافت بیمار از بیماری جایگاه معقول خود را پیدا می‌کند. چنین شناختی می‌تواند به بهبود بیمار و افزایش کیفیت زندگی او کمک کند. رویکرد مراقبت کل نگر (holistic care) در آموزش پزشکی و دستورالعمل‌های حرفه‌ای در مورد مراقبت همه جانبه و بیمار محور، در جهت حفظ و ارتقای سلامت جسم و روح افراد، بایستی در کانون توجه پزشکان قرار گیرد.

نتیجه‌گیری: یک نظام آموزشی هدفمند، مبتنی بر مباحث معنوی اسلامی و توانایی برای فراهم کردن مراقبت معنوی در برنامه آموزشی در تربیت دانشجویانی که برای ارائه خدمات بهداشتی درمانی تربیت می‌شوند ضروری به نظر می‌رسد. اثر معنویت و دین بر سلامت، گرفتن یک تاریخچه معنوی، جنبه‌های اخلاقی معنویت، تأثیر اعتقادات معنوی و مذهبی در تصمیم‌گیری مراقبت‌های بهداشتی، ابعاد معنوی رابطه پزشک و بیمار، نیازهای معنوی بیماران، ارتباط کارپزشک با رضای خداوند و قرب الهی و... از مباحثی است که در برنامه آموزشی پزشک بایستی مد نظر قرار گیرد.

کلمات کلیدی: سلامت معنوی، آموزش پزشکی، معنویت

مبانی هستی‌شناسی طب سینوی^۱

احسان کردی اردکانی*

استادیار دانشکده علوم تربیتی دانشگاه اردکان Kordi.ehsan@gmail.com

مقدمه و بیان مسأله: فلسفه به مثابه علم کلی و اعلی، مادر علوم نامیده می‌شود و سایر علوم در اثبات مبانی تصویری و تصدیقی خود وامدار فلسفه اند؛ علم طب نیز به عنوان علمی تجربی مبتنی بر پیش فرضهای فلسفی در مورد هستی و انسان است. چنین پیش فرضهایی اثر خود را گرچه در ظاهر نشان نمی‌دهد ولی همه مکاتب طبی در باطن خود پیش فرضهایی را حمل می‌کنند که در نهایت اثر خود را در شناخت و نحوه درمان بروز می‌دهد. هر یک از مکاتب طب سوزنی، طب بقراطی، طب سنتی ایران، طب مدرن و... نگاه فلسفی خاصی به جهان هستی و انسان دارند. با پیش فرض گرفتن این مطلب، می‌توان گفت ابن سینا که متبحر در فلسفه و طب بوده است در کتب طبی خود از مبانی فلسفی بهره برده است.

مسئله اصلی این پژوهش بررسی مبانی هستی‌شناسی طب سینوی است. ابن سینا در کتب طبی اش، اصول هستی‌شناسانه ای را مفروض گرفته است که بررسی و اثبات آنها در فلسفه است؛ مثلاً از آنجا که ابن سینا معتقد بوده است هستی دارای غایت و هدف است و هیچ موجودی بی‌هدفه خلق نشده است، در بحث تشریح اعضاء، ضمن تشریح عضو هدف از خلقت آن را نیز بیان کرده است. شناخت مبانی هستی‌شناسی طب سینوی گامی است در جهت فهم عمیق طب سینوی.

نگارنده در این پژوهش به پنج مبنای مهم هستی‌شناختی، در طب سینوی پرداخته است که عبارتند از اصل علیت، علل اربعه، اصل سنخیت، نگاه غایت‌انگار به هستی و نگرش الهی به عالم. پر واضح است که مبانی هستی‌شناسی طب سینوی بیش تر از موارد مذکور است لکن سعی شده است که به مهمترین آنها در این پژوهش پرداخته شود.

مهمترین دستاوردهای این تحقیق بدین شرح است:

- . اصل علیت به عنوان مهمترین پیش فرض فلسفی طب سینوی
- . ضروری و خارجی بودن علیت و کشف مصادیق آن از طریق تجربه و قیاس در طب سینوی.
- . استفاده از بحث علل اربعه در موارد متعددی از کتاب قانون بخصوص بحث اخلاط.
- . شناخت علامات مزاج و اعضای بدن از طریق اصل سنخیت در طب سینوی.
- . بهره‌گیری از اصل غایت داشتن هستی در بحث تشریح اعضاء در کتاب قانون.
- . استناد حوادث هستی به مبادی عالییه در طب سینوی.

کلمات کلیدی: طب سینوی، مبانی فلسفی، مبانی هستی‌شناسی، اصل علیت، غایت‌انگاری.

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

سنت وقف و خیریه مردمی در گسترش بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

جعفر ابوالقاسمی^{۱*}، محدثه استوار^۲، علی اکبر رامجردی^۳

^۱ دانشجوی دستکاری طب سنتی-مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ طب، شرکت دانش بنیان گوهر خرد پارسیان، دانشگاه علوم پزشکی شیراز

jafar20200@yahoo.com

^۳ مدیر عامل مجمع خیرین تأمین سلامت فارس

مقدمه و بیان مسأله: یکی از اموری که در اسلام تأکیدات فراوانی برای آن شده است، مسأله انفاق و رسیدگی به حال فقیران است. چنانچه در آیه ۹۲ سوره آل عمران می فرماید: "شما هرگز به مقام نیکوکاران نخواهید رسید، مگر از آن چه دوست می دارید انفاق کنید و آن چه انفاق کنید، خداوند از آن آگاه است." لذا این سنت پسندیده از دیرباز و به تأکید دین اسلام در جوامع اسلامی رواج داشته است. یکی از حیطة هایی که واقفین در آن مشارکت بسیاری داشته اند، حوزه سلامت و درمان می باشد. استان فارس و به خصوص شهر شیراز به مدد مجمع خیرین سلامت، از این نظر بیشترین سهم را به خود اختصاص داده است. وقف در حیطة ی سلامت در زمینه های درمانی، بهداشتی، آموزشی، حمایت از بیماران و... صورت گرفته است.

روش پژوهش: با استفاده از آمارهای مجمع خیرین تأمین سلامت فارس و آیات و روایات مرتبط با سنت حسنه وقف این مطالعه صورت گرفته است.

نتایج: براساس آمارهای مجمع خیرین فارس از سال ۸۱ تا ۹۰ میزان کل مشارکت خیرین در زمینه بهداشت و درمان مبلغی بیش از ۲۰۰۰ میلیارد ریال بوده است که حدود ۸۰ درصد آن جهت ساخت و تجهیز بیمارستان مورد استفاده قرار گرفته است و بعد از آن بیشترین سهم به ساخت و تجهیز مراکز بهداشتی و درمانی اختصاص یافته است.

کاربرد و آثار: اشاعه ی فرهنگ حسنه ی وقف به خصوص در حیطة ی بهداشت و سلامت باعث تسهیل در ارائه ی خدمات بهداشتی و درمانی به آحاد مردم و ارتقاء سطح سلامت جامعه گردیده است

کلمات کلیدی: وقف، شیراز، مجمع خیرین تأمین سلامت

طب قرآنی و خواص عسل در قرآن و روایات

رویا عطارزاده*

دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بهبهان، باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، بهبهان، ایران roy_a Attar2009@yahoo.com

مقدمه و بیان مساله: انس با قرآن و بهره گیری از مفاهیم باطنی آن و روایات مختلف در هر فردی که خواستار رسیدن به کمال و دستیابی به هدایت می باشد، موجب ایجاد انگیزه، شناخت شده و سعادت دنیوی و اخروی وی را تضمین می نماید. از آنجا که حصول این مهم، مستلزم تدبیر در اعماق آیات نورانی این کتاب الهی و روایات مختلف بوده، لذا شناخت بیشتر این آخرین کتاب آسمانی و بهره گیری از احادیث به منظور استفاده از مضامین مستتر در آنها از اهمیت ویژه ای برخوردار می باشد.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه تاریخی: در این مقاله به طب قرآنی، اهداف و دلایل آن پرداخته ایم و در ادامه خواص عسل که در قرآن از آن به عنوان شفا یاد شده و همچنین در روایات را بیان می کنیم.

روش پژوهش: این مقاله بر آن است که با تکیه بر قرآن و روایات، بصورت مروری به انجام پژوهش حاضر بپردازد.

نتایج: بطور کلی، سلامت و سعادت هر انسانی منوط به درک و فهم قرآن و بکار بستن آن در زندگی روزمره است. تاکید قرآن بر استفاده از عسل در رژیم غذایی و اشاره به خاصیت شفا دهندگی آن برای مردمان بی سبب نبوده و امروزه نیز علم پزشکی تأیید کننده خاصیت درمانی عسل برای بسیاری از بیماری ها می باشد.

کاربرد و آثار: عسل غذائست که مردمان قبل از اسلام و ادیان گذشته هم بر آن تأکید داشته اند. بزرگان دینی ما در عصرهای گذشته، با الهام از وحی الهی، بر فایده های مواد غذایی مختلف، از جمله عسل و کاربرد آن در درمان بیماری های گوناگون تأکید و بر پیروان خویش مصرف آن را توصیه کرده اند. بیان قرآن هم به مسئله شفا بودن عسل، یک شگفتی علمی است.. آیات قرآنی و بعد از آن احادیث شریفه ای که درباره عسل وارد شده از روشن ترین متون کهن در این زمینه است. بنابراین، برای استفاده از سخنان آن بزرگواران در زمینه شناخت غذاهای مفید و نیز رعایت اصول بهداشتی و درمانی در جامعه، پژوهش های فراوانی لازم است که در این مسیر، احیای طب اسلامی، امری ضروری به شمار می رود.

کلمات کلیدی: طب، طب قرآنی، عسل

مقایسه فلسفه تعلیم و تربیت در غرب و اسلام

فاطمه ویزش فر*

دانشجوی دکترای و عضو هیات علمی پرستاری گروه پرستاری، دانشکده پرستاری و مامایی حضرت فاطمه (س)، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز- ایران
vizeshfarf@sums.ac.ir

مقدمه و بیان موضوع: آشنایی با اندیشه های فلسفی تعلیم و تربیت اسلام و غرب، بررسی، تحلیل و نقد آن ها برای اساتید دانشگاه و کلیه افرادی که به نوعی با تعلیم و تربیت نسل جوان درگیر هستند امری ضروری است. زیرا در علوم پزشکی علمی تعلیم می گردد که منشاء آن علوم غربی است و اگر بپذیریم در ورای هر علم فلسفه ای قرار دارد، لازم است ما این فلسفه را شناخته و بر اساس فلسفه ای که اسلام دارد به بومی سازی علوم پزشکی بپردازیم. این امر در رشته هایی مانند پرستاری که تئوریسینهای آن بر همه جانبه بودن مراقبت (مراقبت از جسم، روح، معنویت) تاکید دارند اهمیت بیشتری می یابد. هدف اصلی این تحقیق به چالش کشیدن و مقایسه فلسفه تعلیم و تربیت غرب با فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی است.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه ی تاریخی: فلسفه تعلیم و تربیت از نگاه فیلسوفان، تاریخی به قدمت اندیشه ورزی و نظریه پردازی فیلسوفان شرق و غرب عالم در باب تربیت دارد. علمای اسلام نیز نظریات خاص خود را که برگرفته از قرآن و احادیث است، در مورد فلسفه تعلیم و تربیت دارا می باشند

روش پژوهش: این پژوهش یک مرور نظام مند (Systematic review) می باشد که با جستجو در مقالات سایتهای حوزه های علمیه قم و مشهد و سایتهای معتبر صورت گرفته است. از کلمات فلسفه تعلیم و تربیت، فلسفه تعلیم و تربیت در اسلام و غرب برای جستجو استفاده گردیده است.

نتایج: مبانی تعلیم و تربیت غربی درک «اومانستی» در مقابل هستی دارد... بیشتر بر روش شناختی تجربی تکیه دارد در کل یک درک مکانیکی ماتریالیستی و تجربی از انسان، اساس مبانی تعلیم و تربیت غربی قرار گرفته است و بین علم و دین تعارض و تقابل وجود دارد. اما اسلام عقیده دارد انسان حقیقی است که از حقیقت مطلق نشأت گرفته است روابط قوانین حاکم از خارج از دنیا و حاکم بر عالم دنیا را باید علوم غیرحسی یا فوق حسی کشف نمود، انسان شان فراحسی و ملکوتی و اگر علم در بسترهای سامان یافته و فضای معنوی تدریس نشود تبدیل به نور و هدایت نخواهد شد.

کاربرد و آثار: با شناخت فلسفه تعلیم و تربیت غربی و اسلامی و مقایسه آنها می توان ضمن پی بردن به نقاط ضعف و قوت فلسفه تعلیم و تربیت غربی و آثار آن بر جامعه از نقاط قوت آن مانند فرصتی برای ارتقاء علوم استفاده نمود و سعی کرد در طراحی و تدوین دروس تئوری و عملی از آموزه های تربیتی اسلام بطور کار بردی سود جست.

کلمات کلیدی: فلسفه، فلسفه تعلیم و تربیت، فلسفه اسلامی، فلسفه غرب

نگاهی به اهمیت تغذیه در طب سنتی و از دیدگاه امام صادق (ع)

زینب محمودپور*

mahmoudpour.zeinab@gmail.com دبیر طب سنتی دانشگاه علوم پزشکی بابل

مقدمه و بیان مسأله: تغذیه علمی است که پیرامون شناخت خواص غذا و چگونگی مصرف آن در بدن موجودات زنده به منظور اعمال حیاتی اندام ها و بافت ها، تولید انرژی، تأمین رشد، تولید مثل، واکنش های بدن در برابر ترکیبات غذایی، بیماری های ناشی از کمبود مواد مغذی، تولید، توزیع و نگهداری و تهیه مواد غذایی بحث می کند. در این میان، دین مبین اسلام، همان طور که به تقویت روح اهمیت داده به سلامت جسم نیز اهمیت داده است؛ زیرا برای انجام دادن وظایف دینی نیاز به عضلات و اعصاب قوی می باشد که این امر با تغذیه ارتباط کامل دارد. از بیماری هایی که تغذیه در سبب شناسی آنها دخالت دارد؛ افزایش فشار خون، بیماری های قلب و عروق، چاقی، دیابت، سرطان ها، سکته مغزی، آب مروارید، ناهنجاری های مادرزادی و نازایی را می توان نام برد. این مطالعه با بررسی روایات امام صادق (ع) در مورد اهمیت تغذیه نوشته شده است.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه تاریخی: از دیدگاه طب سنتی غذا، وجه احتیاج و ضرورت معیشت انسان می باشد که معیشت و بقاء شخص بدون آن ممکن نیست. بنابراین در انتخاب غذا به عنوان مسأله مهم باید دقت نمود. از دیدگاه امام صادق (ع) شکم خانه هر بیماری است و پرهیز منشاء هر درمان می باشد. امام صادق (ع) به کیفیت رسیدن غذا به بدن، پرهیز از دوا در حد تحمل، خوردن شام خصوصاً در افراد پیر، خوردن غذا هنگام اشتهای صادق، امتناع از خوردن قبل از سیری و عدم افراط در نوشیدن آب تأکید داشتند.

روش پژوهش: این مطالعه از نوع مروری می باشد.

نتایج: به طور کلی در طب سنتی توصیه به خوردن غذای مطلق می گردد که تأثیر آن در بدن فقط به ماده بوده و کیفیت آن در بدن تغییری ایجاد نکرده و از آن خلطی ایجاد می شود که جزء عضو بدن می شود. رازی و بسیاری از طبیبان بزرگ معتقد بودند تا جایی که ممکن است بیماران را با غذا درمان نمود دستور دارو داده نشود. در طب سنتی غذا به اعتدال بر اساس سن، جنس، فصل، مزاج، صنعت، دوره بیماری یا نقاهت تنظیم می شود و بر عدم استفاده از غذاهای گوناگون در هر وعده، آرامش در حین غذا، خوردن و جویدن مناسب لقمه، دست کشیدن از خوردن قبل از سیری کامل، استفاده از غذاهای هر بلد، عدم استفاده از میوه های زودرس و استفاده از میوه های هر فصل تأکید شده است.

کاربرد و آثار: با توجه به اهمیت تغذیه، این مطالعه می تواند در حفظ صحت و سلامت و پیشگیری از بیماری ها موثر باشد.

کلمات کلیدی: تغذیه، طب سنتی، امام صادق (ع)

علوم پزشکی در دوران تمدن اسلامی

فاطمه امینی^{۱*}، محدثه استوار^۲، درنا نیکنام^۳

^۱دانشجوی دستیاری طب سنتی، مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ طب شرکت دانش بنیان گوهر خرد پارسیان دانشگاه علوم پزشکی شیراز
f_aminini@sums.ac.ir

مقدمه و بیان مساله: در زمان قبل از اسلام بزرگترین دانشگاه پزشکی جهان جندی شاپور اهواز بوده در زمان خلافت عباسیان اساتید جندی شاپور جهت مداوای خلفای عباسی به بغداد دعوت شدند و بدین وسیله بنیاد طب ایرانی اسلامی گذاشته شد. نخستین پزشک ایرانی دعوت شده جورجیس نام داشت.

باتوجه به سکونت شماری ارمنی در عراق که به زبان سریانی و عربی تسلط داشتند منابع مهم کتب یونانی به زبان عربی ترجمه شد و با تلفیق با کتب طبی ایرانی و بالهام از احادیث طب اسلامی شروع به کار کرد.

یونانی ها در طب نظری مهارت داشتند ایرانی ها در طب عملی و طب اسلامی در هر دو، بعد از این بنیادهای علمی بسیاری در شهرهای مختلف ایران ایجاد شد و دانشمندان بزرگی نظیر رازی، علی بن عباس اهوازی، ابن سینا و سید اسماعیل جرجانی پا به عرصه وجود نهادند که چهار کتاب بزرگ طبی شامل الحاوی، قانون، کامل الصنایه الطیبیه (الملکی) و ذخیره خوارزمشاهی را نوشتند.

روش پژوهش: استفاده از کتب سیره نبوی، احادیث، کتب تاریخی و مقالات موجود در زمینه تاریخ و طب

نتایج: اسلام و تمدن اسلامی نقش بسیار مهمی در پیشرفت طب و یکی شدن مکتب های مختلف طبی و گردآوری مطالب و رشد و ترقی و پیشرفت طب داشته است و دانشمندان و بیمارستانها و مکاتب طبی بعد از اسلام به میزان زیادی به اسلام و سیره نبوی مدیون است و نمی توان نقش اسلام را در طب نوین نیز نادیده گرفت زیرا تا صد سال پیش کتب بزرگ طب ایرانی اسلامی در سراسر دانشگاههای طب تدریس می شده است و پایه و شالوده اساسی طب کلاسیک را طب ایرانی اسلامی تشکیل می دهد که بر پایه کتب طبی و احادیث و سیره نبوی می باشد

کلمات کلیدی: علوم پزشکی، تمدن اسلامی، سیره نبوی

بررسی اخلاق پزشکی در برخی از متون ادبی پارسی و اسلامی

رویا عطارزاده*

دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بهبهان، باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، بهبهان، ایران roy_a_Attar2009@yahoo.com

مقدمه و بیان مساله: امروزه گسترش حوزه های عمومی دانش و به تبع آن شکل گیری حوزه های جدید میان رشته ها، یکی از مسائل مهم در حوزه های علوم مختلف به شمار می آید. گشوده شدن باب مطالعات بین رشته ای در علوم پزشکی و بهره گیری پژوهشگران از یافته های علوم دیگر در سطوح مختلف می تواند تحولی عمده در پژوهش های پزشکی ایجاد کند.

از آنجا که دانش و شغل پزشکی در متون ادبی پارسی و اسلامی، همواره به عنوان علم و شغلی مقدس به شمار می آید، رعایت اصول اخلاقی و شغلی در پزشکی به عنوان مهمترین ویژگی برای پزشکان ایرانی و اسلامی مورد توصیه جدی قرار گرفته است. **مستندات قرآنی و روایی یا سابقه ی تاریخی:** در این مقاله به بررسی زیرمجموعه ای از اخلاق، اخلاق پزشکی و انعکاس آن در متون ادبی پارسی و اسلامی می پردازیم.

روش پژوهش: این مقاله بر آن است که با تکیه بر متون ادبی و اسلامی بصورت مروری به انجام پژوهش حاضر بپردازد. **نتایج:** بررسی های متون ادبی پارسی و اسلامی نشان می دهد که اهمیت و اهتمام جدی به رعایت اخلاق در دانش و حرفه ی پزشکی جایگاه ویژه ای دارد.

کاربرد و آثار: بطور کلی نقش محوری اخلاق و ارتباط آن در فرایند درمان بیماران بسیار موثر در نظر گرفته شده است. بنابراین ترویج و توسعه مفاهیم و متون گذشته می تواند در ارتقاء کمی و کیفی ارتباطات انسانی در حوزه پزشکی بسیار مفید باشد.

کلمات کلیدی: اخلاق، اخلاق پزشکی، متون ادبی پارسی و اسلامی

بررسی خصوصیات مدیریت پرستاری براساس مقیاس مدیریت اسلامی در مدیران پرستاری شاغل بیمارستانهای منتخب دانشگاه علوم پزشکی شیراز سال ۱۳۹۴

دکتر حیدرعلی عابدی^{۱*}، نرگس رسولی^۲

^۱استاددانشگاه، گروه پرستاری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحداصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.
^۲دانشگاه آزاد اسلامی، واحداصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران narges_nurse_2010@yahoo.com

مقدمه و بیان مسئله: مدیریت خدمات بهداشتی درمانی، خصوصاً در سطح پرستاری و تاثیر بسزای آن در ارائه خدمات مراقبتی حائز اهمیت میباشد. لذا با توجه به اهمیتی که دین مبین اسلام برای سلامتی جسم و روان انسان قائل است، تحقیق در خصوص مدیریت اسلامی کارکنان این حوزه، ضروری به نظر میرسد. این مطالعه با هدف تعیین خصوصیات مدیریت پرستاری براساس مقیاس مدیریت اسلامی در مدیران پرستاری بیمارستانهای علوم پزشکی شیراز انجام شد.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه تاریخی: مدیریت و راهکارهای آن و تربیت مدیران لایق از اهم مبانی فکری دینی محسوب میشود. نمی توان ادعا کرد که تمامی مباحث مدیریت امروزی با صراحت و ذکر جزئیات در منابع دینی مطرح شده است، اما می توان ادعا کرد که الگوی کاملی از مبانی ارزشی در منابع دین اسلام، به ویژه در نهج البلاغه ارائه شده است.

روش پژوهش: پژوهش حاضر از نوع توصیفی-مقطعی است. جامعه پژوهش، ۱۳۶ نفر از مدیران پرستاری بیمارستانهای علوم پزشکی شیراز میباشد. نمونه گیری به روش تصادفی انجام شد. ابزار گردآوری داده ها پرسشنامه مقیاس مدیریت اسلامی ۴ بعدی مساح و همکاران بود. برای تجزیه و تحلیل داده از نرم افزار SPSS استفاده گردید.

نتایج: یافته نشان داد که مدیران پرستاری در هر یک از ۱۴ زیرمقیاس ابعاد مدیریت اسلامی با حداقل فراوانی ۶۶ درصد و حداکثر فراوانی ۱۰۰ درصد، وضعیت بسیار مطلوبی از آگاهی را گزارش کردند. ضمناً اغلب مدیران پرستاری زن، با مدرک کارشناسی، سابقه خدمت ۱۰ تا ۲۰ سال و گروه سنی ۳۰ تا ۴۰ سال بودند. همچنین بین ابعاد مقیاس مدیریت اسلامی و مشخصات جمعیت شناختی رابطه معنی داری یافت نشد. در نتیجه مطالعه نشان داد که مدیریت رابطه ی نزدیکی با فرهنگ و باورهای اعتقادی داشته و ریشه در شیوه تعلیم و تربیت اسلامی افراد جامعه دارد و همچنین مدیران پرستاری سطح مطلوبی از آگاهی را در مدیریت اسلامی برخوردار هستند.

کاربرد: گنجاندن کلاسهای آموزشی در مورد مدیریت اسلامی، در دوره های بهبود مدیریت مدیران پرستاری، و همچنین در ابتدای احراز پست مدیریت پیشنهاد می گردد، تا با بکارگیری این شیوه مدیریتی شاهد افزایش رضایت شغلی، بهبود عملکرد، و سلامت جسمی و روحی کارکنان و در نتیجه ارائه خدمات بهداشتی و درمانی با کیفیت بالاتر به جامعه باشیم.

کلمات کلیدی: مدیریت اسلامی، مدیریت پرستاری، مدیران پرستاری، مقیاس مدیریت اسلامی.

راهنمایی و مشاوره در اسلام و نقش آن در سلامت روان

دکتر لیلا قهرمانی^{۱*}، دکتر مهین نظری^۲

^۱ استادیار گروه آموزش و ارتقا سلامت، مرکز تحقیقات علوم بهداشتی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی شیراز. Ghahramanl@sums.ac.ir

مقدمه و بیان مساله: راهنمایی و مشاوره، جریانی یاری دهنده است که به رشد متعادل و همه جانبه انسان می انجامد و موجبات بهره گیری از حداکثر توانایی های بالقوه فرد را فراهم می آورد و این مفهوم با تعریف سازمان جهانی بهداشت از سلامت «حالت رفاه جسمی، روانی و اجتماعی، نه فقط فقدان بیماری و یا ناتوانی» هماهنگی داشته و بر این نکته تاکید دارد که هیچ یک از ابعاد سلامت بر دیگری برتری ندارد. بر اساس متون مشورت دارای فوایدی از قبیل: کاهش احتمال خطا، شکوفا شدن استعداد ها، جلوگیری از استبداد و حسادت دیگران، نوعی احترام به مردم و وسیله شناخت افراد است. از نگاه قرآن یکی از مهم ترین مسائل اجتماعی اصل «شوری» و «مشاوره» است که بدون آن همه کارها ناقص است و اهمیت این امر به حدی است که یکی از سوره های قرآن به این نام، نام گذاری شده است. «وَ الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ...»

روش پژوهش: مطالعه حاضر مطالعه ای مروری است. اطلاعات این مطالعه به روش کتابخانه ای از طریق بررسی سایتها، کتابها و مقالات مرتبط جمع آوری گردیده است. اسناد مرور شده شامل مقالات منتشر شده در مجلات علمی داخلی و خارجی، پایان نامه ها، مقالات ارائه شده در کنگره ها و گزارشات سازمانی می باشد.

نتایج: یک انسان هر قدر از نظر فکری نیرومند باشد نسبت به مسائل مختلف تنها از یک یا چند بعد می نگرند؛ لذا ابعاد دیگر بر او مجهول می ماند، اما هنگامی که مسائل در شورا مطرح گردد و عقل ها و تجارب و دیدگاه های مختلف به کمک هم بشتابند، مسائل کاملاً پخته و کم عیب و نقص می گردد و از لغزش دورتر است و این موضوع با مفهوم سلامت روان به عنوان یکی از ابعاد سلامت، که شامل آسایش ذهنی، احساس خودتوانمندی، خودمختاری، کفایت، درک هم بستگی بین نسلی و شناخت توانایی خود در محقق ساختن ظرفیت های عقلی و هیجانی خویش است، همخوانی دارد.

کاربرد و آثار: بر همین اساس، راهنمایی و مشاوره در وهله اول جنبه پیشگیری دارد و با گسترش آگاهی، فرد می تواند تصمیمات مناسب تر و معقولتری اتخاذ نماید. مشورت کردن با هم در کارها، موجب حصول یقین است و باعث بر طرف شدن شک و تردید در شغل ها و عمل ها است و دستیابی به این نتایج در واقع محقق شدن سلامت فرد در تمام ابعاد به خصوص سلامت روان می باشد که با مشاوره و راهنمایی می توان به این امر مهم دست یافت.

کلمات کلیدی: راهنمایی، مشاوره، سلامت روان

اهمیت اخلاق پزشکی در طبابت

عزیز شهرکی واحد*

عضو هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی زابل azizshahraky@gmail.com

مقدمه و بیان مساله: اخلاق پزشکی شاخه‌ای از علم اخلاق و علم پزشکی است که با فلسفه اخلاق در زمینه‌های پزشکی، امر طبابت روزمره و قواعد آن و تحقیقات پزشکی سر و کار دارد. به عبارت دیگر اخلاق پزشکی مجموعه آیین‌نامه‌های آداب پسندیده و اعمال نکوهیده‌ای است که پزشکان باید آن‌ها را رعایت و یا از آن پرهیز کنند.

روش پژوهش: این یک مطالعه مروری است که از منابع مختلف کتب پزشکی تهیه شده است. با توجه به مطالعات میتوان گفت که ماهیت پزشکی پرهیز کاری است و علم اخلاق پزشکی در حقیقت یک نوع امر به معروف و نهی از منکر علم پزشکی است، یعنی امر به تشویق به اعمال و رفتار و کردار پسندیده و نهی از اعمال ناصوابی که باید از آن‌ها اعتراض کرد، امر به وقار، به بی‌طمعی، پاک چشمی، پاک دامنی، دلسوزی و محبت، مهربانی، صمیمیت، شکیبایی به همدردی با مردم و بیماران، امر به رازداری، به امانت و صداقت، امر به مطالعات و روزآمد نگاه داشتن دانش خود و اما نهی از عدم توجه به مسؤولیت‌های بزرگ خودمان نسبت به بیماران و جامعه، نهی از مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی، نهی از انتخاب دوستان نامناسب، نهی از طبابت غلط و اعمال اشتباه‌آمیز، نهی از بازگویی اسرار بیماران، نهی از خشونت‌های بی‌مورد با بیماران و تحقیر پزشکان و همکاران، نهی از جستجوی مشتری و دلال بازی و بیمار دزدی، نهی از صدور گواهی‌های خلاف، نهی از ارجاع بیماران به همکاران نادرست و ناوارد، نهی از دریافت حق‌العلاج‌های سنگین و نامتناسب و بالاخره نهی از ناپاک چشمی و بیماران را به دیده شهوت نگریستن.

نتیجه: اخلاق پزشکی علمی است که به رابطه پزشک و بیمار و همکارانش توجه جدی دارد و همچنین در این علم به احکام پزشکی توجه می‌شود چون بسیاری از احکام و بحث‌های مربوط به تخلفات پزشکی برای تبیین صحیح رابطه پزشک و بیمار است. این علم اصول اخلاقی حاکم بر رفتار حرفه‌ای در طب را در بر می‌گیرد و در واقع شاخه‌ای از اخلاق عمومی است که جامعه انتظار دارد که صاحبان حرف پزشکی رعایت نمایند. به بیان دیگر علم اخلاق پزشکی منطبق‌کننده روابط و رفتار صاحبان مشاغل پزشکی با کلیات اخلاق است.

کاربرد و آثار: از مهمترین ثمرات اخلاق پزشکی مراعات تعهدات حرفه‌ای، درست‌کاری، قابل اعتماد بودن و پاسخ‌گویی به نیازهای بیماران خواهد بود.

کلمات کلیدی: اخلاق پزشکی، طبابت

برخی از ویژگی‌های اخلاقی کادر پزشکی

عزیز شهرکی واحد*

عضو هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی زابل azizshahraky@gmail.com

مقدمه و بیان مساله: گروه‌های پزشکی عهده‌دار مسؤولیتی الهی و انسانی هستند و اگر در انجام این مسؤولیت کسب رضای خدا و مقام قرب او را هدف قرار دهند همه حرکات و سکنات آنها عبادت خواهد بود. زمانی که علاوه بر وظیفه قانونی خویش از خود مایه می‌گذارد و در تلاش نجات بیمار یا پیشگیری از وقوع بیماری فراتر از حد وظیفه خدمتی می‌کند عبادتی دو چندان برایش منظور و حسناتی صد چندان نصیبش خواهد شد به خصوص آنجا که در همین خدمت ایثارگرانه بهترین شیوه‌ها را نیز جهت مهار بیماری و پیشگیری از وقوع آن به کار گیرد و این نیازمند ویژگی‌های اخلاقی خاصی است.

روش پژوهش: این یک مطالعه مروری است که از منابع مختلف کتب اخلاق پزشکی تهیه شده است. در اینجا به چند مورد از ویژگی‌های اخلاقی اکتفا می‌کنیم:

تقوا: یکی از ویژگی‌های خاص کادر پزشکی می‌باشد. تقوا سبب می‌شود فطرت انسان به پاکی و زلالی نخستین بازگردد، تا علاوه بر بهره‌مندی بیشتر از بینش و بصیرت، به آسانی و گشاده دستی بتواند بدون دخالت هواهای نفسانی، حقایق را پذیرفته، به دانشهای سودمند و اندیشه‌های درست دست یابد.

خیرخواهی و آموزش ناصحانه: هرکسی در مسیر خیرخواهی مردم قدم بردارد، در مسیر خدا قدم برداشته و حرکت در مسیر الهی باعث بالارفتن مقام و منزلت اخروی او می‌شود.

نظم در امور: اساس پیشرفت هر امری نیاز به رعایت نظم و برنامه‌ریزی مدبرانه دارد. نظم در امور برای پرسنل پزشکی که به زیور تقوا آراسته‌اند، هم برای تأمین مصالح جامعه و هم برای پیشرفت علم و آسایش جسمی، وجدانی و روحی ایشان ضروری است. ادای امانت.

رسیدگی خوب به بیماران: کمک و یاری افراد ناتوان از بهترین صدقات و کارهای نیک است،

نتیجه: اگر صاحبان مشاغل پزشکی انسان‌های متقی، آراسته به صفات عالی انسانی (که در سایه‌ی اطاعت از امر خدا و دستورات دین کسب می‌شود) باشند و در کار خود دقیق و دلسوز و با معلومات باشند، علاوه بر آنکه خودشان راه رستگاری را طی خواهند کرد جامعه را نیز به رستگاری شوق خواهند داد.

کاربرد و آثار: داشتن ویژگی‌های لازم اخلاقی موجب خواهد شد کادر پزشکی در ارائه خدمات درمانی و مراقبتی به بیماران از هیچ تلاش و کوششی دریغ نکنند...

کلمات کلیدی: اخلاق، پزشکی، کادر پزشکی

بررسی اعتبارسندی روایات طب النبی^۱

دکتر محمد هادی یدالله پور*

دانشیار گروه معارف اسلامی دانشگاه علوم پزشکی بابل و مدیر گروه علوم حدیث دانشکده طب سنتی بابل baghekhial@gmail.com

مقدمه و بیان مساله: بی تردید روایات نقش بی بدیلی در شناخت سیره پیامبر عظیم الشان اسلام در خصوص طب را ایفا می نمایند و بسیاری از نویسندگان و محققان در نوشتار و گفتار به برخی از آن موارد استناد می نمایند و آن را از ادله حقانیت گفتار و یا نوشتار خود به شمار می آورند اما بحث مهم صحت صدور این روایات از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم می باشد که نوشتار حاضر تلاش دارد تا به ژرفکاوی آن بپردازد.

مواد و روش تحقیق: این نوشتار بر اساس کتابهای رجال معتبر شیعه و عامه و نیز بر اساس سیره متواتر و سازگاری با سنت قطعی نبی مکرم اسلام در منابع معتبر روایی به انجام رسیده است.

یافته ها: پژوهش حاضر روایات طب النبی را سه گونه از روایات دسته بندی نموده است ۱. روایاتی که مطابق با سیره و سنت نبی مکرم اسلام است و با قرائن علمی و دینی سازگاری دارد و تایید می شود. ۲. روایاتی که با سیره و سنت نبی مکرم اسلام سازگاری ندارند و با قرائن قطعی دیگر دینی تعارض دارند و قابل تایید نمی باشند که در این دسته از روایات افراد متهم به جعل و تدلیس و کذب وجود دارند. ۳. روایاتی که با دقت باید مورد بررسی قرار گرفته و میتوان قائل به تفصیل شد یعنی با در نظر گرفتن شرایط و اقتضائات می توان سند آن را مورد پذیرش قرار داد و نمی توان برای همه حالات بدان استناد نمود که سند این دسته از روایات بعضاً ضعیف می باشد و با قرائن دیگر می توان جبران آن ضعف را نمود اما این دسته از روایات به طور عام قابل توصیه و عمل نمی باشند.

بحث و نتیجه گیری: با توجه به بررسی اعتبار سندی روایات طب النبی این نتیجه به دست می آید که بسیاری از روایات طب النبی ضعیف بوده و نیازمند قرائن خارجی دیگر در صحت صدور از نبی مکرم اسلام می باشند و تا به حال بحث اعتبار سندی دقیقی انجام نگرفته و عالمان حدیثی عمدتاً این روایات را معتبر نمی دانسته اند اما می توان با دقت بسیاری از روایات را مطابق و موافق با سنت و سیره پیامبر عظیم الشان اسلام صلی الله علیه و آله و سلم دانست.

کلمات کلیدی: نبی مکرم، روایات، طب النبی، اعتبار سندی

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

تعامل جسم و روح در سیره نبوی و نقش آن در پیشرفت علوم پزشکی در تمدن اسلامی^۱

علیرضا بیابان نورد*

عضو هیئت علمی موسسه آموزش عالی ارم شیراز bhya1979@gmail.com

مقدمه: آغاز دیدگاه یکجانبه نگر و تک بعدی در علم، به رنسانس و دنیای مدرن بر می گردد. از آنجا بود که دید علمی scientific و جزء نگر جانشین دید کل نگر گردید. این ماجرا سرآغاز جدایی حوزه های مختلف علوم شد که علی رغم مزایای آن، معایبی را نیز با خود به همراه داشت. این موضوع در مورد رابطه جسم و روح هم به چشم می خورد. در دنیای مدرن رابطه جسم و روح در اندیشه دانشمند کاهش یافت و این باعث سردرگمی زیادی در عرصه های پزشکی اعم از شناخت و درمان بیماری ها شد. از این رو بشر در دوره معاصر با رویکردهای تلفیقی در پی بازگشت به شیوه اندیشیدن و درک رابطه جسم و روح همچون دنیای قدیم است. به همین دلیل است که رویکردهای بین رشته ای در حال گسترش است.

سوالات و فرضیه: سوال اصلی این مقاله آن است که قبض و بسط های جزئی شدن علم در دنیای مدرن در این حوزه چیست و روح و جسم از دیدگاه حکمت و با نگاه حکیمانه با تکیه بر روایات اسلامی چه رابطه ای با هم دارند.

و فرضیه این نوشته نیز آن است که تعامل جسم و روح در طب قدیم نزد حکیم با تکیه بر روایات اسلامی بسیار راهگشا و آرامش بخش و درمان گر بوده است.

روش ها: این مقاله با بررسی دیدگاه همه جانبه نگر طب سنتی در اسلام با تکیه بر روایات نبوی (ص)، تعامل جسم و روح و نقش آن در پیشرفت علم پزشکی را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد و روش بررسی نیز توصیفی _ تحلیلی می باشد

نتیجه: در نگاه حکیمانه به جسم، ارتباط جسم و روح مد نظر قرار می گرفت اما بتدریج این ارتباط کم شد به نحوی که علل بیماری صرفا با ظاهر آن مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می گرفت. اما امروزه همچون در حال رواج دیدگاههایی هستیم که در پی احیای نوع نگاه به جسم و روح در گذشته هستند و در این میان دیدگاههایی نظیر هومئوپاتی، مراقبه، طب سنتی و... مطرح اند. در این میان رویکردهای کل نگر برگرفته از روایات نبوی از ویژگی ممتازی بر خوردار است.

کلمات کلیدی: حکمت، علم، دیدگاه کل نگر، دیدگاه جزء نگر، سیره نبوی

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

بررسی برخی نظرات پیرامون حلیت محصولات غذایی تراریخته از دیدگاه اسلام

بهادر حاجی محمدی^{۱،۲}، گیلدا اسلامی^{۳،۱}، مطهره السادات حسینی^{۱،۴*}

^۱مرکز تحقیقات تشخیص مولکولی مخاطرات مواد غذایی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد، یزد، ایران
^۲دکتری بهداشت و کنترل مواد غذایی، استادیار گروه بهداشت و ایمنی مواد غذایی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد، یزد، ایران
^۳دکتری انگل شناسی پزشکی، استادیار گروه انگل شناسی و قارچ شناسی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد، یزد، ایران
^۴دانشجوی کارشناسی ارشد بهداشت و ایمنی مواد غذایی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد، یزد، ایران
Hosseini.ms2000@gmail.com.

مقدمه و بیان مسئله: یکی از پاسخ ها به نیاز روزافزون مواد غذایی جامعه جهانی، استفاده از روش های مهندسی ژنتیک و تولید محصولات تراریخته (دستکاری ژنتیکی شده) است. علیرغم مزایای قابل توجه غذای تراریخته، یکی از چالش های مهم در این زمینه بویژه در کشورهای اسلامی حلیت مواد غذایی تراریخته و مسائل شرعی مرتبط با آن است. با استفاده از مهندسی ژنتیک امکان دستکاری یک یا چند ژن در موجودات وجود دارد که به این ترتیب این موجودات به گونه ای تغییر می یابند که قادر به تولید پروتئین هایی می گردند که به طور طبیعی قادر به تولید آنها نیستند. با توجه به اهمیت این موضوع نزد مصرف کنندگان مسلمان، این مقاله درصدد است که به جنبه های حلیت مواد غذایی تراریخته بپردازد که ضمن یافتن مبنای مناسب برای حلیت این محصولات وضعیت این مسئله از نگاه مراجع عظام تقلید بررسی می شود.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه تاریخی: در قسمت بیان مسئله ذکر شده است.

روش پژوهش: این تحقیق با روش مروری و تحلیلی بر روی نظرات و احکام اسلام تدوین شده است. بطوریکه منابع علمی مورد نیاز بر اساس روش مطالعه کتابخانه ای از منابعی همچون استفتائات از فقها و مراجع عظام تقلید و منابع رسالات علمیه، احادیث معتبر و نیز از طریق مطالب و مقاله های موجود در اینترنت گردآوری شد.

نتایج: بررسی اسناد و دیدگاه های مراجع عظام و نظریات فقهی با وجود عوارض احتمالی مخرب موجودات دستکاری ژنتیکی شده و غذاهای تراریخته بر زندگی انسان، مصرف محصولات تراریخته حاصل از مهندسی ژنتیک را مجاز دانسته اند و برخی از منابع عدم ضرر رسانی در حال و آینده و اطلاع مصرف کننده از نوع محصول دریافتی را لازم برشمردند و همچنین مواد اولیه ای که در تولید این محصولات غذایی مورد استفاده قرار می گیرند باید از منابع حلال منشا گرفته و نباید حاوی هیچ گونه اجزاء تشکیل دهنده غیر حلال باشد.

کاربرد و آثار: با توجه به اینکه در استفاده از فناوری های نوین، اعتقادات مذهبی باید در نظر گرفته شود با تاکید بر این یافته ها که نشان دهنده نظر مراجع عظام تقلید در این رابطه میباشد می توان از مهندسی ژنتیک به عنوان راه حلی برای امنیت غذایی جامعه جهانی استفاده نمود.

کلمات کلیدی: بیوتکنولوژی، محصولات تراریخته، مهندسی ژنتیک، حلیت، اسلام

سلامت از نگاه امام علی (ع): یک تحلیل محتوا

عیسی صفوی^{۱*}، تکتک پیکانی^۲، صلاح الدین کریمی^۳

^۱دانشجوی دکتری سلامت و رفاه اجتماعی دانشگاه علوم بهزیستی و توان بخشی eisa_sm@yahoo.com

مقدمه و بیان مسأله: عطف به مرجعیت امام علی (ع) در دنیای اسلام، رهنمودهای ایشان هم در حکم مرجعیت علمی دارای اهمیت می باشد. بدون شک سلامت و امنیت دو نعمت الهی می باشند. هردو این نعمات در ادیان و مکاتب مختلف سلامت مورد توجه قرار گرفته اند. توجه به سلامت به شکل تک بعدی (جسمانی) گامی ناقص در خلق و حفاظت از سلامت می باشد. این پژوهش تلاشی است در راستای این نکته که، سلامت فراتر از مراقبت های پزشکی است.

روش: پژوهش از نوع کیفی می باشد. با توجه به جنس موضوع، ضرورت انتخاب روش کیفی طبیعی و بدیهی به نظر میرسید. عطف به متن دینی و داده های متنی، انتخاب روش تحقیق مشمول تحلیل محتوا شد. از بین سه نوع تحلیل محتوای کیفی، نوع جهت دار - (Directional) - به دلیل کاربرد اساس نظریه های سلامت - انتخاب شد. متون مورد بررسی شامل نهج البلاغه، غررالحکم و دررالکلم بود. کد گذاری از نوع پیشینی و بازبود. پس از کد گذاری، زیرمقوله ها و مقوله ها استخراج شد.

یافته ها: خروجی های بدست آمده از تحقیق نشان از توجه امام به سه بعد سلامت دارد. این ابعاد شامل سلامت جسمی، سلامت روانی - ذهنی و سلامت محیط زیست دارد. ذیل سلامت جسمی موارد توجه به مراقبت های پزشکی قرار می گیرد. سلامت روانی - ذهنی مواردی چون دور بودن از حسد، کینه، بغض و عداوت را شامل شد. اما سلامت محیط زیست مواردی چون آلوده نکردن محیط زیست از مواد زائده انسانی و تخریب کننده را پوشش داد.

نتیجه گیری: بدست آمده از پژوهش نشان از آن داشت که سلامت در سلامت در مراقبت های پزشکی خلاصه نمی شود. تا زمانی که مثلث جسم، روان و محیط زیست در کنار هم مورد توجه قرار نگیرد سلامت حاصل نخواهد شد. تقدم و تاخر هر کدام از عوامل سه گانه بالا آسیب های احتمالی سلامت را به همراه خواهد داشت.

کاربرد و آثار: مهمترین کاربرد این پژوهش اثبات وجود توجه امام به سلامت به صورت «پیوستار» و «چند بعدی» می باشد. این نکته برای متولیان و سیاست گذاران حوزه سلامت کشور «اسلامی» ایران رسالت توجه به مفهوم سلامت (در ابعاد سه گانه) در برنامه ریزی های کلان را به عنوان یک «تکلیف» گوشزد می کند.

کلمات کلیدی: سلامت، امام علی (ع)، تحلیل محتوا

بررسی حقوق متقابل پزشک و بیمار از دیدگاه قرآن و سیره ائمه

افسانه قاسمی^{۱*}، علی خانی جیحونی^۲، زهره ماکولاتی^۳، امین کوهپایه^۴، مجید نقدی^۵

^۱دکتری آموزش بهداشت و ارتقا سلامت استاد یار علوم پزشکی فسا گروه بهداشت عمومی naz7899@yahoo.com

^۲دکتری آموزش بهداشت و ارتقا سلامت استاد یار علوم پزشکی فسا گروه بهداشت

^۳دکتری آناتومی، استاد یار گروه آناتومی علوم پزشکی فسا

^۴استادیار گروه فارماکولوژی علوم پزشکی فسا

^۵استادیار گروه آناتومی علوم پزشکی فسا

مقدمه و بیان مساله: نظر به اینکه انسان ذاتا موجودی اجتماعی است از این رو برای حفظ نظام اجتماعی باید قوانینی تدوین شود و حقوقی را برای افراد تعریف نماید و تمام افراد جامعه را موظف نماید تا با آن پایبند باشد و این همان است که از آن به عنوان حقوق طرفینی تعبیر نموده اند.

حقوق متقابل بین انسانها نیز، تنها مخصوص اسلام نیست. بلکه در میان همه ادیان در مورد حقوق متقابل پزشک بیمار تاکید شده است. از حضرت علی نقل شده است که سه چیز است که مردم هرمنطقه از پناه بردن به آن در امر دنیا و آخرتشان بی نیاز نیستند اگر آن را از دست بدهند نادان و احمق هستند: فقیه و دانشمند با ورع، امیر خیر خواه مورد اطاعت مردم، طبیب بصیر مورد اعتماد.

روش کار: این پژوهش به صورت جستجو در منابع حدیث و روایت معتبر در ارتباط بین پزشک و بیمار و همچنین آیات نوزده به بعد سوره کهف در مورد ارتباط شناسی و نقشی که در زندگی بعد از بیداری آن اصحاب داشته. و همچنین بررسی آیات نود به بعد سوره مبارکه کهف ارتباط بین رهبری حضرت خضر و اطاعت حضرت موسی بوده است

نتیجه گیری: بنابراین در باره این سخن گهربار حضرت علی با توجه به جستجو در سایر منابع معتبر دینی میتوان گفت بیمار باید به پزشک اعتماد کند و پزشک هم نسبت به بیمار امین باشد. به این صورت پزشک راز دار مریض باشد همچنین در نگاه به بیمار و لمس رعایت مسایل شرع را بکند. پزشک باید تمام سعی و تلاش خود را برای معالجه بیمار داشته باشد و بهترین دستور دارویی را تجویز کند. بیمار هم باید توصیه های پزشک را بطور صحیح انجام دهد و حق ویزیت وی را پردازد

کاربرد: درهمه شاخه های علم اخلاق حرفه ای، اخلاق پزشکی حرفه ای از جایگاه خاصی برخوردار است و این اهمیت به جایگاه خاص حرفه پزشکی و از طرفی به انسان به عنوان اشرف موجودات برمیگردد بنابراین باید به سلامت روح و جسم انسان طبق آیه ۲۱ سوره مایده به عنوان موجودی با ارزش اهمیت داد.

کلمات کلیدی: حقوق پزشک، حقوق بیمار

مروری بر آموزش طب مکمل و طب سنتی ایران در دانشکده‌های پزشکی

فاطمه عطارزاده^۱، مجتبی حیدری^۲، مسیح صدیق رحیم آبادی^۱، امیر محمد جلادت^{۲*}

^۱ دستیار، مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ پزشکی، شرکت دانش بنیان گوهر خرد پارسیان، مرکز رشد طب سنتی و گیاهان دارویی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، ایران.

^۲ استادیار گروه طب سنتی دانشکده طب سنتی، شرکت دانش بنیان گوهر خرد پارسیان، مرکز رشد طب سنتی و گیاهان دارویی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، ایران. drjaladat@gmail.com

مقدمه و بیان مسأله: از سال ۱۳۸۶ ه.ش. (۲۰۰۶ میلادی) آموزش طب سنتی ایران در دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور آغاز شده است؛ اما همچنان بر سر گسترش بالینی این رشته اختلاف نظر وجود دارد. این درحالی است که از ۳۰ سال پیش که ترویج طب‌های سنتی و مکمل در دستور کار سازمان جهانی بهداشت قرار گرفته، آموزش بالینی شاخه‌های مختلف آن از جمله طب سوزنی، کایروپراکتیک و هومیوپاتی علی‌رغم نبود شواهد علمی کافی به سرعت در دانشگاه‌های بزرگ دنیا توسعه پیدا کرده است.

روش پژوهش: برنامه‌های آموزشی ۵ شاخه برجسته طب مکمل و جایگزین از جمله طب سوزنی، کایروپراکتیک، هومیوپاتی، طب گیاهی و ماساژ درمانی در دانشکده‌های پزشکی مختلف بین سال‌های ۱۹۹۸ تا ۲۰۱۵ بررسی شد. همچنین از منابع روایی احادیث مربوط به شیوه طبابت و آداب تعلیم آن و از منابع تاریخی نظرات پزشکان برجسته ایرانی (ابن سینا، رازی و اهوازی) در خصوص آموزش پزشکی جمع آوری شد.

نتایج: بررسی روند آموزشی طب مکمل و جایگزین در دانشگاه‌های مختلف، تأکید ائمه اطهار بر ضامن بودن پزشک و شیوه تدریس حکمای ایرانی نشان دهنده اهمیت کسب مهارت‌های بالینی در آموزش پزشکی است. از طرفی توسعه دانشگاهی طب سنتی و مکمل نیازمند ثبت دقیق داده‌ها و تحلیل نتایج حاصل از مداخلات بالینی است.

کاربرد و آثار: آموزش طب‌های کل نگر از جمله طب سنتی ایران باید به صورت نظری و عملی توأماً باشد. گسترش مطالعات پژوهشی و جمع آوری شواهد بالینی در حیطه طب سنتی نیازمند حمایت سیاست‌گذاران عرصه سلامت در بسط آموزش بالینی این رشته و تربیت افرادی است که در عمل بتوانند از آن استفاده کنند.

کلمات کلیدی: آموزش پزشکی، طب مکمل و جایگزین و طب سنتی ایران.

زوم استفاده از فلسفه اسلامی در نظریه پردازی های طب، معنویت، و سلامت معنوی اسلامی

آزیتا جابری*

دانشجوی مقطع دکترای پرستاری دانشکده پرستاری و مامایی حضرت فاطمه (س)، کمیته تحقیقات دانشجویی دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران
azita635@yahoo.com

مقدمه و بیان مسأله: معنویت یک پدیده جهانی بشری است که عامل ادامه زندگی و یافتن معنا و هدف آن است. کارل یانگ، روانشناس بزرگ، معتقد است که هر بحران زندگی در واقع یک بحران معنوی است. علی‌رغم این که امروز مراکز علمی و دانشگاهی و تحقیقاتی متعددی در موضوع سلامت معنوی تاسیس شده است و پژوهش‌های نسبتاً خوبی صورت گرفته است، هنوز در بخش نظری در مورد مفهوم و چیستی سلامت معنوی و اصول و مبانی و پیش فرض‌های آن اختلاف‌هایی بین صاحب نظران جوامع مختلف وجود دارد. یکی از علل این موضوع می‌تواند این باشد که مفهوم‌پردازی‌های کنونی، دارای یک پایه‌ریزی و بستر تئولوژیکی، فلسفی و اپیستمولوژیکی صریح و روشن نمی‌باشند.

روش پژوهش: در این مطالعه، از روش پژوهش مرور اسنادی کتابخانه‌ای بهره گرفته شده است. به این منظور محقق به بررسی متون اسلامی و عرفانی و همچنین منابع علوم مرتبط با سلامتی پرداخته است.

نتایج: اگر اصول و مبانی و پیش فرض‌ها و نظریه پردازی در سلامت معنوی از منابع معتبر مانند کتب آسمانی اخذ شود، پایه‌های سلامت معنوی، استوار و محکم خواهد بود. با وجود فلسفه‌ی غنی اسلامی، تفکر تئولوژیکی، انتولوژی و اپیستمولوژی غنی برخاسته از آن (قرآن کریم و نهج البلاغه)، و همچنین ادبیات عرفانی ایرانی و اندیشه‌ی اندیشمندان اسلامی، زمینه‌ی بسیار غنی برای مفهوم‌پردازی بر این اساس موجود است.

امروزه در برخورد با چالش‌های مراقبتی و توجه به بعد روحی معنوی مراقبت، در علوم مختلف از جمله علوم مرتبط با سلامتی، پنجره‌ای برای توجه به سایر فلسفه‌های بنیادین، به علت پاسخگو نبودن فلسفه‌های موجود باز شده است. لذا اسلام به عنوان یکی از فلسفه‌های حاکم بر تقریباً یک سوم مردم جهان می‌تواند عرصه‌ای برای نظریه پردازی تلقی گردد. اسلام مذهبی است که داعیه‌ی رشد و تعالی زندگی انسان را دارد و بهترین برنامه را برای بشر عرضه نموده است، لذا نظریه‌های سرچشمه گرفته از آن نه تنها برای متخصصان و دانشمندان علوم مختلف و بیماران مسلمان می‌تواند راهگشا باشد، بلکه می‌تواند برای همه‌ی انسانها کاربرد داشته باشد و برنامه‌ای کاربردی برای همه‌ی فیلسوفان و محققین ارائه نماید. در فرهنگ و فضای ایرانی اسلامی، مهمترین عامل تأثیرگذار بر سلامت فرد مؤمن دریافتن «سلامت معنوی»، عرفان و معنویت اسلامی است که اندیشه و ادبیات آن براساس قرآن به وسیله ده‌ها عارف و ادیب شکل گرفته و تدوین یافته است. اندیشه و ادبیات یاد شده منبعی مهم برای توصیف سلامت معنوی و ارائه‌ی راه‌های رسیدن به آن به شمار می‌رود

کاربرد و آثار: حفظ مبانی نظام دین و دفاع از حریم مقدس توحید، مستلزم آگاهی ژرف علمی و برگرفته از منبعی قوی و ماخذی معتبر است، تا با تقویت نیروی عقل و استدلال، موجبات استیلائی بر وهم و خیال را فراهم سازد. به این منظور بهره جستن از عقل و برهان، مصلحان و مردان دینی و اخلاقی، عرفانی اسلامی، علمی و فلسفی، انسانها را به سوی سرچشمه‌ی حکمت الهی رهنمون می‌سازد.

کلمات کلیدی: فلسفه اسلامی، نظریه پردازی، معنویت

جایگاه معنویت در سبک زندگی اسلامی^۱

آزیتا جابری*

دانشجوی مقطع دکتری پرستاری دانشکده پرستاری و مامایی حضرت فاطمه (س)، کمیته تحقیقات دانشجویی دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران
azita635@yahoo.com

مقدمه و بیان مسأله: سیاستهای کلی نظام جمهوری اسلامی ایران و نقشه ی جامع علمی سلامت به سمت معنویت بیشتر تنظیم شده است. موضوع معنویت و سلامت معنوی به عنوان یک بخش نهادینه در وجود انسان و آرامش بخش جانها در نظر گرفته شده است - آیه ۳۸ سوره بقره: یاد خدا شفا دهنده ی دلهاست. - همچنین این بعد از سلامت از دیرباز در طب ایرانی مورد توجه طبیبان و حکیمان مسلمان ایرانی همچون ابن سینا و جرجانی و رازی و .. بوده است.

بهداشت جسم، پیشگیری از بیماریها، تغذیه حلال و پاکیزه، علاوه بر تقویت جسم به سلامت معنوی کمک می کند. در مقابل، معنویت نیز توانایی مقابله با وقوع بیماریها را بالا برده و سرعت بهبودی را افزایش میدهد. آرامش درونی، مدیریت استرس، ایمان و توکل نیز با تقویت بعد روانی سلامت، به سلامت معنوی خدمت می کنند. تحقیقات تجربی نیز، ارتباط موثر و قوی میان معنویت و تعلقات مذهبی با سلامت، شیوه ی زندگی و عملکرد بهداشتی را نشان داده اند. تاثیر دیدگاه معنوی، باورها و اعتقادات، روی بیوشیمی و فیزیولوژی بدن یا به زبانی دیگر، تاثیر روح بر بدن را عده ای، سلامت معنوی می دانند.

روش پژوهش: در این مطالعه، از روش پژوهش مرور اسنادی کتابخانه ای بهره گرفته شده است. به این منظور محقق به بررسی متون اسلامی و عرفانی و همچنین منابع علوم مرتبط با سلامتی پرداخته است.

نتایج: پس از جستجوی منابع در این زمینه، یکی از شاخص ترین مواردی که در این زمینه، پاسخگوی سوالات پژوهشگر بوده است، کلام امیر عارفان حضرت علی (ع) بوده است " ... کسی است که عقل خود را زنده ساخت، و نفس شهوانی خود را بمیراند و آنچنان به ریاضت بدنی و روحی خود بکوشد که فریبی را به دور افکند و جسم کثیف و چاق خود را که از شهوات شکم و افراط در خوراک از حد اعتدال خارج شده بود سبک کرده و خوی خشن و سخت و تندخوی خود را آرام ساخت و به لطافت اخلاقی گرایید، در این هنگام نفخه ی الهی وی را مورد عنایت خود قرار داده... راه سیر و سلوک به سوی حق را بر او هموار فرموده ... تا بدانجا که در نزدیکی خدا جایگزین گردد ... و پاهایش را دگر لرزشی نبود بلکه استواری و برقراری یافت و بدنش در آنجا که محل امن و امان است اطمینان پیدا کرد ... و دل را صفایی داده و حق را از خود خشنود ساخته و آرامش یافته است." در خصوص دستوراتی که در این خطبه داده شده است، و در تایید بخشهایی از آن، دیگر دانشمندان عرصه ی عرفان اسلامی نیز اشارتهایی داشته اند. "چون تو غذایت را می خوری به تو روحانیت می بخشد که با آن زنده می شوی و تندرستی تو فزونی می گیرد..."

در متون و آثار اندیشمندان عرفانی اسلامی نیز به پیامدها و سبک زندگی عارفان مسلمان اشارات بسیار زیادی شده است همچون وظایف مربوط به نماز و روزه و رفتن به مساجد و همچنین مواردی که مربوط به سلامتی جسمانی هستند مانند آداب غذا خوردن و ... (ابن عربی

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

التدبیرات الالهیه، انصاریان،). معنویت، زیربنای عبادات و روابط اجتماعی بوده، موثر در اعمال روزمره زندگی معرفی شده و حضرت رسول اکرم (ص) نیز آن را در سلامت روانی موثر دانسته‌اند.

در بسیاری از مقالات و کتاب‌های غربی، و منابع اسلامی و ایرانی به بهزیستی جسمی، روانی، اجتماعی به عنوان برجسته‌ترین برآیند سلامت معنوی اشاره شده است. امیرالمومنین حضرت علی (ع) نیز در خطبه‌ی ۱۹۸ نهج البلاغه، به سلامت جسمی روانی و اجتماعی به عنوان یک برآیند از سلامت معنوی اشاره کرده‌اند، چراکه نگرش توحیدی، به رهایی از سرگردانی و انسجام شخصیتی، آرامش درونی و اطمینان قلبی، افزایش طول عمر، ارتقاء احساس خوب بودن و بالاتر رفتن سطح کیفیت زندگی می‌انجامد.

کاربرد و آثار: با توجه به مطالعات انجام شده در حوزه‌ی سلامت معنوی، تغییر و اصلاح سبک و شیوه‌ی زندگی حتی در افراد غیرمسلمان، از عواید سلامت معنوی است. لذا محصول برقراری سبک زندگی مبتنی بر آموزه‌های دین مبین اسلام، ارتقاء سلامت معنوی و به دنبال آن، سلامت دیگر ابعاد جسمی، روانی و اجتماعی خواهد بود.

بی تردید، الگوی کامل و عینی شخصیت سالم قرآنی، شخصیت الهی و ملکوتی پیامبر گرامی اسلام (ص)، امامان معصوم (ع) و حضرت فاطمه (س) می‌باشند (روانشناسی شخصیت سالم از منظر قرآن). در این معنا، برای برقراری سبک زندگی قرآنی اسلامی برای کسب سلامت معنوی که در بسیاری از مقالات از آن به عنوان یکپارچه‌کننده‌ی دیگر ابعاد سلامتی یاد شده است، پرستاران بایستی علاوه بر آنکه دیدگاه خود را مزین به آموزه‌های معنوی دین مبین اسلام نموده و در مراقبتهای پرستاری نیز به رفتارها و مراقبتهای معنوی مبتنی بر این آموزه‌ها رو آورده و به آموزش پرستاران تازه کار و دانشجویان پرستاری نیز بپردازند.

کلمات کلیدی: معنویت، سبک زندگی، اسلام

ضرورت و اهمیت علم طب در دوران تمدن اسلامی

مهناز حسینی بن سنجان*

دانشجوی پزشکی دانشگاه شیراز m.hosseyni42@gmail.com

مقدمه و بیان مسئله: هدف از نوشتن این مقاله مروری بر تاریخچه علم پزشکی در تمدن اسلامی من جمله در ایران و همچنین مطالعه تاثیر معنویت در سلامت و بیماری می باشد. مطالعات حاکی از آن است که دانشمندان مسلمان در بلاد اسلامی نقش مهمی در پیشبرد علم طب داشتند. ضمن آنکه شناخت تاثیر معنویت در سلامت و بیماری می تواند تاثیر بسزایی در سلامت روحی روانی و اجتماعی افراد جامعه داشته باشد. بنابراین آگاهی از سیره و شیوه زندگی پیامبران امری ضروری است.

مستندات قرآنی و روایی: "الحریم الذی حرّم مسّه فلا یدنی منه"

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ... وَ قُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ....

هنگامی که بندگان من درباره من از تو سؤال کردند (بگو) من نزدیکم دعای دعاکننده را به هنگامی که مرا می خواند پاسخ می گویم. پس آنها باید دعوت مرا بپذیرند و به من ایمان بیاورند تا هدایت یابند. سوره بقره- آیه ۱۸۶

نتایج:

علوم پزشکی در دوران تمدن اسلامی: قدیم ترین تاریخ ملل تاریخ پزشکی است. علم طب همواره از جایگاه رفیعی در بین مسلمانان برخوردار بوده است. بی شک از مهمترین علل توجه مسلمانان به دانش طب، توجه پیشوایان دین به این دانش ارزشمند است. پیامبر و اهل بیت علیهم السلام خود در کنار رسالت تعالی روح افراد، با توصیه های طبی آنها را در نگه داشتن سلامت جسمشان نیز یاری می نمودند.

نقش معنویت در سلامت: هنگامی که بندگان من درباره من از تو سؤال کردند (بگو) من نزدیکم دعای دعاکننده را به هنگامی که مرا می خواند پاسخ می گویم. پس آنها باید دعوت مرا بپذیرند و به من ایمان بیاورند تا هدایت یابند. سوره بقره- آیه ۱۸۶

از منظر اسلام سلامت به عنوان هدیه ای بزرگ از جانب خداوند به انسان قلمداد می شود سلامتی در ادیان الهی بعد از توحید یکی از بزرگترین نعمتهای خداوند به بندگان محسوب می شود و همواره انسانها را به حفظ سلامتی و قدر شناسی از آن فرا خوانده تا با بهتر زیستن در مسیر رشد قرار گیرد.

روش پژوهش: کتابخانه ای

کاربرد آثار: با توجه به اینکه علم طب و سلامت افراد از زمان ظهور اسلام مورد توجه ویژه بوده و خود وجود مبارک پیامبر عظیم الشان حضرت محمد (ص) هم بر آن تاکید داشتند از این رو طب اسلامی از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

کلمات کلیدی: سیره نبوی، طب اسلامی تاریخچه طب، معنویت

مسئولیت مدنی و کیفری پزشک در فقه امامیه و حقوق موضوعه^۱

مهدی نخعی^{۱*}، دکتر علی چهکندی نژاد^۲، دکتر سید محمد رضوی^۳

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بیرجند Nakhai2005@yahoo.com
^۲ عضو هیات علمی گروه فقه و مبانی حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد بیرجند.
^۳ عضو هیات علمی گروه حقوق دانشگاه بیرجند.

مقدمه و بیان مساله: در اسلام، پزشکی مقدس شمرده شده و قداستش تا بدانجاست که واژه طبیب، بر ذات باری تعالی نیز اطلاق گشته است "والله الطیب". از این روست که پزشک خیرخواه، آن گونه که خداوند نسبت به بندگانش رحیم و دلسوز می باشد، نسبت به بیمار دلسوز بوده و همواره مصالح واقعی او را رعایت می کند. با این حال، امروزه با ابداع روش های جدید درمانی و تخصصی شدن اعمال پزشکان برای جزء جزء بیماری های مرتبط با جسم و روان افراد، ضمن حساس تر شدن اعمال پزشکی، حوادث پزشکی نیز به تبع آن افزایش یافته و مفهوم تقصیر پزشکی جنبه ی خاصی به خود گرفته است. عمل انجام شده توسط پزشک، ضمن این که قانون آن را قابل مجازات بداند، باید همراه با سوء نیت باشد تا مشمول مسئولیت کیفری قرار گیرد. و اما مسئولیت مدنی، به معنای مسئولیت در مقابل خسارتی که شخص (یا کسی که تحت مراقبت یا اداره ی شخص است) یا اشیاء تحت حراست وی به دیگری وارد می کند و هم چنین مسئولیت شخص بر اثر تخلف از انجام تعهدات ناشی از قرارداد است، نظریه خطر و نظریه تقصیر، دو نظریه ی مرسوم هستند که مبنای مسئولیت مدنی را تشکیل می دهند. از آن جا که یک توافق (اعم از کتبی و یا شفاهی) روابط میان پزشک و بیمار را در راستای معالجه و درمان ایجاد می کند، طبیعتاً در این رابطه حقوق و تکالیف متقابلی نیز میان آن ها شکل خواهد گرفت. لذا تحقق «مسئولیت» اجتناب-ناپذیر خواهد بود. زیرا متعهد در مقابل متعهد له نسبت به موضوع تعهد می بایست پاسخگو باشد. حال مسئله اساسی در این مطالعه عبارتند از:

الف) مبنای ایجاد مسئولیت پزشک در قبال بیمار چیست؟

ب) آیا مسئولیت پزشک مطلق است یا قسم خاصی از مسئولیت را شامل می شود؟

حال نظر به این که از بین مسئولیت های متعدد مفروض از قبیل مسئولیت اخلاقی، مسئولیت انتظامی، مسئولیت کیفری و مسئولیت مدنی، دو نوع اخیر از اهمیت خاصی برخوردار است، عنوان را با دو مسئولیت اخیرالذکر گره زدیم. هر چند در اثنای پژوهش به بررسی و شناخت ماهیت مسئولیت های اخلاقی و انتظامی نیز پرداخته شد و بر این اساس هدف مطالعه بررسی ماهیت مسئولیت پزشک، ارکان مسئولیت پزشک، دیدگاه های موجود در مورد مسئولیت پزشکی، ماهیت تعهد پزشک، شناخت دیدگاه های متفاوت قائلین به «تعهد به نتیجه» و قائلین به «تعهد به وسیله»، ماهیت حقوقی قرارداد منعقد فیما بین پزشک و بیمار، نقش رضایت بیمار و قلمرو این رضایت در مسئولیت پزشکی بود. بدیهی است که شناخت این مجهولات ما را دریافتن پاسخی روشن به مسئله اساسی این پژوهش بسیار یاری گر است.

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه‌ی تاریخی: پزشکی یک وظیفه‌ای شرعی محسوب می‌شود و واجب کفایی است. همه از ترکش مجازات می‌شوند و با عمل بعضی به آن، از دیگران ساقط می‌گردد. در این مطالعه از آیات و روایات زیادی استفاده شد که می‌توان به آیه ۴۰ سوره شوری اشاره کرد که خداوند متعال در این آیه می‌فرماید: «وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا» و همچنین آیات دیگر "هل جزاء الاحسان الا احسان" الرحمن آیه ۶۰ و روایات زیادی که در این زمینه آمده است مانند: در حدیثی از امیرالمؤمنین علی ع نقل شده است که حضرت فرمودند: که بر امام واجب است که علماء فاسق و پزشکان جاهل را زندانی کند. سابقه تاریخی پزشکی در ایران باستان سابقه داشته است بطوری که قوانین پزشکی ایران باستان را الگود (تاریخ پزشکی ایران) با فرمان پرآوازه «حمورابی» بابلی سنجیده است. دلیل این امر تعیین حق درمان، دادن جواز کار به پزشکان و مجازات پزشکانی بود که مرتکب خطا می‌شدند.

روش پژوهش: این مطالعه از نوع توصیفی و کیفی است. برای جمع آوری اطلاعات از روش کتابخانه ای استفاده شد. اصلی‌ترین ابزار در این مطالعه روش کتابخانه‌ای فیش‌برداری بود پس از فیش‌برداری، استفتاء، مراجعه به شبکه جهانی اینترنت اطلاعات جمع آوری شده تفسیر و تحلیل شد.

نتایج: با توجه به اطلاعات جمع آوری شده مشهور فقها و حقوق دانان قائل به ضمان هستند و پزشک را ضامن می‌دانند و به روایات، اجماع و قواعد فقهی استناد کرده اند ولی در مقابل برخی از فقها با استناد به اصل براءت، اذن شرع، اذن بیمار و همچنین روایات حکم به عدم ضمان کرده اند و تنها تحصیل براءت را به عنوان مسقط ضمان پذیرفته اند.

کاربرد و آثار: نتایج این مطالعه باعث بهبود روابط بیمار و پزشک در عرصه سلامت خواهد شد.

کلمات کلیدی: مسئولیت مدنی، مسئولیت کیفری، پزشک، فقه امامیه، حقوق موضوعه

توجه ویژه محمد ابن زکریای رازی به درمان نیازمندان و توصیه های اخلاقی وی به پزشکان¹

دکتر محمدرضا نمازی*

متخصص پوست، مرکز تحقیقات ملکولی پوست، دانشگاه علوم پزشکی شیراز rezanamazi12@yahoo.com

توجه ویژه محمد ابن زکریای رازی به درمان بیماران نیازمند بسیار جالب توجه است و درخشش خاصی به زندگی علمی این نابغه بزرگ می بخشد. رازی بر خلاف ابن سینا که بیشتر به معالجه امرا و سلاطین علاقه داشت، به معالجه بیماران بی بضاعت اهمیت بیشتری می داد و علاوه بر درمان رایگان ایشان، وجهی نیز جهت تهیه دارو و غذا به ایشان تقدیم می نمود. رازی با احترام و حس همدردی با بیماران برخورد می کرد و در زمانی که رییس بیمارستان بغداد بود، مقرر کرده بود که به بیماران روانی در زمان ترخیص پولی پرداخت شود تا لااقل جوابگوی نیازهای آنی ایشان باشد. این اولین مورد Psychiatric aftercare در تاریخ پزشکی است. رازی، کتاب "من لا یحضره الطبیب" را که ارزان قیمت بود، برای نیازمندان نوشت که نام دیگرش "طب الفقرا" می باشد. این کتاب، بر عکس کتاب الحاوی، به راحتی قابل تهیه بود. کتاب الحاوی به دلیل حجم بسیار زیادش، آنقدر گران بود که در طول شصت سال بعد از فوت وی، در تمام جهان اسلام فقط دو نفر توانسته بودند نسخه کامل آن را تهیه کنند. توجه رازی به تمام جنبه های اخلاق پزشکی از جمله توصیه پزشکان به پرهیز از پول پرستی و استفاده از طبابت برای تجارت، پرهیز از مشروب خواری و خوشگذرانی، و توصیه پزشکان به مطالعه مداوم و همچنین مرتب بودن و آراستگی ظاهر، در آثار ارزشمند وی موج می زند. وی همچنین به پزشکان توصیه می کند که از بی پروایی در رویکرد درمانی خود بپرهیزند که این مورد امروزه یک محور اصلی و مهم ارزشیابی دستیاران در غرب را تشکیل می دهد.

(Does he know his limitations?) و باید در ارزشیابی دستیاران در ایران نیز گنجانده شود تا جلو ایجاد آسیب و عوارض به بیماران گرفته شود. وی به پزشکان توصیه می کند که در موارد پیچیده، حتما از مشورت با پزشکان باتجربه تر بهره جویند. وی حفظ اسرار بیماران را هم از جنبه اخلاقی آن و هم از این رو که عدم توجه به آن می تواند موجب از دست رفتن جان خود پزشک شود، با جدیت سفارش می کند. محمد ابن زکریای رازی الگوی اخلاقی ارزشمندی برای تمام پزشکان بویژه پزشکان ایرانی و عرب است.

¹ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

مروری بر سخاوت و انفاق از دیدگاه قرانی، روایی و مطالعات تحقیقی

طاهره کلانتری^{۱*}، غلامحسین تمدن^۱، صدیقه شریف زاده^۲

^۱گروه علوم آزمایشگاهی، دانشکده پیراپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران. Kalantari_t@sums.ac.ir
^۲مرکز تحقیقات علوم و فناوری تشخیص آزمایشگاهی، دانشکده پیراپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران.

مقدمه و بیان مساله: یکی از زیباترین خصایص انسانی سخاوت و بخشش است؛ یعنی انسان کاری را برای دیگری انجام دهد در حالی که توقع و انتظاری در برابرش نداشته باشد. در حقیقت انفاق موجب دستگیری از درماندگان می شود تا به بی عدالتی های اجتماعی موجود در میان طبقه غنی و ضعیف پایان دهد. با توجه به اهمیت موضوع، ما در آیات و روایات و مطالعات تحقیقی انجام شده، یک مطالعه مروری با توجه به اطلاعات موجود در این زمینه به انجام رساندیم.

روش پژوهش: با توجه به اهمیت این تحقیق، شیوه بکار گرفته شده در آن استفاده از مستندات قرانی، احادیث و مجموعه مقالات مرتبط با استفاده از پایگاه های اطلاعاتی مانند گوگل اسکولار می باشد.

نتایج: درقران کریم و متون اسلامی آیات و احادیث زیادی در باب سخاوت و انفاق نقل شده است. همچنین تحقیقات متعددی در سطح دنیا نشان می دهد که این موضوع برای روانشناسان اجتماعی و پژوهشگران نیز از اهمیت خاصی برخوردار است. مطالعات انجام گرفته نشان داده است که ایجاد نیت خیرخواهانه به یکسری عوامل داخلی و خارجی وابسته می باشند. در این راستا، روانشناسان اجتماعی به بررسی عوامل داخلی (تاثیرمزاج) و خارجی (شرطی سازی موثر) بر روی سخاوت پرداخته اند.

کاربرد و آثار: همانگونه که در قرآن کریم صراحتاً ذکر شده، یکی از نتایج مهم انفاق، برگشت مستقیم نتیجه آن به خود شخص سخاوتمند بوده، موجب ازدیاد و برکت در مال و همچنین افزایش طول عمر می گردد. همچنین، عوامل خارجی موثر در ایجاد نیت خیرخواهانه می توانند به یک عامل درونی و در واقع به جزئی از ذات و نهاد فرد بدل شوند؛ به طوری که در مقابل ایجاد حس انفاق و بخشش در فرد دیگر نیازی به پاداش و مجازات بعنوان یک عامل محرک خارجی نمی باشد.

کلمات کلیدی: سخاوت، انفاق، آیات قرانی، احادیث، مطالعات تحقیقی

سلولهای بنیادی و خلقت انسان در آیات قرآنی

غلامحسین تمدن^{۱*}، طاهره کلانتری^۱، صدیقه شریف زاده^۲.

گروه علوم آزمایشگاهی، دانشکده پیراپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران. tamadon@sums.ac.ir
مرکز تحقیقات علوم و فناوری تشخیص آزمایشگاهی، دانشکده پیراپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران.

مقدمه و بیان مساله: آیات قرآن از سوی منبع الهی که برای هدایت انسان ها نازل شده است. از جمله بیانات علمی که در قرآن آمده خلقت انسان می باشد. نگاه علمی به ترکیبات تشکیل دهنده خاک بیانگر قرابت آنها با عناصر درون بدن انسان از قبیل آهن، نیتروژن و کربن و کلسیم و منیزیم دارد. از طرفی، آب بیشترین ماده تشکیل دهنده حیات همه موجودات و انسان می باشد. جالب اینکه، تشکیل نطفه انسان نیز در یک فاز آبی شکل می گیرد. در قرآن بعد از علقه، مضغه مورد نظر قرار گرفته شده است و معنای آن گوشت جویده است که دقیقاً همان روند تشکیل ارگانها و لایه های جنینی است. در این مطالعه بر آن شدیم که نقش منابع تکوینی مثل آب، خاک، گل و خون بسته در خلقت انسان از یک سلول بنیادی را، با توجه به آیات قرآن کریم مورد بررسی قرار دهیم.

روش پژوهش: مستندات قرآنی، کتب و مجموعه مقالات با استفاده از پایگاه های اطلاعاتی شیوه بکار گرفته شده می باشد.

نتایج: پیدایش تمام اندامها و با تایید علم امروز با تکثیر و تمایز سلولهای بنیادی است. این سلولها در پاسخ به فاکتور های محرک رشد که از محیط خود دریافت می کنند قابلیت تکامل می یابند. این روند تمایز به تعامل سلولها با ریز محیط (micro environment) اطراف دانه و خاک مغذی تشبیه کرده اند. بدیهی است هر گونه کاستی در ریز محیط سلولها از تمایز و تکثیر باز می دارد. کاربرد و آثار: در موضوع آفرینش انسان در قرآن به منابعی مثل آب، خاک، گل و خون بسته اشاره شده. هر چند آیات به منابع تکوین متفاوتی اشاره می کنند اما همه این عوامل در تکامل انسان نقش دارند. علم امروز نیز آنها را تایید می کند. و تاکید دارد اختلال در هر کدام میتواند منبع پیدایش بیماری و یا منافات با حیات داشته باشد.

واژگان کلیدی: خلقت انسان، آیات قرآن، علقه، سلولهای بنیادی

تأثیر سبک زندگی اسلامی بر پروفایل متابولومیکس انسانی: روش بررسی مطالعه

سید نورالدین فرجی^{۱*}، مجتبی حیدری^۲

^۱ دانشکده علوم و فناوریهای نوین پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران farajisn@sums.ac.ir

^۲ مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخچه طب، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران

مقدمه: متابولومیکس مطالعه ریز مولکولهای متابولیتی است. متابولوم به معنای تمامی متابولیت‌های موجود در یک سلول، بافت، ارگان یا ارگانیسم است که محصول نهایی فرآیندهای سلولی محسوب می‌شوند. وجود متابولیت‌های نامطلوب در بدن عامل بیماری‌های مختلف می‌باشد. مطالعات متعددی تأثیر محیط و فاکتورهای ژنتیکی را بر پروفایل متابولیک انسان نشان داده است اما تا کنون مطالعه‌ای جهت بررسی تأثیر داشتن یک سبک زندگی اسلامی بر متابولومیکس انسانی انجام نگرفته است.

مواد و روشها: مراحل اولیه این پژوهش بر اساس مطالعه منابع موجود در این زمینه و مطالعات مختلف انجام گرفته تا کنون در زمینه متابولومیکس و بررسی قرآن و سنت در مورد تأثیر سبک زندگی اسلامی بر سلامت افراد صورت گرفته است. در نهایت جزئیات مربوط به فرضیه این مطالعه که بر اساس آن بتوان مطالعه‌ای جامع با یک جامعه آماری مناسب جهت بررسی تست‌های مولکولی و متابولومیکس در این افراد انجام داد، پیشنهاد گردیده است.

نتایج: مطالعات مختلف نشان می‌دهد که ژنوم انسانها بیش از ۹۹٪ مشابهت دارد اما در سطح مولکولی، فنوتیپی و جسمی، تفاوت‌های بسیاری میان افراد جامعه در زمینه سلامتی و مقاومت آنها به بیماری وجود دارد.

نتیجه گیری: این مطالعه و مطالعات مشابه اینچنینی کمک خواهد کرد که اساس مولکولی تأثیر سبک زندگی اسلامی بر جسم انسان خیلی روشن تر شود. همچنین با توجه به اینکه علوم خارج شده از محیط دانشگاهی مقبولیت بیشتری در بین افراد جامعه دارد، به نظر می‌رسد نتایج این مطالعه در انتخاب سبک زندگی اسلامی به عنوان شیوه صحیح زندگی و مقابله با عادات غلط توسط افراد جامعه موثر خواهد بود.

کاربرد و آثار: بررسی دقیق متابولوم افرادی که از دستورات اسلام و سبک زندگی توصیه شده اسلامی تبعیت می‌کنند و مقایسه آن با پروفایل افرادی که سبک زندگی متفاوتی با روش زندگی توصیه شده اسلام دارند، می‌تواند به عنوان یک روش مفید جهت معرفی علمی روش‌های صحیح زندگی به افراد جامعه باشد. در چنین مطالعاتی می‌توان حداقل چهار گروه آماری را در نظر گرفت: افراد سالم و دارای منش پسندیده و وضعیت روحی خوب (از طریق پرسشنامه‌های اعتبارسنجی شده)، افراد سالم و ورزشکار، گروهی که حداقل ۴۰ روز سبک زندگی اسلامی را (یک روش اعتبارسنجی شده و کاربردی) رعایت کنند و در نهایت گروه آخر شامل افراد با سبک زندگی‌های نامتعارف و افراد بیمار.

کلمات کلیدی: سبک زندگی اسلامی، متابولومیکس

Insects' Utility in Holy Quran and its Application in Islamic Medicine

Azizi, K¹; Shahidi-Hakak, F¹; Moemenbellah-Fard, MD¹; Dabaghmanesh, T¹

¹Medical Entomology Department, School of Health, Shiraz University of Medical Sciences, Shiraz, I.R. Iran

Background: The Holy Quran is typically a reflector to the significance of insect science. The sections of Naml, Nahl and Ankabut have been nominated on the insects' names. The Holy Divinity invites man's attention to critical thinking on the life of butterfly, mosquito, locust, fly and termite. This study was undertaken to show the importance of attention to insects in the Holy Book and the application of insects and their products in Islamic Medicine and sayings.

Methods: This was a descriptive study which has been collated from the holy book, religious experts' interpretations, and valid Shia's and Sunni's books. Insects have been differentiated according to shape and behavior to different classes of Al-Jerae (locust), Al-Ghaml (louse), Dubbat-ol-Arz (termite), Al-Ferash (butterfly), Al-Nahl (honey bee), Al-Naml (ant), Ozbab (fly), Al-Boghous (mosquito) and Ankabut (spider) in the Holy Quran. The names of louse and butterfly once, locust twice and termite 16 times have entered the Holy Quran. In addition, honey bee and the use of its products in the treatment of diseases and the use of its sting as an antidote for the cure of diseases like malaria, rheumatism, goiter, neuronal and optical syndromes has been recommended in the section of Nahl and many of sayings. In the latter, it is stated that a mix of fly wings bears pain and others therapy.

Results: The mention of insects in many verses and sayings indicates that the value and significance of creatures should not be correlated to their size and volume. Nevertheless, smaller weak creatures could do extraordinary things which are outside the scope of Jin and man.

Conclusion: Nowadays, non-Islamic scholars unknowingly of their scientific discoveries having been professed in the statements of Imams (Aemeh At-Har) attempt to prove them. This is exemplified by Australian studies on the exterior of fly wings. There are microbial antibiotics on these fly surfaces which could be used in the treatments of some diseases and syndromes. They confess that there is cure in flies, while this statement was declared by the Prophet of Islam some 14 centuries ago. In the case of treatment by honey, there are many sayings from Islamic Imams that man has obtained it. Today in the developed parts of the world, numerous attempts are underway to treat many diseases using insects. They believe that this sort of treatment in the global medical community would wreak renaissance in future.

Keywords: Insect in Quran, Insects in Medicine.

سلامتی و بیماری از دیدگاه نهج البلاغه

شریعت پورعلی فرد^{۱*}، سید حمدالله مساوات^۲

^۱مرکز آموزش الکترونیکی، دانشگاه قرآن و حدیث،

^۲مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ پزشکی علوم پزشکی شیراز

مقدمه: پزشکی امروز گرچه در ارتقاء سلامت جوامع نقش مهمی داشته است اما همچنان با معضلات پیچیده و سوالات بی پاسخی رو به روست. نهج البلاغه به عنوان یکی از منابع ارزشمند معارف شیعی همواره از جنبه های گوناگون مورد توجه محققان قرار گرفته است. ما در این تحقیق بر آنیم تا دیدگاه امیر المومنین علی (ع) را نسبت به سلامتی و بیماری و عوامل تاثیر گذار بر آنها را از منظر نهج البلاغه بررسی کنیم باشد که یکی از حلقه های مفقوده در زنجیر دانش پزشکی امروز را پیدا کنیم.

روش پژوهش: این نوشتار، مطالعه ای مروری است و برای بررسی مفهوم بیماری و سلامتی، مصادیق و عوامل موثر بر آن ها از نرم افزار دانشنامه علوی مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی استفاده و کلید واژه های مربوط به موضوع جستجو و نتایج استخراج گردید. **نتایج:** در کلام امیر المومنین علی (ع) سلامتی نعمتی است که جز خداوند متعال توان تامین آن را ندارد لذا تا خداوند متعال اراده نکند سلامتی قابل دستیابی نیست. با این دیدگاه موفقیت یا ناکامی در امر درمان محدود به دانش بشری نخواهد شد. ایشان در جای جای نهج البلاغه حسد را به عنوان یکی از عوامل بیماری زای روحی و جسمی برشمرده اند؛ در حالی که در طب امروز نقش رفتار انسان در ایجاد بیماری های جسمی نادیده در نظر گرفته می شود. همچنین علی (ع) به تقوای الهی به عنوان راهکار درمانی بیماری های قلبی (روحی) و جسمی مستقیماً اشاره کرده اند که باز چنین دیدگاهی در طب امروز در زمینه درمان وجود ندارد.

کاربرد و آثار: دیدگاه امیر المومنین علی (ع) مبنی بر ارتباط اعمال انسان بر بیماری پنجره ای جدید بر روی پژوهشگران پزشکی امروز خواهد گشود که در ریشه یابی عوامل بیماریزا فقط به جنبه های مادی بسنده نکرده و جنبه های معنوی زندگی انسان را در پژوهش هایشان مد نظر قرار دهند.

کلمات کلیدی: نهج البلاغه، بیماری، سلامتی، احادیث طبی

بررسی وضعیت بیمارستان‌ها در تمدن اسلامی

رضا سیفوری پور^{۱*}، محمد حسن غلامپور سعدی^۱، محمد داوریانی پور^۱، محمد شریفی پور^۱

^۱مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران mohammadhasangh1996@gmail.com

مقدمه: از زمانی که نخستین بیمارستان اسلامی با نقش‌های درمانی و مراقبتی در زمان هارون الرشید و با ریاست پزشکان دانشگاه جندی شاپور تأسیس شد تا چندین قرن بعد، بیمارستان‌های اسلامی در جهان سرآمد بودند. در این دوره بیمارستان‌های متعددی در سراسر نقاط سرزمین‌های اسلامی شامل ایران و بغداد و مصر و اندلس تأسیس شدند. این بیمارستان‌ها علاوه بر مراقبت و درمان بیماران، مراکزی برای تربیت پزشکانی بودند که کتاب‌های برخی از آنان تا مدت‌ها در مناطق مختلف جهان تدریس می‌شد. بیمارستان‌های اسلامی در آن دوران دارای ویژگی‌هایی بودند که نه تنها در دیگر مناطق جهان در آن دوران، که حتی در بیمارستان‌های مدرن امروزی در کشور‌های پیشرفته نیز کم‌نظیر یا بی‌نظیر است. امکاناتی مانند درمان کاملاً رایگان، فضای آرام و با آب و هوای مناسب در بهترین نقطه شهر، اجرای موسیقی آرامش‌بخش و دیگر امکاناتی که کمک می‌کردند بیمار هم از نظر جسمی و هم از نظر روحی بهبود پیدا کند.

مستندات و سابقه تاریخی: در کتب تاریخی مسلمانان اشاره‌های بسیاری به بیمارستان‌ها و وضعیت آن‌ها و امکاناتی که در اختیار بیماران قرار می‌گرفته شده است. همچنین مستشرقان اروپایی پژوهش‌هایی درباره بیمارستان‌های اسلامی انجام داده‌اند. **روش پژوهش:** بررسی مقالات و کتب مربوطه.

نتایج: با توجه به آن‌چه در این پژوهش بررسی می‌شود، در بیمارستان‌های اسلامی توجه و احترام ویژه‌ای برای بیماران قایل می‌شدند. امکانات به گونه‌ای فراهم بود که تنها دغدغه بیمار بهبود از بیماری باشد و هیچ‌نگرانی دیگری از لحاظ وضعیت مالی، جسمی و روحی نداشته باشد. مکان بیمارستان در یک باغ واقع شده بود و برای بهبود وضعیت روحی بیماران کارهای مختلفی انجام می‌شد. به طور خلاصه شرایط به گونه‌ای طراحی شده بودند که در روند بهبود بیمار تأثیر مثبتی داشته باشند.

کاربرد و آثار: با توجه به شرایط و وضعیت بیمارستان‌ها در دوران طلایی تمدن اسلامی می‌توان از تجربیات گذشتگان در زمینه اداره بیمارستان، آموزش پزشکی، وضعیت و شرایط بیماران و ... استفاده کرد و از نقاط قوت بیمارستان‌های آن دوره در جهت پیشرفت و بهبود وضعیت بیمارستان‌های امروزی بهره برد.

کلمات کلیدی: بیمارستان، اسلام، بیمارستان اسلامی، تاریخ پزشکی

طراحی یک مرکز جامع پیشگیری و غربالگری اسلامی

سید نورالدین فرجی^{۱*}، سید حمدالله مساوات^۲

^۱دانشکده علوم و فناوریهای نوین پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران farajisn@sums.ac.ir

^۲مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران

مقدمه: اهمیت طب پیشگیری و اقدامات پیشگیرانه، مکررا در آموزه های اسلام مورد تاکید قرار گرفته است. انسان از ابعاد وجودی متمایز اما شدیداً در هم تنیده تشکیل شده که فعالانه بر روی هم تاثیر می گذارند. ساده ترین بعد هر فردی بدن و جسم وی می باشد اما متأسفانه تمام یا اکثر اقدامات پیشگیرانه امروزی بر این بعد از انسان تکیه دارند. هر چند طب سنتی به ابعاد مختلف بشر در پیشگیری و درمان توجه بیشتری داشته است اما تا کنون هیچ گونه مرکز جامع غربالگری جهت بررسی تمام ابعاد و جنبه های افراد وجود ندارد.

روشها: در این مطالعه ابتدا منابع مختلف علمی در زمینه پیشگیری بررسی شد و سپس جزئیات فرضیه این مطالعه که چگونه می توان تمامی جنبه های سلامت افراد را بررسی کرده و این اقدامات پیشگیرانه را در یک پارک غربالگری جمع کرد، پیشنهاد شده است.

نتایج: تاکنون چندین مرکز پیشگیری در دنیا وجود دارد که اکثر آنها بر پیشگیری از بیماریهای عفونی تمرکز دارند. مرور علوم مربوط به منابع طب قدیم نشان داد که دانشمندان طب اسلامی و سنتی اهمیت ابعاد مختلف انسان در سلامت را متوجه شده اند و در تشخیص و درمانهای خود این ابعاد را در نظر می گرفته اند اما این اقدامات به مرور زمان و در مقام عمل به فراموشی سپرده شده است. از این رو در این مطالعه پیشنهاد روش طراحی یک مرکز جامع غربالگری که دارای دو بخش در هم آمیخته رفاهی-تفریحی و غربالگری هست، داده شده است. متخصصین این مرکز علاوه بر معاینه وضعیت جسمی شرکت کننده گان، ابعاد دیگر وجودی مانند مزاج، روحیه، عواطف، احساسات، روح و روان را نیز بررسی و غربالگری خواهند کرد.

بحث و نتیجه گیری: حفظ سلامتی و پیشگیری از بیماری بر درمان بیماری تقدم دارند. اما اغلب افراد از رفتن به بیمارستان و بررسی وضعیت تندرستی خود ترس داشته یا آنرا به تعویق می اندازند. بنابراین طراحی چنین مراکز غربالگری شبیه یک پارک بازی مهیج و خارق العاده مردم را تشویق می کند که در این مراکز شرکت کرده و علاوه بر تفریح و سرگرمی، نه تنها وضعیت جسمی بلکه ابعاد مختلف سلامتی خود را بررسی کنند. این گونه مراکز به افراد کمک می کند شادتر باشند، به آنها کمک می کند تا خوشان را بهتر بشناسند تا قادر باشند زندگی سالم و واقعی بر اساس شرایط وجودی خود را تجربه کنند و قبل از اینکه مشکلات ناشناخته آنها تبدیل به شرایط بحرانی شود، آنرا مهار کنند.

کلمات کلیدی: مرکز جامع غربالگری، مرکز غربالگری اسلامی، روح و روان، ابعاد مختلف وجودی انسان، پارک

ارتباط سلامت جسم و روح با سلامت تغذیه؛ ضرورت توجه جدی تر به دانش پایه ای تغذیه در پیشگیری از امراض با بهره گیری از آموزه های اسلامی

دکتر امید آسمانی^{۱*}، دکتر جمال سروری^۲

^۱ استادیار گروه اخلاق پزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران asemanio@sums.ac.ir

^۲ استادیار گروه ویروس شناسی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران

مقدمه: انسان را گریزی از خوردن و آشامیدن نیست؛ سلامت طعام و نوشیدنی به دلیل تأثیرات جسمی و معنوی گسترده از نگاه آموزه های کل نگر اسلامی مغفول نمانده است. وجود ده ها آیه قرآنی و روایی شاهد این موضوع است. به طور کلی، توجه ویژه و گسترده ی این آموزه ها به نوع و کیفیت غذا، مقدمات پیش و پس از خوردن غذا، آداب غذا خوردن و ... نشان از اهمیت موضوع دارد. متأسفانه امروزه توصیه های تغذیه ای در طبابت نقش کم رنگی دارد و از علم تغذیه بهره برداری درخور در راستای پیشگیری از امراض و یا درمان بیماری ها نمی شود. این مطالعه قصد دارد اهمیت تغذیه را با استفاده از آموزه های اسلامی معرفی و به برخی از مهم ترین آداب آن اشاره و با نگاهی نقادانه موضوع تغذیه در آموزش پزشکی امروز را بررسی نماید.

پیشینه ی قرآنی و روایی: سوره عبس، آیه ۲۴؛ سوره کهف، آیه ۱۹؛ سوره بقره، آیه ۱۶۸، سوره مؤمنون، آیه ۵۱، المعده بیت کل داء و الحمیه رأس کل دواء (طب النبوی/۱۹)

روش پژوهش: این پژوهش حاصل مطالعه ی آیات قرآنی و روایات مرتبط با موضوع تغذیه و بازاندیشی بر نظام آموزش پزشکی امروز است

نتایج: شاید مهم ترین اصل در تغذیه حلال بودن و طیب بودن طعام است که بر سلامت روح انسان تأثیر به سزایی دارد. سلامت جسم نیز ارتباط تنگاتنگی با سلامت تغذیه دارد که خود در گرو رعایت کردن آداب آن است. اسلام توصیه های بسیاری در خصوص آداب تغذیه حتی در ریزترین موضوعات آن دارد؛ گفتن بسم الله، کم خوردن، غذا نخوردن پیش از گرسنگی و دست کشیدن از خوردن پیش از سیری و کم کردن وعده های غذایی به دو وعده از آن جمله است. گرچه علم غربی تغذیه در آموزش پزشکی فعلی به عنوان واحد درسی ارائه می گردد، اما، استفاده از همین دانش نیز در بالین بسیار محدود و فاقد اولویت است! به علاوه، در آموزش های بهداشتی عمومی غالباً، اهمیت پیشگیرانه ی تغذیه ی سالم مغفول مانده و لذا، سرمایه گذاری های عمومی مناسبی برای آموزش مردم صورت نمی گیرد.

کاربرد و آثار: با توجه به عمومی بودن موضوع تغذیه برای همه ی اقشار جامعه و تخصص های مختلف پزشکی، نتایج این مطالعه می تواند دانش و نگرش مسئولین آموزش پزشکی و دست اندرکاران بهداشت عمومی جامعه را در رابطه با اهمیت تغذیه و نقش پیشگیرانه ی آن در سلامت جسم و روح را متناسب با آموزه های اسلامی ارتقا دهد.

کلمات کلیدی: تغذیه، آداب اسلامی، قرآن، آموزش پزشکی

بررسی سلامت اجتماعی در دانشجویان پرستاری دانشگاه علوم پزشکی شیراز

دکتر علیرضا صالحی^{۱*}، دکتر محمود نجابت^۲، دکتر محمد هادی ایمانیه^۳، مریم مرزبان^۴

^۱استادیار اپیدمیولوژی، مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران
^۲دانشیار گروه چشم پزشکی، مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران
^۳استاد بیماری های گوارش کودکان، مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران
^۴کارشناس ارشد اپیدمیولوژی، مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران

مقدمه: در آموزه های اسلامی و دیدگاه های پیامبر اسلام (ص)، بر جایگاه اجتماعی افراد تاکید گردیده و مشارکت اجتماعی افراد در راستای اهداف عالی اسلام سفارش شده است (۱-۳)، در علوم تندرستی نوین نیز یکی از ابعاد مهم سلامت، بعد اجتماعی آن در نظر گرفته شده است. به عنوان مثال سازمانی جهانی بهد اشد در تعریف خود از سلامت علاوه بر فقدان بیماری جسمی بر تامین سلامت روانی و سلامت اجتماعی به عنوان دیگر ابعاد مهم سلامت تاکید می نماید. (۴).

روش اجرا: در این مطالعه مقطعی، سلامت اجتماعی ۳۶۶ نفر از دانشجویان دانشکده پرستاری و مامایی حضرت فاطمه (س) دانشگاه علوم پزشکی شیراز با پرسشنامه استاندارد کبیز (۵) که مطالعات روان سنجی برای استفاده از این پرسشنامه در کشور ایران انجام شده است، اندازه گیری شد. (۶) همچنین وضعیت اقتصادی اجتماعی و میزان فعالیت فیزیکی نامبردگان با پرسشنامه های استاندارد تعیین گردید. اطلاعات جمع آوری شده با نرم افزار آماری SPSS نسخه ۱۹ مورد تحلیل قرار گرفت.

نتایج: نتایج به دست آمده نشان دهنده سطح سلامت اجتماعی متوسط با میانگین ۵۰ بوده است. در این مطالعه دانشجویان متاهل در مقایسه با دانشجویان مجرد از سطح سلامت اجتماعی بالاتری برخوردار بوده اند. (0.387): Beta، CI95%2.111، P-: 0.017)، (Valuto3.738). نتایج به دست آمده از آزمون ANOVA نشان دهنده این است که بین شکوفایی اجتماعی (P-Value=0.015) و مشارکت اجتماعی (P-Value= 0.026) در میان مردان و زنان اختلاف معنی داری وجود دارد. همچنین انسجام اجتماعی در میان وضعیت تاهل دارای اختلاف معنی دار است (P-Value= 0.015). در نهایت اینکه اختلاف معنی داری بین شکوفایی اجتماعی و سطح تحصیل پدر به دست آمده است (P-Value= 0.0001).

جمع بندی: اسلام یک دین اجتماعی است و رشد و تعالی انسان ها را در حضور و مشارکت اجتماعی ایشان خواستار است. سیره پیامبر مکرم اسلام (ص) نیز بر جایگاه شایسته انسان در جامعه تاکید دارد. در علوم تندرستی نوین نیز موضوع سلامت اجتماعی مورد توجه محققین و صاحب نظران قرار گرفته و برای آن عرصه های مختلفی از جمله انسجام اجتماعی، مشارکت اجتماعی، همبستگی اجتماعی، شکوفایی اجتماعی و پذیرش اجتماعی در نظر گرفته شده است مطالعات اندکی در موضوع سلامت اجتماعی و عوامل موثر بر آن در ایران از جمله در دانشگاه ها انجام شده است (۷، ۸). به همین جهت این مطالعه به عنوان یک اقدام پژوهشی مقدماتی برای مطالعات جامع تر انجام گرفت. بررسی وضعیت سلامت اجتماعی و عوامل موثر بر آن به خصوص در نسل جوان به ویژه در دانشجویان به عنوان آینده سازان کشور دارای اهمیت است و مطالعات مستمر دوره ای در این موضوع توصیه می شود.

کلمات کلیدی: سلامت اجتماعی، دانشجویان پرستاری، شیراز، ایران

جایگاه علم، عالم، معلم و آداب تعلیم و تعلم در سیره نبوی

ابراهیم رستمی*

استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه علوم پزشکی شیراز.

مقدمه و بیان مسأله و مستندات قرآنی و روایی: دانش بازدارنده دل ها از مرگ نادانی، روشنی بخش چشم ها از تاریکی بی سوادى و نیروبخش پیکرها در برابر ضعف و زبونی است. علم این موهبت و هدیه گرانبهای الهی به بشریت که به وسیله ی آن انسان بر همه ی مخلوقات الهی برتری یافت موضوعی است که ائمه معصومین (علیهم السلام) همواره انسانها را به آن توجه داده و اهمیت و عظمت آن را گوشزد کرده اند. از این رو صدها حدیث در مجموعه ارزشمند سخنان پیامبر گرامی اسلام (ص) در بیان اهمیت علم، مقام و منزلت عالم و معلم، آداب تعلیم و تعلم وجود دارد که آشنایی با این تعلیم انسان ساز و روح پرور و تخلّق عملی به این تعلیم ارزشمند خود بهترین معرف و گویاترین زبان برای حقانیت اسلام ناب محمدی (ص) است. پژوهش حاضر به طور کلی شامل دو بخش است، در بخش اول به تبیین اجمالی حقیقت و فضیلت علم، آثار و نتایج علم و همچنین آفات علم و علم آموزی، جایگاه و منزلت عالم، صفات و ویژگی های عالم صالح و فاسد و مقام معلم در سیره نبوی پرداخته شده و بخش دوم در برگیرنده ی آداب تعلیم و تعلم و حقوق معلم و متعلم نسبت به یکدیگر در سیره نبوی است.

روش پژوهش: روش پژوهش در این مقاله به صورت کتابخانه ای و مراجعه به متون و نصوص دینی است.

نتایج: این روایات در زمان و محیطی بیان شده است که ابرهای تیره و تار جهل و نادانی، افق منطقه بلکه جهان را تاریک کرده بود، آفتاب علم و دانش غروب نموده و مردم در امواج جهل غوطه ور بودند و اینها خود دلیل زنده ای است بر اصالت و حقانیت اسلام که در چنین شرایطی پیام آور چنین مکتبی است. از مجموعه روایاتی که از نبی گرامی اسلام (ص) بیان شد، می توان اهتمام فوق العاده اسلام پیرامون علم و معرفت، تعلیم و تعلم در تمامی ابعاد به دست آورد

کاربرد و آثار: با بررسی این روایات به خوبی روشن می گردد که :

۱- راه شناخت و دست یابی به علم و دانش به روی همه انسانها باز است و هرکس به فراخور استعداد و تلاش و کوشش خود می تواند این راه را ببیماید و گرنه دعوت به سوی علم با این همه تأکید، معنی و مفهومی نداشت.

۲- ارزش انسانها رابطه مستقیمی با میزان معرفت و شناخت آنها دارد و حقیقت علم، نوری است که خداوند در دلهای دوستانش می تاباند.

۳- راه رسیدن به سعادت علاوه بر داشتن علم و معرفت، عمل به آن نیز می باشد و عالمان همواره باید مراقب آسیب های علم آموزی مانند حب دنیا، ریا، و... باشند.

۴- انجام هر عملی باید مبتنی بر علم و آگاهی و تخصص لازم در این زمینه باشد.

۵- رعایت آداب تعلیم و تعلم بستر مناسبی جهت دست یابی به گوهر گرانبهای علم و معرفت و بارور ساختن استعداد های علمی و معنوی است.

کلمات کلیدی: علم، عالم، معلم، تعلیم، تعلم، سیره نبوی.

A New Look at the Challenging Issue of Dose Dependency in Islamic Dietary Laws

AR Mahmoudi¹, SMJ Mortazavi^{2,3}

¹ Islamic Sciences Department, School of Medicine, Shiraz University of Medical Sciences, Shiraz, Iran
ar.mahmoudi313@yahoo.com

² Ionizing and Non-ionizing Radiation Protection Research Center (INIRPRC), Shiraz University of Medical Sciences, Shiraz, Iran Email: mmortazavi@sums.ac.ir

³ Medical Physics and Medical Engineering Department, School of Medicine, Shiraz University of Medical Sciences, Shiraz, Iran

According to Paracelsus (1493 – 1541), the father of modern toxicology "All things are poison and nothing is without poison, only the dose makes a thing not a poison". Therefore, in toxicology it is widely believed that a substance can cause detrimental toxic effects only if its concentration reaches a specific level (dose). It has long been known that substances such as caffeine have mild stimulating effects in low doses but are detrimental or even lethal in high doses. The occurrence of so called "hormesis" which refers to any stimulatory or beneficial effects induced by very low doses of any agent that show toxic effects at high doses, have been addressed in many studies around the world. According to a report published by Astan Quds Razavi the issue of nutrition has been addressed in over 300 verses of the holy Quran. Astan Quds Razavi believes that this number of Quran verses as well as hundreds of traditions from the Infallible Imams (A.S.) regarding nutrition reveals the particular importance of the human health in Islam. Therefore, food hygiene is among the cardinal sections of Islamic dietary law. In Islam, according to holy Quran and other resources, a variety of substances have been considered as "haraam" (prohibited by Islamic laws). In Islam, consumption of intoxicants such as alcoholic beverages is generally forbidden. This prohibition is ordinarily regardless of the dose of intoxicants. On the other hand, some Muslim scholars have raised this question that whether the prohibition of intoxicants can be extended to foods and medicines containing very low levels of alcohol. In this paper, the issue of dose dependency and viewpoints of great Shia scholars regarding the very low levels of intoxicants such as alcohol in drinks, foods and medicines are discussed.

Keywords: Dose, Toxicity, Diet, Islam, Poison

Hijamah-The Prophetic Gift In The Light of Modern Research

Hkm.Ghazala Mulla^{1*}, Hkm. Sufiyan Ahmad Ghawte.

^{1,2} Dept. of Physiology, Z.V.M.Unani Medical College & Hospital, Azam Campus, Camp, Pune 411001. Maharashtra, India.

Introduction: “*Hijamah*” (cupping therapy) has originated from Arabic word “*Al-hajm*”, which means “to restore to original size”, “to diminish in volume” or “to Suck”. In *Hijamah* blood is sucked after applying cup to specific areas of the body. *Hippocrates* –Father of Medicine has given detail instructions about *Hijamah*. He recommends that the cups used for cupping should be small in diameter, conical in shape, and light in their weight and could be used for treating even deep seated diseases. *Hijamah* has also been advocated by *Prophet Muhammad (p.b.u.h.)*.

Hadith: The history of *Hijamah* may date back thousands of years, but the first documented proof regarding cupping is found in the teachings of *Prophet Muhammad (p.b.u.h.)*. Various Ahadees are present in reference to *Hijamah*.

Jaabir, radiya-llāhu 'anhu narrated, the *Prophet* (peace and blessings of Allah be upon him) said: “If there is any good in your medical treatments, it is in the knife of the cupper, drinking honey, or cauterization with fire, as appropriate to the cause of the illness, but I would not like to be cauterized.”

Abu Hurayrah, radiya-llāhu 'anhu reported that the *Prophet* (peace and blessings of Allah be upon him) said: “Whoever is treated with cupping on the seventeenth, nineteenth or twenty first, will be healed from all diseases.”

Anas bin Mālik, radiya-llāhu 'anhu, said, “The *Prophet* (peace and blessings of Allah be upon him) has done *Hijamah* on both sides of his neck and between both shoulders.

Method: In context of above Ahadees we have conducted 1,80,000 *Hijamah* at “Sunnah point” over a period of five years and also at other points in various musculoskeletal disorders. We have conducted case studies and analyzed the mode of action (local & systemic), site and time of *Hijamah*. Comparative Biochemical and hematological study of *Hijamah* blood versus venous blood has also been carried out.

Result: Statistically significant results are seen.

Application and impact: *Hijamah* should be popularized in masses not only as religious procedure but for its therapeutic role. Scientific studies on larger sample size have to be carried out for evidence based therapy.

Keywords: *Hijamah*, Holy Prophet, Hippocrates.

Need of Regulation and Development of Standardized protocol for the Prophetic treatment *Ilaj bil Hijamah* (Cupping Therapy)

Syed Mohd Abbas Zaidi*, Kehkashan Jafri and Zaki Anwar Ansari

*Presenting Author, Lecturer, Department of Moalajat (Internal Medicine), H.S.Z.H. Govt. Unani Medical College, Bhopal (M.P.)-India

Introduction: The therapeutic applications of cupping therapy (*Ilaj bil hijamah*) have very well been documented as a result of several thousand years of clinical experiences in Unani system of medicine. It is a classical regimenal procedure in which cups are attached on the localized part of skin and negative pressure is created either by applying heat or by using a hand operated pump. **Hijamah** was a common practice of the Prophet Muhammad (PBUH) for the treatment of a range of ailments as well as a form of body maintenance and health promotion. Its practice is strongly recommended and emphasized in a number of narrations. The aim of this review was to introduce the general concepts of cupping therapy in Unani medicine, systematically search the literature and examine the current evidence on cupping therapy and suggesting a strong need to develop standardized, specific, scientific protocols of cupping therapy for different diseases and for different individuals. .

Materials and methods: Major medical databases and textbooks were searched systematically up to August 2015. Most of the cupping studies included in this paper is having small samples and methodological limitations.

Conclusion: The results of most of the studies appear promising but they should be viewed with caution. More scientifically rigorous and adequately powered trials are needed to investigate the real effect of cupping therapy and validate this time tested procedure based therapy in various disorders. Furthermore, non-feasibility of blinding must also be overcome by using sham cupping devices. Appropriate regulation of this therapy in different countries is also the need to reduce the risk/bias to the patient and increase its effectiveness.

Keywords: Hijamah, Cupping, Scarification

Different causes of genital tract anomaly and their surgical treatments in Avicenna canon of medicine

Maryam Emami,¹ Mojtaba Heydari,² Mehran Motamedi³

¹Medical student Bushehr University of Medical Sciences Emammaryam@gmail.com

²Assistant professor, research center for traditional medicine and history of medicine, Shiraz, Iran

³Jahrom University of medical sciences master's student of operation technologist- mehranmotamedi@gmail.com

Introduction: Avicenna, the most famous and popular Iranian traditional medicine genius, has described different diseases precisely including genital tract anomaly, more than one thousand years ago.

Method: In this article we aimed to review his great medical encyclopedia, Canon of Medicine, on this topic in the chapter of gynecologic diseases under the subject of Ratgha (female genital tract obstruction).

Results: Avicenna was familiar to imperforate hymen, different types of mullerian agenesis and cervical stenosis, as the Different causes of genital tract anomaly. He described their signs, symptoms, natural courses, treatments and outcomes. Also he noticed surgery as the only treatment of imperforate hymen, distal and proximal type of vaginal agenesis. He described operation instruments, patient positioning before operation, technique of procedure, complications, Post operation care and follow up interestingly. He also described "probing" as a treatment of cervical stenosis.

Conclusion: Review the traditional Iranian medicine references in such historical reviews aid us to know how much they aware about different fields in medicine. It also can indicate us the important role of ancient Iranian physician works, on the development of modern medicine.

پزشکی به مثابه علم دینی (نگاهی به مبانی دین‌شناختی علم طب از منظر نبوی^۱)

عباس ولی الله*

v_abbasi1358@yahoo.com

بحث علوم دینی از جمله علم پزشکی و نسبت آن با دین از مباحث مهم عصر ماست و با مطرح شدن مساله جنبش نرم افزاری روند جدیتری به خود گرفته و اندیشمندان بسیاری درباره آن نظریه پردازی کرده‌اند. در این میان، مبانی علم دینی یکی از مباحثی است که در باب علم دینی مطرح میشود. به طور کلی، علم دینی دارای دو دسته مبانی است: مبانی علم شناختی و مبانی دین شناختی. مبانی علم‌شناختی از سنخ مسائل معرفت شناسی و فلسفه علم است و مباحث دین شناختی متعلق به حوزه الهیات و فلسفه دین است. قلمرو و گستره دین مهمترین مبانی دین‌شناختی علم دینی است که در این مقاله با تکیه بر دیدگاه پیامبر اکرم (ص) مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است. نویسنده پس از تبیین بحث و چستی علم دینی، به تأثیر قلمروشناسی دین در تولید علم دینی پرداخته، و دو رویکرد عمده حداقلی و حداکثری در این زمینه را مورد بحث قرار داده است. نظریه حداکثری دین رویکرد پیامبر اکرم به دین و آموزه‌های دینی است که رویکردی جامع گرایانه است و هر دو بُعد دنیوی و اخروی دین را شامل میشود. این دیدگاه با استناد به جهت گیری دعوت انبیاء و جامعیت، جاودانگی و خاتمیت دین اسلام

واژگان کلیدی: پزشکی، علم دینی، مبانی دین شناختی، قلمرو دین، نظریه حداقلی، نظریه حداکثری، جامعیت دین

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

نزله از دیدگاه طب سنتی، نوین و اسلامی^۱

مریم داورپناه*

پژوهش گر طب اسلامی

مقدمه و بیان مساله: نزله یا اصطلاحاً خلط گلو در بدن انسان به طور معمول ایجاد می شود در طب سنتی قدیم نزله را ابوالامراض یا پدر بیماری ها می دانستند و معتقد بودند نزله ها به واسطه ی گوناگونی مزاج خویش می توانند انسان را دچار امراض سرد یا امراض گرم نموده ، در دراز مدت او را از پای در آورد . قورت دادن یا خوردن آن شاید عادی به نظر برسد اما اگر با عوارض نزله ها آشنایی پیدا کنید دیگر هرگز نزله ها را فرو نخواهید داد . نزله ها در دراز مدت می توانند در بدن بیماری های مختلفی را ایجاد کنند . بی جهت نیست که دین اسلام به هر مسلمانی توصیه می کند قبل از هر نماز بینی و دهان خود را از هر گونه آلودگی شستشو دهند و پاکیزه کنند . عده ای از مردمان قدیم به باد نزله اعتقاد داشته اند و بسیاری از بیماری ها را به آن نسبت می دادند. از نظر آنها نزله مواد خلط ماندی است که در محل هایی از مغز تولید می شود و بعد بسوی پایین دست بدن سرازیر می شود و در نگاه اول به خلط گلو یا آب بینی تعبیر می شود . اما ابو علی سینا می نویسد نزله ماده ای است که در مغز و ریه تولید و خود را به فضای حلق ، بینی ، چشم ، گوش و از آنجا به هر نقطه ای از بدن تا دورترین نقطه می رسد . اما طب نوین آن را چنین علمی بررسی می کند و معتقد است نزله ها ، یا مواد تولید شده ی هورمون مانند ، در مغز یا نقاط دیگری از بدن هستند که از آنجا ساخته شده و به طور مستقیم یا غیر مستقیم بر اندام های دیگر بدن فرو می ریزند و در اکثر موارد موجب بیماری های گوناگونی می شوند .

روش پژوهش: این مقاله به روش اسنادی، کتابخانه‌ای انجام شده است.

نتیجه گیری: باتوجه به بیماری هایی که نزله ها ایجاد می کنند بهتر و لازم است که بطور مرتب از بدن خارج شوند و این خاج کردن به روشهای ساده ای انجام میگیرد و باعث پیشگیری از بسیاری از بیماریها می شود از جمله این روشها، عمل شستشوی مرتب و متناوب حلق و بینی با آب ولرم و معمولی در طول شبانه روز تقریباً ۵۰ درصد از نزله های مضر را از ریزش به محل های پایین دست بدن منصرف و یا پاکسازی می کند .

واژگان کلیدی: نزله ، نزله و طب سنتی، نزله و طب نوین ، نزله و طب اسلامی

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

پزشکی و محبت^۱

صدیقه ابراهیمی*

دانشیار، گروه اخلاق پزشکی و فلسفه سلامت، دانشگاه علوم پزشکی شیراز sedighehebrah@yahoo.com

مقدمه: کیفیت های روانی از جمله فضائلی مانند معنویت، عشق و محبت از مفاهیم فطری اولیه بشر هستند که با زندگی همه انسانها عجین شده اند. از این رو در معارف بشری و همه ادیان الهی بر اهمیت عشق دلسوزانه و محبت تاکید دارد. عشقی که منشا خیر خواهی برای دیگران است (۱).

روش مطالعه: این تحقیق با روش کتابخانه‌ای بوده و جستجو با استفاده از کلیدواژه های عشق، محبت، آموزش و تربیت در متون دینی و ادبیات عرفانی انجام شد.

یافته ها: عشق زیباترین پدیده ای است که در متون ادبی، عرفانی، فلسفی و دینی نیز مورد توجه قرار گرفته و در وصف و ستایش آن سخن های فراوانی گفته شده است. در این ادبیات «سپهرهای زندگی» سپهرهای زیبایی شناختی، اخلاقی و دینی اند که منفک از یکدیگر نیستند.

مطالب و معارف مفصلی که در بسیاری از آیات قرآن کریم و روایات عنوان شده است؛ همه گویای این است که محبت و عشق اساس و پایه یک جامعه اسلامی است. جامعه مطلوب قرآنی جامعه‌ای است که بر اساس محبت خدا و محبت نسبت به یکدیگر شکل بگیرد؛ همه مردم خود را برادر یکدیگر بدانند و تا سر حد ایثار و فداکاری نسبت به یکدیگر محبت بورزند. (۲،۳،۴) از نظر قرآن کریم مؤمن باید بیشترین محبت را نسبت به خدا داشته باشد؛ والذین آمنوا أشد حبا لله؛ کسانی که ایمان آوردند بالاترین و شدیدترین محبت را به خدا دارند (۵).

در روایات نیز، جریان عشق به خداوند و محبت به مخلوقات او، مورد سفارش فراوان قرار گرفته است. و امام باقر علیه السلام در حدیثی درباره محبت، دین را مساوی با حب و عشق دانسته و با استناد به آیاتی (۶) از قرآن کریم فرمودند: «هل الدین الا الحب» الدین هو الحب و الحب هو الدین. آیا دین غیر از حب است؟ دین همان حب است و حب همان دین است. (۷) عشق به خدا عشق به جلوه‌های او و خوش بینی نسبت به همه مخلوقات و محبت بندگان خدا است.

حضرت امام خمینی رحمه الله در این باره به فرزند خود می‌فرماید: با بندگان خدا، که مورد رحمت و نعمت او هستند و مخلع به خلعت اسلام و ایمانند، دوستی پیدا کن و محبت قلبی داشته باش. مبادا به محبوب حق، دشمنی داشته باشی که حق تعالی دشمن دشمن محبوب خود است، و تو را از ساحت رحمت خود طرد می‌کند. و بندگان خاص خدا در بین بندگان، مخفی هستند، و معلوم نیست این دشمنی تو و هتک ستر و کشف عورت این مؤمن، برگشت به هتک ستر خدا نکند! مؤمنین، اولیای حقند؛ دوستی با آنها، دوستی با حق است و دشمنی آنها، دشمنی با حق است. (۸)

در متون ادبی، عرفانی و عقیدتی مثل مثنوی معنوی، عشق الهی و حقیقی، شافی همه آلام و ناآرامی‌های بشر، شناخته می‌شود. در این ادبیات، به خصوص در ره آورد فکری بزرگان عرفان، محبت مبدأ خلقت و عشق ورزی انسان، خواسته فطری و ظهور اسماء و صفات حق و تعینات خلقی ظهور اسماء و صفات حق شناخته می‌شود:

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

علت عاشق ز علت ها جداست عشق اسطرلاب اسرار خداست

هرچه گویم عشق را شرح و بیان چون به عشق آیم خجل باشم از آن (۹)

توجه ادبیات علمی نیز به این فضائل به طور فزاینده ای در حال پیشرفت است. تحقیقات زیادی در زمینه عشق دلسوزانه و محبت و رابطه آن با معنویت و یا دین و چگونگی عملیاتی ساختن آن در زندگی صورت گرفته است. تاثیر نیروی عشق را می توان به صورت عینی و عملی ارزیابی کرد. در سطح جسمی و فکری عشق به بیمار سبب خود ارتقایی و ایجاد انگیزه در پزشک می شود. علاقه حرفه ای و عشق به بیمار به صورتی منظم زمینه ساز خود ارتقایی و بهبود مهارت ها و پالایش دانش بالینی پزشک است. ساخت جامعه پزشکی بر اساس محبت، کیفیت زندگی و سطح سلامت روحی و روانی و طول عمر افراد را ارتقا می دهد. جهت دهی طرح های تحقیقاتی علمی آینده بر پایه آموزه های دینی، انسانی، و شناسایی همه جانبه چالش ها، کاستی ها، فرصت ها و مسائلی که پزشکی ما با آن دست و پنجه نرم می کند و تعمیم آن به زمینه های مرتبط با کیفیت مذهبی-معنوی می تواند پایگاه استوار معرفتی ایجاد کند.

نتیجه گیری: معنای زندگی همین عشق و محبت است که نتیجه آن اخلاقی زیستن در زندگی فردی و اجتماعی دارا بودن روحیه مسئولیت پذیری، وقوف به قانون اخلاقی در دل، مکلف دانستن خود در برابر خدا، خود و دیگری است.

میتوان با استفاده آیات قرآنی و احادیث معصوم (ع) بصورت علمی و کاربردی، دانشگاه های علوم پزشکی را به سمت معنویت برای درمان بیمارها هدایت کرد و با نگاهی مبتنی بر وحدت وجود و خوش بینی نسبت به همه مخلوقات، نیروی عظیم و مؤثر محبت را برای اداره جامعه پزشکی به کار گرفت. بررسی همه جانبه نیازها، استعدادها و بهره مندی از توانایی ها و قابلیت های دینی و معنوی انسان ها، با تکیه بر عقلانیت و خردورزی، آنان را در جهت رستگاری و سعادت رهنمون ساخت.

اهمیت ارتباطات غیر کلامی و تماس بدنی با بیمار در آموزه های پیامبر اکرم (ص)

دکتر فاطمه قدرتی*

استادیار گروه الهیات دانشکده علوم انسانی دانشگاه یاسوج در رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی. Fatima.arta@yahoo.com

مقدمه و بیان مساله: نقل شده است که پیامبر اکرم هنگام عیادت بیمار دست مبارک خود را بر پیشانی و یا دست بیمار می گذاشتند و سفارش می کنند که بهتر است در هنگام عیادت، برای آرامش بیشتر بیمار اینگونه عمل کنیم، با توجه به اینکه کادر پزشکی و پرستاری در تماس و ارتباط مکرر با بیمار هستند در این رابطه اولویت و جایگاه خاصی خواهند داشت. این مقاله در راستای اهمیت سفارش فوق و کاربرد آن در طب نوین تدوین گردیده است.

مستندات قرآنی و روایی یا سابقه ی تاریخی: در سیره نبوی نسبت انواع ارتباطات غیر کلامی از جمله ایجاد ارتباطات عاطفی از طریق هدیه دادن به مریض، اطعام بیمار به آنچه دوست دارد، نگاه شفقت آمیز و... توصیه های فراوانی شده است یا در روایتی پیامبر اکرم (ص) می فرمایند: «من تمام عیادت المریض ان یضع احدکم یده علی وجهه اوعلی یده فیساله کیف هو». علاوه اینکه در تاریخ طب عموماً طب با الهیات همراه بود و اطباء بیشتر از میان طبقه روحانی و حکماء انتخاب می شدند و در روایاتی نیز بر اهمیت برخورداری از عالی ترین صفات انسانی در پزشک و پرستار تاکید دارد.

روش پژوهش: این پژوهش مروری بوده در منابع کتابخانه ای و بانک های اطلاعاتی داخلی و خارجی از طریق اینترنت، تا اطلاعات لازم را در خصوص اهمیت و فواید ارتباطات غیر کلامی در سیره پیامبر اکرم جمع آوری نمایند.

نتایج: در آموزه های اسلامی تماس بدنی کادر درمان با بیمار غیر هم جنس محدود شده و آن را زمینه ساز نشر گناه می دانند اما درخصوص سایر ارتباطات غیر کلامی و کیفیت مطلوب حضور در کنار بیمار، درسیره نبوی توصیه های فراوانی شده است، همچنین در مورد مراقبت معنوی پزشکان از خود و نقش شفا دهنده ملکوت زیبا و حس نو دوستی و صداقت در رفتار پزشک و مراقب درمقایسه با درمانگرانی که در دریای گناه غرق شده اند تاکید شده است.

کاربرد و آثار: با توجه به اینکه امروزه این دسته از ارتباطات غیر کلامی میان بیمار و کادر درمان، درحال منسوخ شدن یا تضعیف است، توجه به اهمیت آن و نقش شفا دهنده آن درسیره نبوی می تواند در تغییر سبک ارتباطات در طب نوین موثر باشد.

کلمات کلیدی: ارتباطات غیر کلامی، تماس بدنی، بیمار، پیامبر اکرم (ص)

نقش بهداشت در سلامت از منظر سیره نبوی

محدثه استوار^{۱*}، فاطمه امینی^۲، جعفر ابوالقاسمی^۳، مهدیه حاجی منفردنژاد^۴

^۱ دانشجوی دستیاری طب سنتی-مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ طب، شرکت دانش بنیان گوهر خرد پارسیان، دانشگاه علوم پزشکی شیراز
^۲ دانشجوی دستیاری طب سنتی-مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ طب، شرکت دانش بنیان گوهر خرد پارسیان، دانشگاه علوم پزشکی شیراز
^۳ دانشجوی دستیاری طب سنتی-مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ طب، شرکت دانش بنیان گوهر خرد پارسیان، دانشگاه علوم پزشکی شیراز
^۴ دانشجوی دستیاری طب سنتی-مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ طب، شرکت دانش بنیان گوهر خرد پارسیان، دانشگاه علوم پزشکی شیراز

مقدمه و بیان مسأله: رعایت بهداشت فردی و اجتماعی در اسلام بسیار مورد توجه است. وجود تعداد زیادی حدیث و روایت در این باب خود نمایانگر جایگاه رفیع نظافت و بهداشت از منظر خداوند متعال است. در سیره نبوی نیز اهتمام جدی به بهداشت در تمام امور دیده می شود. پیامبر اکرم (ص) نظافت را همانند تقوا، وظیفه ی همگانی و همیشگی و همه جانبه می دانست، و با توصیه های مکرر در ارتباط با بهداشت و پاکیزگی و اشاره به مصداقهای آن، خواستار رعایت جدی آن شده اند و از آنها به عناوین مختلف چون نماد مسلمانی و جزئی از ایمان به خداوند و ... یاد کرده اند. تا آنجا که در این رابطه فرمودند: با هر ابزاری که می شود، از نظافت و پاکیزگی پاسداری کنید، زیرا بنیان اسلام بر نظافت و بهشت برای فرد نظیف آماده شده است.

روش پژوهش: با استفاده از کتب سیره ی نبوی و احادیث و روایات نقل شده از حضرت رسول اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) و مطالعه ی مقالات موجود در این زمینه، مطالب گردآوری شده است.

نتایج: آموزه های اسلامی به تمام جنبه ها و نیازهای ضروری انسان توجه ویژه ای دارد. یکی از جنبه های مهم زندگی انسان سلامت تن در کنار سلامت روح است. به همین دلیل اسلام راهکارهای بهداشتی زیادی در این باره ارائه کرده است. پیامبر اکرم (ص) علاوه بر این که در این زمینه توصیه های مؤکدی را مطرح کرده اند، خود الگوی مناسبی در رعایت و توجه به بهداشت هستند.

کاربرد و آثار: سفارش به نظافت و پاکیزگی نقش به سزایی در ترویج و مقبولیت دین اسلام داشته و خواهد داشت. همچنین تبیین درست سیره پیامبر (ص) و ائمه ی معصومین (ع) منجر به ترسیم معیاری مناسب برای اصلاح سبک زندگی مسلمانان خواهد شد.

کلمات کلیدی: بهداشت، نظافت، سیره ی نبوی

منع نوشیدن مایعات در میان غذا، یکی از اداب غذایی در اسلام^۱

امیر هاشمی، علیرضا استدلال، محمدجواد غلامزاده، پوریا زارع^۱

^۱ مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ علوم پزشکی شیراز zarepooria@gmail.com

مقدمه: سلامت طبق تعریف سازمان جهانی بهداشت عبارتست از آسایش کامل جسمی، روحی و اجتماعی؛ و نه فقط نداشتن بیماری و نقص عضو. بررسی احادیث و روایات نقل شده از پیامبرگرامی اسلام نیز بیانگر اهمیت سلامتی و حفظ آن می باشد. در این میان تغذیه و رژیم غذایی نقش اساسی در تامین سلامت افراد ایفا می کند؛ به طوری که نوع غذای مصرفی، کمیت و کیفیت آن، از فاکتورهای اصلی تامین سلامت جسم هستند. در بعضی احادیث از معده به عنوان یکی از مهم ترین قسمت های بدن یاد شده است که اختلال در آن می تواند بیماری های بسیاری را سبب شود و اهمیت این مسئله تا حدی است که پیامبرگرامی اسلام (ص) می فرمایند: «معده خانه همه دردهاست و پرهیز ریشه همه درمانها». در این میان برخی از احادیث به طور دقیق تر آداب غذایی و روش هایی را بیان کرده اند که برای جلوگیری از دردها و بیماری های معده حائز اهمیت هستند؛ از جمله: امام رضا (ع): «کسی که می خواهد به آزار شکم مبتلا نشود، در میان غذا اب نیشامد. زیرا اشامیدن اب در میان غذا بدن را مرطوب و معده را ضعیف میگرداند. در نتیجه عروق خاصیت غذا را نمی گیرند، پس نوشیدن اب در حین طعام معده را دچار اختلال می کند.» از این رو اعضای این گروه بر آن شدند تا با جستجو در منابع طب قدیم و جدید، علت منع نوشیدن آب (مایعات) در میان غذا را که در احادیث بیان شده بود، را جويا گردند. امید است که مطالب گردآوری شده زمینه ای را برای تحقیقات بیشتر در آینده فراهم آورد.

روش پژوهش: این تحقیق به شیوه مطالعه کتابخانه ای گردآوری شده است؛ که برای جمع اوری احادیث از نرم افزار "کتابخانه جامع طب"، از کتاب هایی همچون قانون، مفرح القلوب، حفظ الصحة الناصری و... به عنوان منابع طب قدیم و از مقالات و محتوای سایت هایی نظیر Scopus، Google Scholar، Pub Med و... به عنوان منابع طب جدید استفاده شده است.

نتیجه گیری: در طی این تحقیق آداب غذایی همچون منع مصرف مایعات در میان غذا را بررسی کردیم؛ که در طب سنتی شواهد فراوانی مبنی بر تایید این مسئله یافت شد که دلایلی همچون ضعف هضم به دلیل رقیق شدن اسید معده، ضعیف شدن معده، عدم اشتغال معده بر غذا و... را مطرح کرده بودند. در طب جدید تقریباً مقالات مستقیمی در این زمینه یافت نشد اما با این وجود شواهدی همچون تاثیر مصرف قهوه یا شیر بر افزایش ترشح اسید معده و به دنبال آن ضخیم شدن معده و... یافت شد که به تفصیل در مقاله پیش رو توضیح داده خواهد شد.

کلمات کلیدی: نوشیدن مایعات در میان غذا، آب، غذا، معده

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

بررسی رابطه ی اسلام و اهدای عضو در ایران^۱

آرش اسفندیاری بیات، دانیال خوش سرور، رضا سیفوری پور^{*}، محسن فرجود کوهنجانی

امرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران rezaseif2@gmail.com

مقدمه: پیوند عضو راهکاری برای درمان برخی از بیماری هاست و می تواند جان بیمار را از مرگ نجات دهد. هر قدر که میزان موافقت افراد و خانواده های افراد دچار مرگ مغزی به پیوند عضو بیشتر باشد، جان افراد بیشتری نجات می یابد. یکی از عواملی که می تواند مردم را به اهدای عضو تشویق کند یا از آن باز دارد، دین است. این باور در جامعه ما وجود دارد که اهدای عضو از دیدگاه اسلام جایز نیست و یا این که اهدای عضو کاری ناپسند به شمار می رود؛ همین موضوع باعث شده تا به علت مخالفت افراد و خانواده ها با اهدای عضو و یا موافقت دیر هنگام آنان، سالانه افراد زیادی به علت عدم دریافت عضو فوت شوند.

مستندات و سابقه تاریخی: از آن جا که اهدای عضو جزو مسائل نوین حساب می شوند، به طور مستقیم در قرآن و روایات به آن ها اشاره نشده است؛ اما با استفاده از آیات و روایاتی چون آیه شریفه: «وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا» می توان در مورد این مسئله نتیجه گیری کرد.

روش پژوهش: مراجعه به رساله مراجع تقلید، بررسی مقالات مرتبط با اهدای عضو و نگرش مردم، مراجعه به وبگاه واحد فراهم آوری اعضای پیوندی.

نتایج: دین اسلام در شرایط کنونی نه تنها اهدای عضو را منع نمی کند، بلکه ان را توصیه و تشویق می کند. در واقع آن چه باعث آمار پایین اهدای عضو در کشور است باورهای غلط مردم است. در نتیجه با فرهنگ سازی می توان این آمار را افزایش داد.

کاربرد و اثار: براساس این پژوهش، مراکز دینی می توانند با بیان واقعی دیدگاه اسلام در این مورد اهدای عضو و همچنین زدودن باورهای غلط از جامعه، باعث افزایش اهدای عضو در نتیجه نجات جان بسیاری از بیماران نیازمند شوند. همچنین روحانیون می توانند با پیشگام شدن در این امر، مردم را به اهدای عضو تشویق کنند.

کلمات کلیدی: احکام، اهدای عضو، اسلام.

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

خواص به از دیدگاه سیره نبوی، طب سنتی و طب کلاسیک^۱

سعید رضا شیرزادی^۱، احسان شجاعی فرد، محمد سلیمی

^۱مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ پزشکی علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران sr.shirzadi@gmail.com

مقدمه: میوه ی به میوه ای خوش طعم و عطر است که قسمت های مختلف آن از زمان های دور تا کنون مصرف شده است و طبق احادیث اسلامی خواص بی شماری دارد. مطالعه ی حاضر به روش مروری با هدف بررسی خواص به از دیدگاه سیره ی نبوی، طب سنتی و طب کلاسیک انجام گرفت.

روش کار: جهت جمع آوری اطلاعات در رابطه با خواص " به " در منابع طب کلاسیک جستجوی الکترونیک در پایگاه های اطلاعاتی SID، google scholar، Pub med صورت گرفت و جهت بررسی دیدگاه حکمای طب سنتی ایرانی از منابع معتبر طب سنتی شامل قانون ابن سینا و مخزن الادویه عقیلی خراسانی استفاده گردید .

یافته ها: در طب سنتی میوه ی " به " به عنوان تقویت کننده ی قلب، مقوی معده و دستگاه هاضمه، نشاط آور و بر طرف کننده ی افسردگی به کار می رود. به دانه نیز در طب سنتی برای درمان سرفه و خشونت حلق استفاده می شود. امام علی (ع) فرموده اند: " خوردن به برای ضعف قلب بسیار مفید است، معده را پاک می کند، ذهن را روشنی می بخشد و آدم ترسو را شجاع می کند." مطالعات جدید نشان می دهند که آنتی اکسیدانی خود باعث جلوگیری از سرطان روده ی بزرگ می شود. همچنین به دلیل کاهش انواع چربی های خون باعث بهبودی عملکرد دستگاه گردش خون می شود. در طب سنتی نوین خواص آنتی باکتریال به دانه نیز به اثبات رسیده است.

بحث و نتیجه گیری: نتایج مطالعات نشان می دهند که قسمت های مختلف به دارای اثرات مفیدی بر پیشگیری و درمانی بیماری ها است که در اسلام نیز بر مصرف آن تأکید شده است؛ لذا بازگشت به سیره نبوی و به کارگیری توصیه های ائمه اطهار در استفاده از خواص گیاهان دارویی خصوصاً میوه ها ضروری می باشد.

واژگان کلیدی: cydonia oblonga، طب سنتی، به، طب اسلامی

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

نگاهی بر حمام در طب ایرانی - اسلامی^۱

سید علیرضا گلشنی^{۱*}، شهرام یغمایی^۲، بابک دانش فرد^۳

^۱ دانشجوی دکتری تاریخ ایران بعد از اسلام، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران - دفتر مطالعات تاریخ پزشکی ایران دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران Golshani_22@yahoo.com

^۲ دانشجوی دکترای زبان و ادبیات فارسی از دانشگاه خوارزمی تهران، تهران، ایران

^۳ دانشجوی دکترای طب سنتی ایران، مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ طب، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران

حمام کردن در زندگی مدرن امروزی تفاوت های بسیار زیادی با حمام کردن به شیوه گذشتگان دارد. امروزه ما بیشتر در شیوه و سبک زندگی مان جنبه های تمیزکنندگی حمام را مدنظر داریم، در حالی که حمام کردن از منظر طب ایرانی - اسلامی کارکردهای مختلفی داشته که یکی از آنها مربوط به تمیز شدن و نظافت کردن بوده و ما بقی کارکردهای حمام از دیدگاه طب سنتی ایجاد آرامش و تعدیل مزاج افراد بوده است. از این روست که با مرور منابع طب ایرانی - اسلامی به این نتیجه می رسیم که آنهایی که از این شیوه در طول زندگیشان استفاده نمودند از توان جسمی بالاتر و روحیه بهتری در مقایسه با سبک زندگی مدرن برخوردار بوده اند؛ زیرا در گذشته حمام علاوه بر آنکه با تنظیم رژیم غذایی برای اصلاح مزاج همراه بوده از روش های مختلف حمام درمانی نیز برای این منظور استفاده می نمودند. در این مطالعه به بررسی دستورات کلی در این خصوص بر اساس احادیث روایی و توصیه های اطباء و حکمای طب ایرانی - اسلامی می پردازیم.

واژگان کلیدی: حمام، غسل، احادیث، طب ایرانی - اسلامی، طب سنتی، مزاج

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

احادیث طبی در کتاب مخزن الادویه^۱

دکتر آیدا حسین خانی، عباس صادق فرد، علیرضا بزرگی^{*}

^۱ مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ علوم پزشکی شیراز bozoegi_alireza@yahoo.com

مقدمه: احادیث پیامبر(ص) و اهل بیت (ع) میراث گرانقدری است که لازم است در شناخت، پالایش و استفاده صحیح از آنها بکوشیم. در کتب طب سنتی ایران موارد زیادی به چشم می خورد که حکیم به ذکر این احادیث پرداخته است. جمع آوری آنها از کتب طب سنتی می تواند گامی در جهت استفاده مناسب از این احادیث باشد. لازم به ذکر است که اگر کسی بخواهد دستورات بهداشتی و درمانی هر عصری را بیان کند، لازم است ادبیات پزشکی آن عصر را لحاظ نماید. در غیر این صورت مخاطب اوبه خوبی مطلب را درک نمی کند. این امور، مطالعه و تحقیق جمعی از محققین را می طلبد. هرگاه کالای ارزشمندی به بازار عرضه شود افراد سودجو ممکن است تلاش کنند تا بدل آن را بسازند. در بازار اندیشه افرادی با ساختن احادیث جعلی همواره تلاش کرده اند به اعتبار آن ها ضربه بزنند یا به سودجویی بپردازند. لازم است پس از احراز صحت سند حدیث، بر اساس قواعد فقه الحدیث، هر حدیثی با محکومات چهارگانه مخالفت داشته باشد، کنار گذاشته شود.

روش کار: در کتاب مخزن الادویه (۱۲ هجری) که از کتاب های مهم در مورد داروها و واژگان پزشکی سنتی به زبان فارسی است، کلید واژه های حدیث و احادیث مورد بررسی قرار گرفتند. سپس احادیث یافت شده ای که موضوع درمانی داشتند در یک جدول خلاصه شدند. نویسنده این کتاب سید محمدحسین عقیلی علوی خراسانی شیرازی است. وی در شیراز روزگار گذرانده و چندی نیز در هند به سر برده است.

نتایج و بحث: در کتاب مخزن الادویه مجموعاً ۲۹ مونوگراف وجود دارد که در آنها به ذکر احادیث پرداخته شده است. از میان آنها ۱۸ مونوگراف دارای مضامین طبی است که قابل بررسی می باشند. هر کدام از احادیث طبی که از نظر سند ضعیف باشد یا از نظر محتوایی مشکل داشته باشد باید کنار گذاشته شود. مرحوم شیخ صدوق در مورد احادیث طبی می نویسد: احادیث طبی بر چند گونه است: "برخی از آن ها ناظر بر آب و هوای مکه و مدینه هستند و به کار بستن آن ها در شرایط دیگر جایز نیست. برخی از آن ها را معصومین با توجه به حال و طبع سوال کننده پاسخ داده اند. برخی این احادیث را مخالفان با هدف زشت جلوه دادن چهره مذهب در میان احادیث گنجانده اند. در برخی از آن ها سهوی از روایت کننده سرزده است و یا بخشی از حدیث فراموش شده است". اما از طرفی: "برخی احادیث طبی به اسراری از غذاها و بدن انسان اشاره می کنند که هنوز پزشکان عصر ما به آن ها دسترسی پیدا نکرده اند". مانند رابطه تغذیه و فصول و گردش ماه که می تواند محل تحقیق محققین شود. در این تحقیق، ما به جمع آوری احادیث طبی ذکر شده در کتاب مخزن الادویه پرداختیم و بررسی سندی و محتوایی احادیث طبی برعهده علمای شیعه است.

کلمات کلیدی: مخزن الادویه، احادیث طبی

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

اخلاق و ادب در طب و طبابت^۱

فاطمه فروزان جهرمی^{۱*}

^۱ کارشناس ارشد پرستاری مراقبت های ویژه، مربی دانشکده پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی جهرم fati.forozan@yahoo.com

مقدمه و بیان مسئله: اعتقاد و باور های مذهبی پزشک به یقین در نحوه درمان او مؤثر است، آثار و برکات دیدگاه توحیدی در موفقیت های پزشکی مشهود است. از عوامل اخلاق پزشکی، توجه به نقش واسطه بودن پزشک در درمان بیماری است. مطالعه حاضر با توجه به نقش، جایگاه و ضرورت اخلاق در دانش پزشکی نگاشته شده است.

مستندات قرآنی و روایی: امام جعفر صادق(ع) می فرماید: " مردم هر شهری به سه چیز نیازمندند که در امور دنیا و آخرت خود به آنها رجوع کنند و چنانچه آن سه را نداشته باشند گرفتار جهل و نابسامانی می شوند ۱- دین شناس دانای پرهیزگار ۲- حاکم نیکوکاری که مردم از او اطاعت کنند ۳- پزشک بصیر مورد اعتماد.

روش پژوهش: در این مطالعه مروری به بررسی آداب و اخلاق پزشکی در اسلام به خصوص سیره نبوی با توجه به منابع کتابخانه ای و مقالات موجود در پایگاه اینترنتی journal.sbmj.com، Ebonyan.com، Magiran.com و Ijme.com مبادرت شده است.

نتایج: از یک چشم انداز کلی می توان پیش بینی کرد که فرهنگ سازی نسبت به اخلاق پزشکی، آثار مثبت و مفیدی خواهد داشت که برخی از آن ها به قرار زیر هستند: افزایش سطح تعهد و تخصص در پزشکان، رضایتمندی بیماران و وابستگان آنان، کاهش مراجعات به مراکز قضایی و در نهایت رضایت و سعادت دنیوی و اخروی جامعه پزشکی، اینجاست که معنای این کلام عمیق پیامبر آشکار می گردد که می فرماید: " عادل ترین مردم کسی است که آنچه برای خود می پسندد برای مردم نیز پسندد و آنچه بر خود روا نمی دارد، برای مردم نیز روا ندارد.

کاربرد و آثار: اسلام دین اخلاق است و هدف بعثت پیامبر اسلام نیز اکمال مکارم اخلاق بوده است و دستورالعمل ها و نکات اخلاقی به صورت جامع و کامل در احادیث پیامبر(ص) و ائمه معصومین(ع) جلوه گر شده است که به عنوان مبانی اسلانی اخلاق پزشکی می توان از آن به عنوان مکمل یا جایگزین مناسب مبانی موجود بهره مند شد.

کلمات کلیدی: اخلاق، سیره نبوی، طبابت

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

مقایسه تاثیر آوای قرآن کریم و موسیقی بر میزان اضطراب و علائم حیاتی بیماران قبل از اعمال جراحی دیسک کمر^۱

فرزاد پورغلامی^۱، مرضیه کارگر جهرمی^۲

^۱د.مربی، عضو هیئت علمی، دانشکده پرستاری و پیراپزشکی جهرم، جهرم، ایران

مقدمه: اضطراب یکی از مشکلات عمده و با شیوع بسیار بالا در بیماران کاندید اعمال جراحی است که می تواند مشکلاتی را در حین عمل جراحی و دوره بعد از آن ایجاد کند. این پژوهش با هدف تعیین تاثیر موسیقی و آوای قرآن کریم بر میزان اضطراب و برخی از متغیرهای فیزیولوژیک بیماران قبل از اعمال جراحی دیسک کمر گرفته است.

مواد و روش ها: این پژوهش یک مطالعه نیمه تجربی از نوع کارآزمایی بالینی یک سوکور وسه گروهی است که در طی آن ۶۰ بیمار کاندید اعمال جراحی دیسک کمر بیمارستان مهرگان دانشگاه علوم پزشکی کرمان در سال ۱۳۹۳ که واجد شرایط ورود به مطالعه بودند یا روش نمونه گیری در دسترس انتخاب شدند و سپس به صورت تصادفی در سه گروه قرار گرفتند. واحدهای مورد پژوهش در گروه آزمون اول، موسیقی بدون کالم و در گروه آزمون دوم آوای قرآن کریم را به مدت ۳۰ دقیقه گوش می دادند و در گروه شاهد مداخله ای صورت نمی گرفت. میزان اضطراب به وسیله پرسشنامه اسپیلبرگر و علائم حیاتی از طریق فشارسنج جیوه ای و شمارش نبض و تنفس در بالین بیمار پیش و پس از مداخله اندازه گیری شد.

یافته ها: نتایج مطالعه پیش و پس از مداخله نشان داد که بین میزان اضطراب در گروه آزمون موسیقی ($p < 0/001$) و آوای قرآن ($p < 0/001$) و نیز فشار خون در دو گروه آزمون به ترتیب ($p < 0/001$) و ($p < 0/001$) و تعداد نبض در گروه آوای قرآن ($p < 0/001$) تفاوت معنی دار آماری وجود داشت اما در گروه شاهد تفاوت معنی دار آماری یافت نشد. مقایسه میزان اضطراب بیماران پس از مداخله در سه گروه ارتباط معنی دار آماری را نشان داد ($p < 0/04$) که این تفاوت بین گروه آزمون موسیقی و شاهد بود ($p < 0/001$) همچنین ارتباط معنی داری بین میانگین فشارخون پس از مداخله در سه گروه یافت شد ($p < 0/001$) که این تفاوت بین گروه آزمون آوای قرآن و گروه شاهد بود ($p < 0/001$).

نتیجه گیری: گوش دادن به موسیقی و آوای قرآن کریم مداخله ای سیستماتیک و درمانی مکمل برای بیماران قبل از عمل جراحی است که می تواند به کاهش اضطراب و پارامترهای فیزیولوژیک کمک کند.

کلمات کلیدی: آوای قرآن کریم، موسیقی، اضطراب، علائم حیاتی، عمل دیسک کمر

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

تأثیر آوای قرآن بر میزان اضطراب بیماران تحت درمان با همودیالیز^۱

فرزاد پورغلامی^۱، مرضیه کارگر جهرمی^۲

^۱ مربی، عضو هیئت علمی، دانشکده پرستاری و پیرا پزشکی جهرم، ایران

مقدمه: اضطراب یکی از مشکلات عمده و با شیوع بسیار بالا در بیماران کاندید اعمال جراحی است که می تواند مشکلاتی را دز حین عمل جراحی و دوره بعد از آن ایجاد کند. این پژوهش با هدف تعیین تأثیر موسیقی و آوای قرآن کریم بر میزان اضطراب و برخی از متغیرهای فیزیولوژیک بیماران قبل از اعمال جراحی دیسک کمر گرفته است.

مواد و روش ها: این پژوهش از نوع نیمه تجربی بود. نمونه مورد مطالعه ۴۷ بیمار با نارسایی مزمن کلیوی و تحت درمان با همودیالیز بودند که به بخش همودیالیز بیمارستان شهید مطهری جهرم، برای درمان مراجعه می کردند. ابزار گردآوری داده ها پرسشنامه اطلاعات فردی و پرسشنامه اضطراب بک (BAI) بود. ابتدا اضطراب تمام واحدهای مورد پژوهش در گروه شاهد و آزمون، قبل از شروع دیالیز و انجام مداخله تعیین شد. برای بیماران همودیالیزی حاضر در گروه آزمون، حین انجام دیالیز به مدت ۳۳ دقیقه به کمک هدفون آوای قرآن پخش شد. در گروه کنترل فقط مراقبت های روتین بخش همودیالیز انجام شد. پس از اتمام دیالیز، مجددا پرسشنامه اضطراب بین بیماران هردو گروه توزیع و پس از تکمیل جمع آوری شد. داده ها به وسیله آزمون های مجذور کای، تی مزدوج و آنالیز واریانس تجزیه و تحلیل شد.

یافته ها: میانگین نمره اضطراب گروه های آزمون و شاهد در قبل از اجرای مداخله به ترتیب $18/7 \pm 3/54$ و $15/4 \pm 2/36$ و بعد از اجرای مداخله به ترتیب $18/53 \pm 1/02$ و $20/2 \pm 1/87$ بود. تفاوت معنی داری بین میانگین نمره گروه های آزمون و شاهد قبل از اجرای مداخله مشاهده نشد، اما پس از اجرای مداخله تفاوت معنی داری وجود داشت ($p=0/001$)

نتیجه گیری: خواندن و گوش دادن به آیات قرآن روشی ساده، مؤثر، ارزان، در دسترس و از همه مهمتر، غیردارویی برای کاهش اضطراب بیماران همودیالیزی است.

کلید واژه ها: آوای قرآن، اضطراب، بیماران تحت درمان با همودیالیز

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

تدابیر حفظ سلامتی کبد از دیدگاه حکمای مسلمان ایرانی^۱

نسرین دخت زمانی^{۱*}، مهدیه حاجی منفرد^۲، محمد مهدی پرویزی^۳، فاطمه امینی^۴

^۱ دانشجوی دکترای تخصصی (PhD)، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، دانشکده طب سنتی و مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ طب، شرکت دانش بنیان گوهر خرد پارسیان، شیراز، ایران nzamani117@yahoo.com

مقدمه: در طب سنتی ایران کبد یکی از اعضای رئیسه ی بدن و مبدأ قوای طبیعی می باشد که نقش ویژه ای در حفظ سلامتی انسان دارد. باتوجه به شیوع بیماری های کبدی از جمله کبد چرب در جوامع امروزی برآن شدیم در این مقاله عادت ها و مواد غذایی مفید و مضر برای کبدرا معرفی نماییم.

روش کار: این پژوهش یک مطالعه مروری- توصیفی با توجه به متون معتبر طب سنتی ایران مانند ذخیره خوارزمشاهی، قانون و اکسیر اعظم می باشد که در آن به بررسی توصیه های حکمای ایرانی مسلمان درمورد حفظ سلامت کبد پرداخته شده است.

نتایج: از جمله عادات غذایی نامناسب موثر بر کبد مصرف زیاد غذاهای شیرین، غذاهای غلیظ و لزج، نوشیدن آب سرد در هنگام ناشتا، مخلوط خواری و عدم رعایت ترتیب غذا و نوشیدن آب سرد بر روی غذاهای شیرین می باشد. ازطرفی یکی از روش های مؤثر در تقویت کبد توجه به نوع مواد غذایی مورد استفاده فرد می باشد، مصرف موادی مانند انار، سیب، کاسنی، فندق به میزان مناسب باعث بهبود عملکرد کبد شده و برای آن مفید می باشد.

کاربرد و آثار: از دیدگاه طب اخلاطی، کبد عضو رئیسه بوده و تولید اخلاط بدنی و تغذیه کل بدن برعهده آن است، لذا هرگونه بیماری وضعف و نارسایی آن، کل بدن را متأثر می کند. در طب جدید نیز سم زدایی از داروها، دفع محصولات زائد ناشی از تخریب و نوسازی گلبول های قرمز خون به صورت صفرا، تولید عوامل انعقادی خون، ذخیره قند به صورت گلیکوژن و نیز تنظیم سوخت و ساز قند و چربی از مهم ترین عملکردهای کبد به شمار می رود. لذا با توجه به اهمیت و نقش مؤثر کبد در حفظ تندرستی افراد و از طرفی گسترش و شیوع روز افزون بیماری های کبدی در جوامع صنعتی امروز، به نظر می رسد انجام مطالعات بالینی گسترده تر با رویکرد مکتب طب سنتی ایران، در کنترل و درمان این بیماری ها بسیار مؤثر و راهگشا خواهد بود.

کلید واژه ها: طب سنتی ایران، سلامت کبد، حکمای مسلمان

^۱ نسخه اصلاح نشده توسط نویسنده

نمایه‌ها

نمایه نویسندگان مقالات:

۱۶۳، ۸۰	پرویزی، محمد مهدی	۱۰۸	آستانه، محمد ابراهیم
۸۵	پورحسینی، مزده	۱۴۲، ۷۹، ۱۵، ۶	آسمانی، امید
۱۳۹	پورعلی فرد، شریعت	۱۵۱، ۱۰۹، ۵۴	ابراهیمی، صدیقه
۱۶۲، ۱۶۱، ۵۱، ۵۰	پورغلامی، فرزاد	۴۸	ابراهیمی نژاد، مهتاب
۵۵	پیغمبری، فاطمه	۱۵۴، ۱۱۲	ابوالقاسمی، جعفر
۱۲۵	پیکانی، تکتم	۶۷	احرامپوش، حسن
۷۹، ۶۷، ۵۴، ۴۶، ۱۰	تابعی، سید ضیاء الدین	۱۰۴، ۱۰۳	احمدزاده، فروزنده
۸۷، ۳۳	تفضلی، وحید	۴۳	احمدی فر، نگار
۱۵	تقوی فرد، مجتبی	۱۵۵	استدلال، علیرضا
۱۳۶، ۱۳۵	تمدن، غلامحسین	۱۵۴، ۱۱۶، ۱۱۲، ۳۴	استوار، محدثه
۵۶	توحیدی فرد، محمدحسین	۹۵	اسدی، زهره
۱۲۹، ۱۲۸، ۹۳، ۹۰، ۲۵	جابری، آرزیتا	۱۵۶	اسفندیاری بیات، آرش
۱۲۷	جلادت، امیر محمد	۶۹، ۵۳	اسکندریان، ریحانه
۹۹	جمال رضا، جواد	۸۴	اسکندری، فاطمه
۱۰۷	جمالی مقدم، ندا	۱۲۴	اسلامی، گیلدا
۱۸	جوادپور، شهره	۱۰۵	اشکوار، محمدجعفر
۱۳۲	چهکنندی نژاد، علی	۸۳	اصغری، مجید
۷۸	حائری، محمد رضا	۳۷	اعتمادی فر، شهرام
۱۹	حاجیان پور، حمید	۱۳	امامی، احمد
۶۴	حاج رحیمیان، محمدحسن	۱۰۱	امامی، محمد
۶۰، ۵۹	حاجی زمانی، شادی	۱۴۸، ۹۶	امامی، مریم
۱۲۴	حاجی محمدی، بهادر	۱۶۳، ۱۵۴، ۱۱۶، ۸۰، ۳۴	امینی، فاطمه
۱۶۳، ۱۵۴، ۸۰، ۳۴	حاجی منفردنژاد، مهدیه	۶۹	ایازی، زهرا
۴۶	حبیب زاده، پرهام	۱۴۳، ۸	ایمانیه، محمدهادی
۶۵	حسام پور، مریم	۷	باقری لنکرانی، کامران
۱۵۹، ۴۹	حسین خانی، آیدا	۱۵	بدر، پرمیس
۷۶، ۷۵، ۷۴، ۷۳، ۷۱	حسینی، سیده سارا	۴۰	برازجانی، رهام
۷۶، ۷۵، ۷۴، ۷۳، ۷۱	حسینی، سیده سنا	۸۹	باقری، معصومه
۸۸	حسینی، سیده مریم	۱۵۹	بزرگی، علیرضا
۱۲۴	حسینی، مطهره السادات	۸۹	بسجی، محدثه
۱۳۱	حسینی بن سنجان، مهناز	۵۷	بهار، محبوبه
۲۱	حیدری، اکرم	۱۰۴، ۱۰۳	به نژاد، بهروز
۱۴۸، ۱۳۷، ۱۲۷، ۹۶، ۳۸، ۳۳	حیدری، مجتبی	۱۲۳	بیابان نورد، علیرضا
۱۰۷	حیدری، نوال	۱۸	پرینیان، راضیه
۳۰	خاکی نهاد، زهرا	۸۰	پرویزی، زهرا

۱۵۶، ۱۴۰	سیفوری پور، رضا	۱۲۶	خانی جیحونی، علی
۵۸	شایان، آرزو	۹۹	خاوری، بتول
۱۵۷	شجاعی فرد، احسان	۴۰	خرمی نژاد شیرازی، محمد حسین
۱۳۶، ۱۳۵	شریف زاده، صدیقه	۱۴	خورسندیان، محمدعلی
۱۴۰	شریفی پور، محمد	۱۵۶	خوش سرور، دانیال
۷۲، ۴۱	شمسایی، مریم	۱۵۸، ۸۷	دانش فرد، بابک
۶۹	شهبازی، سارا	۱۵۰	داورپناه، مریم
۱۲۱، ۱۲۰	شهرکی واحد، عزیز	۱۴۰	داوریانی پور، محمد
۵۲، ۱۶	شیرافکن، هدی	۹۸، ۹۷	درخشنده، ستاره
۴۷	شیخی، عبدالکریم	۳۲	دردی گری، بهرام
۱۵۷	شیرزادی، سعید رضا	۱۰۱	دیانی، محمد شمس الدین
۳۵	شیری، افسانه	۴۹	رثوفی، الهه
۹۹	صابری نوقابی، الهام	۱۱۲	رامجردی، علی اکبر
۱۵۹	صادق فرد، عباس	۲	رجب نژاد، محمدرضا
۳۱	صادقی، معصومه	۵۴	رحیمی، رویا
۱۴۳، ۸	صالحی، علیرضا	۳۵	رحیمیان، محمد نبی
۶۲	صانعیان، سید مجتبی	۶۹، ۵۳، ۳۱	رحیمی مدیسه، محمد
۳۰	صحراگرد، علی	۳۱	رحیمی مدیسه، سمانه
۱۲۷	صدیق رحیم آبادی، مسیح	۴۲	رستگاریان، آیدا
۱۲۵	صفوی، عیسی	۱۴۴، ۶۳	رستمی، ابراهیم
۶۴	صمیمی، محدثه	۹	رستمی، نسرین
۹۵	ظفرمند، سیدجواد	۱۱۸	رسولی، نرگس
۵۵	ظهرایی، امیراحسان	۳	رشیدی، محمدرضا
۱۱۸	عابدی، حیدرعلی	۲۳	رضوانی، علی رضا
۴۸	عالم بی زر، فرانک	۱۳۲	رضوی، سید محمد
۱۵	عالی نژاد، شکوفه	۱۰۲	رعیت نژاد، سمیرا
۶۱	عباسی جهرمی، علی	۶۹، ۵۳، ۳۱	رفعیان کوپایی، محمود
۱۰۲	عرفانی، محمدرضا	۵۸	روزی طلب، طاهره
۱۳۸	عزیزی، کوروش	۳۷	ریسی، مرضیه
۶۲	عشایری زاده، آرمان	۳۷	ریسی دهکردی، زیبا
۱۱۷، ۱۱۳	عطارزاده، رویا	۱۵۵	زارع، پوریا
۱۲۷	عطارزاده، فاطمه	۸۹	زارع، لیلا
۸۴	عقیلی، سیده سارا	۹۸، ۹۷	زارعی، زهرا
۹۲	علیجانن رنانی، هوشنگ	۴۹	زرشناس، محمد مهدی
۱۴۰	غلامپور سعدی، محمد حسن	۲۷	زرگران، آرمان
۱۵۵	غلامزاده، محمدجواد	۱۶۳، ۸۰	زمانی، نسرین دخت
۲۸	غلامی، عبدالله	۵۸	سپاسی، سارا
۲۸	غلامی، عقیقه	۱۴۲، ۳۳	سروری، جمال
۴۴	فتحعلی زاده، سهیلا	۱۵۷	سلیمی، محمد

۸۳، ۲۲	مرادی دهنوی، حسین	۴۴	فتحعلی زاده، سمانه
۱۴۵	مرتضوی، سید محمدجواد	۱۵۶	فرجود کوهنجان، محسن
۱۴۳	مرزبان، مریم	۱۴۱، ۱۳۷	فرجی، سید نورالدین
۱۴۱، ۱۳۹، ۳۸	مساوات، سید حمدالله	۶۱	فرزانه، مهران
۵۲، ۱۶	مظفرپور، سید علی	۱۶۰	فروزان جهرمی، فاطمه
۵۲، ۱۶	مظفرپور، سیده فاطمه	۶۷، ۵۸	فروه‌ری، صدیقه
۱۴۸، ۹۶، ۸۶	معتمدی، مهران	۱۰۴، ۱۰۳	فرهمند، فریبا
۹۲	معین موسوی، صدیقه	۴۹	فلاح‌ت زاده، مریم
۹۲	معین موسوی، ضیاء السادات	۱۰۰	قائمی، آفرین
۹۲	معین موسوی، طاهره	۱۲۶	قاسمی، افسانه
۱۰۵	موسوی، سیده زهرا	۱۰۸	قایدی علیایی، آذر
۶۴	مهدوی نژاد، فاطمه	۱۵۳، ۱۰۶	قدرتی، فاطمه
۱	مهدیزاده، علیرضا	۴۷	قطب، سیدمسعود
۱۰۲	مهکویی، نیلوفر	۳۰	قناعتی، منصور
۵۸	نام آور جهرمی، بهیه	۱۱۹، ۶۵	قهرمانی، لیلا
۱۴۳، ۸	نجابت، محمود	۱۶۲، ۱۶۱، ۵۱، ۵۰	کارگر جهرمی، مرضیه
۱۳۲	نخعی، مهدی	۵۱، ۵۰	کارگر جهرمی، مهناز
۵۳	نظری وانانی، راضیه	۱۸	کاظمیان، فاطمه
۶۴	نظری، نفیسه	۹۵	کامیار، مریم
۱۱۹، ۶۵	نظری، مهین	۶۵، ۹	کاوه، محمدحسین
۱۲۶، ۵۵	نقدی، مجید	۱۱۱، ۱۷	کردی اردکانی، احسان
۱۳۴	نمازی، محمدرضا	۴۷	کریمی، حمید
۸۳، ۲۲	نوجوان، فاطمه	۱۹	کریمی، زینب
۴	نورمحمدی، غلامرضا	۱۲۵	کریمی، صلاح‌الدین
۵۶	نوری، ابراهیم	۶۳	کسرائی، هنگامه
۵۷	نیک‌منش، امیررضا	۱۳۶، ۱۳۵	کلانتری، طاهره
۱۱۶	نیکنام، درنا	۷۰	کنعانی نژاد، فاطمه
۲۰	واشیان، عباس‌علی	۱۲۶	کوهپایه، امین
۱۴۹	ولی‌الله، عباس	۸۸	کوه‌شوری‌نیا، یاسمن
۱۱۴	ویزش‌فر، فاطمه	۱۰۲	گرامشاهی، آسیه
۳۸	هاشم پور، محمد هاشم	۱۵۸	گلشنی، سید علیرضا
۳۰	هاشم زاده، محبوبه	۱۲۶، ۵۷، ۵۵	ماکولاتی، زهره
۱۵۵	هاشمی، امیر	۳۹	محسنی، فاطمه
۳۳	هاشمی، سید محمد علی	۱۵، ۶	محقق زاده، عبدالعلی
۸	هاشمی، ندا	۹۹	محمدزاده، فاطمه
۶۸، ۶۶، ۲۴	همدانی، مصطفی	۴۸	محمدی، ثریا
۱۲۲	یدالله پور، محمد هادی	۱۱۵	محمودپور، زینب
۱۵۸	یغمایی، شهرام	۱۴۵، ۷۲، ۵	محمودی، عبدالرضا
۲۱	یوسفی، صادق	۸۱	مدنی، سید عبدا...

۱۴۷	Ansari, Zaki Anwar
۱۳۸	Dabaghmanesh, T
۱۴۶	Hkm.Ghazala Mulla
۱۴۶	Hkm. Sufiyan Ahmad Ghawte.
۱۴۷	Jafri, Kehkashan
۱۳۸	Moemenbellah-Fard,MD
۱۳۸	Shahidi-Hakak, F
۱۴۷	Syed Mohd Abbas Zaidi

نمایه واژگان کلیدی:

۱۴	اسلام و طب		
۷۸	اسید فولیک		
۱۱۱	اصل علیت	۱۵۵	آب
۱۰۶	اصول تغذیه	۴۰	آب مروارید
۲۴	اصول کلی درمان نبوی	۳۲	آثار
۵۴	اصول گرای	۱۴۲	آداب اسلامی
۱۶۲، ۱۶۱، ۹۹، ۲۳	اضطراب	۱۰۳	آداب تعلیم و تربیت
۸۴	اطبا	۲۳	آرامش
۱۲۲	اعتبار سندی	۷۳	آرامش روان
۶۱	اعتیاد	۱۰۰	آرامش و سکونت (طماً نینه)
۸۷	اعراض نفسانی	۶۹	آموزش
۱۰۵	التنوير فی اصطلاحات الطیبه	۱۴۲، ۱۲۷، ۱۱۰	آموزش پزشکی
۹۵	الجزری	۷۹	آموزش و پرورش
۱۰۲	الگوی تعالی	۴۹	آنتی اکسیدان
۱۱۵	امام صادق(ع)	۹۹	آندوسکوپی
۱۲۵	امام علی(ع)	۱۶۲	آوای قرآن
۷۱	امور خیریه	۱۶۱	آوای قرآن کریم
۱۰۰، ۹۱	امید	۵۹	آیات
۳۲	اندیشه ها	۱۳۶	آیات قرآن
۳۱	انسان	۱۳۵، ۶۰	آیات قرآنی
۱۳۵	انفاق	۹۲	ائمه معصومین(ع)
۱۵۶	اهدای عضو	۲۱	ابعاد سلامتی
۱۴۳، ۸	ایران	۱۴۱	ابعاد مختلف وجودی انسان
۵۱	باور مذهبی	۱۵۸، ۱۳۵، ۹۸، ۹۷	احادیث
۱۵۷	به	۱۰۱	احادیث پزشکی
۱۵۴، ۱۰۴، ۸۸، ۷۷، ۷۵، ۷۱	بهداشت	۱۵۹، ۱۳۹	احادیث طبی
۷۴	بهداشت روان	۱۰۳	احادیث نبوی
۸۷، ۵۰	بهداشت روانی	۱۵۶	احکام
۲۲	بهداشتی	۶۳	احکام اسلام
۱۵۳، ۳۴، ۲۳	بیمار	۱۶۰، ۱۲۱، ۱۱۷، ۶۴، ۵۳، ۴۲، ۳۴	اخلاق
۱۶۲	بیماران تحت درمان با همودیالیز	۱۰۲	اخلاق اسلامی
۱۴۰، ۴۸	بیمارستان	۱۲۰، ۱۱۷، ۶۹، ۶۳، ۵۷، ۵۵، ۳۷	اخلاق پزشکی
۱۴۰	بیمارستان اسلامی	۶۹	اخلاق حرفه ای
۴۸	بیمارستان مدینه	۱۰۲	اخلاق زیست پزشکی
۱۳۹، ۸۰	بیماری	۱۵۳	ارتباطات غیر کلامی
۹۸	بیماری قلبی	۱۸	ارتباط زناشویی
۹۸	بیماری گوارشی	۶۶	ارتباط عبادی با خدا
۸۲	بیماری و سلامت	۹	ارتباط کلامی
۹۲	بیماریهای جسمی-روحي روانی	۱۵۶، ۱۴۰، ۱۳۰، ۱۲۴، ۱۰۷، ۹۱، ۶۴، ۵۸، ۳۷، ۲۲، ۱۸، ۹	اسلام

۶۸، ۴۷	حجامت	۱۲۴	بیوتکنولوژی
۵۶	حزن	۱۴۱	پارک
۱۰۵	حسن بن نوح القمری	۹۴	پرستاری
۲۳	حضرت رسول	۱۳۳، ۳۴	پزشک
۱۲۶	حقوق بیمار	۱۴۹، ۱۲۱، ۱۰۸، ۸۴، ۶۴، ۶	پزشکی
۱۲۶	حقوق پزشک	۶۲	پزشکی نوین
۱۴	حقوق پزشکی	۵۳، ۲۷	پژوهش
۱۳۳	حقوق موضوعه	۴۶	پژوهش در پزشکی
۵	حقیقت شرعی	۶۲	پنیر
۵	حقیقت متشرع	۴۸	پیامبر(ص)
۱۶۳	حکمای مسلمان	۱۵۳، ۵۶، ۳۷	پیامبر اکرم(ص)
۱۲۳، ۶	حکمت	۲	پیش فرض
۱۲۴	حلیت	۲۲	پیشگیری
۱۵۸	حمام	۱۴۰	تاریخ پزشکی
۵۸	خانواده	۴۶	تاریخ تمدن اسلامی در طب
۲۸	خدایمجوی	۹۹	تجسم ذهنی
۱۰۱	خطاب احادیث	۱۰۰	تحرک
۱۳۶	خلقت انسان	۱۲۵	تحلیل محتوا
۷۸	خیرالامور اوسطها	۵۵	تخصص
۸۴	داروسازی	۷۹	تربیت دینی
۳۲	داروشناسی دوره اسلامی	۸۲	تعامل روح و جسم در سلامت
۶۹	دانشجو	۱۴۴	تعلم
۸	دانشجوی پزشکی	۱۴۴	تعلیم
۵۰	دانشجویان پرستار	۵	تعلیم و تعلم
۱۴۳	دانشجویان پرستاری	۱۴۲، ۱۱۵، ۸۸، ۳۹، ۳۱	تغذیه
۱۶	درد	۶۰	تکریم بیماران
۷۵، ۷۱، ۴۸، ۳۱، ۲۴، ۱۶	درمان	۵۵	تلاش
۵۶	درمان حزن	۱۵۳	تماس بدنی
۵۴	دستیاران	۱۱۶، ۱۰۸، ۹۵، ۸۴	تمدن اسلامی
۸۹، ۴۵، ۴۳	دعا	۸۹، ۴۵، ۴۳	توسل
۷۷	دهان و دندان	۲	تولید
۱۲۳	دیدگاه جزء نگر	۲	تولید علم
۱۲۳	دیدگاه کل نگر	۸۳	تیمو کینون
۶	دین	۲۰	جامع
۷۳	دین و مذهب	۱۴۹	جامعیت دین
۱۰۰	ذکر	۳۳	جذام
۵۷	رازداری	۱۹	جنگ
۱۱۹	راهنمایی	۹۴	چالش
۹۷	رایحه درمانی	۱۴	حاکمیت بالینی

۷۴، ۵۸، ۴۳، ۲۰، ۱۴، ۵	سیره ی نبوی	۹۵	رگ زنی
۱۶۰، ۱۵۴، ۱۴۴، ۱۳۱، ۱۲۳، ۱۱۶، ۸۸، ۸۲، ۸۰، ۷۷		۱۸	روابط جنسی
۹	سیره نبوی(ص)	۱۰۰	روان درمانی
۳۰	شبیه سازی	۱۲۲	روایات
۸۹، ۴۵، ۴۳	شفابخشی	۱۴۱	روح و روان
۶۶	شفایابی حاصل از ارتباط با خدا	۵۰	روزه رمضان
۸۳	شونیز	۲۴	روشهای کلی درمان نبوی
۸۲	شهر سالم دانش اسلامی	۷۰	ریشه یابی طب نوین
۱۴۳، ۱۱۲، ۸۱	شیراز	۳۳	رینوویروس
۴۹	ضد التهاب	۴۹	زخم
۴۹	ضد میکروب	۳۳	زکام
۱۱۳، ۱۰۵، ۱۰۴، ۵۳، ۴۲	طب	۵	زمان و مکان
۱۶۰، ۱۲۰	طبابت	۱۹	زنان
۳۶	طب اسلام	۸۲	زندگی و مفاهیم آن
۱۵۷، ۱۰۴، ۷۰، ۶۲، ۵۹، ۴۶، ۴۲، ۴۱، ۴۰، ۳۸، ۲۶	طب اسلامی	۲۱	زیستی - روانی - اجتماعی
۱۳۱	طب اسلامی تاریخچه طب	۱۳۰، ۲۲	سبک زندگی
۷۸	طب الرضا	۱۳۷	سبک زندگی اسلامی
۱۲۲، ۸۵، ۴۲	طب النبوی	۸۲	سبک زندگی سالم
۹۷، ۵۲، ۱۶	طب ایرانی اسلامی	۱۳۵	سختی
۱۵۸	طب ایرانی - اسلامی	۹	سختی
۱۵	طب رایج امروزی	۲۸	سرشت مشترک
۸۳، ۶۸	طب روایی	۷۸	سرطان
۱۵۸، ۱۵۷، ۱۱۵، ۹۸، ۷۰، ۶۲، ۳۹، ۳۸، ۳۶	طب سنتی	۱۲۵، ۲۰، ۱۵	سلامت
۱۷	طب سنتی اسلامی	۱۴۳	سلامت اجتماعی
۱۶۳، ۸۷، ۴۹	طب سنتی ایران	۱۱۹، ۹۷	سلامت روان
۱۱۱	طب سینوی	۶۷	سلامت روانی
۲۶	طب غربی	۱۶۳	سلامت کبد
۱۱۳، ۱۰۸	طب قرآنی	۲۸	سلامت متوازن
۱۵	طب کل نگر	۱۱۰، ۶۱، ۲۶، ۲۱، ۸	سلامت معنوی
۱۷	طب مدرن	۸۶	سلامت و معنویت
۱۲۷	طب مکمل و جایگزین و طب سنتی ایران	۱۳۹، ۸۸، ۵۲، ۲۱	سلامتی
۱۰۴، ۸۵، ۵۳، ۳۱	طب نبوی	۱۳۶	سلولهای بنیادی
۴۱	طب های سنتی کبیر	۳۰	سلولهای جنسی
۱۴۴، ۱۰۳	عالم	۱۰۳، ۱۰۱	سنت
۶۶	عبادت	۱۰۱	سند احادیث
۱۰۴	عترت	۵۴	سودگرایی
۷۵	عدالت	۸۳	سیاه دانه
۱۱۳	عسل	۳۲	سید اسماعیل جرجانی
۱۹	عصر پیامبر(ص)	۱۰۶	سیره پیامبر اکرم (ص)

۱۷	کل نگری	۱۶۱	علائم حیاتی
۵۱	کمر درد	۱۳۶	علقه
۸۶	کیفیت زندگی	۹۶	علل عدم باروری
۵۹، ۳۹	گوشت	۱۴۴	علم
۳۱	گیاه	۱۴۹	علم دینی
۴۱	ماهیت کل نگر طب سنتی	۷۷	علم روز
۳۳	مایکوباکتریوم لپرا	۲۷	علوم انسانی
۱۷	مبانی انسان شناختی	۱۱۶، ۱۰۶، ۹۹، ۲۷، ۶	علوم پزشکی
۱۴۹	مبانی دین شناختی	۴۶، ۴۰	علوم پزشکی در دوران تمدن اسلامی،
۱۱۱	مبانی فلسفی	۱۶۱	عمل دیسک کمر
۱۱۱	مبانی هستی شناسی	۵۶	عوامل حزن
۱۳۷	متابولومیکس	۱۱۱	غایت انگاری
۱۰۳	متعلم	۱۵۵	غذا
۱۱۷	متون ادبی پارسی و اسلامی	۱۵۸	غسل
۱۱۲	مجمع خیرین تأمین سلامت	۱۰۷	فرزند
۱۲۴	محصولات تراریخته	۱۰۷	فرزندآوری
۱۵۹	مخزن الادویه	۱۰۵	فرهنگ نامه های پزشکی
۲۱	مدل	۹۹	فشار خون
۱۱۸	مدیران پرستاری	۶۸	فصد
۱۱۸	مدیریت اسلامی	۴۷	فصد مرطوب
۱۱۸	مدیریت پرستاری	۵۴	فضیلت گزایی
۷۴	مذهب	۷۵	فطرت
۶۷	مذهب بیرونی	۶۸	فقه الحدیث طب
۶۷	مذهب درونی	۱۳۳	فقه امامیه
۸۶	مذهبی بودن	۱۱۴	فلسفه
۱۹	مراقبت پزشکی	۱۷	فلسفه ابن سینا
۹۴	مراقبت معنوی	۱۲۸، ۱۱۴	فلسفه اسلامی
۱۴۱	مرکز جامع غربالگری	۱۱۴	فلسفه تعلیم و تربیت
۱۴۱	مرکز غربالگری اسلامی	۱۱۴	فلسفه غرب
۱۵۸	مزاج	۱۴	قاعده لاضرر
۷۹	مسئولیت پذیری،	۱۴۲، ۱۰۴، ۹۲، ۷۳، ۵۷، ۵۵، ۲۰	قرآن
۱۴	مسئولیت پزشک	۳۷	قرآن کریم
۷۹	مسئولیت شناسی	۳۱	قرآن مجید
۱۳۳	مسئولیت کیفی	۱۴۹	قلمرو دین
۱۳۳	مسئولیت مدنی	۳۰	قواعد فقه
۷۷	مسواک	۱۲۱	کادر پزشکی
۱۱۹	مشاوره	۵۳، ۴۶	کارآزمایی بالینی
۲۷	مطالعات بین رشته ای	۹۷	کاهش اضطراب
۱۳۵	مطالعات تحقیقی	۱۰۲	کرامت انسانی

۹۵	هنر صناعی پزشکی و ابزارآلات پزشکی	۵۲	معاد
۷۲	Anthology	۱۵۵	معه
۷۲	Axiology	۴۱	معرفت شناسی
۱۴۷	Cupping	۱۴۴	معلم
۱۵۷	Cydoniaoblonga	۱۳۱، ۱۳۰، ۱۲۸، ۱۱۰، ۹۱، ۴۲	معنویت
۱۴۵	Diet	۱۰۱	مفهوم واژه ها
۱۴۵	Dose	۱۱۸	مقیاس مدیریت اسلامی
۷۲	Epistemology	۸۵	مکتب طبی اسلام
۱۴۷، ۱۴۶	Hijamah	۱۶۱	موسیقی
۱۴۶	Hippocrates	۱۲۴	مهندسی ژنتیک
۱۴۶	Holy Prophet	۳۹	میوه
۱۳۸	Insect in Quran	۹۶	ناباروری
۱۳۸	Insects in Medicine	۱۲۲	نبی مکرم
۱۴۵	Islam	۳۸	نجوم
۷۲	Methodology	۱۵۰	نزله
۱۴۵	Poison	۱۵۰	نزله و طب اسلامی
۱۴۷	Scarification	۱۵۰	نزله و طب سنتی
۴۷	TGF-β	۱۵۰	نزله و طب نوین
۱۴۵	Toxicity	۲۷	نشر علم
		۱۵۴	نظافت
		۲۰	نظام
		۲۸	نظام بهداشت و درمان اسلامی
		۶۰	نظام سلامت
		۱۲۸	نظریه پردازی
		۱۴۹	نظریه حداقلی
		۱۴۹	نظریه حداکثری
		۱۵	نفس
		۴۳	نقش
		۱۸	نگرش
		۸۵	نگرش اسلامی به طب
		۳۸	نور
		۱۵۵	نوشیدن مایعات درمیان غذا
		۱۳۹، ۱۵	نهج البلاغه
		۹۸	وضعیت خوابیدن
		۸۰	وظایف بیمار
		۶۳	وظایف پزشک
		۵۴	وظیفه گرای
		۱۱۲، ۷۵، ۷۱	وقف
		۴۱	هستی شناسی

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

سوره مبارکه احزاب، آیه ۲۱

دومین همایش بین المللی سیره نبوی در طب

دومین همایش دانشجویی

The Second International Conference on Holy Prophet Mohammad's Tradition (Sireye Nabavi) in Medicine

And

The Second International Student Conference

موضوعهای همایش

بهداشت و درمان

جایگاه طبابت و پرستاری از منظر سیره نبوی
نقش شفابخشی دعا و توسل در سیره نبوی

نقش بهداشت و تغذیه در سلامت سنت و سف و خیره مردمی در گذرش بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

تاریخ تمدن اسلامی در طب

علوم پزشکی در دوران تمدن اسلامی
نقش مراکز آموزشی در دوران تمدن اسلامی

دارو و داروسازی در دوران تمدن اسلامی
دارالتشفا و بیمارستان اسلامی

تبیین بیماری و سلامت

بیماری های جسمی، روحی و روانی از دیدگاه سیره نبوی
سلامت و زندگی سالم و ایجاد آن از منظر سیره نبوی
تامل روح و جسم در سلامت از دیدگاه سیره نبوی

نحوه ارتباط تیم پزشکی

ارتباط متقابل پزشک با بیمار و همکاران از منظر سیره نبوی
وظایف متقابل پزشک و حکومت از دیدگاه سیره نبوی
حمایت معنوی از منظر سیره نبوی
فضیلت ارائه خدمات پزشکی به مردم از منظر سیره نبوی

احادیث طبی

متن شناسی و سند شناسی احادیث طبی
تحلیل احادیث طبی

تربیت طبیب و تیم پزشکی

اخلاقی و ادب در طب و طبابت
ادب تعلیم و تعلم (استاد و دانشجو) در سیره نبوی
جایگاه حکمت و معرفت نفس در طب و طبابت

آخرین مهلت ارسال مقالات: ۱۵ شهریور ۹۴

زمان برگزاری: ۳-۱ دی ماه ۹۴

مکان: دانشگاه علوم پزشکی شیراز
آدرس دبیر خانه: شیراز، میدان امام حسین (ع)، دانشکده پزشکی ساختمان شماره ۳ طبقه هفتم، گروه معارف اسلامی
تلفاکس: ۰۷۱-۳۲۳۴۵۱۴۲

پست الکترونیک: sire_teb@sums.ac.ir

بایگه اینترنتی ثبت نام و ارسال مقالات: sire-teb.sums.ac.ir

Dec 22-24, 2015

Iran-Shiraz

University of Medical Sciences

Abstract Submission

Deadline: Sep 6, 2015

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران